

יהושע

חלק א' – הכניסה לארץ וכיבושה

תחילת ההנהגה של יהושע

ראשית דיבור ה' עם יהושע

מיצוה אותו לעבור ולכבוש את הארץ

א (א) התורה סיימה עם מיתת משה, וספר יהושע ממשיך ואומר¹, וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עֶבֶד יְהוָה – שְׁעוֹשָׁה כָּל דְּבָרָיו לְשֵׁם שְׁמַיִם, אֲפִילוּ בְּעֶסְקוֹ בְּצָרְכֵי הָעוֹלָם². וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרֵת מֹשֶׁה וּמִמָּלָא מְקוֹמוֹ³, לֵאמֹר – אֲמַר לוֹ דְּבָרִים אֵלֶּיךָ⁴:

ב) מֹשֶׁה עֶבְדִּי מָתָה. וְעַתָּה מִשְׁמַת⁵, קוּם – הֲזִדְרֹךְ⁶ עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, אֲתָה בְּרָאשׁ, וְכָל הָעָם הַזֶּה אַחֲרֶיךָ⁷, אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

1 כך מובנת האות ו' של ויהי שנראית לכאורה מיותרת, רש"י. ואולם דעת הרד"ק (וכן דעת האבן עזרא בכמה מקומות בתורה) שהו' באה לפתיחת ענין.

2 רד"ק.

3 רד"ק. וכתב מִשְׁרֵת ולא תלמיד כדי להדגיש את מעלתו כתלמיד משה יותר משאר תלמידים, מפני שגדולה שימושה של תורה יותר מלימודה (ברכות דף ז:), רלב"ג.

4 הגר"א. והרד"ק פירש, שציווה לומר לישראל את אשר ידבר אליו.

5 כיון שמת משה צריך יהושע להעביר את בני ישראל את הירדן, כי אם היה חי היה ה' חפץ שהוא יעבירם, רש"י. ועוד, שכל זמן שמשה היה חי לא יכלו לעבור את הירדן, כי ה' נשבע לו שלא יכנס לארץ, רלב"ג.

6 רד"ק.

7 מלבי"ם.

(ג) **כָּל מְקוֹם** ואפילו בחו"ל, **אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בּוֹ רַגְלְכֶם בּוֹ** על ידי כיבוש, **לָכֶם נָתַתִּיו**, ויהיה קדוש בקדושת הארץ¹. **כֹּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל מֹשֶׁה** – כמו שהבטחתי לכם בידי משה בספר דברים²:

(ד) **מִתְחַמְּדֵי צִין** – קדש³ ויער⁴ **הַלְבֵנוֹן הַזֶּה** בקרן דרומית מזרחית⁵, **וְעַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל נָהָר פָּרַת** בקרן צפונית, שבגבול זה כלולה **כָּל אֶרֶץ הַחֲתִים** שהיא ביניהם, **וְעַד הַיָּם הַגָּדוֹל** שהוא **בַּמִּבְרָא הַשְּׁמֶשׁ** – בקרן מערבית ששם שוקעת השמש⁶. כל זה **יְהִיָּה גְבוּלְכֶם**:

(ה) **לֹא יִתְיַצֵּב** – לא יעמוד⁷ (בזקיפת קומה לשררה) **אִישׁ לִפְנֵיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ**. ועוד דבר אֲבֵמִית לך, **כֹּאֲשֶׁר חֵייתִי עִם מֹשֶׁה** – לסייעו בכל מעשיו, כן גם **אֶהְיֶה עִמָּךְ** לסייעך בכל מעשיך⁸. **לֹא אֶרְפֶּךָ וְלֹא אֶעְזֹבְךָ** לא אתן לך רפיון להיות נעזב ממני⁹:

מחזקו להנהגת העם

(ו) **חֶזֶק בְּלִיבְךָ, וְאֶמְצִין** להתמיד ולהעצים החוזק בליבך¹⁰. **כִּי תִפְקִיד גָּדוֹל מוֹטֵל עֲלֶיךָ**, שכן **אֶתָּה תִּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה, אֶת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֶם לָתֶת לָהֶם**, ולכן עליך להתחזק בהנהגתך את העם¹¹:

מזהירו להתחזק בשמירת התורה

1 רש"י על פי ספרי (עקב ט"ו ועין שם, ועין תוספות בגיטין דף ח. ד"ה כיבוש יחיד). והרד"ק פירש שמשתעברו את הירדן, משם ואילך **כל מקום** וגו', דהיינו בארץ ישראל.

2 יא, כד. - רש"י.

3 מדבר צין שהוא קדש מוזכר בתורה (במדבר לד, ג) שהוא בגבול דרומי מזרחי של הארץ, רש"י.

4 מצודת ציון, והוסיף שאולי נקרא בשם זה כי גדלו שם עצי **לְבָנָה** (בראשית ל, לו).

5 מה שכתב בלשון הזה, פירש הרד"ק בשני דרכים, א. שכיון שהיו קרובים ללבנון, יכלו לראותו משם. ב. שהוא לשון ידיעה, כי ידוע היה הלבנון הזה (כמו **זה סיני** (שופטים ה, ה)).

6 רש"י. והגר"א פירש **מכל ארץ החתים** שבקרן מזרחית צפונית **ועד הים הגדול** בקרן מערבית.

7 מצודת דוד.

8 תרגום. והמלבי"ם פירש שכמו ששרתה רוח נבואתי על משה כן תשרה גם עליך.

9 רש"י בספר דברים (לא, ו). והגר"א פירש, **לא ארפך** שתנצח במלחמה, **ולא אעזבך** לאחר המלחמה עד שתגמור להנחיל את הארץ. והמלבי"ם פירש, **לא ארפך** לעניין השררה, **ולא אעזבך** לעניין השראת הנבואה.

10 מלבי"ם. והגר"א פירש **חזק** בגוף בפועל למלחמה **ואמץ** בלב שלא ירך לבבו.

11 רש"י.

(ז) רָק - תנאי אחד צריך להצלחת הנהגתך¹, והוא ש-חֶזֶק וְאֶמֶץ² מְאֹד, לְשָׁמֹר בלבבך לַעֲשׂוֹת מצוות התורה³ כְּכֹל הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עֶבְדִּי, אֵל תְּסוֹר מִמֶּנּוּ - מספר התורה⁴ יָמִין להוסיף על מצוות עשה, וּשְׁמָאוֹל לפחות ממצוות לא תעשה⁵. לְמַעַן תִּשְׁכַּל - תצליח⁶ (בהנהגה) כְּכֹל מְקוֹם⁷ אֲשֶׁר תֵּלֵךְ:

(ח) לֹא יִמּוֹשׁ - לא יסור⁸ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה - ספר משנה תורה (חומש דברים) אשר לפניך⁹, מִפִּיךָ, ולא רק שלא ימוש מפיך, אלא גם כן וְהִגִּיתָ והתבוננת¹⁰ בו בל זמן שתוכל¹¹ בְּיוֹמָם וָלַיְלָה, וכל זאת לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת - כדי שתשמור בלבבך לעשות מצוות התורה¹², כְּכֹל הַפְּתוּב בּוֹ. כִּי אַז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ בענייני העולם, וְאִז תִּשְׁכַּל בתורה ובמדרגת הנבואה¹³:

מדחוק למלחמה

1 מצודת דוד.

2 הגר"א בעקבות פירושו לעיל (פסוק ו'), פירש כאן חֶזֶק בגוף לקיים מצוות עשה, ואֶמֶץ בלב לא לעבור על מצוות לא תעשה.

3 עיין להלן פסוק ח.

4 רד"ק, והביא ראיה מהמסורה שכתבו שהיה ראוי לקרוא מִמֶּנּוּ (מהתורה) ובפועל קוראים מִמֶּנּוּ (מהספר), ואף על פי שלא נזכר). ועוד פירש הרד"ק אל תסור מִמֶּנּוּ ממשה, לעשות ככל אשר ציוה אותך.

5 הגר"א. והמלבי"ם פירש שימין היינו לא להוסיף ושמאל היינו לא לגרוע, כמו לא תִּסָּף עליו ולא תגרע מִמֶּנּוּ (דברים יג, א. אונקלוס פירש שם לא תִּסָּף על הוספת מצוות ולא תגרע על ביטול מצות עשה, וחז"ל דרשו וספרי ראה לו) שלא יוסיף ולא יגרע במצוות יותר מהמספר שציוה השי"ת כגון חמש פרשיות בתפלין וחמשה מינים בלולב (ועיין עוד רמב"ם הלכות ממרים פרק ב' הלכה ט').

6 רש"י. והגר"א פירש השכלה כפשוטו, שישכיל בטכסיסי מלחמה, והמלבי"ם פירש שמצוות התורה הם כלם מצוות שכליות המביאים את האדם לתכלית הרצויה.

7 תרגום.

8 מצודת ציון.

9 רש"י.

10 רש"י, וכן כל המפרשים כתבו שענינו בלב, כמו והגיון לבי (תהלים יט, טו).

11 רד"ק.

12 מצודת דוד, וכן דעת האבן עזרא (דברים ל, י) שמצות השמירה עם הלב. והגר"א פירש, תשמור על לא תעשה ולעשות על מצות עשה (לכאורה גם לפי דבריו השמירה היא בלב, ולכן שייך יותר לומר שמירה כלפי מה שצריך להמנע מלעשות (מצוות לא תעשה), ועשייה כלפי מה שצריך לעשות (מצוות עשה), וכמו שפירש לעיל (פסוק ז').

13 מלבי"ם. והגר"א פירש שתשכיל איך להצליח, דהיינו שתשכיל לשמור המצוות להצליח בתורה. והרד"ק פירש שהלשון כפול למליצה (וכן דייק בלשון התרגום).

(ט) הָלֹא צִוִּיתִיךָ כְּבֹד בִּימֵי מֹשֶׁה¹, חֲזֹק וְאַמֶּץ – שֶׁתַּחֲזֹק אֶת לִיבְךָ לְמַלְחָמָה², דַּהֲיִינוּ, שָׁאֵל תַּעֲרִין – אֵל תַּפְחֵד וְאֵל תַּחַת – וְאֵל יִשְׁכַּר לִיבְךָ³. פִּי עֲמָךְ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ לְצֹאת לִפְנֶיךָ בְּמַלְחָמָה⁴, בְּכָל מָקוֹם⁵ אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וּבַעֲבוּר שָׁחַ עִמָּךְ בְּמַלְחָמָה אֵין לְךָ מִמָּה לִּפְחֹד⁶: פ

ציווי יהושע לשוטרים

מצום להכין את העם לקראת היציאה לדרך

(י) וּבַיּוֹם שֶׁתִּמְּוּ יָמֵי בְּכִי אֲבֵל מֹשֶׁה (בז' ניסן)⁷, וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ אֶת שְׁטָרֵי הָעָם לֵאמֹר – צִיּוֹם בְּדַבְרִים אֵלֶּי:

(יא) עָבְרוּ בַּחֲרֹזָה בְּקִנְיָן הַמִּחְנָה, וַיֵּצֵאוּ אֶת הָעָם לֵאמֹר – צִיּוֹם אֹתָם בְּדַבְרִים אֵלֶּי, הִכִּינוּ לָכֶם צִידָה הַצְרִיכָה לָכֶם לְדֶרֶךְ (כִּלִּי זֵין¹). פִּי בָּעוֹד – כְּשִׁיעֲבֹרוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים

1 דברים לא, כג. - רש"י. וביאר המלבי"ם שאמר לו ה': כעת אמרתי לך חזק ואמץ להנהגה ולתורה, ועל המלחמה כבר צויתך בלשון הזה בימי משה. והרד"ק פירש שהלא צויתך הוא ציווי חדש אלא שמשמש בלשון זה לזירוז, כמו שמצאנו בדבר ה' לגדעון (שופטים ו, יד) הלא שלחתך, ורבים כזה.

2 רש"י, ששלשת הפעמים שכתוב חזק ואמץ, הם חיזוק לדרך ארץ (הנהגה), תורה ומלחמה.

3 תרגום (וגם אונקלוס על הכתוב (דברים לא, ח) לא תירא ולא תחת תרגם מלשון שבירה, אבל במקומות אחרים (כגון שם ז, כא) תרגם תערץ בלשון שבירה, וצריך עיון). והגר"א פירש אל תערץ במלחמה, ואל תחת לפני המלחמה. והמלבי"ם פירש אל תערץ שלא תפחד, ואל תחת שלא תפול אף פעם ממדרגתך הזאת של חוזק הלב (מעין מה שפירש למעלה בפסוק ו' על חזק ואמץ).

4 מלבי"ם. דרך המקרא בהרבה מקומות שהמדבר מתייחס אל עצמו בלשון נסתר, כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד, א), רד"ק (וכן כתב רש"י על הכתוב (בראשית יט, כד) מאת ה' מן השמים, עיין שם). והמלבי"ם פירש שהכוונה לדברי משה ליהושע לפני מותו (דברים ל, ז), ולכן משתמש בלשון הכתוב שם.

5 תרגום.

6 הגר"א.

7 רש"י, בפסוק הבא כתב שיעברו את הירדן בעוד שלשת ימים, ובי' בניסן עברו את הירדן (להלן ד, יט), ואם כן חייבים לומר שציווי זה היה בז' ניסן. ומכאן למדו חז"ל (קידושין לח). שבז' באדר מת משה, שכן מיד אחר דיבור ה' ליהושע ציוה את השוטרים, ודיבור ה' ליהושע היה מיד אחר אבל משה, כמו שכתוב ויהי אחרי מות משה וגו'. ולא יכול להיות שדיבר עמו בתקופת האבל שהרי אין השכינה שורה מתוך עצבות (פסחים דף קיז.). ואמנם, בהמשך נראה ששלח המרגלים בה' בניסן, ושבו רק בח' בניסן, ואם כן ציוה יהושע את השוטרים לפני ששבו המרגלים. וביאר המלבי"ם שמתחילה פחד ושלח מרגלים חרש, וגם ביקש מבני גד ובני ראובן שיצאו לפניו חלוצים, אולם אחר דברי ה' אליו התחזק ליבו ולא המתין לשמוע תשובת המרגלים.

מהיום², **אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, לָבוֹא – לַחֲכֹנֶם³ כְּדֵי לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ,**
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם לְרֶשֶׁתָּהּ: פ

צִוּוּי יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּכָן

מזכיר את תנאי משה

(יב) וְלִרְאוּכָנִי, וְלִגְדִי, וְלַחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה, שְׁקִיבֻּם אֶת נַחֲלָתָם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן
הַמְּזֻרָחִי. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְאָמֹר – אָמַר לָהֶם דְּבָרִים אֵלֶּה:

(יג) זָכוֹר – הָיוּ זֹכְרִים⁴ אֶת הַדְּבָר, אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֶרְבוֹת
מוֹאָב, כֹּאשֶׁר בִּיקֶשְׁתֶּם נַחֲלָתְכֶם זֶה⁵, לְאָמֹר – צִוָּה אֶתְכֶם בְּדְבָרִים אֵלֶּה. יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
מִנִּיחַ לָכֶם, וְנָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת – ה' נֹתֵן לָכֶם מְנוּחָה עַל יְדֵי שְׁנוֹתֵן לָכֶם
אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְנַחֲלָה⁶:

(יד) וַיַּעַן נָתַן לָכֶם ה' כֹּל זֹאת, נְשִׁיכֶם, טַפְּכֶם – יִלְדֵיכֶם הַקְּטָנִים, וּמִקְנֵיכֶם –
בַּחֲמוֹתֵיכֶם, יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן. וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ –
תַּקְדִּימוֹ לַלֵּכֶת חֲמִשִּׁים – מִזִּוּיָנִים⁷, לִפְנֵי אֲחֵיכֶם, כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל שִׁבְכֶם⁸, וְעַזְרָתָם
אֹתָם בַּמִּלְחָמָה:

1 דברי מאכל לא היו צריכים להכין להם, שכן היה להם מן, שלא שבת עד ט"ז בניסן (להלן ה, יב), רש"י.
 והרד"ק פירש שאר דברי מאכל. וכן פירש במצודת דוד שהכינו מפרי האדמה אשר קנו מתגרי הגויים. והמלבי"ם
 פירש שהיו צריכים להכין את המן לאכילה לטחון בריחיים וכו' כמו שכתוב בתורה (במדבר יא, ח).

2 תרגום. וביאר רש"י, שתיבת **עוד** כוונתה על הזמן שיהיו כאן עד שיעברו, פירוש שבעוד שתהיו כאן שלשה
 ימים אחר כך תעברו. והתוספות בקידושין (דף לח. ד"ה צא מהן) פירשו שבח' בניסן דיבר ה' אל יהושע, ואם כן
בעוד שלשת ימים, הכוונה ביום השלישי מעכשיו, ואף שלא עברו שלשה ימים.

3 תרגום.

4 רד"ק. וכן כתב רש"י על התורה (במדבר כה, יז).

5 במדבר לב, כ - כד.

6 מצודת דוד. והמלבי"ם פירשם כשני עניינים. א. ה' אלקיכם מניח לכם - שלנשיכם וטפכם נתן כבר מנוחה,
 בעוד שכל ישראל עדיין לא באו אל המנוחה ואל הנחלה. ב. ונתן לכם את הארץ הזאת - שקבלתם מאת ה' את
 הנחלה שבחרתם לעצמכם. ושני חסדים אלו גורמים שהחובה עליכם גדולה יותר לעבור חמושים וגו'.

7 תרגום, וכן פירשו אונקלוס ורש"י בספר שמות (יג, יח). והאבן עזרא שם הוכיח פירוש זה מהפסוק כאן, עיין
 שם, והמלבי"ם (להלן ד, יב) פירש, שהיה דרכם ללכת בגדודים של חמשים איש.

8 רש"י.

(פו) זאת תעשו עַד אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה גַּם לְאַחֵיכֶם כָּכֶם כְּמוֹ שֶׁהִנִּיחַ לָכֶם עַד עַתָּה¹,
עַל יְדֵי שֶׁ- וַיִּרְשׁוּ גַם הַמָּנָה כְּמוֹכֶם אֶת נַחֲלָתָם בְּהָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן
לָהֶם. רַק אִזּוֹ וְשִׁבְתֶּם לְאָרֶץ יִרְשֶׁתֶּם, וַיִּרְשֶׁתֶּם אוֹתָהּ וּתֵאָחֲזוּ בָּהּ מִבְּלִי מַעֲרַעֵר².
זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה, אֲשֶׁר הִיא בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִצַּד³ מִזְרָח
הַשָּׁמֶשׁ:

כְּנִי רֹאשׁוֹן וְגַד מִקְבָּלִים אֶת מְרוֹת יְהוֹשֻׁעַ

(פז) וַיַּעֲנוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ, לֵאמֹר בְּדִבְרֵים אֵלֶּה: אֵין צוּר שֶׁתִּזְכִּירֵנוּ אֶת צִוּוֵי מֹשֶׁה, כִּי
כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָנוּ אִפְּלוּ מִדַּעְתְּךָ נַעֲשֶׂה. וְלֹא רַק בֹּזֵה שְׂאֵנו חַיִּיבִים בּוֹ מִצַּד הַיּוֹשֵׁר,
אַל⁴ וְאֵל כָּל מְקוֹם⁵ אֲשֶׁר תִּשְׁלַחֵנוּ נִלְחֶה:

(יח) וְכֹל זֹאת כִּי קִיבַלְנוּ מְרוֹתָךְ עָלֵינוּ אַחֵר מִיתַת מֹשֶׁה, וּכְכֹל אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ אֵל מֹשֶׁה
שֶׁקִּיבַלְנוּ אֶת דְּבָרָיו, בֵּין שָׁמַע אֱלֹהֶיךָ נִקְבַּל אֶת דְּבָרֶיךָ⁶. רַק - קִבַּלְתָּנוּ מְרוֹתָךְ תַּחֲיָה רַק
אִם⁷ יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ עִמָּךְ שִׁיסִּיעֶךָ ה' לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂיךָ, כִּי אֲשֶׁר חָיָה עִם מֹשֶׁה
כְּאִשֶּׁר עֲזָר לְמֹשֶׁה⁸:

(יח) וְלֹא זֶה בְּלִבְדִּי שֶׁנִּשְׁמַע בְּקוֹלְךָ, אֲלֹא גַם דִּין מֶלֶךְ יְהִיָּה לָךְ, אֲשֶׁר⁹ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר
יִמָּרָה אֶת פִּיךָ יִקְנִיט וַיִּבְזֶה אֶת אֲשֶׁר תֹּאמַר¹⁰. וְלֹא רַק מִי שִׁיבֹזֵה אֶת דְּבָרֶיךָ, אֲלֹא
אִפְּלוּ מִי שֶׁרַק לֹא יִשְׁמַע - לֹא יִקְבַּל¹¹ אֶת דְּבָרֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת אֲשֶׁר צִוִּיתוּ¹ - לְכֹל

1 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש גם כאן כנגד שני הדברים (שהזכיר בפסוק יג, עיין שם) שיש כבר לבני ראובן וגד, ומצווה עליהם להמתין עד שיהיה כן לכל ישראל. א. עד אשר יניח וגו' - למנוחה, כנגד מה שאמר ה' אלקיכם מניח לכם, ב. וירשו גם המה וגו', כנגד מה שאמר ונתן לכם את הארץ הזאת.

2 מצודת דוד.

3 גם למושב שאר בני ישראל קורא הכתוב פעמים רבות עבר הירדן, כי כולם ישבו משני עברי הירדן, אלו בעבר המזרחי ואלו בעבר המערבי, רש"י.

4 מלבי"ם.

5 תרגום.

6 תרגום.

7 מצודת דוד.

8 תרגום. ופירש הרד"ק שהכוונה שתלך בדרך משה ואז יהיה ה' בעזרך כמו שהיה עם משה.

9 מלבי"ם.

10 רש"י. ויונתן תרגם מלשון מרד, שיסרב לשמוע בקולך, ולפי דבריו יוצא שלא ישמע את דבריך הוא פירוש על ימרה את פיך.

11 תרגום.

אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ, יִזְמַת כְּדִין מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת.² רַק – דִּין זֶה (שִׁמִּיתוֹ אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ) הוּא בַּתְנָאִי שֶׁאֵתָּה תִּזְק וְאֶמֶן לְהַעֲנִישׁ הַמּוֹרְדִים וְלֹא לַמַּחֲוֹל:³ פ

שליחות המרגלים

יהושע שולח מרגלים והם באים ליריחו

ב (א) ועוד לפני שדיבר ה' עם יהושע, בה' בניסן,⁴ וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׂטִיִּים אֲשֶׁר לִיד הַיַּרְדֵּן,⁵ שְׁנַיִם אַנְשִׁים טוֹבִים⁶ מִמְּרַגְלִים לְרַגֵּל אֵיךְ יִכְנְסוּ לַכְבוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ,⁷ חֲרָשׁ – בַּחֲשָׁאִי,⁸ לֵאמֹר – בְּדַבְרִים אֵלּוּ שְׁלַחְם, לָבוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ בְּכֻלָּל וְאֶת יְרִיחוֹ בְּפֶרֶט.⁹ וַיָּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית אִשָּׁה זֹנָה – פּוֹנְדָקָאִית (מוֹכֶרֶת מִיְּנֵי מִזְנוֹת)¹⁰, וַשְּׂמָה מְפֹרָסָם בְּעִיר¹¹, שְׂמָה רָחַב, וַיִּשְׁכְּבוּ שָׁמָּה לַיְלָה אֶחָד:¹

1 מלבי"ם.

2 מלבי"ם, וכן מוכח במסכת סנהדרין (דף מט.).

3 מצודת דוד (עין מה שאמרו חז"ל במסכת יומא (דף כב:) על שאול המלך בעניין זה). והמלבי"ם פירש שאם תתחזק לנהוג כמו מלך, נהג בד' דין מלך להמית המורדים.

4 רש"י. ולדעת הגר"א ב' בניסן.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק.

7 מלבי"ם.

8 תרגום, וביארו רש"י והרד"ק (על פי דברי ר' שמעון ברות רבה (ב, א)) שהוא מלשון **חרשות**, שיעשו עצמן כחרשים כדי שלא ישימו אליהם לב, ויזהרו מלדבר בפניהם. והגר"א פירש מלשון שקט כמו **רוח קדים חרישית** (יונה ד, ח), והיינו ששלחם בשקט, ולא בפרסום כמו ששלח משה את המרגלים, כדי שלא יכשלו כמותם. ובמצודות פירש מלשון מחשבה כמו **אל תחרוש על רעך רעה** (משלי ג, כט), והיינו שיבדקו את מחשבות אנשי המקום, אם מפחדים הם מפני ישראל. ובמדרש רבה (רות ב, א) נחלקו חז"ל בדרש הכתוב, שר' יהודה פירש שעשו עצמם כנגרים - מלשון **חָרָשׁ**, ור' נחמיה פירש שעשו עצמם כמוכרי קדרות - מלשון **חָרָשׁ**.

9 מפני שהיתה עיר גדולה, רש"י ורד"ק. והמלבי"ם פירש שיראו את יריחו והארץ שסביבותיה, כדי לדעת איך לכבוש את העיר.

10 רש"י, על פי התרגום. ולדעת הרד"ק היתה זונה ממש, ופירש גם את דברי התרגום לשיטתו, שהזונה נקראת פונדקית מפני שהיא מפקירה את עצמה לכל כפונדקאית. (המחלוקת בין רש"י לרד"ק היא רק בפירוש המלה **זונה**, אבל לגופו של ענין גם רש"י סבור שהיא היתה זונה ממש, וכמו שמביא להלן (פסוק יא) את דברי חז"ל שזינתה). והראב"ש פירש עוד, מלשון **הצמתה כל זונה ממך** (תהלים עג, כז) שפירושו - **רחוק** ממך, וכן רחב היתה **רחוקה** מיישוב שאר יושבי העיר.

11 ולכן באו אליה כי כיון שהיתה חשובה שם, כנראה גם ידעה הרבה מסודות המדינה, מלבי"ם.

מלך יריחו שולח לתפוס את המרגלים

(ב) וַיֹּאמֶר לְמָלְךְ יִרְיָחוֹ לֵאמֹר – כֹּה אָמַר לוֹ הָאוֹמֶר.² הִנֵּה אַנְשֵׁים בָּאוּ הֵנָּה חֲלִילָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְחַפֹּר – לְרַגֵּל³ אֶת הָאָרֶץ:

(ג) וַיִּשְׁלַח מָלְךְ יִרְיָחוֹ שְׁלִיחִים אֶל רָחָב, לֵאמֹר – שְׁלַחם בְּדִבְרֵים אֵלַי. הֲוָצִיֵּאִי הָאֲנָשִׁים שַׁעֲשׂוּ עִצְמָם כְּאִילוֹ הֵם הַבָּאִים אֵלַיךָ, בַּעֲבוּר שָׂאת זֹנָה, אֲבָל הָאִמָּת הִיא – אֲשֶׁר בָּאוּ לְבֵיתְךָ – שִׁמְטָרְתָם הִיא בְּשִׁבִּיל בֵּיתְךָ, כִּי לְחַפֹּר אֶת כָּל הָאָרֶץ בָּאוּ, וּבבֵּיתְךָ הֵם מִבְקָשִׁים לְמִצּוֹא תַעְלוּמוֹת הָאָרֶץ:⁴

רחב מערימה על שליחי המלך ומחביאה את המרגלים

(ד) וּבַעֲבוּר שֶׁהָיָה הַזֶּמֶן דְּחֹק מִלַּהֲטָמִינָם כְּרָאוּי⁵, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתַּצְפֵּנּוּ – הַצְפִּינָה אוֹתָם אֶחָד אֶחָד לְבָדוּ⁶. וּבַעֲבוּר שֶׁעֲדִיין חֲשִׁשָׁה שְׁמַא יַחֲפֹשׂוּ אַחֲרֵיהֶם⁷ – וַתֹּאמֶר, כֵּן – אִמָּת⁸. בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שְׁאַלְתָּם עֲלֵיהֶם⁹, וְלֹא יָדַעְתִּי כִשְׁבָּאוּ¹⁰ מֵאִין הַמָּוֶה:

1 רד"ק.

2 מצודת דוד.

3 רש"י. וביאר במצודת דוד שהטעם משום שהמחפש חופר בקרקע. והמלבי"ם פירש שחופר נאמר רק על המחפש דבר לעומקו.

4 מלבי"ם.

5 מלבי"ם.

6 רש"י בפירוש השלישי. עוד פירש רש"י שהטמינה אותם במקום צר מאד, עד שהיו נראים כאיש אחד. ודעת הגר"א שהו' יתירה כמו ו' של בנו בעור (במדבר כד, ג), ופירושו ותצפון. וחז"ל (מדרש תנחומא שלח סימן א, הובא כאן ברש"י) דרשו שהיו המרגלים פינחס וכלב, ובעבור שהיה פינחס כמלאך (על פי מאמר הכתוב (מלאכי ב, ז) על הכהנים כי מלאך ה' צבאות הוא, וכן הנביאים נקראו מלאכים בהרבה מקומות), לא הוצרכה להטמין אלא את כלב לבדו.

7 מלבי"ם.

8 מצודת ציון.

9 מצודת דוד.

10 מצודת דוד.

(ה) וַיְהִי - כאשר היה השַׁעַר מוכן לְסַגֹּר - לְהַסִּיג, בַּחֲשֵׁךְ - בעבור שהחשיך היום,¹ וְהָאֲנָשִׁים יֵצְאוּ, לֹא יָדְעָתִי אָנָּה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים. ועתה רָדְפוּ מֵאֲחֵרֵיהֶם, כִּי תִשְׁיָגוּם שכן לא עבר זמן רב משיצאו:²

(ו) וַיְהִיָּא כאמור למעלה, כּבֵּר³ הֶעֱלֵתָם הַגָּגָה, וְהַטְּמִנֶּנָּה בַּפְּשָׁתִי הָעֵץ - בגבעולי פשתן⁴ הֶעֱרַכְוֹת (- המסודרות) לָהּ זֶה מִכְבֵּר - לייבוש⁵ עַל הַגָּג. וכך לא ישימו לב אליהם:⁶

שליחי המלך רודפים לחפש את המרגלים

(ז) וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם - רצו במחשבתם לרדוף אחרי המרגלים,⁷ דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל - עד⁸ הַמַּעְבְּרוֹת - מקום מעבר הנהר, בעבור שחשבו שחזרו לערבות מואב.⁹ וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ אַחֲרֵי כִּאֲשֶׁר יֵצְאוּ הָרֹדְפִים - אחרי שיצאו הרודפים, סגרו השוערים¹⁰ את השַׁעַר אַחֲרֵיהֶם - אחרי הרודפים,¹ כדי שאם עדיין לא יֵצְאוּ המרגלים לא יוכלו יותר לברוח:²

1 רד"ק. והמלבי"ם פירש את ענין החושך כעניין נפרד, שיצאו בשעה שסגרו השַׁעַר, ויצאו בשעה שכבר היה חושך, ולא לקחו עמם לפיד כדי להאיר את דרכם, עיין שם בדבריו.

2 מצודת דוד.

3 חזר על הדברים כדי להזכיר את המקום שבו הטמינתם, רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שאחר שיצאו הרודפים הוסיפה להטמינם יותר ממה שהחביאה אותם בתחילה.

4 רש"י. והמלבי"ם הביא פירוש דהיינו צמר גפן (כי עליו שייך לשון עץ, אבל לא משמע כן בגמרא מסכת שבת נדף כו:), שהוכיחו מכאן שפשתן נקרא עץ).

5 רד"ק.

6 מצודת דוד ומלבי"ם.

7 רד"ק, שכן לא רדפו ממש אחריהם כי הם היו ביריחו.

8 כמו וירכתו על צידון (בראשית מט, יג) שהכוונה - עד צידון, רד"ק (רש"י בבראשית שם) פירש שירכתו היינו סוף תחומו (כמו שהירד היא בסוף הגוף), וכוונת הפסוק היא שסוף תחומו יהיה סמוך לצידון, ונמצא על כמו ליד, כמו שנמצאו הרבה כאלה במקרא, ולפי פירושו שם - כנראה גם כאן יפרש שהרודפים חפשו את המרגלים ליד מעברות הירדן).

9 ששם היה מקום מחנה ישראל, רש"י.

10 רש"י. והמלבי"ם פירש שהרודפים עצמם סגרו השַׁעַר. אבל הרד"ק פירש שיושביו הבית (או המרגלים עצמם) סגרו את השַׁעַר, כדי שלא ישימו לב שהמרגלים בבית, ולפי זה גם ביאר את לשון הכתוב אַחֲרֵי כִּאֲשֶׁר יֵצְאוּ, שסגרו את זה אחרי שיצאו הרודפים, ולא כשהם עדיין היו במקום, כדי שלא יראו שהם סוגרים את השַׁעַר

רחב מתארת למרגלים את פחד הכנענים מפני ישראל

(ח) וְהִמָּנָה – המרגלים³ טָרַם – עדיין לא⁴ יִשְׁכַּבְּבוּן לִישׁוֹן⁵, וְהָיָא עֲלֵתָה עֲלֵיהֶם – אליהם⁶ עַל הַגָּג:

(ט) וְהִיא אָמַר אֶל הָאֲנָשִׁים, יָדַעְתִּי כִּי נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת הָאָרֶץ. וּמִנִּין לִי זֹאת? וְכִי נָפְלָה אִימַתְכֶם עָלֵינוּ – כי נפלה עלינו אימה מרוב חשיבותכם ומעלתכם, ועוד – וְכִי נָמוּגוּ – נשבר לב⁷ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם מרוב הפחד שיש לנו מאשר תעשו לנו⁸:

(י) וּמוֹסִיפָה לַפֶּרֶשׁ דְּבָרֶיהָ, אֲשֶׁר הִירָאָה שְׂבָאָה לָנוּ מִרֹּב חֲשִׁיבוֹתֶכֶם בָּאָה, כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת מִי יָם סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. וְהַפְחַד שִׁנְבַּחֵנוּ מִמָּה שֶׁתַּעֲשׂוּ לָנוּ, כֹּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ – אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לְשָׁנִי מֶלֶכִּי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בַּעֲבֹר חֵירֶדֶן לְסִיחֹן וּלְעֹג, אֲשֶׁר הִחְרַמְתֶּם אוֹתָם וְלֹא הַחִיתֶם כָּל נִשְׁמָה, וַיִּדְעֵנוּ שֶׁכֵּן תַּעֲשׂוּ גַם לָנוּ⁹:

ויחשדו בהם. וסגרו את השער כאשר יצאו הרודפים, ולא זמן רב אחר כך, כי פחדו מהם שלא יתפסו את המרגלים.

1 מלבי"ם.

2 מצודת דוד.

3 מצודת דוד.

4 תרגום. רש"י בספר שמות (ט, ל) פירש שכל טרם פירושו עדיין לא, ואילו האבן עזרא (שם) חלק עליו ופירש שטרם היינו כשהיו עסוקים לעשות דבר זה. ואמנם אונקלוס תרגם בכל מקום כרש"י, וכן יונתן תרגם כאן כפירוש זה, ואולם במקומות אחרים (כגון להלן ג, א) תרגם - לפני.

5 רד"ק.

6 רד"ק. והרלב"ג פירש שעלתה למקום שלידם (כמו ועליו מטה מנשה) (במדבר ב, כ). והמלבי"ם פירש שעלתה להסיר מכסה פשתי העץ שעליהם, כדי לדבר עמם.

7 תרגום (וכן תרגם אונקלוס בשמות טו, טו). ובמצודת ציון פירש נמסו (וכן פירש רש"י שם).

8 מלבי"ם.

9 מלבי"ם.

(יא) וְנִשְׁמָע כָּל זֹאת, וַיִּמָּס לְבָבָנוּ, וְלֹא קָמָה – וְלֹא נִשְׁאַרְחָה¹ עוֹד רוּחַ גְּבוּרָה² בְּאִישׁ, מִפְּנֵיכֶם. כִּי יָדַעְנוּ³ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים הַשּׁוֹלֵט עַל כָּל מַעֲרָכוֹת הַטִּבֵּעַ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, וְאִם כֵּן מִי יוּכַל לַהֲלָחֵם נִגְדּוֹ?⁴

רחב מבקשת שיצילו את נפשה ומשפחתה בזמן הכיבוש

(יב) וְעַתָּה הִשְׁבְּעוּ נָא לִי בִיהוָה, יֵעָן כִּי עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חֶסֶד לִפְנֵים מִשׁוּרַת הַדִּין לַהֲצִילְכֶם. לִכֵּן וְעָשִׂיתֶם גַּם אִתָּם עִם בֵּית אָבִי חֶסֶד, אַף שְׁאִינְכֶם חַיִּיבִים מִשׁוּרַת הַדִּין טוֹבָה כִּי אִם לִי, תַעֲשׂוּ גַם אִתָּם חֶסֶד – לִפְנֵים מִשׁוּרַת הַדִּין שֶׁתִּצְלִי גַם אֶת בֵּית אָבִי,⁵ וְנִתְּתֶם לִי אוֹת אֱמֶת – וְתַתְּנוּ לִי גַם סִמּוֹן בִּינִינוּ, שֶׁעַל יְדוֹ תִּכְיֶרּוּ אֶת בֵּית אָבִי וְלֹא תִהְרְגוּ אֶת הָאֲנָשִׁים שִׁיחִיו שָׁם⁶:

(יג) וּמִפְּרִשְׁתָּ אֶת הַחֶסֶד שֶׁהִיא מִבְּקִשְׁתָּ לַעֲשׂוֹת עִם בֵּית אָבִי – וְהַחֲתִיתֶם אֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי, וְאֶת אָחִי, וְאֶת (אֲחוֹתִי)⁷ אֲחִיּוֹתִי, וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם, שֶׁלֹּא תִמִּיתוּם אִתָּם. וְהִצַּלְתֶּם אֶת נַפְשֵׁיכֶם מִמָּוֶת שֶׁתִּצְלִינִי מִיָּדֵי שָׂאֵר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִמִּיתוּנִי⁸:

המרגלים מתחייבים להציל את רחב

(יד) וַיֹּאמְרוּ לָהּ וּלְבֵית אָבִיהָ⁹ הָאֲנָשִׁים, נַפְשֵׁינוּ תַחְתִּיכֶם לְמוֹת – נִמְסֹר אֶת עַצְמֵנוּ לְמִיתָה אִם יִרְצֶה אִי מִי לַהֲמִיתְכֶם¹⁰. אֵךְ זֶה בְּתִנָּאִי, רַק אִם לֹא תִגִּידוּ אֶת דְּבָרֵנוּ זֶה – שֶׁלֹּא תִגְלִי לַאֲפֵי אֶחָד אֶת הָאוֹת שֶׁבִּקִּשְׁתָּ שְׁנֵיתֶן לָךְ (כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ כֹלָם

1 תרגום. והרד"ק פירש שאדם שמפחד - כאילו נפלה רוחו, כמו שמצאנו אל יפל לב אדם עליו (שמואל א' יז, לב).

2 מלבי"ם.

3 מלבי"ם.

4 רלב"ג.

5 רד"ק.

6 רש"י. והגר"א פירש אות אמת על הצלת עצמה, כי בזה הם חייבים מצד האמת ומשורת הדין.

7 גם הכתיב אחותי, כוונתו לכמה אחיות, אלא שזאת צורת כתיבה שונה, והוא כאילו מנוקד אַחֹתִי, כמו אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רוחמה (הושע ב, ג).

8 מלבי"ם.

9 כי בהמשך דבריהם משתמשים בלשון רבים - אם לא תגידו, רד"ק.

10 רד"ק.

כמותד¹). ואם אכן תעשי כן – וְהָיָה בֵּיתָהּ יְהוָה לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד להציל את בית אביך וְאַמָּתְךָ להציל אותך²:

רחב ממלכת את המרגלים מיריחו

(טו) וְתֹרְדֶם בְּחָבֵל בְּעֵד הַחֲלוֹץ שִׁבְבִיתָהּ שִׁפְנָה אֶל מַחוּץ לְעִיר, שָׁכַן שַׁעַר הָעִיר סָגֹר הִיָּה³. פִּי בֵּיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה, וּבַחוֹמָהּ וּבִבִּיתָהּ שִׁבְחוּמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת בִּקְבִיעוֹת (ואין לה עוד בית אחר חשוב ממנו)⁴:

(טז) וְתֹאמַר לָהֶם, הִתְרַחַּצְתֶּם לָבוֹ, פֶּן יִפְגְּעוּ – יִפְגְּשׁוּ⁵ בָּכֶם הָרֹדְפִים בְּשׁוּבָם מִלְרְדּוֹף אַחֲרֵיהֶם⁶. וְנִחַבְתֶּם שָׁמָּה – וְתִסְתַּתְּרוּ בַּמָּקוֹם מִחֲבוּא בְּהָר⁷ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, עַד שׁוּב הָרֹדְפִים שְׁעִתִּידִים לָשׁוּב בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה יָמִים⁸. וְאַחֲרַי שִׁיעֲבֹרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים יִתְּלָכוּ לְדִרְכָּכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא תִצְטָרְכוּ לַעֲקֹם הַדֶּרֶךְ מִפֶּחַד הָרֹדְפִים⁹:

המרגלים מתנים תנאי על שבועתם

1 רד"ק. והמלבי"ם פירש שאמרו לה שגם את בית אביה הם חייבים להציל משורת הדין, מפני שלא תגידו את דברנו זה, שכולם שתקו ולא גילו לבית המלך אף על פי שידעו שאנחנו מרגלים.

2 רד"ק. ובמצודת דוד פירש חסד של אמת, כי את עשית עמנו חסד בצפותך לתשלום גמול (שנצילך), ואנו נעשה לך חסד של אמת שאין אנו מצפים לתשלום גמול. והמלבי"ם פירש, אמת - שנחיה אותך ואת בית אביך שבה אנו חייבים מצד הדין, וחסד - שניתן לכם מתנות רבות וכבוד.

3 מצודת דוד. והרד"ק פירש כדי שלא ישימו לב שהיא מבריחה אותם כשתפתח את השער.

4 רד"ק. והגר"א פירש, שהיה לה בית אחד בתוך חלל החומה ממש, ועוד בית דבוק לקיר החומה. ולכן אמר ובחומה היא יושבת, שעכשיו ישבה בבית שבחומה, אבל ביתה בקיר החומה, וכשבאו ישראל לשם ישבה בבית הזה, ולכן לא נפל ביתה כשנפלה החומה.

5 מצודת ציון (על פי תרגום).

6 מצודת דוד.

7 מצודת דוד.

8 חז"ל (הובא ברש"י כאן) פירשו שאמרה כן ברוח הקודש. והרד"ק פירש שאמרה כן לפי הסברא, כי עד הירדן הלכו במשך יום אחד, ובחזרתם עוד יום, ויום אחד שיחפשו שם באזור לראות אם הם שם. וגם הגר"א פירש מעין זה, אלא שפירש שביום השלישי כבר ילכו המרגלים לדרכם, כי דרך הרודפים הלך ושוב היא יומיים.

9 מלבי"ם.

(יז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיָהּ הָאֲנָשִׁים, נָקִים אֲנַחְנוּ מִשְׁבַּעְתְּךָ הַזֶּה¹ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ עוֹל הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ לְךָ בְּבֵיתְךָ, אִינוּ עֲלִינוּ כִּי אִם עֲלֶיךָ²;

(יח) וְזֶה אֲשֶׁר עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת, הִנֵּה בַּעַת אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ בָּאִים בְּאַרְיֵן לִכְבֹּשָׁה³, אֵת תִּקְנֵית - קו (חבל)⁴ חוּט הַשָּׁנִי - חוּט שׁוֹזֵר מִצְמֹר הַצְּבוּעַ בְּתוֹלַעַת שְׁנִי (אדום)⁵ הַזֶּה שֶׁהוּא לִפְנֵינוּ כֹּאן בְּבֵית⁶, תִּקְשְׁרִי לְאוֹת וְסִימָן⁷ בַּחֲלוֹן אֲשֶׁר הוֹרְדָתָנוּ בּוֹ - בַּחֲלוֹן הַזֶּה שֶׁהוֹרְדָתָנוּ דְּרָכּוֹ⁸. וְאֵת אַבִּיךָ וְאֵת אִמְךָ וְאֵת אַחִיךָ וְאֵת כָּל בֵּית אָבִיךָ תֹאסֶפִי - תִּכְנִים⁹ אֵלָיְךָ הַבֵּיתָה:

(יט) וְהָיָה, כָּל אָדָם מִבֵּית אָבִיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתֵי בֵיתְךָ הַחוּצָה, דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ - עוֹוֹן מִיתָתוֹ עָלָיו¹⁰, וְאֲנַחְנוּ נָקִים מֵעוֹוֹן, שֶׁכֵּן לֹא יִכּוֹלְנוּ לַהֲצִילוֹ¹¹. וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתְּךָ בַּבֵּית, דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ - עוֹוֹן מִיתָתוֹ עָלָיו¹² אִם יָד אָדָם¹³ תִּהְיֶה בּוֹ:

(כ) וְתִנָּאֲנוּ הָרֹאשׁוֹן¹ קִיִּים גַּם הוּא, שְׁאֵם תִּגְיָדִי לְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֵת דְּבָרֵנוּ זֶה - אֵת הָאוֹת הַזֶּה שֶׁנִּתְּנָנוּ לְךָ, וְהִיָּינוּ נָקִים מִשְׁבַּעְתְּךָ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ, וְנִהְרֹג גַּם אֵת אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַבֵּית²:

1 בדרך כלל **שְׁבוּעָה** היא לשון נקבה, וביאר המלבי"ם שלשון זכר מרמז על אונס, כי היו חייבים להישבע לה, כדי שלא תסגירם בידי מלך יריחו, ומכאן ההסבר מדוע הם נקיים מהשבועה, והם רשאים להציב עליה תנאים.

2 רש"י. והרד"ק פירש שאם לא תעשי את תנאנו המוזכר להלן, נהיה נקיים מעוון השבועה. והרלב"ג פירש היות שרצוננו להיות נקיים משבועתך שלא להיכשל באיסור שבועה, לכן עליך לעשות את דברנו המוזכר להלן, כדי שלא נאלץ להרוג את בית אביך מפני שלא נדע להבחין מי הם.

3 מצודת דוד.

4 רש"י. והתרגום פירש שפת בגד. והר"י מטראני פירש, מלשון **יקוו המים** (בראשית א, ט), שהיה החבל עשוי מכמה חוטים **שנקוו** (- נאספו) יחד.

5 רד"ק.

6 רד"ק. ובמצודת דוד פירש שבחוט זה הורידה אותם.

7 מצודת דוד.

8 מצודת דוד.

9 מצודת ציון.

10 רש"י.

11 מצודת דוד.

12 רש"י.

13 תרגום.

רחב מקבלת את התנאי

(פא) וַתֹּאמֶר בְּדַבְרֵיכֶם בֵּן הוּא, וַתִּשְׁלַחֵם – אמרה להם לכו לשלום³ וַיֵּלְכוּ כדבריה. ובבוא אח"כ ישראל לארץ⁴ – וַתִּקְשֹׁר אֶת תְּקֵנֹת הַשָּׁנִי בַּחֲלוֹן:

המרגלים שבים ליהושע ומספרים לו מה שהיה עמם

(כב) וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה – אל ההר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם בהר שְׁלֹשֶׁת יָמִים, עַד אֲשֶׁר שָׁבוּ הָרִדְפִים. וַיִּבְקְשׁוּ הָרִדְפִים בְּכָל תְּהֵרָה, וְלֹא מָצְאוּ אֶת הַמִּרְגְּלִים:

(כג) ובחלוק שלשה ימים⁵ (בח' ניסן), וַיֵּשְׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים ללכת בדרך המלך על ידי ש- וַיִּירְדוּ מִהָהָר שֶׁהִתְחַבְּאוּ בוֹ⁶, וַיַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן⁷ וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון. וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֵת כָּל הַמַּצָּאוֹת אֲוֹתָם – את כל אשר קרה עמם (הדברים שמצאו אותם בעת ריגולם)⁸:

(כד) וכשסיימו לספר את כל אשר עבר עליהם⁹, וַיֹּאמְרוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ, מִכָּל הַסִּיפּוֹר הַזֶּה יָדַעְנוּ כִּי (– אשר) נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֵת כָּל הָאָרֶץ, כִּמוֹ שֶׁרָאִינוּ שֶׁהִצִּילֵנוּ בְּדֶרֶךְ נַם¹⁰. וְגַם נִמְנָה – נִשְׁבַּר לִבִּי¹¹ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ, כִּמוֹ שֶׁסִּיפְרָה לָנוּ רָחֵב, וְכִמוֹ שֶׁרָאִינוּ פֶּחַד מֶלֶךְ יִרְיָחוֹ כִּשְׁמַע שֶׁבָּאֵנוּ¹²: פ

הכנת העם למסע

1 לעיל פסוק יד.

2 רלב"ג.

3 רד"ק. ובמצודת דוד פירש על שם שהלכו להר לפי עצתה.

4 רד"ק. והמלבי"ם פירש כמשמעו שקשרה מיד, כדי שלא ישימו לב שיש בזה איזה סימן.

5 רד"ק.

6 רד"ק.

7 רש"י.

8 תרגום. והמלבי"ם פירש שיש הבדל בין קורות למוצאות, שקורות משמע עניין שאינו שגרתי (מקרה), ומוצאות משמע עניין שגרתי שהוא תוצאה ישירה של המאורע, וכאן אכן היה העניין פשוט שישומו לב שהם מרגלים.

9 רד"ק.

10 מלבי"ם.

11 עיין לעיל ב, ט.

12 מלבי"ם.

כני ישראל הולכים עד שפת הירדן

ג (א) ולמחרת שוב המרגלים, וַיִּשְׁכְּמוּ וַיְהוֹשֻׁעַ בִּבְקֶרֶךְ שֶׁל ט' בְּנִימָן¹, וַיִּסְעוּ מִהַשְׁטִימִים, וַיָּבֹאוּ עַד ליד הַיַּרְדֵּן, הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּלְנוּ שָׁם סְמוּךְ לִירְדֵן² טָרֶם – לִפְנֵי³ שִׁיעָבְרוּ כְּדִי לַעֲשׂוֹת הֵנָּה בַּיּוֹם בַּפְּרָסוֹם גָּדוֹל⁴:

הַשּׁוֹמְרִים מִנְּחִים אֶת הָעָם עַל אֹפֶן הַמַּסַּע

(ב) וַיְהִי מִקְצֵה – כִּשְׁהַגִּיעַ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי מִהַשְׁלָשָׁת יָמִים שֶׁאָמַר יְהוֹשֻׁעַ (בז' בְּנִימָן כִּנ"ל)⁵, וַיַּעֲבְרוּ הַשְׁטִימִים בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה לְהוֹדִיעַ לָעָם אֶת אֹפֶן הַמַּסַּע, כִּי שׁוֹנָה יְהִיה מִכָּל מַסְעוֹתֵיהֶם שֶׁעָשׂוּ עַד הֵנָּה⁶:

(ג) וַיִּצְווּ אֶת הָעָם לֵאמֹר – צִוּוּ אוֹתָם בְּדִבְרֵים אֵלֶּה. בְּשׁוֹנָה מִמָּה שֶׁהָיוּ הַמַּסְעוֹת עַד הֵנָּה עַל פִּי עֲמוּד הָעֵנָן (וְהָאֲרוֹן הָיָה הוֹלֵךְ אַחֲרֵי שְׁנֵי דָגְלִים – יְהוּדָה וְרָאוּבֵן), מִחֶרֶץ⁷ – פְּרָאוֹתְכֶם אֶת אֲרֹן הַלְּוִיִּם שֶׁכְּתוּבָה בָּהֶם⁸ בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּשְׁתִּרְאוּהוּ עוֹבְרֵי לִפְנֵיהֶם. וְעוֹד שִׁנּוּי מִמָּה שֶׁהִיָּיתָם רִגְלִים תִּרְאוּ מִחֶרֶץ, אִשְׁרָ⁹ – וְהַכְּהֲנִים הַלְוִיִּם – הַכְּהֲנִים שֶׁהֵם מִשְׁבֵּט לֵוִי¹⁰ נִשְׁאִים אֹתוֹ – אֶת הָאֲרוֹן (וְלֹא כִּמוֹ שֶׁעַד עַכְשָׁיו נִשְׁאֹוְהוּ הַלְוִיִּים מִבְּנֵי קַהֲתָן). כִּשְׁתִּרְאוּ כָל זֹאת, אִזּוֹ¹¹ וְאַתֶּם תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם – תַּעֲזוּבוּ אֶת מְקוֹם חֲנִיתְכֶם כַּעַת¹², וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרָיו – אַחֲרֵי הָאֲרוֹן:

1 מלבי"ם.

2 מצודת דוד.

3 תרגום, ועיין לעיל ב, ח.

4 מלבי"ם.

5 רד"ק (ועיין לעיל א, י).

6 רלב"ג.

7 רש"י, על פי דברי חז"ל במסכת סוטה (דף לב:).

8 מצודת דוד.

9 רד"ק.

10 רש"י.

11 מצודת דוד.

12 תרגום.

(ד) אָנף כשתלכו אחרי הארון שמרו שְׂרָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם (ובינו) וּבֵינָיו מפני כבוד השכינה¹, בְּאַלְפִים אָמָה שיעור של אלפים אמה (מדויקות)² בַּמָּדָה – לפי המידה שבה מדדתם במלאכת המשכן³, וְאַל תִּקְרְבוּ אֵלָיו – אל הארון, במרחק שהוא פחות ממידה זאת. ואשר אמרנו לכם שתלכו אחרי הארון הטעם הוא – ⁴ לְמַעַן אֲשֶׁר תִּדְעוּ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ, כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְמוּל שְׁלֹשׁוֹם – כי לא הלכתם עד עתה באופן זה (כי עד עכשיו הלכתם לפי הנחיית עמוד הענן, ועתה תלכו לפי הנחיית הארון)⁵: פ

הכנת יהושע את העם לנם

מצוה על העם להתכונן

(ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם, הִתְקַדְּשׁוּ – הזמינו עצמכם⁶. כִּי מָחָר בִּי בְּנִסִּין יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלְאוֹת – נסים שמופרשים מהבנה שכלית⁷:

מצוה על שינוי באופן המסע

(ו) וממחרת (בי' ניסן), וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר – אמר להם דברים אלו: שני דברים עליכם לשנות ממהלך הדרך שהלכנו עד כאן. א'. שלא תתנו ללוויים לקחת

1 רש"י. והרד"ק פירש, כדי שיוכלו כולם לראות טוב את הארון וללכת אחריו.

2 הכ"ף היא כמו כ"ף הדמיון, שיתרחקו מהארון במידה שהיא כמו אלפים אמות (אמה היא הזרוע), והמילה במדה מוכיחה פירוש זה, רד"ק. והטעם, פירשו חז"ל (מדרש תנחומא במדבר סימן ט, הובא כאן ברש"י ורד"ק) שידע שעתידים לצור על יריחו בשבת, ואמר להרחיק רק אלפים אמה כדי שיוכלו לבוא להתפלל לפני הארון בשבת. ופירוש אחר פירש הרד"ק, שהכ"ף היא כ"ף השיעור (- בערך), ואינם אלפים מצומצמות (ולפי זה צריך כנראה לפרש שאמר במדה כדי להשוות את האמות לאמות של מלאכת המשכן, כדלהלן).

3 רד"ק.

4 רש"י, ולדעת הרד"ק המילים למען אשר תדעו הם נתינת טעם על ההרחקה שצריכים להתרחק מהארון.

5 רש"י. והרד"ק פירש שלא עברתם בדרך הזאת מפני המים, ומחר יבקעו המים מפני הארון, ולכן עליכם ללכת אחריו. ובמצודת דוד פירש כמשמעו שהיות ואינכם מכירים את הדרך עליכם ללכת אחרי הארון. והמלבי"ם פירש, שבימי משה (במדבר י, לג) יצא הארון לפניו כדי להפחיד את האויבים, ולכן הלך לפניו דרך שלשה ימים כמו שכתוב שם. אבל כאן כמו שראיתם שלא עברתם בדרך מתמול שלשום, היינו שלא יצא לפניכם דרך שלשת ימים, מזה תראו שאין הארון יוצא כדי להפחיד את האויבים, אלא כדי להראות לכם את הדרך.

6 רש"י, ופירש הרד"ק שיכינו את כל מה שהם צריכים לדרך. ובמצודת דוד פירש שיקדשו את עצמם להיטהר מכל טומאה, כדי שיהיו ראויים לנס.

7 תרגום.

את הארון כמו שנשאוהו עד עכשיו, אלא שְׂאוּ אֹתָם¹ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית, בִּי. וְעָבְרוּ
עִם הָאָרוֹן לְפָנֵי הָעָם, וְלֹא כִּמוֹ שֶׁהָיָה עַד הַנֵּת, שֶׁהֵלַךְ הָאָרוֹן אַחֲרֵי שְׁנֵי מַחֲנֹת (יהודה
וראובן)². ואֵכֶן, עָשׂוּ הַכֹּהֲנִים כַּדְּבָרֵי בְּשֵׁנֵי הָעֲנִינִים – וַיִּשְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית,
וַיֵּלְכוּ לְפָנֵי הָעָם: ׀

מעבר הירדן

ציורי מעבר הירדן

מסביר לו את מטרת הנס שיעשה בירדן

(ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל – אֶתְחִיל³ לְגַדְּלָךָ⁴ בְּעֵינֵי כָּל
יִשְׂרָאֵל. אֲשֶׁר יֵדְעוּן – עֲ"י בְּקִיעַת מִי הַיַּרְדֵּן הַדּוֹמָה לְבְּקִיעַת מִי יָם סוּף עַל יְדֵי מֹשֶׁה⁵,
יֵדְעוּ כָּל הָעָם – כִּי בְּאִשְׁרֵי הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה – כִּמוֹ שֶׁעֲזַרְתִּי לְמֹשֶׁה וְעָשִׂיתִי בִּידּוֹ נִסִּים
גְּדוֹלִים כֵּן אֶהְיֶה עִמָּךָ לַעֲשׂוֹת גַּם בְּיַדְךָ נִסִּים גְּדוֹלִים⁶:

הציורי לכהנים

(ח) וְאַתָּה, תִּצְוֶה אֶת הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית לֵאמֹר. בְּבֹאֲכֶם עַד קֶצֶה מִי
הַיַּרְדֵּן – מִיֵּד כִּשְׁתַּעֲבְרוּ אֶת קֶצֶה הַמַּיִם לַחֲכֹס פְּנִימָה⁷, בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמִדוּ עַד שִׁיעֲבְרוּ כָּל
הָעָם⁸: ׀

בקיעת מי הירדן

יהושע מצוה את ישראל על אופן מעבר הירדן

1 רש"י.

2 מלבי"ם.

3 מצודת ציון.

4 היינו, אתחיל את ההגדלה שלך, הר"י מטראני.

5 רד"ק.

6 תרגום.

7 הכהנים עמדו בצד המזרחי של הירדן, הפונה כלפי ערבות מואב, רש"י. ודעת הרד"ק שהכוונה לקצה השני של
מי הירדן (הגדה המערבית הפונה כלפי ארץ ישראל).

8 רש"י.

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גִּשּׁוּ הַנָּה - הַתְּקַרְבוּ הֵנָּה בֵּין בְּדֵי הָאָרוֹן,¹
וְשָׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(י) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ, בָּזֹאת תִּדְעוּן - ע"י המופת הזה שנכנסתם כולכם בין בדי
הָאָרוֹן,² תדעו כִּי אֵל חַי - ה' שהוא חי לעולם, שוכן בְּקֶרֶבְכֶם, וְהוֹרֵשׁ יוֹרֵשׁ -
וגרש יגרש³ מִפְּנֵיכֶם אֶת הַפְּנִיעִי⁴ וְאֶת הַחֲתִי וְאֶת הַחֲוִי וְאֶת הַפְּרִזִּי וְאֶת
הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֲמֹרִי וְהַיְבוֹסִי:

(יא) עתה מתחיל לומר את הדברים שבשבילם כינס את כולם, ואומר - הַנָּה הָאָרוֹן
שבו נמצאת הַבְּרִית של⁵ אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ, עֹבֵר - מקדים ללכת⁶ לִפְנֵיכֶם בַּיֶּרֶד:

(יב) וְעַתָּה, קָחוּ לָכֶם שְׁנֵי עָשָׂר אִישׁ מִשְׁבֵּטֵי יִשְׂרָאֵל. אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד
לְשִׁבְטָם וַהֲכִינוּ אוֹתָם לְמָה שֶׁאֲצוּוֶה אוֹתָם אַחֵר כֵּךְ (לקחת את האבנים)⁷:

(יג) וְהָיָה, בְּנֹחַ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים - נִשְׁאֵי אָרוֹן יְהוָה אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ -
בְּמִי הַיֶּרֶד, מִיד כְּשִׁידְרֻכוֹ כַּפּוֹת רַגְלֵיהֶם בִּירְדוֹן⁸ - מִי הַיֶּרֶד וּפְרִתוֹן - יִפְסִיקוּ לְרוֹץ
בְּדַרְכָּם⁹ - מִכָּח קְדוּשַׁת הָאָרוֹן¹⁰. וְאֵלֶּז מִיִּם יִפְסִיקוּ לְרוֹץ? הַמִּיִּם הַיֶּרֶדִּים מִלְּמוֹעֶלָּה -

1 ועמדו כל ישראל בין שני בדי הארון בדרך נס, רש"י (מקור הדברים בויקרא רבה י, ט). והרד"ק פירש גִּשּׁוּ הֵנָּה - לפני הארון.

2 רש"י. ודעת הרד"ק שהכוונה על המשך דבריו בפסוק הבא הֵנָּה אָרוֹן הַבְּרִית וגו', שעל ידי נס בקיעת מי הירדן ידעו שה' בקרבם ושיוריש הכנענים מפניהם.

3 תרגום.

4 אחת ממשפחות בני כנען לא קבלה שם לעצמה, ונקראה בסתם - כנען (רש"י בשמות יג, ה).

5 רש"י, נמצא שהמילים אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ נסמכים לברית, וכן פירש הרד"ק בפירושו הראשון. ועוד שני דרכים הביא הרד"ק לפרש: א. אָרוֹן הַבְּרִית, שהוא הארון של אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ. ב. שארון הַבְּרִית עצמו נקרא אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ מפני השכינה ששורה עליו. והמלבי"ם פירש שחסרה האות ו', וכאילו כתוב - אָרוֹן הַבְּרִית ואָדוֹן כָּל הָאָרֶץ.

6 רש"י (ענין פסחים דף ה:).

7 רש"י. ובמצודת דוד פירש שהועמדו כדי להיות עדים על נס בקיעת מי הירדן.

8 רלב"ג.

9 תרגום.

10 מלבי"ם.

שלא ימשיכו לרדת כדרכם¹, וַיַּעֲמְדוּ נָד – לגובה² (ולא יתפשטו אף לצדדים), וחומה זאת תהיה רק מצד אֶחָד, כי המים שכבר ירדו ימשיכו לרדת כדרכם³:

הכהנים עומדים בירדן והמים מפסיקים את מרוצתם

(יד) וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָעָם מֵאֶחָלֵיהֶם, לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן. וְהַכֹּהֲנִים שֶׁהֵם הָיוּ כַּעַת נְשָׂאֵי הָאָרוֹן שָׁבוּ נִמְצְאוּ⁴ לִוְחוֹת הַבְּרִית, כִּבְר הָיוּ לִפְנֵי הָעָם לִיד הַיַּרְדֵּן⁵:

(טו) וּכְבוֹא הַכֹּהֲנִים נְשָׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן, וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נְשָׂאֵי הָאָרוֹן נִטְּבְּלוּ בְּקִצְחַת הַמַּיִם בַּעֲבֹר הַמִּזְרָחִי. וְהַיַּרְדֵּן הָיָה מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו, שֶׁעָלוּ הַמַּיִם עַל שַׁפַּת הַיַּרְדֵּן מִשְׁנֵי צַדָּיו⁶, אִפִּילוּ בַתְּקוּפָה זֹאת שֶׁהָיָה כָּל יְמֵי קִצִּיר (ימי ניסן שהם ימי קציר⁷ (שעורים)) שְׁבוּזֵמֶן זֶה כִּבְר הַפְּסִיקוּ הַגְּשָׁמִים לִרְדֹּת, וּדְרָךְ הַנְּהָרוֹת שִׁיתַּמְעֻטּוּ מִימֵיהֶם⁸:

(טז) וְעַל אֵף שֶׁהָיוּ הַמַּיִם רַבִּים כָּל כֵּךְ⁹, וַיַּעֲמְדוּ – נַעֲצְרוּ הַמַּיִם הַיַּרְדִּים מִלְּמַעְלָה, קָמּוּ נָד אֶחָד – וַעֲמְדוּ לַגּוֹבָהּ בְּצַד אֶחָד בְּלֹא לַהֲתַפְשֹׁט לַצַּדָּדִים¹⁰, וְהַמָּקוֹם שָׁבוּ נִפְסְקוּ הַמַּיִם¹¹ הָיָה הַרְחָק מֵאֵד מִהַמָּקוֹם שֶׁעֲמְדוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל, (בֹּאֵדָם) מֵאֵדָם שֶׁהָיָה¹² הָעִיר אֲשֶׁר מִצַּד – לִיד צָרְתָן, וְהַיַּרְדִּים עַל יָם הָעֶרְבָּה שֶׁהוּא יָם הַמֶּלֶח – וְהַמַּיִם שֶׁכִּבְר יִרְדּוּ מִשָּׁם וְאֵילֶךְ לַכִּיּוּן יָם הַמֶּלֶח¹³, תִּמְנֶה נִכְרָתָהּ – נִשְׁלַמוּ לִרְדֹּת כַּדְרָכָם, וְעַל יְדֵי זֶה

1 רש"י.

2 רש"י, וכן תרגם אונקלוס על התורה (שמות טו, ח). ויונתן תרגם כאן מלשון נָאֵד, והיינו שיאספו המים זה על זה כאילו הם בתוך נאד, ועיין רש"י שם.

3 מלבי"ם.

4 רד"ק, שכאילו כתוב הארון ארון הברית (עיין רש"י בברכות דף יב: בד"ה המלך המשפט). והמלבי"ם פירש שהארון עצמו נקרא ברית.

5 מלבי"ם.

6 רש"י.

7 רש"י.

8 רד"ק. ובפירוש שני פירש הרד"ק להיפך, שדרך הירדן להיות מלא בימי קציר מפני הפשרת השלגים.

9 מצודת דוד.

10 רד"ק.

11 רש"י. והרד"ק פירש שהעיר עצמה (אדם) היתה קרובה למקום מעברם, אלא שהמים שנעמדו עמדו לגובה ונשארו רחוק מהעיר, כי אם היו מתפשטים לצדדים היו מציפים את העיר.

12 רש"י. והמלבי"ם פירש הרחק מהאדם שבעיר.

13 מצודת דוד.

נכרתו המים מלהיות במקום מעבר בני ישראל¹. וְהָעַם עָבְרוּ – מקום מעברם היה נָגֵד – מוֹל² יְרִיחוֹ:

(יז) וַיַּעֲמְדוּ הַכְּהֲנִים – נְשָׂאֵי הָאָרֶז בְּרִית יְהוָה – בְּחֶרֶבָה – כשמוקם עמדם יבש לגמרי³, בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן – ליד שפת הירדן (שמשם נכנסו)⁴, הָכֵן – כשהם מכוונים זה כנגד זה⁵. ובמשך הזמן הזה שעמדו שם הכהנים, וְכָל יִשְׂרָאֵל – היו כל ישראל⁶ עֹבְרִים את הירדן בְּחֶרֶבָה – כשהוא יבש לגמרי, ונמשך הנס הזה⁷ עַד אֲשֶׁר תָּמְנוּ – גמרו (- נשלמו) כָּל הַגּוֹי – העם לְעַבְרָא אֶת הַיַּרְדֵּן:

ציווי לקחת האבנים⁸

ה' מצוה לקחת אבנים מהירדן

ד (א) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תָּמְנוּ כָּל הַגּוֹי לְעַבְרָא אֶת הַיַּרְדֵּן. (פיסקא באמצע פסוק) וזכר יהושע שכבר קודם מעבר הירדן⁹ – וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – אמר לו דברים אלו:

(ב) קָחוּ לָכֶם מִן הָעַם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אַנְשִׁים, אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד מִשִּׁבְטוֹ. וכבר עשה כן יהושע כנ"ל (ג, יב):

1 רש"י. והמלבי"ם פירש (וכן משמע מדברי הרד"ק) שתמו ע"י שנכרתו (- נפרדו) מהמים שנעמדו נד אחד.

2 תרגום.

3 מלבי"ם (מה שפירש רש"י בפרשת נח (בראשית ח, יג) על והנה חרבו פני האדמה שנעשו כמו טיט, היינו מפני שכתוב שם שחרבו רק פני האדמה, וכן פירש שם האבן עזרא. ולדעת המלבי"ם חרבה יכולה להקראות מקום שהיה עם מים ויבש, או מקום של טיט).

4 רש"י (ועיין לעיל פסוק ח).

5 רש"י. ויונתן תרגם מִתְקַנְיָא (אולי כוונתו שהיו מוכנים לחכות עד שיעברו כולם כמו שכתב הר"י מטראני, ואולי כדברי המלבי"ם). והמלבי"ם פירש שעמדו ביציבות מפני שיבשו המים לגמרי.

6 רש"י.

7 מלבי"ם.

8 חצי הפסוק הראשון שייך לפרשה הקודמת, על כך שתמו העם לעבור.

9 רד"ק, לפי דעתו ודעת רש"י לעיל (ג, יב), שמלכתחילה העמיד את האנשים לשם לקחת האבנים, ולכן הוקשה לו מה שנראה כאן שרק עכשיו ציוהו ה' להעמידם. אולם לדעת המצודת דוד שהזכרנו שם, רק עכשיו ציוהו ה' לקחת אנשים, ואת האנשים שהעמיד מתחילה, על דעת עצמו העמידם. ואולם, אחר שציוהו ה' בציווי זה, לקח את אותם אנשים שהעמיד כבר.

(ג) ועוד אמר לו אז ה', וַיֹּצִיאוּ אוֹתָם אַחֲרֵי מַעֲבַר הַיַּרְדֵּן, לֵאמֹר – בְּדַבְרִים אֵלֶּה. שׁוּבוּ אֶל קֶצֶה הַיַּרְדֵּן וְשִׂאוּ לָכֶם מִזֶּה – מִכֶּאֱן³, מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִהַמָּקוֹם שֶׁמִּי הַיַּרְדֵּן עֹבְרִים בּוֹ⁴, מִמַּצֵּב רִגְלֵי הַכְּהֲנִים מִהַמָּקוֹם שֶׁבָּנוּ נִצְבוֹת רִגְלֵי הַכְּהֲנִים⁵, הַכֵּין שְׁתֵּים עָשָׂר אֲבָנִים – שְׁתֵּים עָשָׂר אֲבָנִים מִהַמְּתוֹקְנוֹת (– מוֹכְנוֹת) תַּחַת רִגְלֵי הַכְּהֲנִים⁶. וְהָעֲבָרְתָם אוֹתָם עִמָּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן, וְתַעֲשׂוּ בָהֶם אֶת כָּל מִצְוַת מֹשֶׁה⁷ בְּהַר עֵיבֵל, וְאַחֲ"כַּ תִּקְפְּלוּ מִהֶם הַסִּיד וְתִקְחוּ אוֹתָם עִמָּכֶם⁸, וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם בַּמָּלֹךְ אֲשֶׁר תִּלְיְנוּ בּוֹ הַלְיָלָה – בְּגִלְגָּל: ס

לקחת האבנים כדבר ה'

יהושע מצוה לקחת את האבנים

(ד) וכאשר ציוה ה', בן עשה יהושע עכשיו כשזכר דבריו, וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ – אֲשֶׁר הָכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּהֵן לִפְנֵי שַׁעֲבָרוֹ אֶת הַיַּרְדֵּן, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר לְמַעֲלָה. אֲשֶׁר שְׁנֵים עָשָׂר אֵלֶּה הֵיוּ אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד מִשְׁבָּט כָּל אֶחָד מִשְׁבָּט מִיּוֹחַד כֹּאשֶׁר צִוָּה ה'⁹:

(ה) וַיֹּאמֶר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ, עֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן חֹזְרָה, עַד שֶׁתִּגְּעוּ לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, שֶׁהוּא אֶל תּוֹךְ – בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן בְּצִדוֹ הַמְּזֻרָחִי¹⁰. וְתָרִימוּ לָכֶם מִשָּׁם בְּמָקוֹם רִגְלֵי הַכְּהֲנִים, אִישׁ אֶבֶן אֶחָת עַל שְׁבָטוֹ – כָּל אִישׁ אֶבֶן אֶחָת עַל כְּתָפוֹ (וְלֹא שִׂישָׂאוּ

1 ואף על פי שלעיל לא הזכיר יהושע טעם הכנתם, מכל מקום ה' כבר אמר לו כל זה מלכתחילה, רד"ק.

2 מצודת דוד.

3 תרגום. והמלבי"ם כתב שהראה להם באצבע (כמו שמצאנו הרבה בחז"ל לדרוש כך תיבת זה).

4 מלבי"ם.

5 תרגום.

6 תרגום.

7 דברים כז, ב - ח.

8 רש"י על פי דברי התוספתא בסוטה (פרק ח. ועיין עוד להלן ח, ט). וצריך עיון, שבפירושו על התורה (דברים כז ב), פירש שהיו שלשה מיני אבנים, בירדן בגלגל ובהר עיבל, וכאן פירש שהאבנים בגלגל ובהר עיבל הם אותם אבנים. ואמנם, בתוספתא שם אמרו, שהיו שלשה מיני אבנים יחד עם האבנים שהעמיד משה בערבות מואב.

9 מלבי"ם.

10 רש"י, לשיטתו לעיל (ג, ח) שעמדו הכהנים בעבר המזרחי, ובזה מובן לשון עֲבְרוּ, שיעברו בחזרה את הירדן כדי לקחת את האבנים מהצד המזרחי. אולם הרד"ק לשיטתו שם שעמדו בעבר המערבי, פירש שיהושע עצמו עבר אחרי כל העם, כדי שיבטחו כל העם שיעמדו המים נד אחד עד שיעבור יהושע, וגם האנשים האלו נשארו לעמוד עמו. ואם כן עדיין לא עברו את הירדן כלל, ועתה צוה עליהם לעבור לצד המערבי, כדי לקחת את האבנים.

כולם ביחד ע"י מזמורת¹, וכך יהיו שנים עשר אבנים שזה למספר שבטי בני ישראל, ובזה יודגש כל שבט ושבט שעבר את הירדן בפני עצמו²:

מבאר את טעם הכנת האבנים

(ו) למען תהיה זאת (העמדת האבנים) לאות (סימן³) בקרבכם - ביניכם⁴. כי - (כאשר) ישאלון בניכם מחר - ישאלו אתכם בניכם לאחר זמן⁵, לאמר - ישאלו אתכם בדברים אלו, מה האבנים האלה לכם:

(ז) ואמרתם להם - תסבירו להם ענין האבנים, שהוא על אשר נבחרתו - הפסוק מרוצתם⁶ מימי הירדן, מפני - כשראו את ארון ברית יהוה, בעברו בירדן נבחרתו מי הירדן, שכשעבר הארון בירדן, אז פסקו המים ממרוצתם (להודיע שהוא הגורם הפסקתם, ולא זכות ישראל⁷). ומעתה, גם לדורות הבאים אהרינו⁸ - יהיו האבנים האלה שבגלגל, לזכרון הנם⁹ - לבני ישראל, עד עולם:

בני ישראל מקיימים את הציזוי

(ח) ויעשו בן בני ישראל, כאשר צוה יהושע. ועתה מפרט את המעשה אשר עשו - וישאו שתי עשרה אבנים מתוך הירדן, כל איש נשא אבן אחת כדברי יהושע¹⁰. וטעם שתים עשרה האבנים הוא - כאשר דבר יהוה אל יהושע - שיהיו למספר - כמספר שבטי בני ישראל. ויעברום עמם אל המלון כאשר דיבר ה' אל יהושע¹¹, וינחום - הצניעום¹ שם:

1 מלבי"ם, וכן משמע בדברי חז"ל במסכת סוטה (דף לד.), ששיערו כמה היה המשא שכל איש יכול לסבול על עצמו.

2 מלבי"ם.

3 מצודת דוד.

4 תרגום.

5 מצודת דוד.

6 תרגום.

7 כי האבנים האלו היו מתחת רגלי הכהנים שנשאו את ארון ברית ה', והם זכר לזה שבזכותו עברו, מלבי"ם.

8 מלבי"ם.

9 רש"י.

10 מלבי"ם, כי בדברי ה' לא נזכר שיקח כל אחד אבן אחת.

11 מלבי"ם, כי בדברי יהושע לא נזכר שיניחום במלון.

עוד שתיים עשרה אבנים מעמידים בתוך הירדן

(ט) וּמִלְכַּד אַבְנִים אֵלּוּ, עוֹד שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַבְנִים אַחֲרוֹת² חֲקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן – לִפִּי צִוּוֵי הַשֵּׁם³, תַּחַת – בַּמָּקוֹם⁴ מִצֵּב – מַעֲמַד רַגְלֵי הַכְּהֲנִים נִשְׁאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית. וַיְהִי שָׁם – לִזְכְּרוֹן הַנֶּסֶם⁵ עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עַד עַת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר⁶:

הַכְּהֲנִים עוֹמְדִים בְּמִשְׁךְ כָּל הַזֶּמֶן הַזֶּה עַל מָקוֹמָם

(י) וְהַכְּהֲנִים שֶׁהָיוּ נִשְׁאֵי הָאֲרוֹן, עוֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן בְּמִשְׁךְ כָּל הַזֶּמֶן הַזֶּה, עַד תָּבוֹא – עַד שֶׁהַשְּׁלִים יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל הָעָם, לֵאמֹר לָהֶם שֶׁהֵם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן עַל מִנַּת שִׁיּוּרִישׁוֹ אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ⁷. וְהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ הֵם כָּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ לִפְנֵי מוֹתוֹ, שִׁיאֲמַר לָהֶם כֵּן⁸. וַיִּמְחְרוּ הָעָם לִקְחַת אֶת הַאֲבָנִים מִמָּקוֹם עֲמִידַת הַכְּהֲנִים, וּלְהַעֲמִיד אֶת הַאֲבָנִים הָאֲחֵרוֹת בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן⁹, וַיַּעֲבְרוּ מִיָּד, כְּדִי לֹא לַעֲכֹב אֶת הָאֲרוֹן¹⁰:

הַכְּהֲנִים עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן

1 תרגום.

2 רש"י.

3 אף שלא כתוב שציווהו לעשות זאת, נדע שלא עשה דבר בלא ציווי ה', רד"ק.

4 תרגום, ופירש הרד"ק מפני שאי אפשר לומר שלקחו מתחת רגליהם ממש, שכן לא זו משם הכהנים עד שגמרו את כל מעשה לקיחת האבנים, כמו שכתוב בפסוק שאחרי זה.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק (להלן טו, סג). ואמנם, רש"י בפירושו על התורה (בראשית כב, יד) פירש שכל מקום שנכתב עד היום הזה הכוונה לעולם, אולם כבר פירש בשו"ת זכרון יוסף (לרבי יוסף משטיינהארט חושן משפט סימן י'), שכוונתו בכל מקום שחייבים לפרש כן מבחינת העניין (כמו שם בבראשית - אשר יאמר היום, שלא יתכן לפרשו עד עת כתיבת הספר, כי בימי משה עדיין לא היו אומרים כך עד שנבנה הבית בימי שלמה). ודעת מצודת דוד לפרש - לעולם, בכל מקום שלא מוכח ההיפך.

7 רש"י, על פי דברי חז"ל (סוטה לד.). והרד"ק פירש על העברת האבנים, וכן צוה משה בפרשת כי תבא (דברים כז, ב).

8 מצודת דוד, וכן מצאנו בספר במדבר (לג, נא), לפירוש רש"י, שכן אמר להם משה. והמלבי"ם פירש שאמר להם כל הפרשה שציווהו ה' ומשה בפרשת וילך (דברים לא, יד-כג).

9 רד"ק.

10 מפני כבוד הארון, מצודת דוד.

(יא) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תָּם – גִּמְרוּ כָּל הָעָם לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן. וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן יְהוָה וְהַכֹּהֲנִים אֶת הַיַּרְדֵּן, מִשְׁפַּת הַיַּרְדֵּן הַמְּזֻרְחִית (שְׁעִמְדוֹ בַּה) אֶל שְׁפָתוֹ הַמַּעֲרֵבִית, לְפָנָי – לַעֲיִנִּי¹ הָעָם:

בני ראובן וגד עוברים לפני העם

(יב) ואחר שיצאו כל ישראל מן הירדן, ומעתה התחילה דרכם למלחמת כבוש הארץ – וַיַּעֲבֹרוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה, שֶׁהָלְכוּ עַד עַתָּה עִם כּוֹלָם כַּסְדֵּר הַדְּגָלִים², עָבְרוּ עַתָּה כְּשֶׁהֵם חֲמִשִּׁים – מְזֻינִים³, לָלֶכֶת לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיהֶם מִנֶּשֶׁה, שְׁצֹם לִצְאָתָם בַּמִּלְחָמָה בְּרֹאשׁ הָעָם⁴:

(יג) מבני השבטים האלו, היו בערך⁵ כֶּאֱרֶבְעִים אֶלֶף חִלּוּצֵי – (מְזֻינִים⁶) הַצָּבָא, עָבְרוּ לְפָנָי יְהוָה – לְפָנָי עִם ה' (יִשְׂרָאֵל) לְמַלְחָמָה, אֶל עַרְבֹת – מַדְבַּר⁸ יְרִיחוֹ: ס

תוצאת המופת בעיני ישראל

(יד) בַּיּוֹם הַהוּא, עָ"י הַנֶּם הַגָּדוֹל שֶׁל בִּקְעַת מִי הַיַּרְדֵּן, גִּדֵּל יְהוָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינָי כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ – מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר יֵרְאוּ אֶת מֹשֶׁה, כִּי רָאוּ אֶת גְּדוּלְתוֹ הַדּוּמָה לַמַּדְרֶגֶת מֹשֶׁה⁹. וְנִמְשַׁכָּה יִרְאָה זוֹ שִׁירָאוֹ מִמֶּנּוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו: פ

1 רש"י, לשיטתו לעיל (ג, ח עיין שם) שעמדו בקצה המזרחי, ולהלן יבאר איך היה סדר עברם את הירדן. והרד"ק לשיטתו שם פירש שיצאו מן הירדן, ופירש לפני העם כמשמעו, שעמדו לפניהם. והמלבי"ם פירש שעברו בתוך הירדן מהקצה המזרחי לקצה המערבי, ועדיין לא יצאו ממנו.

2 מלבי"ם.

3 תרגום, ועיין עוד לעיל (א, יד).

4 דברים ג, יח.

5 רד"ק.

6 תרגום. והמלבי"ם פירש שנחלצו מאחיהם (בני אותם שבטים) לצאת למלחמה, שכן מספר בני ראובן וגד לבדם (בלא מנשה) היה יותר משמונים וארבעה אלף (עיין במדבר כו, פסוק ז ופסוק יח), וכאן נמנו חלוצים רק כארבעים אלף.

7 תנאי זה (שיעברו לפני ה') גם כן מוזכר בדברי משה בפרשת מטות (במדבר לב, כא), וביארנוהו כאן לפי התרגום (וכן תרגום שם אונקלוס). ובמצודת דוד פירש שעברו חלוצים בשליחות ה'. והמלבי"ם פירש שיצאו לשם ה', ולא כדי להראות עצמם בוטחים על גבורתם.

8 מצודת ציון.

9 רד"ק.

חזרת מי הירדן למקומם

ה' מצוה על הכהנים לצאת מהירדן

(פו) עתה חוזר לפרש איך יצאו הכהנים מן הירדן¹, וַיֹּאמֶר יְהוָה – לפני שעברו הכהנים את הירדן כנזכר למעלה (פסוק יא), כבר אמר ה' ² אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – ציוהו בדברים אלו:

(פז) צִוֵּה אֶת הַכֹּהֲנִים נְשֵׂאֵי הָאָרוֹן שֶׁבּוּ נִמְצְאוּת לַוַּחֹת הָעֵדוּת, וַיַּעֲלוּ מִן הַיַּרְדֵּן לִשְׁפָה שְׁלִידִם (המזרחית, שהיא לכיוון חוץ לארץ³):

יהושע מצוה את הכהנים לצאת

(יז) וַיֵּצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר – ציום בדיבור זה, עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן:

מי הירדן חוזרים למקומם

(יח) וַיְהִי, (בעלות) פְּעֻלֹת הַכֹּהֲנִים נְשֵׂאֵי אָרוֹן בְּרִית יְהוָה, כשרצו⁴ הכהנים – שנשאו את הארון – לעלות מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן, מִיד נִתְּקוּ פְּפוֹת רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הַחֶרֶבָה – אל שפת הירדן המזרחי (לכיוון חוץ לארץ), ואחר כך נשאם הארון מעל הירדן אל העבר השני⁵. וַיֵּשְׁבוּ מִן הַיַּרְדֵּן לְמִקְוָמָם, ולא בבת אחת כדרכם, אלא ירדו מעט מעט – וַיֵּלְכוּ בְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם עַל כָּל גְּדוּתָיו, כדי שלא ישטפו המים את בני ישראל העומדים ליד הירדן⁶:

תאריך מעבר הירדן

1 רש"י. ולדעת המלבי"ם (עיין לעיל פסוק יא) עתה ציוה את הכהנים לצאת מהירדן, כי מה שכתוב לעיל (פסוק יא) שעברו את הירדן, היינו רק מקצה לקצה בתוך הירדן.

2 רד"ק.

3 רש"י, לשיטתו לעיל (ג, ח עיין שם) שעמדו בקצה המזרחי. ולדעת הרד"ק (שם, שלדעתו עמדו בצד המערבי) והמלבי"ם (בפסוק הקודם, שלדעתו כבר עברו לצד המערבי ככתוב לעיל בפסוק יא), יצאו לצד המערבי.

4 תרגום.

5 רש"י, על פי דברי חז"ל (סוטה דף לה.). ודעת הרד"ק כבר הזכרנוה לעיל (פסוק יא), שיצאו מהצד המערבי. ועוד הביא הרד"ק, שיש מפרשים שאף לדברי חז"ל יצאו מהעבר המערבי, ואחר כך נשא הארון את הכהנים מעל כל ישראל, כדי שיעמדו לפניהם, וזהו לפני העם.

6 רד"ק.

(יט) וְהָעָם, עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֵשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן (ניסן). ובאותו יום באו¹ וַיִּחַנּוּ בְּגִלְגָּל, שֶׁהוּא בְּקֶצֶה מִזֶּרֶחַ יְרִיחוֹ – בְּצַד הַמִּזְרָחִי שֶׁל יְרִיחוֹ:

הנחת האבנים במלון

(כ) וְאֵת שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר לָקְחוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר הָאֲנָשִׁים הַנִּזְכָּרִים לַעֲיֹל מִן הַיַּרְדֵּן, הִקִּים יְהוֹשֻׁעַ לַמִּצְבָּה² בְּגִלְגָּל כִּמוֹ שֶׁאָמַר לַעֲיֹל³ שִׁישִׁימוּ אֶת הָאֲבָנִים בַּמָּקוֹם שִׁילּוֹנוֹ בּוֹ בַּלֵּיל⁴:

יהושע מבאר את מטרת האבנים

(כא) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר – דְּבָרִים אֵלּוּ אָמַר לָהֶם: מַלְבֵּד מָה שִׁיהִיו הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם לְסִימָן כְּדֵי שֶׁתִּזְכְּרוּ אֶת הַנֶּסֶם, יֵהְיוּ הָאֲבָנִים לַעֲדָה גַּם לְדוֹרוֹת הַבָּאִים⁵, אֲשֶׁר יִשְׁאַלְוּ – יִשְׁאַלּוּ בְּנֵיכֶם שֶׁהֵיוּ הֵם קִטְנִים עַדִּיךָ, וְאֵלּוּ שִׁילְדוּ לָכֶם בְּדוֹרוֹת הַבָּאִים⁶ – מָחָר – לְאַחַר זֶמֶן⁷ אֵת אַבֹּתֵכֶם, לֵאמֹר – יִשְׁאַלּוּ אֶת אֲבוֹתֵיהֶם בְּדְבָרִים אֵלּוּ, מָה הַמִּטְרָה שֶׁל הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה:

(כב) וְהוֹדַעְתֶּם אֶת בְּנֵיכֶם לֵאמֹר – עַל יְדֵי הָאֲבָנִים וַיִּדְעוּ לְבָנֵיכֶם דְּבָרִים אֵלּוּ⁸, אֲשֶׁר בִּיבֹשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:

(כג) וּמִמָּשִׁיךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּדִבְרָיו, הֵנִס הַגְּדוֹל הַזֶּה – אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם – הַנִּכְנָסִים לָאָרֶץ, עַד עַבְרָתְכֶם – עַד שֶׁעָבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן, הָרִי הֵנִס

1 רד"ק.

2 כי מה שכתוב לעיל (פסוק ח) שהניחו האנשים את האבנים במלון, היינו שהניחום סתם בלי שום סדר, ועתה העמידם יהושע למצבה, מלבי"ם. ואולם, מדברי רש"י נראה שפסוק זה הוא פירוש על מה שנאמר שם. ואולי מה שכתוב כאן שיהושע העמיד את האבנים, הכוונה שהניחום בשליחותו.

3 פסוק ג.

4 רש"י.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק.

7 על פי דברי רש"י בספר שמות (יג, יד).

8 מלבי"ם.

הזה הוא **בְּאֶשֶׁר** – כמו שֶׁעָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַיָּם סוּף, אֲשֶׁר הוֹבִישׁ מִפְּנֵינוּ –
היוצאים ממצרים¹ עַד עַבְרֵנוּ – עד שעברנו את הים:

יהושע מבאר לישראל את מטרת הנסים

(כד) שני נסים אלו (קריעת ים סוף ובקיעת מי הירדן), הם לאותם שתי תכליות. א. לְמַעַן יֵדַעְתָּ – שידעו כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ, אֵת יְד – גבורת² יְהוָה, בִּי – אשר חִזְקָה הִיא, וממילא יפחדו ממנו ומעונשיו. ב. לְמַעַן יֵרְאֻתֶם – בשביל שאתם בני ישראל תראו את גדלות ה' ותיראו אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מרוב רוממותו וגדלותו, ותתמשך יראה זו³ כָּל הַיָּמִים: פ

תחילת הכיבוש

פחד האומות מפני ישראל

ח (א) וַיְהִי בְשָׁמְעֵךְ – כאשר שמעו כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי, אֲשֶׁר יוֹשְׁבִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה – בצד המערבי של הירדן (שְׁלֹשָׁם עֲבְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל)⁴, וְכַאֲשֶׁר שָׁמְעוּ כָּל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר יוֹשְׁבִים עַל – ליד הַיָּם, כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ כָּל אֵלֹהֵי אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְהוָה אֵת מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד (עַבְרֵנוּ) עַבְרָם⁵. וַיָּמָּס לְבָבָם, וְלֹא הָיָה בָּם עוֹד רוּחַ – כאילו כבר איבדו את רוח היותם⁶, מרוב פחדם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

העברת כל ישראל בברית מילה

ה' מצוה למול את ישראל

1 רד"ק.

2 תרגום.

3 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

4 רש"י. צד מערב נקרא ים על שם הים הגדול (- ים התיכון) שנמצא במערבה של ארץ ישראל.

5 כותב הספר (יהושע) כתב עד עַבְרֵנוּ, כי גם הוא היה בין העוברים. ואנו קוראים עד עַבְרָם, על אבותינו שעברו את הירדן, רד"ק.

6 מצודת דוד. ועל פי פירוש המלבי"ם לעיל (ב, יא), הכוונה היא שלא היתה בהם רוח גבורה להלחם בבני ישראל.

(ב) **בָּעֵת הַהִיא**, כשחנו ישראל בגלגל¹, **אָמַר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, עֲשֵׂה – חֲכֹן² לְךָ חֲרָבוֹת צָרִים – אֲזַמְלִים חַדִּים³, וְשׁוּב – וְחֹזֶר, מִלֵּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – צִוָּה⁴ לְמוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁעֵדִיין לֹא נִימּוֹלוּ, כְּדִי שִׁיחִיו רֵאוּיִים לְרֶשֶׁת אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל⁵ שְׁנִית – כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתֶם בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שְׁנִימּוֹלְתֶם כּוֹלְכֶם יַחַד⁶:**

יהושע מל את ישראל

(ג) **וַיַּעַשׂ – וַיַּחְכִּין לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חֲרָבוֹת צָרִים – אֲזַמְלִים חַדִּים. וַיִּמָּל – צִוָּה לְמוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶל גְּבַעַת – בְּגִבַּעַת⁷ הָעֵרְלוֹת – מִלֵּא אוֹתָם בְּגִבַּעַת, וּקְרָא שֵׁם הַגְּבַעַת גְּבַעַת הָעֵרְלוֹת, עַל שֵׁם שֶׁנִּעְרְמוּ שָׁם כָּל עֵרְלוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁנִּעְשׂוּ כְּמוֹ גְּבַעַת⁸:**

את יוצאי מצרים לא היה צורך למול

(ד) **וַיְזַח הַדָּבָר – וְזֹאת הַסִּיכָה אֲשֶׁר בִּגְלַלָּהּ מָל יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָעָם⁹. כִּי כָּל הָעָם הֵיכָא – שִׁיצְאוּ מִמִּצְרַיִם, הַזִּכְרִים שְׁבִינִיהֶם, כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה – כָּל הָאֲנָשִׁים הַיּוֹצְאִים בְּמִלְחָמָה¹⁰, שֶׁהֵם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה¹. כָּל אֱלֹהֵי לֹא הָיוּ כֹּאן כְּשֶׁעֲבָרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, כִּי² מֵתוּ בַּמִּדְבָּר, בַּדֶּרֶךְ, בִּיצְאָתָם מִמִּצְרַיִם:**

1 רד"ק.

2 רד"ק.

3 תרגום. והמלבי"ם דייק מלשון בראשית רבה (לא, ח), שפירשו צורים כמו ותקח צפורה צור (שמות ד, כה), דהיינו אבן תדה.

4 רד"ק. ולדעת המצודת דוד (להלן פסוק ד), יהושע לבדו מל את כל העם.

5 רש"י להלן פסוק ד (עין שם). והרד"ק פירש שמל אותם כדי שיוכלו להקריב את הפסח במועדו, כי עברו את הירדן ב" בניסן, וב"ד בניסן כבר היו צריכים כולם להקריב קרבן פסח.

6 רש"י. והרד"ק פירש שיעבור שוב ושוב עד שימול את כל בני ישראל, ומה שכתב שנית אינו בדווקא לפעם שנית בלבד, אלא שנית ושלישית וכו'. וחז"ל דרשו (יבמות עא: הובא כאן ברש"י) שהוסיפו כאן את מצות פריעת המילה, שלא נצטוו עליה אברהם אבינו, ולכן עכשיו מל שנית גם אותם שכבר נימולו, כדי לקיים את מצות הפריעה.

7 רד"ק.

8 תרגום ורש"י.

9 רד"ק. ורש"י הביא את דברי חז"ל שדרשו שמל אותם על ידי דיבור, שאינם יכולים לרשת את הארץ כשהם ערלים, שכן הבטחת הארץ ניתנה לאברהם בסמוך למצות ברית מילה (בראשית יז, ח). ובמצודת דוד פירש שדברים אלו הם נתינת טעם על מה שנצרך יהושע לבדו למול את כולם, כי כל מי שהיה מהול מת במדבר, ואלו שלא היו מהולים, אינם ראויים למול.

10 תרגום.

הדור החדש שנולד במדבר לא היה מהול, ואותם מלו כעת

(ה) וגם הקטנים מבין יוצאי מצרים, שהיו פחות מבני עשרים, גם אותם לא היה צריך יהושע למול עכשיו³, **כִּי מְלִים – נְמוּלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצֵאִים – שִׁיּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. וְאֹלֶם, אֵת כָּל הָעָם הַיִּלָּדִים – שֶׁנִּוְלְדוּ בַּמִּדְבָּר בְּדֶרֶךְ בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם, לֹא מָלוּ אוֹתָם אֲבוֹתֵיהֶם:**⁴

(ו) והטעם שלא מלו אותם אבותיהם, **כִּי אֲרַפְעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וְלֹא יָכְלוּ לְמוּל⁵. וְהַסִּיבָה שֶׁבִּגְלָלָהּ הִתְעַכְּבוּ כָּל כֵּךְ הָרַבָּה זֶמֶן בַּמִּדְבָּר, כִּי הִמְתִּינוּ⁶ עַד תָּם כָּל הַגּוֹי – עַד שֶׁכִּלָּה כָּל עַם אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה – הַאֲנָשִׁים הַיּוֹצֵאִים בַּמִּלְחָמָה (מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה)⁷, הַיּוֹצֵאִים מִמִּצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה – לֹא קִיבְלוּ לְקִיּוֹם אֵת דְּבַר יְהוָה. וְאֲשֶׁר בִּגְלָל הַטָּאָם זֶה⁹ נִשְׁפַּע יְהוָה לָהֶם, לְבַלְתִּי הִרְאוֹתָם אֵת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְוֹתָם לָתֵת לָנוּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר הִיא זָבֹת – נוֹטֶפֶת¹⁰ חֶלֶב וְדִבְשׁ – מִתִּיקוֹת פִּירוֹת¹¹:**

(ז) **וְאֵת בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר¹² הֵקִים הַקֶּב"ה תַּחֲתָם – בַּמִּקּוֹמָם, כְּדִי לִרְשֹׁת אֵת הָאָרֶץ¹, אֹתָם מִלִּי יְהוֹשֻׁעַ. כִּי עַרְלִים הָיוּ, כִּי לֹא מָלוּ אוֹתָם אֲבוֹתֵיהֶם בְּדֶרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּבַר הַתְּבַאֵר הַטֶּעַם לַעֲיִל:**

1 רד"ק.

2 רש"י.

3 רד"ק.

4 רד"ק.

5 רש"י, כי בכל זמן שהותם במדבר לא נשבה להם רוח צפונית, שהיא רפואה לדם (יבמות עא:). והרד"ק הוסיף עוד, שלא יכלו למול אותם מפני שעל פי ה' חנו ועל פי ה' נסעו (ע"פ במדבר ט, כ), ולא יכלו למול שמא יצאו עוד מעט לדרך ותהיה סכנה לתינוק, כמו שמצאנו במשה (שמות ד, כד) שעייכב מילת בנו מפני הדרך.

6 כן הוא לפי פירוש הרד"ק. והמלבי"ם פירש על פי המדרש ששבט לוי מלו את בניהם במדבר, שרק אלו שבאמת היו חוטאים חפשו אמתלאות והתחמקויות מלקיים את מצות מילה, ולכן הדגיש את הסיבה שבגללה נשארו במדבר, כדי לבאר שחוטאים היו ולכן לא מלו את בניהם.

7 תרגום.

8 תרגום.

9 מצודת דוד.

10 מצודת ציון.

11 רש"י על התורה (ויקרא ב, יא).

12 תרגום.

העם נח אחרי המילה

(ח) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ – סיימו² כָּל חֲגוּי – העם לְחַמּוּל. וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם – במקומם³ בַּמִּחְנֶה, ולא צרו עדיין על העיר⁴, עַד חַיּוֹתָם – עד שנרפאו מהמילה⁵: פ

הקרבת הפסח

המילה מסירה את חרפת מצרים

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, הַיּוֹם כֹּאשֶׁר נִימּוּלְתֶם כּוֹלְכֶם, גָּלוּתִי – הסרתי⁶ אֶת חֲרַפַּת מִצְרַיִם מֵעַלֵיכֶם, את מה שמצרים חרפו אתכם, שבדרך צאתכם מהם בא לפניכם כוכב רעה, שהוא סימן דם, ועתה התברר שהכוונה לדם המילה⁷. וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִלְגָּל, על שם שְׁגָלָה מהם את חרפת מצרים⁸. ושם זה נותר למקום ההוא עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר⁹:

בני ישראל מקריבים פסח

1 רד"ק.

2 תרגום.

3 תרגום.

4 רש"י.

5 רש"י. וביאר המלבי"ם, שבא להדגיש את הסיבה שבגללה לא נימולו במדבר, כי לא ידעו מתי יצאו לדרך, ועכשיו שמלו, לא יצאו לדרך עד שנרפאו.

6 תרגום. ובמצודת ציון פירש מלשון גִלְגָּל, שְׁגָלָה מעליהם את החרפה.

7 רש"י בשם רבי משה הדרשן. והרד"ק פירש שהערלה נקראת חרפת מצרים, מפני שהמצרים ערלים, ובני ישראל קראו לערלה חרפה כמו שכתוב (בראשית לד, יד) כִּי חֲרַפָּה הָיָא לָנוּ. ובמצודת דוד פירש שחרפו אותם המצרים, על שגם הם ערלים כמותם. והמלבי"ם פירש (בהמשך לדרכו שהזכרנו לעיל פסוק ו), שבגלל טומאת מצרים שהיתה דבוקה בהם התעצלו מלמול את בניהם, ועכשיו הסיר מעליהם חרפה זאת.

8 רד"ק, והוסיף לבאר שדרך לשון הקודש שכשנותנים שם מוסיפים או מחסרים מאותיות השרש, או שהופכים את סדר האותיות (כגון: נח מזה ינחמנו (בראשית ה, כט) - הפחתת אות, שמואל מכי מה' שאלתיו (שמואל א' א, כ) - הוספת אות, יעבץ מעצב (דברי הימים א' ד, ט) - הפיכת הסדר). ולפי דברי המצודת ציון (בהערה הקודמת), שם המקום מותאם במדויק לשרש המילה.

9 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

(י) וַיִּחַנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָּל. ואחרי שכבר מלו את עצמם¹, וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח, בְּאַרְבַּעַת עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ נִסָּן, בְּעָרֶב – אחרי חצות היום כשהשמש נוטה לצד מערב², בְּעָרְבוֹת – במישור³ שליד יְרִיחוֹ:

אוכלים מתבואת הארץ החדשה לאחר הקרבת העומר

(יא) וַיֹּאכְלוּ מִעֵבֹר – מתבואת⁴ הָאָרֶץ, מִמַּחֲרַת יוֹם אֲכִילַת הַפֶּסַח, דהיינו בט"ז ניסן, ואכלו מהתבואה החדשה אחרי שהקריבו את קרבן העומר⁵, אז אכלו מִצֹּדֹת וְקָלִי – שבלים קלויים⁶, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה – בגופו של יום ט"ז בניסן (ולא בלילה שלפניו לפני הקרבת העומר)⁷:

(יב) וַיִּשְׁבֹּת – וַיִּכְלֶה הַמֶּן שהיה שמור בכליהם מיום פטירת משה⁸, מִמַּחֲרַת יוֹם אֲכִילַת הַפֶּסַח (בט"ז ניסן)⁹, בְּאֶכְלָם – כשאכלו מִעֵבֹר – מתבואת הָאָרֶץ, וְלֹא הָיָה עוֹד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מֶן. ומפני שלא היה להם יותר מן¹⁰, וַיֹּאכְלוּ – התחילו לאכול¹¹ מִתְּבוּאֹת אֶרֶץ כְּנָעַן, בַּשָּׁנָה הַהִיא: ם

התגלות שר צבא ה'

המלאך מתגלה ליהושע בדמות איש מלחמה

1 מלבי"ם, כי ערל אסור באכילת קרבן פסח.

2 מצודת דוד.

3 תרגום.

4 מצודת ציון, וכן צריך לומר לפי פירוש רש"י. והרד"ק פירש מעבור הארץ, מהתבואה שעברה על הארץ, דהיינו משנה שעברה.

5 רש"י. והרד"ק פירש ממחרת יום הקרבת הפסח, שכן נקרא יום זה בכל התורה (עיין קידושין דף לו: תוס' ד"ה ממחרת הפסח), ואכלו מצות למצות היום מהתבואה הישנה. והוסיף המלבי"ם, שבא להודיע שלא אכלו מתבואת הארץ (אלא מהמן שהיה שמור בכליהם), אלא ביום זה בשביל מצות מצה, ומעט קלי לפרפרת.

6 מצודת ציון.

7 מצודת ציון.

8 רש"י. והרלב"ג הביא שיש אומרים שירד המן ממש עד יום ט"ז בניסן.

9 רש"י, וכן גם פירש הרד"ק בפירושו השני, דהיינו ממחרת היום שהוזכר בפסוק הקודם (שלדעתו היינו ט"ו ניסן). ובפירוש ראשון פירש הרד"ק, דהיינו ביום ט"ו בניסן.

10 רש"י. והרד"ק פירש שפסק המן מפני שכבר לא היו צריכים אותו, כי היה להם כבר מתבואת הארץ.

11 מצודת דוד.

(יג) אחרי שהקריבו את הפסח בגלגל, יצא יהושע עם כל ישראל לכיוון יריחו כדי לכבשה¹. וַיְהִי בַּהֲיֹזֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ – לִיד יְרִיחוֹ², וַיֵּשָׂא עֵינָיו, וַיֵּרָא וַהֲנֵה אִישׁ – מֵלֶאךְ שֶׁהָיָה נֹרָאָה כְּאִישׁ עֹמֵד לְנִגְדּוֹ, וַחֲרָבּוֹ שְׁלֹפָה מִנֶּרְתִּיקָה³ בְּיָדוֹ, וְהָיָה נֹרָאָה לִיהוֹשֻׁעַ כְּגִיבּוֹר הַיּוֹצֵא לְמִלְחָמָה⁴. וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו, וַיֹּאמֶר לוֹ, הֲלָנָו אַתָּה – הָאֵם בָּאת בְּשִׁבִּיל לַעְזוֹר לָנוּ⁵, אִם לְצָרֵינוּ – אוֹ שְׁבֹאת בְּשִׁבִּיל לַעְזוֹר לְאוֹיְבֵינוּ⁶:

המלאך מכין את יהושע לדברי ה'

(יד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶאךְ, לֹא, אֵינְנִי אִישׁ כְּמוֹ שֶׁחֲשַׁבְתָּ⁷, בִּי – אֵלֹא אֲנִי שֵׁר צָבָא יְהוָה – מֵלֶאךְ הַמִּמּוֹנָה עַל עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם צָבָא ה' ⁸. עֲתָה בָּאתִי לַעְזוֹר לָכֶם בְּמִלְחָמָה, כִּי כִשְׁבָאתִי בִימֵי מוֹשֶׁה לֹא רָצָה לִקְבֹּל אוֹתִי⁹. וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל – עַל¹⁰ פָּנָיו אֶרְצָה, וַיִּשְׁתָּחוּ – וְהִשְׁתַּחוּוּ. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לוֹ – לְמֵלֶאךְ, מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ – דַּבֵּר אֶת דְּבָרְךָ, וְהִנְנִי לְקִיּוּמָם כְּעַבְדֵי הַמְּקִיּוּם דְּבָרֵי אֲדוֹנָיו¹¹:

(טו) וַיֹּאמֶר שֵׁר צָבָא יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, שֵׁל – הֵסֵר¹² נַעֲלֶךְ מֵעַל רַגְלֶךָ¹, בִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא – הַמָּקוֹם הַתְּקַדֵּשׁ מִפְּנֵי כְבוֹד ה' שְׁבֹא לְדַבֵּר עִמָּךְ, וְרָאוּי לַעֲמוּד יִחַף מִפְּנֵי קְדוּשַׁת הַמָּקוֹם². וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן – חָלַץ נַעֲלָיו:

1 רד"ק.

2 רש"י. והרלב"ג פירש שהיו מחשבותיו משוטטות על עניין כיבוש יריחו.

3 מצודת ציון.

4 רד"ק. ולדעת המלבי"ם ידע מיד שהוא מלאך, ורק רצה לדעת מה מטרת ביאתו, אם בא רק לנו דהיינו בשביל לחזק את ליבנו למלחמה, או שְׁבֹא לַצְרֵינוּ בשביל להלחם בצרינו.

5 תרגום.

6 מצודת דוד.

7 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, לא באתי לעזור לאויבי ישראל, אלא לישראל. והמלבי"ם פירש, לא באתי לבד, כי יש איתי עוד רבבות מחנות של צבא מלאכים ללחום נגד אויביכם.

8 רש"י, והוא מיכאל כמו שכתוב (דניאל י, כא) **מיכאל שרכם**. ויונתן תרגם מלאך ששלוח מלפני ה'. והרד"ק פירש שר על צבאות המלאכים.

9 רש"י. והרד"ק פירש, עתה באתי ברגע שראית אותי, כי אינני אדם. ובמצודת דוד פירש שְׁבֹא לְבֹאֵר מִפְּנֵי מַה לֹא רָאָה אוֹתוֹ עַד עַכְשָׁיו, כִּי רַק עֲתָה בָּאתִי.

10 רד"ק. ובמצודת ציון פירש **אל פניו כמו לפניו**, שנפל לפני המלאך.

11 מצודת דוד.

12 מצודת ציון.

ו (א) וַיְרִיחוּ, סִגְרָת בְּדִלְתוֹת בְּרוֹזַל, וּמִסִּגְרָת בְּבִרְיָחִי נַחֲשֶׁת, מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֵין יוֹצֵא מִהָעִיר לְלַחֹם בְּיִשְׂרָאֵל, וְאֵין בָּא לַתּוֹךְ הָעִיר לְהַשְׁלִים בִּינֵיהֶם וּבֵין יִשְׂרָאֵל³:
ם

ההכנות לכיבוש יריחו

ה' מצוה את יהושע על סדר כיבוש יריחו

(ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל יְדֵי הַמֶּלֶךְ⁴, אֶל יְהוֹשֻׁעַ, רְאֵה, נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת יְרִיחוֹ וְאֶת מְלָכָהּ, עַל אַף שֶׁהֵם⁵ גְּבוּרֵי הַחֵיל, כִּי לֹא בַכַּח תִּנְצַח אוֹתָם, אֲלֹא בְנִם, כְּמוֹ שֶׁאֲצוּוּהָ אוֹתָךְ⁶:

(ג) וְסִבְתָּם – וּתְקִיפוּ אֶת הָעִיר, כֹּל אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה – הָאֲנָשִׁים הַיוֹצֵאִים בְּמִלְחָמָה⁷, חֲקִיף – לְסוּבָבָה⁸ אֶת הָעִיר, פַּעַם אַחַת. כֹּה תַעֲשֶׂה לְהַקִּיף אֶת הָעִיר עִם כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה⁹, כָּל יוֹם בְּמִשְׁךְ שִׁשָּׁת יָמִים:

(ד) וְשִׁבְעָה כְּהֲנָנִים יִשָּׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת שְׁעִשׂוּיִים מִקֶּרְנֵי הַיּוֹבֵלִים – אֵילִים¹⁰, וְכַהֲנָנִים אֵלּוּ יֵלְכוּ לִפְנֵי הָאָרוֹן. וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, תִּסָּבּוּ אֶת הָעִיר כְּמוֹ שֶׁחֻקְתָּם

1 מה שכתוב נעלך וכן רגלך בלשון יחיד (אצל משה בסנה (שמות ג, ח) כתוב של נעליך מעל רגליך בלשון רבים), פירש הריב"א בשמות (שם), שכיוון שכבר נכנס עם רגל אחת למקום שהתקדש על ידי המלאך, לכן צוה עליו קודם כל לפשוט את הנעל מהרגל שהכניס כבר, ובעצמו יבין שאם רוצה להכניס עוד רגל צריך לחלוץ גם אותה.

2 מצודת דוד.

3 מהלך הפסוק כולו על פי התרגום. והרד"ק פירש סוגרת מלצאת, ומסוגרת מלבוא. ובמצודת דוד פירש אין יוצא ואין בא מהעיר בכלל, כדי שלא תתגלה לישראל דרך הכניסה לעיר. ופירוש המילה סוגרת הוא כנראה שהעיר (-) אנשי העיר) סוגרת דלתותיה.

4 רד"ק.

5 מצודת דוד.

6 מלבי"ם.

7 תרגום.

8 מצודת ציון.

9 מצודת דוד.

10 תרגום.

אותה במשך כל ששת הימים, אלא שביום זה תקיפוה **שבע פעמים** ולא פעם אחת כבכל יום. **והכהנים יתקעו בשופרות** בכל ימי ההקפות¹, להראות שמחה ונצחון²:

(ה) **והיה, במשך –** כשיאריכו הכהנים למשוך את התקיעה האחרונה³, **פקרן היוכל** – בשופר שעשוי מקרן האיל, **(בשמעכם) פשמעכם** – מיד כשתשמעו **את קול השופר, יריעו כל העם תרועה גדולה** ויעלה קול תרועתם ביחד עם סיום קול התקיעה⁴, ואז – **ונפלה חומת העיר על ידי שתפלע⁵ תחתיה** – במקומה⁶. **ועלו העם אל העיר איש נגדו** – כל איש יכנס מול המקום שבו הוא עומד, ולא יצטרכו ללכת כולם עד מקום הפרצה, כי תפול כל החומה שלפניהם⁷:

יהושע מצוה את הכהנים

(ו) **ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים, ויאמר אליהם, כמו בזמן בקיעת מי הירדן שנשאתם אתם את הארון (במקום הלויים) בשביל הנם הגדול, כן גם עתה שאז אתם⁸ את ארון הברית. ושבעה כהנים, ושאז שבעה שופרות העשויים מקרני יובלים – אילים, וילכו לפני ארון יהוה:**

יהושע מצוה את העם

1 מצודת דוד.

2 מלבי"ם, כי **תקיעה** היא סימן שמחה, כמו שכתוב (במדבר י, י) **וביום שמחתכם וגו' ותקעתם בחצוצרות**, ואם היו משתמשים בשופרות לשם תפלה היו צריכים **להריע**, כמו שכתוב שם (פסוק ט) **וכי תבואו מלחמה וגו' והרעותם בחצוצרות, ונזכרתם לפני ה' אלקיכם, ונושעתם מאויביכם**.

3 רש"י.

4 מלבי"ם.

5 תרגום, מדויק מתיבת **תחתיה**, וביארו חז"ל (ברכות דף נד:), שכיון שהיתה רחבה באותה מידה של גובהה, אם היתה נופלת על צידה, עדיין היתה גבוהה כמו לפני זה, ולכן היתה חייבת לשקוע כדי שיוכלו להכנס אל תוך העיר. וכתב הרד"ק, שקצת מן החומה נשאר בולט על הארץ לזכר הנס (וכן משמע בגמ' בברכות שם (בעמוד א), שתקנו ברכה לרואה חומת יריחו שנבלעה במקומה).

6 רש"י.

7 מצודת דוד.

8 מלבי"ם.

(ז) (וַיֹּאמְרוּ) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ¹ אֶל הָעָם, עֲבְרוּ לַעֲמֹד לִפְנֵי הָאָרוֹן², וְסִבּוּ – וַחֲקִיפוּ אֶת הָעֵיר. וַיַּחֲלֹוּ – בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רָאוּבֵן שְׂוִיצָאִים תַּמִּיד בְּרֹאשׁ הַלּוּחִמִּים³, יַעֲבֹר לַעֲמֹד לִפְנֵי אָרוֹן יְהוָה בֵּין הָאָרוֹן וּבֵין הָעָם⁴:

הקפת העיר כיום הראשון

(ח) ואכן כאשר אמר יהושע בן עשו בני ישראל⁵ – וַיְהִי, כִּי־אָמַר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם, בִּשְׁעָה שְׁצִוָּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָם עַל כָּל מִצְוֹת הַקֶּפֶת הָעֵיר, מִיד – וַיִּשְׁבְּעָה הַכֹּהֲנִים שֶׁהֵיוּ נִשְׁאִים אֶת שְׁבָעָה הַשּׁוֹפְרוֹת הָעִשׂוּיִים מִקְרָנֵי הַיּוֹבְלִים – הָאֵילִים, עָמְדוּ לִפְנֵי אָרוֹן⁶ יְהוָה, בְּזִמְנָה זֶה עֲבְרוּ הָעָם לַעֲמֹד לִפְנֵי הָאָרוֹן, וַתִּקְעוּ הַכֹּהֲנִים (בְּכָל הַזֶּמֶן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶל לִפְנֵי הָאָרוֹן) בַּשּׁוֹפְרוֹת. וַאֲרוֹן בְּרִית יְהוָה הָלַךְ אַחֲרֵיהֶם – אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל⁷:

(ט) וַיַּחֲלֹוּ – בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רָאוּבֵן, הָלַךְ לִפְנֵי שִׁבְעַת הַכֹּהֲנִים (תִּקְעוּ⁸) שֶׁהֵיוּ תִקְעֵי הַשּׁוֹפְרוֹת, וַחֲמָאֶסָף – שִׁבְטֵי דָן שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ בְּסוֹף הַמַּחֲנֶה לְאַסּוֹף אֶת כָּל מִי שֶׁהִתְעַכֵּב מִלִּלְכֹּת עִם כּוֹלָם⁹, רַק שִׁבְטֵי זֶה¹⁰ הָלַךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן. וַהֲכֹהֲנִים הָיוּ הָלֹךְ וַתִּקְעוּ – תּוֹקְעִים תוֹךְ כְּדִי הִלִּיכֵתָם¹¹ בַּשּׁוֹפְרוֹת:

(י) וְאַתָּה הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – צִוָּה אוֹתָם בְּדִבְרֵים אֵלֶּה: בְּמִשְׁךְ כָּל יְמֵי הַחַקּוֹת – לֹא תִרְיֶעוּ בְּפִיכֶם תְּרוּעַת שִׂמְחָה, וְלֹא תִשְׁמִיעוּ אֶת קוֹלְכֶם בְּצַעֲקוֹת, וְלֹא יֵצֵא מִפִּיכֶם דָּבָר אֲפִילוֹ בְּלֶחֶשׁ בִּינִיכֶם אֶל תִּדְבְּרוּ כְּלוֹם¹². עַד יוֹם אֲמָרִי אֲלִיכֶם הָרִיעוּ –

1 והכתיב ויאמרו בלשון רבים, מרמז שיהושע והכהנים ציוו את העם, רד"ק.

2 מלבי"ם.

3 כנ"ל ד, יב, עיין שם. ופירש רש"י שהלכו ראשונים מפני גבורתם הגדולה של בני גד.

4 מלבי"ם.

5 מצודת דוד.

6 תרגום.

7 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

8 פירוש הכתיב - אשר תקעו, ופירוש הקרי - התוקעים, רד"ק.

9 תרגום ורש"י. אבל בפירושו על התורה (במדבר י, כה), הביא רש"י בשם ירושלמי, שפירוש מאסף הוא, שכל מי שהיה מאבד משהו, היו בני דן (שהלכו אחרונים) מחזירים לו.

10 מלבי"ם.

11 תרגום.

12 מלבי"ם.

עד היום שבו אומר לכם להריע (ביום השביעי¹), ורק אז – וְהִרְיעֵתֶם בפיכם בתרועות שמחה ונצחון:

(יא) וַיֵּסֶב – יהושע (עם העם) סובב את אֲרוֹן יְהוָה שִׁיקֶף² אֶת הָעִיר, תִּקֶּף – הארון תִּקֶּף את העיר³ פַּעַם אַחַת. וַיָּבֹאוּ יהושע והעם אל הַמַּחֲנֶה בגלגל⁴, וַיִּלְּנוּ בַּמַּחֲנֶה. ובזה תם היום הראשון של ההקפות סביב יריחו, שהוא גם היה היום הראשון בשבוע: פ

כיבוש יריחו

הקפת העיר בשאר הימים

(יב) וַיֵּשְׁבֻם יְהוֹשֻׁעַ ביום השני⁵, מוקדם בַּבֶּקֶר, כי היו צריכים למהר להגיע ליריחו⁶. וַיֵּשְׁאוּ הַכַּהֲנִים אֶת אֲרוֹן יְהוָה מהגלגל ליריחו⁷:

(יג) ובמשך כל הדרך מהגלגל עד יריחו – וְשָׁבְעָה הַכַּהֲנִים שִׁנְשָׂאִים את שִׁבְעָה הַשּׁוֹפְרוֹת העשויים מקרני חִיבָלִים – אילים, הולכים לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה, ובמשך כל הזמן שהיו הַלְכִים היו תִּקְעוּ וְתִקְעוּ בַּשּׁוֹפְרוֹת. וְהַחֲלוּץ – בני גד ובני ראובן, חָלָף לִפְנֵיהֶם – לפני הכהנים, וְהִמָּאֵסָף – בני דן, חָלָף אַחֲרֵי אֲרוֹן יְהוָה. וכמו שהיה במשך כל הדרך מהגלגל, כן גם בכל זמן הקפת יריחו, היו הכהנים (הולך⁸) חָלָף וְתִקְעוּ – הולכים ותוקעים תוך כדי הליכתם⁹ בַּשּׁוֹפְרוֹת:

(יד) וַיֵּסֶבּוּ אֶת הָעִיר בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי פַּעַם אַחַת, וַיָּשְׁבוּ אל הַמַּחֲנֶה בגלגל. כֹּה עָשׂוּ להקיף את העיר עם הארון, שִׁשֶּׁת יָמִים:

ההקפות של היום השביעי

1 רד"ק. והזכיר עוד הרד"ק שיש מפרשים עד יום – עד זמן שאומר לכם להריע (כמו יום צעקתי בלילה (תהלים פח), ב לפי פירוש האבן עזרא שם).

2 רד"ק.

3 רד"ק.

4 מלבי"ם.

5 מצודת דוד.

6 מלבי"ם, וביום הראשון לא השכימו כי הדיבור הגיע ליהושע כשהיו ליד יריחו (עיין לעיל ה, יג).

7 מלבי"ם, וביום הראשון נשאוהו הלוויים מהגלגל ליריחו, כי זה היה לפני דיבור ה' ליהושע.

8 הכתיב מורה שבזמן שהמאסף היה הולך היו הכהנים תוקעים, רד"ק.

9 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

(פו) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לַחֲקֹפְתָם אֶת הָעִיר, בְּיוֹם הַשַּׁבָּת¹, וַיִּשְׁכְּמוּ מוֹקֶדֶם יוֹתֵר מִבְּכָל שֵׁשֶׁת הַיָּמִים בַּעֲלֹת הַשָּׁחַר – מִיד כִּשְׁחֹאִיר נִצְנוֹץ הָאֹר הָרָאשׁוֹן בַּמִּזְרָח², וַיִּסְכְּבוּ אֶת הָעִיר בַּמָּשָׁפֶט הַזֶּה – כַּמִּנְהָג בְּכָל שֵׁשֶׁת הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים³, אֲלֵא שֶׁהַיּוֹם הִקִּיפוּ אֶת הָעִיר שְׁבַע פְּעָמִים. רַק בַּיּוֹם הַהוּא הַשְּׁבִיעִי, סָכְּבוּ אֶת הָעִיר שְׁבַע פְּעָמִים, שֶׁכֵּן בַּשֵּׁשֶׁת הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים הִקִּיפוּ רַק פֶּעַם אַחַת, וְלִכֵּן הָיוּ צָרִיכִים בְּיוֹם זֶה לַחֲשֹׁכִים מוֹקֶדֶם יוֹתֵר (מִיד בַּעֲלֹת הַשָּׁחַר)⁴:

יְהוֹשֻׁעַ מִצֹּה אֶת הָעָם עַל כִּיבוֹשׁ הָעִיר

(פז) וַיְהִי בַּפֶּעַם הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִקִּיפוּ אֶת הָעִיר, תִּקְעוּ הַכְּהֲנִים תְּקִיעָה אֲרוּכָה⁵ בַּשּׁוֹפָרוֹת. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם, הָרִיעוּ בְּפִיכֶם תְּרוּעַת שִׂמְחָה, וְתִרְוַעָה זֹאת תִּהְיֶה סִימָן שֶׁאַתֶּם כָּבֵד יוֹדְעִים מִרָאשׁ⁶ כִּי נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת הָעִיר וְלֹא יוֹכְלוּ אֲנָשֵׁי יִרְיָחוֹ לַעֲמוֹד בַּפְּנִיכֶם:

(יז) וּמִפְּנֵי שֶׁהַיּוֹם הוּא יוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ, רָאוּי לַהֲקֹדֵשׁ אֶת מָה שֶׁנִּכְבֹּשׁ הַיּוֹם⁷, וְלִכֵּן וַיְהִי אֶת הָעִיר חֵרֶם – הַקֹּדֶשׁ⁸, הֵיא – שֶׁלֹּא תִבְנֶה עוֹד, וְכָל הַשְּׁלָל אֲשֶׁר תִּמְצְאוּ בָּהּ – שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִמֶּנָּה אָדָם⁹, לִיהְוֶה – קוֹדֵשׁ לַה'. רַק רָחֵב הַזֹּנָה תִּהְיֶה מִפְּנֵי שֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ

1 רש"י, ומקורו בתלמוד ירושלמי (שבת פרק ב, הלכה ח).

2 מצודת ציון.

3 רד"ק.

4 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש שרק ביום הזה בא להסביר את הטעם ששינו ביום זה לעשות יותר הקפות. מפני שבכל יום עשו רק שני עניינים של שבע (שהשביעי הוא תמיד קודש), שהם שבעה כהנים ושבעה שופרות. ורק ביום הזה - שהיה מקודש מצד עצמו שהוא היום השביעי (ולדברי חז"ל גם היום השביעי בשבוע - שבת), וגם בהקפה הראשונה הושלמו שבע הקפות בסך הכל מכל הימים - הוסיפו שיהיו גם שבע הקפות ביום זה לבדו.

5 מצודת דוד. ולדעת המלבי"ם, הכוונה לתקיעות הרגילות כמו שהיו לפני זה, וכשאמר יהושע לעם להריע, רימו בדבריו אלו גם לכהנים שיתקעו תקיעה ארוכה.

6 מלבי"ם.

7 רש"י, ומקורו במדבר רבה (יד, א), ופירשו שם עוד טעמים אחרים עיין שם. ולפי פירושים אלו יוצא שיהושע על דעתו עשה כן. והרד"ק פירש, שעל פי הפשט - על פי ה' החרים יהושע את העיר. והמלבי"ם פירש שמפני שהעיר הזאת נכבשה רק על ידי נס, ראוי שתהיה כולה הקדש לה' שכבשה. והרלב"ג פירש, שציוה להחרים הכל, כדי שלא יתלו ישראל הצלחתם בממון אנשי יריחו, ויחשבו שאמונתם (של הכנענים) היתה אמתית, ולכן יש ברכה בממונם.

8 רש"י. ובמצודת דוד פירש מלשון הכרתה ושממון, ומה שאמר וכל אשר בה (ובפסוק יט כתוב בפירוש שהקדישו את כל הכלים), הכוונה לדברים שאינם ראויים להקדש.

9 רד"ק.

אמונת ה', ואם כן עלינו לקבלה כגורת¹. ולא רק שתחיה אלא שתשאר **חַיָּא וְכָל אֲשֶׁר אֵתָהּ בְּבִית** ולא יֵעָשׂוּ לָחֶרֶם, **כִּי הִחָבְאֲתָהּ** – החביאה היטב² **אֶת הַמְּלָאכִים**³ **אֲשֶׁר שָׁלַחְנָה**, ולכן אנחנו חייבים לה הכרת הטוב שלא להחרים רכוש⁴:

מזהיר לא לקחת מהשלל

(יה) **וְרַק אֲתֶם** – על אף שהממון של רחב ישאר לה, אבל אתם⁵ **שִׁמְרוּ** כל אחד את עצמו ואת חבריו⁶, שלא תקחו **מִן הַחֶרֶם, כֶּן תַּחֲרִימוּ** – תכריתו את ישראל⁷, על ידי ש-⁸ **וְלִקְחֶתֶם מִן הַחֶרֶם, וְשִׂמְתֶם אֶת מַחְנֶה יִשְׂרָאֵל לְחֶרֶם** שיוגרם לכולם נזק על ידי זה⁹, **וְעִבְרֶתֶם אוֹתוֹ** – תבאישו את מחנה ישראל כמים עכורים¹⁰:

(יט) ואמנם, כל הדברים שאינם ראויים לשימוש במשכן, יוחרמו לגמרי לשם ה' שלא ישתמשו בהם, אבל **וְכָל פֶּסֶף וְזָהָב וְכָלִי נְחֹשֶׁת וְכִרְיָל** שראויים לשירות במשכן¹¹ – **קָדָשׁ הוּא לַיהוָה**. ולכן, אל **אוֹצֵר יְהוָה** במשכן¹² **יבואו**¹³ הכלים האלו:

כיבוש העיר

(כ) ומיד אחרי ציווי יהושע, **וַיֵּרַע הָעָם בַּפִּיָּהֶם, וַיִּתְּקְעוּ הַכֹּהֲנִים בַּשֹּׁפָרוֹת**. וכך היה סדר הדברים¹⁴: **וַיְהִי כְשִׁמְעַ הָעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר שֶׁתִּקְעוּ בּו הַכֹּהֲנִים תְּקִיעָה אֲרוּכָה**,

1 מלבי"ם, עיין שם.

2 רד"ק.

3 להלן (פסוק כג) פירש רש"י, שנקראו מלאכים על שם שכשהיו אצלה שמרו את עצמם מן העבירה עמה.

4 מלבי"ם, ולא הזכיר כאן את עניין השבועה, כי אין ישראל חייבים בשבועת המרגלים. אבל להלן (פסוק כב) כששלח את המרגלים להצילה אמר להם כאשר נשבעתם לה.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק.

7 מצודת דוד (כמו **זוּבַח לאלהים יחרם** (שמות כב, יט)).

8 רד"ק.

9 מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שעל ידי זה יאבדו חס ושלום כל ישראל (עיין להלן ז, יב).

10 רש"י. ובמצודת ציון פירש שהוא עניין השחתה ובלבול.

11 מלבי"ם, וכן הוא על פי פירוש מצודת דוד לעיל (פסוק יז).

12 רד"ק, והוסיף עוד שהניחום במקום שהניחו את נדבת שרי האלפים ושרי המאות (במדבר לא, מח-נד).

13 מנחת שי, על פי המסורה שהוא אחד מארבעה עשר מקומות שהסבירא נותנת לקרוא **יבואו** ובאמת קוראים **יבוא**.

14 מצודת דוד.

מיד – וַיִּרְעוּ הָעָם בַּפִּיהֶם תִּירוּעָה גְדוֹלָה, וְעָלָה קוֹל תִּירוּעָתָם יַחַד עִם קוֹל הַתְּקִיעָה¹.
וַתִּפֹּל הַחוֹמָה עַל יְדֵי שִׁנְבֻלָּעָה הַחֲתָתִיָּה – בַּמְּקוֹמָה, כִּנְגַד כָּל הַמְּקוֹם שֶׁעָמְדוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל².
וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה – אֶל הָעִיר, אִישׁ נֶגְדוֹ – כָּל אִישׁ נִכְנַם מוֹל הַמְּקוֹם שֶׁבּוֹ עָמַד.
וַיִּלְכְּדוּ אֶת הָעִיר:

(כא) וַיַּחְרִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר. קוֹדֶם הָרְגוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, מִנֶּעֶר וְעַד זָקֵן, וְעַד כָּל מִי שֵׁשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים³ – שׂוֹר וְשָׂה וְחִמּוֹר, אֶת כּוֹלָם הָרְגוּ לְפָנָיו – עִם הוֹד⁴ הַחֶרֶב:

המרגלים מצילים את רחב ומשפחתה

(כב) וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הָיוּ הַמְּרַגְלִים אֶת הָאָרֶץ לִפְנֵי שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, אֲמָר יַחְזִיעַ, בָּאוּ אֶל בֵּית הָאִשָּׁה הַזֹּאת – רַחַב, שֶׁהַחֲבִיאָה אוֹתָכֶם. וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֶת הָאִשָּׁה, וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהּ – מִשְׁפַּחְתָּהּ וְכָל רִכּוּשָׁהּ. כִּי מַחֲוִיבִים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת לָהּ זֹאת יוֹתֵר מִכּוֹלָם, בְּאֲשֶׁר נִשְׁפָּעְתֶּם לָהּ וְעַלִּיכֶם מוֹטֵל קִיּוֹם הַשְּׁבֻעָה⁵:

(כג) וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְּרַגְלִים – הַמְּרַגְלִים בָּאוּ לָעִיר בְּזִרְיוֹת כְּנַעְרִים⁶, וַיַּצִּיאוּ מִן הָעִיר אֶת רַחַב, וְאֶת אֲבִיהָ, וְאֶת אִמָּהּ, וְאֶת אֲחִיהָ, וְאֶת כָּל הַרְכּוּשׁ אֲשֶׁר לָהּ, וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחְתּוֹתֶיהָ – כָּל קְרוֹבִיָּה שֶׁהִתְחַבְּאוּ עִמָּם⁷, הוֹצִיאוּ. וַיַּנִּיחוּם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה יִשְׂרָאֵל – שָׁמוֹ אוֹתָם בִּינְתִיִּים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, עַד שִׁתְּגִיירוּ כּוֹלָם⁸:

בני ישראל שורפים את העיר באש

1 מלבי"ם.

2 רד"ק (לעיל פסוק ה), ולא נפלה כל החומה ממש, וכך נשאר בית רחב לעמוד, כי היה בצד אחר של החומה. והמלבי"ם פירש שנפלה כל החומה, אלא שחלק מבית רחב היה לפניו מהחומה (כמו שפירש לעיל ב. טו), והבאנו שם פירוש זה מהגר"א שגם פירש כך, עיין שם), ובית זה (שבתוך העיר) נשאר לעמוד.

3 מלבי"ם, לכן פרט קודם את אלה (שיש בהם רוח חיים), ולהלן (פסוק כד) פרט את שאר הדברים שהחרימו.

4 הצד החד של החרב נקרא הפה של החרב כמו וחרב פיפיות (תהלים קמט, ו עיין ברכות דף ה.), מצודת ציון. ויונתן תרגם לפתגם דחרב (- לְדַבֵּר חֶרֶב, כנראה כוונתו שעשו בהם דין חרב), וכן מתרגם אונקלוס בכל מקום.

5 מלבי"ם.

6 רש"י. והרד"ק פירש שנערים הכוונה משרתים (כמו ויהושע בן נון נער (שמות לג, יא) והוא היה אז בן חמשים ושש שנה, וודאי שהכוונה שהיה משרת משה), והם היו משרתים של יהושע או של אחד מגדולי הדור.

7 תלמוד ירושלמי ברכות (פרק ד, הלכה ד. וזה לשונו: תני רבי שמעון בן יוחי אפילו היתה במשפחתה מאתים אנשים והלכו ודבקו במאתים משפחות כולם ניצלו בזכותה).

8 רד"ק.

(כד) וְאֵת כָּל שְׂאֵרֵי הָעִיר (חוץ מרחב ומשפחתה), שִׁרְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵשׁ, וְגַם אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּהּ. רַק – חוץ מִהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וְכָלִי הַנְּחֹשֶׁת וְהַבְּרֹזֶל, שְׂאוֹתָם לֹא שִׂרְפוּ, אֲלֹא נִתְּנוּ בְּאוֹצָר שְׂחִיָּה בְּבֵית יְהוָה – בְּמִשְׁכָּן:

רחב הזונה יושבת בקרב ישראל

(כה) וְאֵת רָחֵב הַזֹּנָה, וְאֵת בֵּית אֲבִיהָ, וְאֵת כָּל הַרְכוּשׁ אֲשֶׁר לָהּ, הִחִיָּה יְהוֹשֻׁעַ – צִוּוּהָ לְהִשְׁאִירָם בְּחַיִּים², וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ נַחֲלָה וּמַחִיָּה בְּתוֹכָם, וְנִשְׁאַרָה בִּינֵיהֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עַד עַת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר³. וְחֹמֶד זֶה עָשָׂה לָהּ יְהוֹשֻׁעַ, כִּי הִחְבִּיֵּאתָ אֶת הַמְּלָאכִים, אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל אֶת יְרִיחוֹ: פ

השבועה שלא לבנות את יריחו

(כו) וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הַהִיא – כַּשֶּׁכֶּבְשׁוּ אֶת יְרִיחוֹ, לֵאמֹר – הַשְּׂבִיעִים בַּדְּבָרִים אֵלֶּי: אֲרוּר הָאִישׁ לְפָנַי יְהוָה – מֵאֲרָה – (חֲסֹרוֹן⁴) תִּהְיֶה מֵאֵת ה' בְּאִישׁ אֲשֶׁר יִקְוֶם וַיִּבְנֶה – שִׁיקוּם לִבְנוֹת אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֲפִילוּ בְּשֵׁם אַחֵר, או שִׁיתֵּן אֶת הַשֵּׁם יְרִיחוֹ אֲפִילוּ לְעִיר אַחֶרֶת שִׁיבְנָה⁵. בְּכִכְרוּ וַיִּסְדְּנָה – כְּשִׁישִׁים אֶת יְסוּדוֹת הָעִיר יְמוֹת בְּכוֹרוֹ, וְכֵךְ יִמְשִׁיכוּ כָּל בְּנֵי לְמוֹת עַד אֲשֶׁר – וַיִּצְעֲעִירוּ יְצִיב דִּלְתִּיָּה – כְּשִׁיעֲמִיד אֶת דִּלְתוֹת שַׁעֲרֵי הָעִיר יְמוֹת בְּנוֹ הַצֵּעִיר⁶: פ

המעל בחרם יריחו והענש על כך

המעל בחרם

יהושע גדל ומתפרסם לאהר כיבוש יריחו

1 מלבי"ם.

2 רד"ק בפירוש ראשון. ובפירוש שני פירש מילים אלו לעניין ממון ונחלה שנתנו לה (כמו שמוכח מהמילים וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל). ועוד הביא דרש, שלקח אותה לו לאשה, ועל ידי זה החיה אותה, כי דבקו בבית אביה גדולי ישראל.

3 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

4 אבן עזרא על התורה (בראשית מט, ז).

5 הרד"ק בשם חז"ל (סנהדרין דף קיג). והרד"ק עצמו פירש על פי הפשט, שכפל לתוספת ביאור.

6 רש"י. הרד"ק הביא בשם הרמב"ם (מו"נ ג, ג), שטעם האיסור לבנות את יריחו, כדי שיראו תמיד את חרבותיה ויזכרו את הנס הגדול של שקיעת חומות יריחו (וכן מצאנו במסכת ברכות (יד נד) – שצריך לברך כשרואים את חומת יריחו שנבלעה במקומה).

(כו) וַיְהִי יְהוָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ – ה' היה בעזרתו של יהושע¹, על ידי שקיבל את שבועתו וחרמו, להעניש משמים את מי שיעבור על השבועה². וַיְהִי שְׁמֵעוֹ של יהושע והנפלאות שעשה ה' על ידו, מפורסם בְּכָל הָאָרֶץ:

עכן מועל בחרם

ז (א) וַיִּמְעְלוּ – חטאו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַל – חטא³ בַּחֶרֶם, ומהו החטא? וַיִּקַּח עֶכָן בֶּן פְּרָמִי בֶן זָבָדִי בֶן זָרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן הַחֶרֶם, ובעבור שלא שמרו בני ישראל זה את זה שלא ימעלו בחרם, נחשב חטא זה לכל ישראל⁴. וַיַּחַר אֵף יְהוָה בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ם

הכשלוך בנסיון הראשון לכיבוש העי

יהושע שולח מרגלים לעי

(ב) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מֵרִגְלִים מִירִיחוֹ שֵׁשׁ הָיוּ לֵאחֲרֵי חִיבוּשׁ, אל הָעִי אֲשֶׁר עִם – ליד⁵ בֵּית אֶזְנָן, וּמִקְנָדָם – ממוזרח⁶ לְבֵית אֵל. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֵאמֹר – אמר להם דברים אלו: עָלוּ אל העיר וְרָגְלוּ אֶת כָּל הָאָרֶץ שִׁסְבִּיבָתָהּ. וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים, וַיְרָגְלוּ אֶת הָעִי לְבִדָּה⁷:

המרגלים חוזרים עם תשובה

(ג) וַיָּשָׁבוּ הַמֵּרְגְּלִים אֶל יְהוֹשֻׁעַ. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, אֵל יַעַל – אין צורך להעלות את כָּל הָעָם. בְּאַלְפִים אִישׁ אוּ בְשָׁלֹשֶׁת אַלְפִים אִישׁ, יַעֲלוּ וַיִּכּוּ אֶת הָעִי. וזאת

1 תרגום.

2 כמו שמצאנו שקרה לחיאל בית האלי שבנה את יריחו, ונתקיימה בו קללת יהושע (מלכים א' טז, לד), מלבי"ם.

3 מצודת ציון.

4 מצודת דוד.

5 רש"י.

6 רש"י. הפסוק קורא תמיד לעי בתוספת ה' הידיעה, וגם מציין בדרך כלל את שמות הערים שלידה, כדי להבדילה מהעיר עי שבארץ בני עמון (ירמיהו מט, ג), רד"ק.

7 מלבי"ם.

עצתנו לך, **אַל תִּיָּנַע** – תמריח להעלות שָׁמָה – לשם **אַתָּה כָּל הָעָם, בִּי מִעַט הִמָּח** אנשי העי, ומעט אנשים מספיקים בשביל לנצחם:¹

אנשי העי מכים בישראל

(ד) **וַיַּעֲלוּ מִן הָעָם שָׁמָה** – לשם, **כְּשִׁלְשֶׁת אֱלֹהִים אִישׁ**. ומיד כשבאו, עוד לפני שהתחילו ללחום, **וַיָּנֶסוּ מִלִּפְנֵי² אַנְשֵׁי הָעִי** לבדם, על אף שלא באו אנשי בית אל לעזרתם:³

(ה) **וַיָּבוּ – הָרְגוּ מֵהֶם** – מאנשי המלחמה, **אַנְשֵׁי הָעִי, כְּשִׁלְשֶׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ** – שלשים וששה איש בדיוק.⁴ ועתה מפרש כיצד הרגו את שלשים וששה אלו, **וַיִּרְדְּפוּם מִלִּפְנֵי⁵ חֲשֹׁעַר שֶׁל הָעִיר, עַד הַשְּׂבָרִים** – עד ששברו אותם (בהריגה)⁶, **וַיָּבוּם בַּמִּזְרֵד** החר שליד העי.⁷ **וַיָּמָס לִבָּב הָעָם וַיְהִי לְמָוֶה, כֹּל כֵּךְ פָּחַדוּ עַד שִׁכְאוֹלוֹ נִמְס לַבָּב וְנָהִיחַ מָוֶה:**

יהושע מתאבל ומתפלל עם זקני ישראל

(ו) **וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׁמְלָתוֹ לֹאֹת אֲבָל עַל אוֹתָם שֶׁנִּהְרְגוּ בַּמִּלְחָמָה, וַיַּפֵּל עַל פָּנָיו אֲרֻצָּה** – על הארץ,⁸ **לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה** להתפלל על ישראל, **עַד הָעֶרֶב, אֵת כָּל זֶה עָשׂוּ הֵיכָא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּעֲלוּ יְהוֹשֻׁעַ וְהַזִּקְנִים עֹפֶר עַל רֹאשָׁם, לֹאמַר לִפְנֵי ה', חֲשׁוּבִים אֲנִי לִפְנֵיךְ כַּעֲפֹר, וּלְבָקֶשׁ רַחֲמִים:**⁹

מתלונן על שעברו את הירדן

1 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

2 מצודת ציון.

3 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

4 רד"ק, וכן דעת ר' יהודה בגמ' (בבא בתרא קכא:). ועוד הביא הרד"ק, את דברי ר' נחמיה (שם) שדרש שיאיר בן מנשה נהרג, שהיה שקול כשלשים וששה איש, שהם רובם של סנהדרין. ופירש המלבי"ם שיאיר בן מנשה היה אחד מהשלשים וששה שנהרגו במלחמה, ועליו רימוז הכתוב באמרו **כשלשים וששה**.

5 רד"ק.

6 תרגום. והרד"ק פירש, עד מקום ששמו **שברים**, ואמנם נקרא מקום זה כך על שם ששברו שם את בני ישראל.

7 רד"ק.

8 תרגום.

9 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

(ז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ, אָחָה – בִּבְקֶשֶׁה מִמֶּךָ¹ אֲדֹנָי יְהוִה, לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ (– הֶעֱבַרְתָּ²) לְהַעֲבִיר אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הַיַּרְדֵּן, לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ אוֹתָנוּ, אִם כּוֹנֶנֶת לָתֵת אוֹתָנוּ בְּיַד מַעֲרַכַת הַמָּבֶע,³ שִׁיכֹל הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידָנוּ. וְלוֹ – וְהִלּוּאִי⁴ שֶׁהוֹאֲלָנוּ – רָצִינוּ⁵ וְנִשָּׁב בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג:

מתנצל על דבורו הקשה

(ח) בִּי – בִּבְקֶשֶׁה מִמֶּךָ⁶ אֲדֹנָי, שָׁמַע אֶת תַּחֲנִינִי. וּמָה שְׂדִיבִרְתִּי אֵלֶיךָ בַּצּוּרָה כּוֹזֶת שְׂאִינָה רְאוּיָה לְדַבֵּר כֹּךְ לִפְנֵי ה', מָה אָמַר – מָה יֵשׁ לִי לֹאמֹר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִפְךָ יִשְׂרָאֵל עֶרְפָּה לְבָרוּחַ⁷ מִלִּפְנֵי אֵיבָיו, וּמִתּוֹךְ כָּאֵב לְבִי זֶה צַעֲקָתִי כֹךָ⁸:

ממפלה זו יצא חילול ה'

(ט) וְעַתָּה, יִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ שֶׁנִּצְחָו אוֹתָנוּ אֲנָשֵׁי הָעִי בַּמִּלְחָמָה⁹, וְנִסְבּוּ עָלֵינוּ – וְחָקִיפוּ אוֹתָנוּ¹⁰, וְהִכְרִיתוּ אוֹתָנוּ, וּמִמִּילָא גַם אֶת שְׁמֵנוּ (– וְכִרְנוּ) מִן הָאָרֶץ. וּמָה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל – שִׁיחֹלֵל עֵתָה בְּגוֹיִים שִׁיאֲמָרוּ שֶׁתִּשָּׂש כַּחַד מִלִּנְצָחָם¹¹:

ענישו של עכן

תשובת ה' – המפלה כעונש על מעילה בחרם

1 תרגום. ובמצודת ציון פירש שהוא לשון צעקה ויללה.

2 עיין רד"ק.

3 מלבי"ם.

4 תרגום.

5 רש"י (וכן תרגם אונקלוס על ויואל משה לשבת את האיש (שמות ב, כא)). ויונתן תרגם מלשון התחלה (וכן תרגם אונקלוס על הוואיל משה (דברים א, ו) וכן פירש שם רש"י), ואולי כוונתו שהלוואי ומתחילה היינו נשאים בעבר הירדן.

6 תרגום. ובאבן עזרא על התורה (בראשית מג, כ) פירש שהוא קיצור לשון - עשה בי מה שתראה, אך שמע את דברי כעת (כמו בי אני אדוני העוון (שמואל א' כה, כד)).

7 תרגום.

8 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

9 מצודת דוד.

10 תרגום.

11 רש"י. ועוד הביא רש"י מדרש, מה תעשה לשמך הגדול המשותף בשמנו (עם ה').

(י) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻעַ, קָם לְךָ מִבְּכִיֶיךָ, לָמָּה זֶה אַתָּה נָפַל עַל פָּנֶיךָ – אֵין לְךָ צוּרֶךְ לִיפּוֹל וּלְהִתְפַּלֵּל, אִם רַק יִתְקַנּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֲטָא לֹא יִצְטָרְכוּ לְתַפְלָה¹:

(יא) חֲטָא יִשְׂרָאֵל כּוֹלוֹ (עַל יְדֵי שְׁלֹא שָׁמְרוּ זֶה אֶת זֶה)², וְלֹא תֹאמַר שֶׁהִיָּה בִשְׁגָגָה³ כִּי וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי – הַתּוֹרָה⁴ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹל הַנְּבִיא⁵, וְעוֹד הִיָּה הַחֲטָא חֲמוּר יוֹתֵר, כִּי וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֶרֶם שֶׁהוֹדַרְם לִשֵּׁם ה' ⁶, וְגַם גָּנְבוּ, שֶׁלָּקְחוּ בַּחֲשָׁאֵי כֹאִילוֹ אֵין ה' רּוֹאֶה מַעֲשֵׂיהֶם חֲלִילָה⁷, וְגַם בָּחֲשׁוּ לֹמֵר שְׁלֹא לָקְחוּ⁸, וְגַם שָׁמְרוּ בְּכֻלֵּיהֶם לְהַחֲבִיא אֶת מַה שֶׁלָּקְחוּ שְׁלֹא יֵרָאֵם אָדָם, וּבִזָּה הִרְאוּ יוֹתֵר שִׁירָאִים מֵאֲנָשִׁים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר מִה' ⁹:

(יב) וְבִגְלַל חֲטָא זֶה, לֹא יִכָּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹם לְמַלְחָמָה לְפָנַי אִיְבֵיהֶם, אֲלֵא עִם הָעֶרְפָּה יִפְּנוּ לְבִרוּחַ¹⁰ מִלְּפָנַי אִיְבֵיהֶם, כִּי הָיוּ לְחֶרֶם עַל יְדֵי שְׁלֹא שָׁמְרוּ זֶה אֶת זֶה

1 רד"ק.

2 מצודת דוד.

3 רד"ק.

4 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שעברו על שבועה, וזה חטא חמור יותר מחטא שיחטא איש לאיש, כי זה נשיאת שם ה' לשוא.

5 דברים יח, טו. - רד"ק. והמלבי"ם פירש שעבר על מצות שבת - שנאמר בה ברית (שמות לא, טז) - על ידי שהוציא את השלל מרשות לרשות.

6 רד"ק.

7 רד"ק.

8 או ששאל מִיִּשְׁהוּ אֶת עַכְנָן אִם לָקַח וְהַכְחִישׁ, או שִׁמְרָמוֹז עַל מַה שֶׁעֲתִיד לְהַכְחִישׁ כְּשִׁיעֵלָה שְׁמוֹ בְּגוֹרֵל, רד"ק. והמלבי"ם פירש שעל ידי שגנבו בחשאי כחשו בהנהגת ה', כאילו אינו רואה.

9 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שמזה מוכיח שלא גנב כדי למלאות תאוותו, שהרי הטמין את הגנבה וזה סימן שאין לו צורך בה, ואם כן חמור יותר החטא כמו שנאמר (משלי ו, ל) לֹא יָבוֹזוּ לַגֵּב כִּי יִגְנוּב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעַב.

10 תרגום.

שלא יקחו מן החרם¹. ולכן לא אוסיף להיות עמכם – בעזרתכם², אם לא תשמידו את האיש אשר עבר על³ החרם, מִקְרָבְכֶם:

מצוה להעמיד את העם לגורל

(יג) קָם, בְּיָדָיו – וַיִּזְנוּ אֶת הָעָם, וַאֲמַרְתָּ לָּהֶם, הִתְקַדְּשׁוּ – הִזְדַּמְנוּ⁴ לְמַחֵר לַעֲמוּד לִפְנֵי ה' וְלִדְעַת מִי מַעַל בְּחָרָם. כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, חָרָם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל – יֵשׁ חָרָם בֵּינֵיכֶם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל! וְלֹכֵן לֹא תֻכַּל לָקוֹם לְמַלְחָמָה לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ, עַד חֲסִירְכֶם – שֶׁתִּסִּירוּ אֶת הַחָרָם הַגָּנוּב מִקְרָבְכֶם – מִבֵּינֵיכֶם, מִיָּד מִי שֶׁגָּנוּבוֹ⁵:

(יד) וַנִּקְרַבְתֶּם בְּבִקְרָא לִפְנֵי הַחוּשָׁן, לְשִׁבְטֵיכֶם כָּל נְשִׂאֵי הַשְּׁבָטִים. וְהָיָה, חֲשֹׁכֵט אֲשֶׁר יִלְפָּדְנֶנּוּ יְהוָה עַל יְדֵי שִׁכְחָה זֹוֹהָר אֲבָנוּ בַּחוּשָׁן, יִקְרַב לְמַשְׁפָּחוֹת – יִקְרְבוּ רֹאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹתָיו לַעֲמוּד בְּגוֹרָל, וְהַמַּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר יִלְפָּדְנָה יְהוָה עַל יְדֵי הַגּוֹרָל, תִּקְרַב לְרֹאשֵׁי הַבָּתִּים שֶׁל אוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה, וְהַבֵּית אֲשֶׁר יִלְפָּדְנֶנּוּ יְהוָה עַל יְדֵי הַגּוֹרָל, יִקְרַב לְגִבְרִים – לְאַנְשֵׁי שֶׁל אוֹתוֹ בֵּית אֲבִי⁶:

מצוה על ענישו של המועל בחרם

(טו) וְהָיָה דִין הָאִישׁ שִׁיחִיָּה הַנִּלְכָּד בַּחָרָם – אֵת אֲהָלוֹ וְשֹׂאֵר חֲפָצָיו הַמִּטְלָלִין יִשְׂרָף בְּאֵשׁ, וְיִהְיֶה אֹתוֹ – הַעֹבֵר עַל הַחָרָם, וְגַם אֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ – בַּחֲמוּתוֹ⁷. כִּי עָבַר

1 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש שמלבד מה שסרה מהם השגחת ה', גם באה להם חולשה טבעית, כי היו לחרם, ובחרם יש סגולה להטיל מארה (- קללה).

2 תרגום.

3 מצודת דוד. והוסיף המלבי"ם, שבשביל להחזיר להם את החוזק הטבעי, עליהם רק לבער את החרם הגנוב עצמו. אבל כדי שתחזור להם השראת השכינה, עליהם להשמיד את החרם לגמרי, על ידי שיהרגו את האיש שעבר על החרם.

4 תרגום. ובמצודת דוד פירש מלשון התקדשות כפשוטו, שיקדשו את עצמם, כדי שיהיו ראויים לעמוד לפני הארון.

5 ביאר המלבי"ם, שעכשיו לא אמר להם שיהרוג גם את הגנוב עצמו, כדי שלא ימנע הגנוב מלהודות.

6 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. ובמצודת דוד פירש, שהעבירו כל נשיא לפני הארון, והנשיא של השבט שבו החטא לא יכל לזוז ממקומו, וכן הלאה לראשי המשפחות ובתי האב (וכן משמע מדברי הרד"ק להלן).

7 רש"י. והרד"ק פירש כמשמעו שישרפו את כולם באש. והמלבי"ם פירש, שראוי היה לשרפו באש, כיון שמעל בחרם שדינו בשרפה. אולם, כיון שגם חילל את השבת והתחייב סקילה, נידון בעונש החמור מביניהם. וגם את בהמתו סקלו עמו, כדי שלא תענש הבהמה בעונש פחות חמור מבעליה (עיין ויקרא כ, טו. ובפירוש רש"י שם).

**אֵת בְּרִית יְהוָה שְׁצִיחָה לְשִׁמוּעַ בְּקוֹל דְּבָרֵי הַנְּבִיאִים¹, וְכִי עָשָׂה נִבְלָה – דָּבָר רַע²
בְּיִשְׂרָאֵל:**

יהושע מעמיד את ישראל לגורל

**(טז) וַיִּשְׁכַּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֶּקֶר, וַיִּקְרָב אֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַחוּשָׁן לְשִׁבְטֵי – לַשְּׁמוֹת
הַשְּׁבָטִים. וַיִּלְכֹּד – וּכְהַתָּה אֲבָנָיו שֶׁל שִׁבְט יְהוּדָה:**

**(יז) וַיִּקְרָב יְהוֹשֻׁעַ לְגוֹרֵל אֶת רֹאשֵׁי מְשֻׁפַּחַת – הַמְּשֻׁפַּחוֹת שֶׁל שְׁבֹט³ יְהוּדָה, וַיִּלְכֹּד
הַגּוֹרֵל⁴ אֶת מְשֻׁפַּחַת הַזֹּרְחִי. וַיִּקְרָב אֶת מְשֻׁפַּחַת הַזֹּרְחִי לְגִבְרִים רֹאשֵׁי בְתֵי
הָאֲבוֹת⁵, וַיִּלְכֹּד בְּגוֹרֵל זִבְדִּי:**

**(יח) וַיִּקְרָב אֶת בֵּיתוֹ – בֵּית הָאֵב שֶׁל זִבְדִּי לְגִבְרִים – לְכָל אֲנָשֵׁי הַמְּשֻׁפַּחָה⁶. וַיִּלְכֹּד
בְּגוֹרֵל עֶכָן בֶּן פְּרָמִי בֶן זִבְדִּי בֶן זֶרַח לְמִטָּה יְהוּדָה:**

יהושע מבקש מעבד להודות על חטאו

**(יט) אִלָּם, עֶכָן סִירַב לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאוֹ וּלְגַלֵּג עַל הַגּוֹרֵל⁷. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל עֶכָן –
בְּנִי, שִׁים נָא – תֵּן כַּעַת⁸ כְּבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדִבְרֵי נַעֲשָׂה הַגּוֹרֵל, וְעַתִּיד
גַּם לַחֲלֹק אֶת הָאָרֶץ עַל פִּי הַגּוֹרֵל⁹. וְתֵן לוֹ תוֹדָה – הוֹדָאָה שֶׁמַּעֲלֵת בַּחֲרָם¹⁰. וְהִגֵּד נָא
לִי מָה עָשִׂיתָ – מֵהֶם הַדְּבָרִים שֶׁלִּקַּחְתָּ מִהַחֲרָם¹¹, אֶל תִּכְחַד – (תַּעֲלִים¹²) מִמֶּנִּי:**

1 עיין רד"ק לעיל פסוק יא, ועיין מה שכתבנו שם בהערות.

2 תרגום ומצודת ציון.

3 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, משפחת יהודה - שבט יהודה.

4 רש"י. והרד"ק פירש וילכוד הארון.

5 רד"ק.

6 מצודת דוד.

7 שאמר שגם אם היו נותנים גורל בין יהושע ואלעזר, ודאי אחד מהם היה עולה בגורל, רש"י (מקור הדברים בסנהדרין מג:).

8 תרגום.

9 רש"י. והרד"ק הוסיף, שצריך להודות כדי שתהיה לו כפרה על חטאו (עיין סנהדרין מג:).

10 תרגום והמצודות. והמלבי"ם פירש, תן לו הודאה על חטאים אחרים.

11 מצודת דוד.

12 תרגום.

(כ) וַיַּעַן עֶכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ, וַיֹּאמֶר – אֲמַנָּה – בִּאֲמַת¹ אֲנֹכִי חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּלְקַחְתִּי מִהַחֲרֹם, וְכִזְזָאת וְכִזְזָאת עָשִׂיתִי – וּכְבֹר בְּיָמָיו מֹשֶׁה עֲשִׂיתִי כֹךְ כְּמֹה פַעֲמִים²:

(כא) (וּאֲרָאָה) וַאֲרָא בַּשָּׁלָל – וּרְאִיתִי בְלִבִּי שְׂרָאוֹי לְקַחַת מִהַשָּׁלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר ה' וְאֹכַלְתָּ אֶת שָׁלַל אוֹיְבֶיךָ³, וּרְאִיתִי שֵׁם אֲדָרְת – גְּלִימָה חֲשׂוּבָה⁴ מֵאַרְצֵי שִׁנְעָר (– בְּבִל⁵) אַחֲתָה, וְהָיָה הִיתָה טוֹבָה – יִפְה⁶, וּמֵאֲתָיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף, וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד – שׁוֹט זָהָב אֲרוּךְ שֶׁנִּרְאָה כְּלִשׁוֹן⁷, חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מְשֻׁקָּלוֹ. וְאַחֲמַדָּם בַּעֲבוּר טוֹבָם וַיּוֹפִיִּים וְאַקְחָם, אֲבָל לֹא הִשְׁתַּמְשַׁתִּי בָהֶם בְּכָל⁸, וְהִנֵּם – הָאֲדָרְת וּלְשׁוֹן הַזָּהָב⁹ טְמוּנִים בְּאַרְצֵי – מִתַּחַת הַקֶּרֶקֶע, בְּתוֹךְ הָאֲחָלִי – הָאֲחָל הַמִּיּוּחָד שֶׁלִּי¹⁰, וְהַכֶּסֶף תַּחְתֵּיהָ – מִתַּחַת הָאֲדָרְת¹¹:

יהושע שולח להביא את דברי החרם

(כב) וּמִשְׁשֹׁמֶע יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַסִּימָנִים הַמְדוּקִים, יָדַע בּוֹדָאוֹת שֶׁאֵכָן מַעַל עֶכָן בַּחֲרֹם¹², וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכָיו (– שְׁלִיחִים) וַיִּרְצֻ בְּמַהֲרָה הָאֲחָלָה – אֶל הָאֲחָל, כְּדֵי שֶׁלֹא

1 תרגום.

2 רש"י (ועיין סנהדרין מג:). וביאר המלבי"ם, שהתנצל בפניו שבגלל שכבר לקח בימי משה נעשה בעיניו כהיתר (כמו שאמר רב הונא במסכת יומא דף פו:). והרד"ק פירש על פי הפשט, וכזאת וכזאת עשיתי שלקח את הדברים שפרט בפסוק הבא.

3 דברים כ, יד. - רש"י.

4 מצודת ציון.

5 תרגום. וביאר רש"י, שכל מלך ממדינות העולם היה לו ארמון בארץ ישראל, וגלימה זו היתה מיוחדת למלך בבל ללבשה כשבא לארמונו שביריחו. והוסיף המלבי"ם, שסיפר זאת כדי להתנצל שחשב שמותר לקחת כיון שהיא של מלך ממדינה אחרת.

6 תרגום. וביאר המלבי"ם, שבא להתנצל שבגלל שהיתה טובה התגבר עליו יצרו. ועוד, שחשב שהכסף והזהב אינם בכלל החרם, כי לא נשרפו, ואם כן אין כאן אלא חטא של מעילה בהקדש, ולא חטא של חרם.

7 רד"ק.

8 גם זאת התנצלות, כי לא מעל בהם, מלבי"ם.

9 מצודת דוד.

10 מלבי"ם.

11 רד"ק.

12 מלבי"ם.

יספיקו בני יהודה להחביא את הדברים כדי להעלים את חטא אחיהם¹. **וְהָיָה טְמוּנָה האדרת² בְּאַחֲלוֹ וְהִכְסֶּף תַּחְתֵּיהָ – תחת האדרת:**

(כג) **וַיִּקְחוּם – השליחים מִתּוֹךְ הָאָחֵל, וַיָּבֵאוּם אֶל יְהוֹשֻׁעַ וְאֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּצְקוּם – התיכו את הכסף והזהב³ לְפָנֵי אֲרוֹן⁴ יְהוָה:**

מענישים את עכן כדבר ה'

(כד) **וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ, אֶת עֶכָן בֶּן זָרַח – שהיה ממשפחת זרח⁵, וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאֲדָמָה וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב שגם אותם היו צריכים לאבד⁶, וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֵי שִׁירָאֵם מִהַשְׁעִימִים לֹא יָעִשׂוּ כַּמַּעֲשֵׂהוּ⁷, וְאֶת שׁוֹרֹ וְאֶת חֲמֹרֹ וְאֶת צִאֲנֹ וְאֶת אֲחֵלֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ כדי לאבד גם אותם עמו⁸, וְכָל יִשְׂרָאֵל באו גם בן עַמֹּ – עם יהושע, כדי שיראו את העונש ולא יעשו כמעשה הזה⁹. וַיַּעֲלֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתָם – את עכן וכל אשר לו, העלו אותם דרך ההר¹⁰ אל העמק שמאז וחלאת נקרא¹¹ עֵמֶק עֶכָר:**

(כה) **וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לְעֶכָן, מָה עֲבַרְתָּנוּ – מה מאד הבאשת אותנו בחטאך! וכנגד זה¹² – יַעֲבֹרְךָ – ישמידך יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה. וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ – השליכו עליו¹³ כָּל**

1 רש"י. והרד"ק פירש, שרצו בשמחה על שהתגלה החוטא וכל עם ישראל נקיים.

2 רד"ק. ואת לשון הזהב לא הזכיר. והרלב"ג פירש שלשון הזהב היתה מוחבאת בתוך האדרת, והכסף מתחתיה.

3 תרגום. והרד"ק פירש, שהעמידו את דברי החרם (כמו מצוקי ארץ (שמואל א' ב, ח) - רלב"ג). ובמצודת דוד פירש, שפיזרו אותם. וחז"ל (סנהדרין דף מד. והובא כאן ברש"י) דרשו שחבטם לפני הקב"ה ואמר, על אלו יפלו רוב הסנהדרין?

4 מצודת דוד.

5 רד"ק (וכן מצאנו בבראשית (כט, ה) שכתוב הידעתם את לבן בן נחור, ולבן היה בן בתואל בן נחור).

6 עיין פירוש האבן עזרא בספר שמות (לב, כ), שכתב כי יש דבר שיושם באש עם הזהב, ומיד ישרף ויהיה שחור, ולעולם לא ישוב [להיות] זהב.

7 רש"י על פי דברי חז"ל בסנהדרין (דף מד.). ולדעת הרד"ק הרגו גם אותם יחד עם אביהם, או מפני שהיו קטנים ודינם כממונו, או שהרגו גם הגדולים מפני שידעו על חטאו ושתקו (וכן נאמר בפרקי דר' אליעזר פרק לו).

8 רש"י.

9 רש"י.

10 רד"ק.

11 מצודת דוד, כמו שכתוב להלן פסוק כו.

12 מצודת דוד.

13 מצודת ציון.

יִשְׂרָאֵל אָבֹן – אבנים, על שחילל את השבת כשהוציא את הדברים מיריחו¹, וַיִּשְׁרְפוּ אֹתָם – את אהלו ומטלטליו והחרם² בָּאֵשׁ, וַיִּסְקְלוּ אֹתָם – את הבהמות³ בָּאֲבָנִים:

מקומים גל אבנים לזכר המעשה

(כו) ואחרי שסקלו אותו קברוהו, וַיִּקְימוּ עָלָיו – על קברו⁴ גָּל (– תל⁵) אֲבָנִים גְּדוֹלִים, ותל זה עדיין עומד בגדלו⁶ עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר⁷, וַיֵּשֶׁב יְהוֹה בְּמַחְרֹן אָפוֹ אחרי שעשו את המשפט בחטא החרם. ועל כֵּן – מפני הַעֲכִירָה שעכר עכן את ישראל קָרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא שבו נסקל עכן – עֵמֶק עֲכֹרָה, ועדיין נודע בשם זה⁸ עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר: פ

כיבוש העי

המלחמה השניה בעי

ה' מחוק את לב יהושע למלחמה בעי

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוֹה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֵל תִּירָא – אל תפחד וְאֵל תִּהְיֶה – ואל יִשְׁבֵּר לְבָבְךָ⁹ מללחום בעי, אחרי שנכשלתם בפעם הראשונה, כי עכשיו כבר סר החטא¹⁰. קַח עִמָּךְ אֶת כָּל עַם הַמִּלְחָמָה – העם שיוצא במלחמה¹¹, וְקִוִּים עִלָּה אֵל¹² הָעֵי ללחום בה. וכך יחשבו כל העמים שניצחתם בדרך הטבע, על ידי שבאתם עם הרבה לוחמים,

1 רש"י על פי במדבר רבה (כג, ו). והרד"ק פירש בשם אביו (רבינו יוסף קמחי), שבדרך שלקחוהו לשרפו, רגמו אותו כל העם באבנים מרוב כעסם עליו.

2 רש"י.

3 רש"י. ובמדרש רבה הנ"ל משמע שגם את בהמותיו שרפו. ויונתן תרגם, שסקלו אותם ואחר כך שרפו אותם באש.

4 מצודת דוד.

5 מצודת ציון.

6 מצודת דוד.

7 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

8 מצודת דוד.

9 תרגום, ועיין לעיל א, ט.

10 מצודת דוד.

11 תרגום. במדרש רבה (שיר השירים ד) נאמר שבכל מלחמת כנען היו עם המלחמה ששים אלף איש.

12 תרגום.

וממילא (אחרי מלחמה זו) יבואו כל מלכי כנען עם כל חילם ללחום בכם, ולא תצטרכו לרדוף אחריהם מעיר לעיר¹. **רָאָה** – דע, **שָׁנַתִּי** (– אתן) **בְּיָדְךָ** קודם כל – **אַתְּ מִלֶּךְ** **הָעִיר וְאַתְּ עִמּוֹ** על ידי שיצאו מהעיר לרדוף אחריכם, וְאַחֵר כֵּךְ **אַתְּ עִירֹ וְאַתְּ אֶרְצוֹ** על ידי האורבים שתשים שישרפו את העיר²:

(ב) **וְעָשִׂיתָ לְאֲנָשִׁים חַיּוֹשְׁכִים בְּעִיר וּלְמַלְכָּהּ, כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְיִרְיָחוֹ וּלְמַלְכָּהּ** שתהרגו את כולם לפי חרב ותשרפו את העיר באש³, **רַק** דבר אחד לא תעשה כמו שעשית ביריחו⁴ **שִׁלְלָהּ וּבְהִמָּתָהּ תִּבְזֹזוּ לָכֶם** – לכל מה שאתם צריכים⁵, ולא יהיו הקדש. ועוד דבר אתה צריך לעשות לכיבוש העיר – **שָׁיִם לָךְ אֶרֶב לְעִיר מֵאַחֲרֶיהָ** – אנשים שיסתתרו מהצד השני של העיר (לא מהצד שתגיע עם כל העם ללחום)⁶:

יהושע מכין מארב לעיר

(ג) **וַיָּקָם יְהוֹשֻׁעַ בְּרֹאשׁוֹ⁷ וְכָל עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ, בִּשְׁבִיל לַעֲלֹת אֶל הָעִיר. וַיִּבְחַר יְהוֹשֻׁעַ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ שֶׁהָיוּ גִבּוֹרֵי הַחֵיל, וַיְשַׁלְּחֵם אֶל הָעִיר בַּלַּיְלָה:**

מצוה את האורבים על אופן ההזימה

(ד) **וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ אֹתָם – אֶת שְׁלֹשִׁים אֶלֶף הָאֲנָשִׁים לְאֹמֶר – צִיּוֹם בְּדַבְרֵי אֱלֹהִים: רָאֹה – דַּעוּ שֶׁ⁸ אֹתָם אֶרֶב לְעִיר עֲצֻמָּה (ולא לאנשי העיר)⁹, ולכן תעמדו מֵאַחֲרֵי הָעִיר ולא**

1 מצודת דוד. ומהר"י אברבנאל פירש, שלא תבוא התשועה מאת ה' לחלק קטן מישראל, וצריך שיבואו כולם כדי שתהיה עליהם השראת השכינה.

2 מלבי"ם.

3 רד"ק.

4 רש"י. וביאר המלבי"ם (לפי מה שפירש לעיל ו, יז), שהיות שכיבוש זה לא יהיה כולו בדרך נס כמו כיבוש יריחו, לכן לא יחרימו השלל.

5 רד"ק.

6 מצודות. הרלב"ג פירש, שכיון שיכלו לנצח את יושבי העיר בדרך תחבולה בלא להצטרך לנס, לא עשה הקב"ה נסים לחינם.

7 מלבי"ם.

8 תרגום.

9 מלבי"ם.

מצד השער, אל תרחיקו מן העיר מאד כדי שתוכלו לכבשה מיד, והייתם בלכם
נבנים – מוכנים¹:

(ה) ואני וכל העם אשר אתי, נקרב אל העיר מול היוצאים למלחמה. והיה, כי –
כאשר יוצאו לקראתנו למלחמה באשר כמו שראינו שיצאו לקראתנו בפעם
הראשונה וכל שכן שיצאו עכשיו (אחרי שראו שנצחו אותנו בפעם הקודמת)², ונסנו –
נהפוך פנינו³ כאילו אנו בורחים מלפניהם כדי להטעותם⁴:

(ו) ויצאו אנשי העיר לרדוף אחרינו, עד התיקנו – שננתק⁵ אותם מן העיר –
שיתרחקו מהעיר, כי יאמרו בלבם, נסים בני ישראל לפנינו, באשר נסו מלפנינו
במלחמה הראשונה. ונסנו לפניהם עוד, כדי להרחיקם יותר מן העיר⁶:

(ז) ובזמן זה שאנו ננוס⁷, אתם תקמו מהאורב – ממקום המארב⁸, והורשתם –
ותגרשו (– תשמידו)⁹ את העיר – הנשארים בעיר¹⁰, ונתנה יהוה אליהם בידכם
– ימסור בדיכם את העיר:

(ח) והיה, כתפושכם – כשתלכדו את העיר, תציתו את העיר באש, כדבר
יהוה שציוה לעשות לעי כמו שעשינו ליריחו¹¹ – תעשו. ראו להיות זריזים במעשה
הזה, כי אני הוא שצויתי אתכם:

1 תרגום.

2 מלבי"ם.

3 תרגום.

4 מצודת דוד.

5 רש"י. ועוד פירש רש"י, מלשון תיק, שנוציאם מתיק העיר.

6 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש, שהפסוק הולך בצלעות מקבילות: ויצאו אחרינו – כי יאמרו נסים לפנינו כאשר
בראשונה, דהיינו שכיון שברחנו בפעם הקודמת, לא יחשבו שאנחנו מערימים עליהם, ויצאו אחרינו. ונסנו
לפניהם – עד התיקנו אותם מן העיר, דהיינו שננוס מלפניהם כדי שננתק אותם יותר מהעיר.

7 מלבי"ם.

8 רד"ק.

9 תרגום ורד"ק.

10 מצודת דוד.

11 רד"ק.

האורבים הולכים אל מקום מארבם

(ט) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאוֹרָבִים, וַיִּלְכְּוּ אֶל הַמָּאָרֵב – אֶל הַמָּקוֹם שֶׁשֵּׁם אֲרָבוֹ.²
וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית אֵל שְׁבַמְעֵרֵב וּבֵין הָעֵי שְׁבַמְזֹרָה, וְאִם כֵּן יֵשְׁבוּ מָיִם – מִמְעַרְב³
לָעֵי. וַיִּלְכְּוּ יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָה הַחֹוּא בְּתוֹךְ הָעָם – לֵן בְּאִמְצַע הַמַּחֲנֶה, כְּדֵי שִׁיהִיָּה מוֹכֵן
לְבוֹקֵר לִזְרוֹ אֶת כּוֹלָם לְמַלְחָמָה⁴:

יהושע והעם מתקרבים לעי

(י) וַיִּשְׁכְּמוּ יְהוֹשֻׁעַ בַּבֶּקֶר, וַיִּפְקֹד – סַפֵּר⁵ אֶת הָעָם שְׁעֻמוֹ. וַיַּעַל הוּא וְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל, לִפְנֵי – בְּרֹאשׁ⁶ הָעָם, לְכִיוּן הָעֵי:

(יא) וְכָל הָעָם הַמְּלַחֲמָה⁷ אֲשֶׁר אִתּוֹ – עִם יְהוֹשֻׁעַ, עָלוּ וַיִּגְשׁוּ – הַתִּקְרָבוּ⁸, וַיִּבְּאוּ
נָגֵד – מוֹל הָעֵיר, וַיַּחֲנוּ מִצַּד צָפוֹן לָעֵי, שֶׁשֵּׁם הִיָּה שַׁעַר הָעֵיר⁹. וַחֲגִי – וְהַעֲמֵק¹⁰
(בִּינוֹ) בִּינוֹ – בֵּין עִם הַמַּלְחָמָה וּבֵין הָעֵי:

הכנות אחרונות למערכה

(יב) וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ עוֹד בְּחֻמֶּשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ, וַיִּשָּׂם אוֹתָם – מִיָּנָה אוֹתָם לַהֲיוֹת
אֲרֵב נוֹסֵף, יוֹתֵר קְרוֹב לָעֵיר¹. וְגַם אוֹתָם הָעֵמִיד בֵּין בֵּית אֵל שְׁבַמְעֵרֵב וּבֵין הָעֵי
שְׁבַמְזֹרָה, מָיִם – מִמְעַרְב² לָעֵיר עֵי:

1 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שלא תמרו את פי. ומעין זה פירש המלבי"ם, שלא תתמהמהו בשביל לקחת מהשלל, ותאמרו שהרי כך ציוה ה' (לעיל פסוק ב), כי אני צויתי אתכם, ותדעו שזה באמת כוונת דבר ה'.

2 יהושע שלח את האורבים יומיים לפני המלחמה, כי היו צריכים ללכת בדרכים ארוכות, ולהקיף דרך מדבריות ויערות, כדי שלא יראו אותם אנשי העי, מלבי"ם.

3 תרגום. לדעת המלבי"ם ישבו בצד דרומי מערבי של העי, שאם לא כן היו רואים אותם אנשי בית אל שבאו ממערב (להלן פסוק יז).

4 רש"י ורד"ק.

5 תרגום. והרד"ק פירש, שהשגיח בהם ובדק איך הם מוכנים למלחמה.

6 כמו שאמר לו ה' (עיין במדבר כז, יז. דברים לא, כג) שאם הוא הולך בראשם עוברים, ואם לא אינם עוברים, רש"י.

7 כוונת הכתוב היא כאילו כתוב העם - עם המלחמה, רד"ק.

8 תרגום.

9 מלבי"ם.

10 מצודת ציון.

(יג) וַיִּשְׁיֹמּוּ – הציבו³ הָעָם (– המחנה שמול העי והיושבים במארב) אֶת כָּל הַמַּחֲנֶה של עם המלחמה אֲשֶׁר עָמַד מִצַּד צָפוֹן לָעִיר, וְאֶת עֲקֵבָיו – ה[נ]יושבים ב[מ]ארב⁴ מִיָּם – ממערב לָעִיר, אֶת כָּל אֵלֶּה הַצִּיבּוֹ לַמַּלְחָמָה. וַיִּלָּךְ יְהוֹשֻׁעַ וְהַזִּקְנִים⁵ פָּלְיָלָה הַחֹוֹא, בְּתוֹךְ הָעֵמֶק – בתוך מחנה ישראל שבעמק, כדי לראות שכל השומרים ערים, ולא יוכלו אנשי העי לבוא עליהם פתאום למלחמה⁶:

אנשי העי יוצאים למלחמה

(יד) וַיְהִי, כִּרְאוֹת מֶלֶךְ הָעִי שְׁבָאוּ עָלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמַּלְחָמָה, קָרָא לַעֲמּוֹ. וַיִּמְחֲרוּ, וַיִּשְׁבִּימוּ בְּבוֹקֶר, וַיֵּצְאוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל לַמַּלְחָמָה, הוּא – מֶלֶךְ הָעִי וְכָל עַמּוֹ, לַמּוֹעֵד שִׁקְבְּעוּ בִּינֵיהֶם מֵאֲתָמוּל לַצֹּאת לַמַּלְחָמָה⁷, וַיֵּצְאוּ לִפְנֵי הָעֶרְבָה – המישור שלפני העיר⁸. וְהוּא לֹא יָדַע – והם לא ידעו⁹ כִּי אֵרֶב יֵשׁ לוֹ – להם מֵאֲחֵרֵי הָעִיר – מהצד השני של העיר:

יהושע וישראל בורחים מפני אנשי העי

1 רש"י, ומדבריו משמע שלקח את האורבים הנוספים מתוך עם המלחמה. והרלב"ג פירש, שהפריש חמשת אלפים איש מתוך שלשים אלף האורבים, והעמיד אותם קרוב יותר לעיר, כדי שיראו את הסימן שיעשה יהושע להכנס לשרוף את העיר. ולדעת המלבי"ם, תפקיד האורבים האלו היה שונה מתפקיד האורבים שהוזכרו קודם (פסוק ג), כי אלו באו רק לעזור למלחמה כדי שתהיה משני הכיוונים, ויאלצו אנשי העי להתרחק יותר מן העיר (כמו שכתוב להלן פסוק יד, שיצאו לערבה והיינו ערבות יריחו). ולכן עמדו בקרן צפונית מערבית, וגם לא הסתתרו מיושבי העי.

2 תרגום.

3 כמו שאמר בן הדד לאנשיו (מלכים א' כ, יב) שימו על העיר, והכוונה שיציבו את המערכה מול העיר, רש"י.

4 עקבו כמו ויעקבני זה פעמים (בראשית כז, לו), שהוא לשון ערמה, ולכן נקרא כך גם המארב, רש"י ורד"ק.

5 רד"ק.

6 רד"ק. והרלב"ג פירש, שהלך כדי לחזק את לב העם למלחמה. ובמצודת דוד פירש, שהלך יחד עם העם לכיוון העי (כדי שימהרו אנשי העי לצאת לקראתם, מלבי"ם).

7 מלך העי התייעץ עם שריו שהיו מנחשים ומעוננים, מתי הזמן הטוב ביותר לצאת ולהלחם, רש"י. והרלב"ג פירש, במועד שבו נלחמו עם ישראל בפעם הקודמת, ולכן חשבו שגם הפעם ינצחום. והמלבי"ם פירש, במועד שקבע יהושע עם היושבים במארב, שאז יעורר את אנשי העי לצאת למלחמה.

8 רד"ק, וכתב הרלב"ג שאולי זה היה המקום שבו נפלו לפניהם ישראל בפעם הקודמת. והמלבי"ם פירש, שהכוונה לערבות יריחו.

9 תרגום.

(טו) וַיִּנָּגְעוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל – עָשׂוּ עֲצָמָם כְּאִילוֹ הֵם נִגְוָעִים (– נִגְפִים)¹ לְפָנֵיהֶם – לִפְנֵי אֲנָשֵׁי הָעִי, וַיִּנָּסוּ – הִפְכוּ פָנֵיהֶם² לְבְרוּחַ דָּרָךְ הַמִּדְבָּר – מִקוֹם מִרְעָה הַבְּהֵמוֹת³:

אֲנָשֵׁי הָעִי נִזְעָקִים לְרֹדוֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל

(טז) וַיִּזְעָקוּ – הִתְאַסְּפוּ עַל יְדֵי הַזַּעֲקָה⁴ – כָּל הָעָם הַגְּבָרִים אֲשֶׁר (בְּעִיר) בָּעִי וּמִבִּיבֹתֶיהָ⁵, לְרֹדֹף אַחֲרֵיהֶם – אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְהָעָם שְׁעָמוּ, וַיִּנְתְּקוּ – הִתְנַתְּקוּ וְהִתְרַחֲקוּ יוֹתֵר מִן הָעִיר:

(יז) וְלֹא נִשְׁאָר אִישׁ מִהַגְּבָרִים שְׁבָעִי וּבְכִיתָ אֵל, אֲשֶׁר לֹא יֵצֵאוּ לְרֹדוֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּעֲזְבוּ אֶת הָעִיר הָעִי פְתוּחָהּ, וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל: פ

כִּיבוּשׁ הָעִי

יְהוֹשֻׁעַ מְרִים יָדוֹ בְּכִידוֹן

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, נִמָּה – הָרָם⁶ בְּכִידוֹן (– רֹמַח⁷) אֲשֶׁר בְּיָדְךָ אֵל הָעִי – לְכִיוּן הָעִי⁸, כְּדִי לְאוֹתֶת לְיוֹשְׁבִים בַּמֶּאֱרֵב לְצֵאת לְכַבּוֹשׁ אֶת הָעִיר⁹, כִּי בְיָדְךָ אֶתְנַנֶּה – אֲמַסּוֹר אֶת הָעִיר בִּידְךָ. וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בְּכִידוֹן אֲשֶׁר בְּיָדוֹ אֵל הָעִיר:

הָאוֹרֵב לֹכֵד אֶת הָעִיר

1 רש"י.

2 תרגום.

3 מקום המרעה נקרא **מדבר**, כיון שהרועה מנהיג שם את הצאן, והנהגה נקראת בארמית בשרש דבר (כמו **דבר אחד לדור** (סנהדרין דף ט.)), וכן מצאנו בישעיה (ה, יז) **ורעו כבשים כדברים**, רד"ק. והמלבי"ם פירש, שיצאו למדבר בית און, שהוא ממזרח לבית אל כמו שמוזכר להלן בנחלת בנימין (יח, יב), והוא סמוך לעי (כנראה מצפון) כמו שנזכר לעיל בשליחת המרגלים (ז, ב).

4 רד"ק.

5 כן מורה הקרי, והכתיב מורה שכל מי שנשאר בעיר יצא עכשיו גם כן, רד"ק.

6 תרגום.

7 תרגום.

8 מהר"י קרא.

9 רש"י. והרמב"ן בפירושו על התורה (שמות יז, ט) פירש, שנטה ידו כדי להביא מכות משמים על אנשי העי, מעין מה שהיה עושה משה עם המטה, ועל פי זה יובן מה שכתוב להלן (פסוק כו) שלא השיב יהושע ידו עם הכידון עד סוף המלחמה.

(יט) וְהָאֹרֶב, קָם מִתְּחִלָּה מִמְּקוֹמוֹ שִׁמְמַעֲרֵב לַעִיר, וַיִּרְוֹצוּ מִיַּד פְּנִמּוֹת יָדָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ עִם הַכִּידוֹן, וַיָּבֹאוּ אֶל הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ. וַיִּמְחְרוּ וַיִּצְּיִתוּ אֶת הָעִיר בְּאֵשׁ כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאַנְשֵׁי הָעִיר לָאֵן לַחֲזוֹר¹, כְּאִשֶּׁר צִוּוּ יְהוֹשֻׁעַ (לַעֲיֹל פֶּסוּק ח):

אַנְשֵׁי הָעִיר רוֹאִים אֶת שְׂרַפַּת הָעִיר

(כ) וַיִּפְּנוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לַחֲבִיט מֵאַחֲרֵיהֶם, וַיִּרְאוּ, וַהֲנִיחַ עָלָה עֵשֶׂן שְׂרַפַּת הָעִיר הַשְּׂמִימָה – לַשָּׁמַיִם, וְלֹא הָיָה בָּהֶם יָדִים – כַּח², לָנוֹם הִנֵּה וַהֲנִיחַ – לַבְּרוּחַ לֵאמֹר מִן הַצַּדִּידִים. כִּי לַעִיר לֹא יָכְלוּ לַבְּרוּחַ, שֶׁכֵּן נִשְׂרַפָּה בְּאֵשׁ, וְלִצֵּד חֲשָׁנִי לֹא יָכְלוּ לַבְּרוּחַ, כִּי – וַהֲעֵם הָנֶם אֶל הַמִּדְבָּר, נִהְפְּךְ אֶל הָרֹדֶף – הִפְכוּ עֵתָה פְּנִיָּהֶם לְכִיוּן אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁרָדְפוּ אוֹתָם³:

עִם הַמִּלְחָמָה שָׁב עַל עֲקֻבוֹתָיו

(כא) וַיַּחֲזִיעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל רָאוּ, כִּי לִכְד הָאֹרֶב אֶת הָעִיר, וְכִי עָלָה עֵשֶׂן הָעִיר, וְכִבֵּר שִׁיעַר יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁעָבַר דִּי זְמַן בְּשִׁבְלִי שֶׁכֵּבֵר יוֹכְלוּ הָאֹרֶבִּים לְצִאת מִן הָעִיר לְלַכּוֹד אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר, וַיִּשְׁבּוּ עַל עֲקֻבוֹתֵיהֶם לְרֹדֹף אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר⁴, וַיִּפְּנוּ (– הִרְגוּ) אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר:

הָעִם וְהָאֹרֶב מִכִּים יָחַד אֶת כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר

(כב) וּמִשְׂרָאוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁהִתְחִילוּ יִשְׂרָאֵל לְרֹדֹף אַחֲרֵיהֶם, רָצוּ לַבְּרוּחַ אֶל הָעִיר⁵, וְאִזּוֹ אֵלָּה – הָאֹרֶבִּים⁶ יִצְאוּ מִן הָעִיר לְקִרְיָתָם, וַיִּחֲיוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְיִשְׂרָאֵל בְּתֹרֶף – בְּאַמְצֵעַ⁷, אֵלָּה – מִחֲנֵה הַמִּלְחָמָה מִזָּה – מִצָּפוֹן, וְאֵלָּה – הָאֹרֶבִּים מִזָּה – מִמְּעַרְב⁸,

1 כוונת המילה ויציתו שהדליקו את האש, אבל את גמר שריפת העיר עשה יהושע כדלהלן פסוק כח.

2 תרגום. והרדי"ק פירש מלשון מקום (כמו ויד תהיה לך (דברים כג, יא)), שלא היה להם מקום לאן לברוח.

3 עתה רק עמדו במקומם כשפניהם אל רודפיהם, אבל עדיין לא רדפו אחריהם, מלבי"ם.

4 מלבי"ם.

5 מלבי"ם.

6 רש"י.

7 תרגום.

8 לדעת המלבי"ם (כנ"ל פסוק יב), היו כלואים מארבע רוחות, מצפון - המזרח, ממערב - חמשת אלפי האורבים (השניים), מדרום - שלשים אלף האורבים (שהדליקו את העיר), ממזרח - שם היתה יריחו, שכבר כבשה בני ישראל.

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתָם – אֵת אֲנָשֵׁי הָעִי, עַד בְּלִתֵּי הַשָּׂאִיר אֶחָד מִן הַלֹּחֲמִים¹ לוֹ – לָהֶם (אֲנָשֵׁי הָעִי)², שָׂרִיד – אֶחָד שִׁישָׁאֵר³ וּפְלִיט – נִצֹּל⁴:

(כג) וְאֵת מֶלֶךְ הָעִי תִפְשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּשְׁהוּא חִי, וַיִּקְרְבוּ אֹתוֹ אֶל יְהוֹשֻׁעַ:

ישראל חוזרים לעיר להרוג את הנשים והטף

(כד) וַיְחִי בְּכָלֹת יִשְׂרָאֵל לַחֲרוֹג אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָעִי בַשָּׂדֶה, וְהֵיכֵן בַּשָּׂדֶה? בַּמִּדְבָּר – מִקוֹם מִרְעָה הַבְּהֵמוֹת⁵, אֲשֶׁר רָדְפוּם בּוֹ – שֶׁשֶׁם רָדְפוּ אֲנָשֵׁי הָעִי אֶת יִשְׂרָאֵל. אַחֲרֵי שִׁסִּימוּ לַחֲרוֹג שָׁם אֶת כּוֹלָם, וַיִּפְּלוּ – מִתּוֹ⁶ כָּלָם לָפִי – עִם חוֹד⁷ הַחֶרֶב, עַד תִּמָּם – עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ לַחֲרוֹג אֶת כּוֹלָם⁸. וַיָּשָׁבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִהַמְּלַחְמָה אֶל הָעִי, וַיָּבֹאוּ אֹתָהּ – אֶת כָּל הַנָּשִׁים וְהַטָּף שֶׁבְּעִיר⁹ לָפִי – עִם חוֹד הַחֶרֶב:

סיכום הכיבוש

(כה) וַיְחִי כָּל הַנֶּפְלִים – כָּל הַהֲרוּגִים¹⁰ בַּיּוֹם הַהוּא, מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, שָׁנִים עָשָׂר אָלֶף, שֶׁהֵם כָּל אֲנָשֵׁי הָעִי:

(כו) וַיְהוֹשֻׁעַ לֹא הֵשִׁיב אֶת יָדוֹ, אֲשֶׁר נָטָה – הָרִים אוֹתָהּ בַּכִּידּוֹן, עַד אֲשֶׁר הִחָרִים – הַשְׁמִיד¹¹ אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָעִי:

(כז) רַק בֹּזֶה לֹא עָשׂוּ כִּמוֹ שֶׁעָשׂוּ בִּירִיחוֹ, שֶׁאֵת הַבְּהֵמָה וְשָׁלַל הָעִיר הֵחִיָּא – הָעִי, בָּזְזוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל. בְּדָבָר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶת יְהוֹשֻׁעַ שֶׁלֹּא לַחֲרִים אֶת הָעִיר¹:

1 כן פירש אבן עזרא בספר במדבר (כא, לה).

2 תרגום.

3 תרגום.

4 תרגום.

5 בשדה יכול גם להתפרש כמקום עיבוד חקלאי, לכן פרט במדבר, רד"ק. ועיין מה שכתבנו לעיל פסוק טו.

6 תרגום.

7 עיין לעיל ו, כא.

8 תרגום.

9 מצודת דוד.

10 תרגום.

11 תרגום.

יהושע שורף את העי

(כח) וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעִי – אַחֲרֵי שִׁכְבָּשׁוּ אֶת הָעִיר, שָׂרָף יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעִיר כָּלִיל, וַיִּשְׂמְחָה לַיהוָה – מִלֹּאֵה תִלֵּי חֲרָבוֹת לַעֲזָלָם – לְמִשְׁךְ זֶמֶן רַב תִּשְׁאָר לַשְּׂמִמָּה, עַד הַיּוֹם הַזֶּה – וְאִכֵּן נִשְׂאָרָה הָעִיר חֲרָבָה עַד עַתָּה כְּתִיבֶת הַסֵּפֶר²:

הַמִּשְׁפָּט בַּמֶּלֶךְ הָעִי

(כט) וְאַתָּה מֶלֶךְ הָעִי תִּלָּה יְהוֹשֻׁעַ עַל הָעֵין, עַד עַתָּה הָעֵרֶב. וְכִבּוּא הַשְּׂמִשׁ – לִפְנֵי שִׁשְׁקָעָה הַשְּׂמֶשֶׁשׁ³ – צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לַחֲזֹרִידוֹ מִן הָעֵין, וַיַּרְיֵדוּ אֶת נִבְלָתוֹ (– גּוֹפְתוֹ⁴) מִן הָעֵין, כִּמּוֹ שְׁצִיּוּת ה' לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵין⁵, וַיִּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ – אֶת הַנִּבְלָה אֶל פֶּתַח – בַּכְּנִיסָה שֶׁל⁶ שַׁעַר הָעִיר, וַיִּקְיִמוּ עָלָיו גָּל אֲבָנִים גְּדוֹל, וְנִשְׁאָר גַּל זֶה שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עַד עַתָּה כְּתִיבֶת הַסֵּפֶר⁷: פ

התאספות העמים למלחמה

הברכה והקללה

יהושע בונה מזבח בחר עיבל

(ל) אִזּוֹ בַיּוֹם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן (ב' בְּנִיסָן)⁸, יָבִנָּה – בְּנֵה¹ יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ, לַיהוָה – לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ בְּנֵה בְּחָר עֵיבֵל:

1 כנ"ל פסוק ב.

2 מצודת ציון (ועל אף שבמקומות אחרים פירש בעל המצודות, שעד היום הזה פירושו לעולם, כאן אף הוא מודה שפירושו עד כתיבת הספר, שכן העיר מוזכרת שוב בספר עזרא (עזרא ב, כח). ולשון עולם אינו בדווקא לנצח כמו ועבדו לעולם (שמות כא, ו. ועיין עוד שם בדברי האבן עזרא).

3 עיין רמב"ם הלכות סנהדרין (פרק טו הלכה ז).

4 מצודת ציון.

5 דברים כא, כג. איסור הלנת המת על העץ, שייך לכל הנתלים בארץ ישראל, ואפילו אם הם גויים, כי המת שלא נקבר הוא מטמא את הארץ, כמו שכתוב שם ולא תטמא את אדמתך. וכן מצאנו גם במלחמת גוג ומגוג, שנאמר (יחזקאל לט, יב) וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ, רד"ק.

6 תרגום.

7 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

8 רש"י (על פי דברי התוספתא בסוטה פרק ח). אבל לדעת המלבי"ם המקראות כסדרן, ודברים אלו אירעו אחרי כיבוש העי (עיין בדבריו, ועיין עוד בסנהדרין (דף מד: ושם בתוספות ד"ה ואתם ריחקתם), ובתלמוד ירושלמי סוטה (פרק ז, הלכה ג), ובדברי מהר"י אברבנאל כאן).

(לא) **כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה³ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** לבנות מזבח בהר עיבל.⁴ וגם עשה את המזבח **כַּפְּתוּב בְּסֶפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה⁵**, שעשו את המזבח **מֵאֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, אֲשֶׁר לֹא הִנִּיף – הוֹנֵף (הורם)⁶ עָלֵיהֶן כְּלִי בָרָזָל כְּדִי לִפְסֹל, וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלֹת שְׁנֹרֶפִים כִּלִּיל עַל הַמִּזְבֵּחַ⁷ לַיהוָה – לִפְנֵי ה',⁸ וַיִּזְבְּחוּ – שְׁחִטוּ⁹ שְׁלָמִים – קֶרְבָּנוֹת שְׂאוֹכִלִים מֵהֶם גַּם הַבְּעֵלִים¹⁰:**

כותב את התורה על האבנים

(לב) **וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ שָׁם – בַּהֲרַ עֵיבֶל, עַל הָאֲבָנִים שֶׁהֶעֱבִירוּ מֵהִירְדֵן¹¹, אֶת מִשְׁנֵה – הַשִּׁנּוֹן (– הַלְשׁוֹן)¹² שֶׁל תּוֹרַת מֹשֶׁה, כְּלוּמָר רֹאשֵׁי פָרָקִים שֶׁל תְּרִי"ג מִצְוֹת¹³ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר כָּתַב מֹשֶׁה לִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** (ולאחר מכן קפלו את האבנים והביאו אותם עמם לגלגל בנ"ל ד, כ)¹⁴:

1 דרך המקראות לכתוב עתיד במקום עבר, בסמיכות לתיבת אז, כמו אז ישיר משה (שמות טו, א), אז ידבר יהושע (להלן י, יב), ועוד רבים כדוגמתם, רד"ק, ומעין זה דעת הרמב"ן בשמות (שם), עיין שם. ואולם רש"י בשמות (שם) פירש, שלשון העתיד בא על שם המחשבה, שעלה בלבו לעשות כך וכך.

2 תרגום.

3 לביאור המילים עבד ה' עיין לעיל א, א.

4 המילים כאשר צוה משה עבד ה', באו לרמז לכל שאר הציוויים שציוה משה בעניין זה בספר דברים (כז, ב-ח), לרבות את אלו שלא נזכרו כאן, מלבד"ם.

5 דברים כז, ה-ז. וגם בספר שמות (כ, כא) ציוה ה' שלא לבנות מזבח מאבנים שהונף עליהם ברזל, לכן לעניין זה השתמש במילים ספר תורת משה, שכולל את כל התורה, ובתחילה כתב כאשר צוה משה, שלשון זו מיוחדת לספר דברים המתייחס למשה, מלבד"ם.

6 תרגום.

7 רש"י על התורה (שמות יח, יב).

8 תרגום.

9 תרגום.

10 רש"י על התורה (ויקרא ג, א).

11 רש"י.

12 רד"ק, (וכן תרגם יונתן כהן, ואונקלוס בדברים (יז, יח). ורש"י פירש שם שני ספרי תורה, וצריך עיון מה דעתו כאן). ובמצודות פירש, מלשון שנים, והיינו ספר דברים, שבו שנה משה את כל דברי התורה.

13 רד"ק בשם רב סעדיה גאון. והרמב"ן בדברים (כז, ג), הביא בשם ספר תאג'י, שנכתבה שם כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל, עם כל התגין. וכתב שצריך לומר שהיו האבנים גדולות מאד, או שנעשה בדרך נס. והרלב"ג פירש, שכתב שם את דברי הברכה והקללה.

14 עיין לעיל פסוק ל.

(לג) וְכָל עַם יִשְׂרָאֵל, וְזִקְנָיו – ראשי העם, וְשֹׁטְרִים – שוטרי העם,¹ וְשֹׁפְטֵי – דייני העם,² עֲמָדִים מִזֶּה וּמִזֶּה – משני הצדדים לְאֶרֶץ, נָגֵד – לפני³ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם⁴ נִשְׁאֵי אֶרֶץ בְּרִית יְהוָה, בִּגְר צֶדֶק פְּאֻזָּרָח – שנולד ישראל⁵, שניהם עמדו בשווה. חֲצִי – חצי העם (שמעון, לוי, יהודה, יששכר, יוסף (מנשה ואפרים) ובנימין⁶) עמדו אֶל מוֹל – במעלה⁷ הַר גְּרִזִּים, וְהַחֲצִי – והחצי השני של העם (ראובן, גד, אשר, זבולן, דן ונפתלי⁸) עמדו אֶל מוֹל – במעלה הַר עֵיבֵל. פֶּאֶשֶׁר צִוָּה מִשָּׁה עֶבֶד יְהוָה, לְבָרֵךְ אֶת הָעָם יִשְׂרָאֵל בְּרֵאשֹׁנָה – שיאמרו קודם את כל ה"ארורין" שבפרשת כי תבוא⁹ בלשון ברוך, ורק אחר כך בלשון ארו¹⁰.

יהושע קורא את הברכות והקללות הכתובים בתורה

(לד) וְאַחֲרֵי כֵן קָרָא יְהוֹשֻׁעַ¹¹ אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, דהיינו הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה. כָּכָל הַפֶּתוּחַ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה – הברכות והקללות שבפרשת כי תבוא, והיה אם שמוע תשמע וגו'¹.

1 לכאורה היינו השוטרים שהוזכרו לעיל א, י.

2 תרגום.

3 תרגום.

4 על אף ששבט לוי היה מהשבטים שעמדו על הר גריזים, יש אומרים שזקני השבט עמדו עם הארון, ויש אומרים שהראויים לשירות עמדו למטה והשאר למעלה, רד"ק. ומקור הדברים הוא בתלמוד ירושלמי סוטה (פרק ז, הלכה ד), ור' שמעון פירש שם הכהנים הלויים - הכהנים מבני לוי, והיינו שרק הכהנים עמדו למטה, וכן פירש כאן במצודת דוד.

5 מצודת ציון.

6 דברים כז, יב.

7 רד"ק.

8 דברים כז, יג.

9 דברים כז, יד-כו.

10 רש"י. והמלבי"ם פירש, על פי דברי האבן עזרא על התורה (דברים כז, יד), שבני ישראל אמרו את הברכה והקללה המוזכרת בפרשת כי תבוא בדברי הברית (שם פרקים כח-כט), והלויים אמרו רק את ה"ארורין". ולכן אמר לברך את העם - ישראל - בראשונה, שישראל (העומדים בהר גריזים) ברכו את העם בראשונה, שאמרו קודם את והיה אם שמוע תשמע (שם כח, א), ואחר כך אמרו (העומדים בהר עיבל) את הקללות. אבל הלויים פתחו רק בקללה של ארו האיש (שם כז, טו).

11 מצודת דוד.

(לה) ואחרי שסיימו את הברכה והקללה, קרא יהושע לפניהם את כל מצוות התורה². ולא היה דבר אחד מפל המצוות אשר צוה משה בתורה, אשר לא קרא יהושע, נגד כל קהל ישראל, והנשים והטף, והגרים שהולכים בקרבם - בקרב ישראל, שהצטרפו אליהם במושב זמן הליכתם במדבר³:

העמים מתכוננים לצאת למלחמה

ט (א) ויהי כשמע כל המלכים, אשר בעבר הירדן המערבי, היושבים בהר ובשפלה - בעמק⁴, ובכל חוף הים הגדול, אל מול - ממול יער הלבנון. מלכי החתי והאמרי הפנעני⁵ הפרזי החזי והיבוסי. כשמעו כל אלו את נצחון ישראל על העי, על ידי לוחמים רבים ותחבולות מלחמה:

(ב) ויתקבצו יחדו כל המלכים האלו, להלחם גם הם עם יהושע ועם ישראל, על ידי לוחמים רבים, ולהתייעץ ביניהם בתחבולות מלחמה⁶. והתאספו כלם פה אחד - בעצה אחת⁷: פ

הברית עם יושבי גבעון

(ג) וישיבי גבעון גם הם שמעו ככל המלכים, את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי:

(ד) ויעשו גם המה תחבולה להנצל מישראל כשאר המלכים, אבל לא יצאו למלחמה אלא עשו⁸ בערמה - בחכמה¹, וילכו ויצטירו - עשו עצמם כאילו הם צירים² -

1 דברים פרקים כח - כט, רד"ק לפי פירושו השני, ובפירוש ראשון כתב שהכוונה ל"ארורין", ולפי זה צריך לומר שקרא הכוונה ללויים, וכאילו כתוב קראו.

2 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שלא היה דבר אחד מהברכה והקללה שלא קרא לפניהם.

3 רד"ק.

4 מצודת ציון.

5 עיין לעיל (ג, י).

6 רלב"ג. והוסיף המלבי"ם עוד, שכיון ששמעו שלא פתחו בני ישראל בשלום בבואם ליריחו ולעי, חשבו שלא יקבלו ישראל אף את מי שיכנע להם, ויהרגו את כולם. ולכן, אין להם בררה אלא לצאת למלחמה.

7 תרגום ורד"ק.

8 רלב"ג. והרד"ק פירש, גם המה, ביחס לאנשי יריחו והעי שלחמו עם ישראל. או ביחס למה שחשבו שישראל נהגו עם יריחו והעי בערמה, שקראו להם להשלים עמם (לפני שנכנסו לארץ), כדי לבוא עליהם בערמה ולהרגם.

שלחיהם) שנשלחו ממקום אחר. וכדי שיראו כאילו באו מארץ רחוקה³ – וַיִּקְחוּ שָׂקִים **בָּלִים** – בלויים לַחֲמוּרֵיהֶם – לשים על החמורים, וְנֹאדוֹת יֵין – כלים ששמים בהם יין⁴, והיו הכלים בָּלִים – בלויים, וּמִבְקָעִים – התבקע העור שממנו עשוי הכלי, וּמִצָּרִים – קשורים במקום הבקיעה, כדי שלא ייזל היין⁵:

(ה) וַנַּעֲלֹת בָּלוֹת – נעליים⁶ בלויים וּמִטְלָאוֹת – שמחליפות גוונים מחמת יושנם⁷, נעליים אלו נעלו בַּרְגְּלֵיהֶם, וּשְׁלֻמוֹת בָּלוֹת – בגדים בלויים לבשו עֲלֵיהֶם. וְכָל הַלֶּחֶם שֶׁלָּקְחוּ לַצִּידָם – מזונם⁸, יָבֵשׁ – התייבש והָיָה נִקְרָא – שרוף מהשמש, ונחיה קשה⁹:

(ו) וַיִּלְכּוּ מעריהם ובאו אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֶל הַמַּחֲנֶה אֶל¹⁰ הַגִּלְגָּל – למחנה ישראל שבגלגל. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו – אל יהושע וְאֵל אִישׁ (– אנשי) יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאֵנוּ, וְעַתָּה (– כמרמזים לומר, היות שאנו מארץ רחוקה, ואיננו מהעמים שהזהירכם ה' עליהם לא תחיה כל נשמה¹¹), אִם כֵּן בָּרְתוּ לָנוּ בְרִית שְׁלוֹם בֵּינֵנוּ וּבֵינֵכֶם¹²:

ובמצודת דוד פירש, שכל המלכים הבינו ממלחמת העי שהנצחון היה על ידי לוחמים רבים ותחבולות, ויושבי גבעון שמעו את אשר עשו ליריחו ולעי, שאת יריחו נצחו בדרך נס ואת העי כבשו בתחבולות, ומזה הבינו שעשו זאת בכוונה כדי להטעות את הכנענים, שיחשבו שנצחו על פי הטבע (כנ"ל ח, א. עיין שם), ולכן עשו גם הם בערמה. ורש"י פירש, גם המה כמו שעשו בני יעקב לחמור אבי שכם שדברו עמו **במרמה** (בראשית לד, יג), וגם הם היו מְהַחֲזִים (כמו חמור ושכם בנו שם פסוק ב), כמו שכתוב להלן בפסוק ז.

1 תרגום.

2 כמו **וציר בגוים שֶׁלַח** (עובדיה א, א), שנשלח למקומות רחוקים, רש"י. ויונתן תרגם כאילו היה כתוב **וצטידו**, שהכינו להם צידה לדרך, וכן הוכיח מהר"י קרא ממה שבכל הפרשה מזכיר את ענין הצידה.

3 רש"י.

4 מצודת ציון.

5 מצודות. ורש"י פירש, שגם זה לשון מבוקעים.

6 מצודת ציון.

7 כמו **במות טלואות** (יחזקאל טז, טז), מצודות.

8 מצודת ציון.

9 **נקודים** מלשון מוקד, רש"י על פי התרגום. והרד"ק פירש מלשון נקודות, שיש על הלחם המעופש נקודות לבנות ירוקות ושחורות של עובש. והרלב"ג פירש, לחם יבש שמרוב יובשו מתפורר לפירורים דקים.

10 תרגום.

11 דברים כ, טז.

12 הגבעונים בקשו לכרות עם ישראל ברית שלום, שאינה כוללת בתוכה קבלת עבדות ומס, רד"ק. ובמצודת דוד פירש **ברית** להחיותנו.

(ז) **וַיֹּאמְרוּ** הַאִישׁ שְׂדִיבֵר בְּשֵׁם¹ **אִישׁ יִשְׂרָאֵל** אֶל הַגִּבְעוֹנִים שְׁחִיו מִבְּנֵי² הַחֲתָנִי, לִמָּה נֹאמְרִים לָכֶם שְׁבֹאתֶם מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה, **אוֹלֵי בְּקָרְבִי אֶתָּה יוֹשֵׁב** בְּאֶרֶץ כְּנָעַן³, וְאִם אֵכֶן מֵאֶרֶץ כְּנָעַן אַתָּם, **אִיךָ (אֲכָרוֹת) אֲכָרְתָּ לָּךְ בְּרִית שְׁלוֹם**, שֶׁהָרִי ה' צִוָּה עֲלֵינוּ לֹא תִכְרוּת לָהֶם בְּרִית⁴:

(ח) וּמִשְׂרָאוֹ הַגִּבְעוֹנִים שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָם מֵאֲמִינִים לְדִבְרֵיהֶם, פָּנּוּ **וַיֹּאמְרוּ** אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּעִצְמוֹ, אֵינָן לָנוּ עֵסֶק עִם כָּל הָעָם הַזֶּה, שָׁכֵן גַּם אִם יִקְבְּלוּנוּ לֹא נָחִיהָ לָהֶם לַעֲבָדִים, כִּי **עֲבָדֶיךָ בְּלֹבֵד אֲנַחְנוּ** נָחִיהָ, וְאַתָּה וְדָאִי תִשְׁכִּיל לְהַבִּין שְׁאִינָנוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן⁵. **וַיֹּאמְרוּ** אֲלֵהֶם יְהוֹשֻׁעַ, **מִי אַתֶּם – מֵאִיזָה עִם אַתֶּם, וּמֵאִיזֵן תִּבְּאוּ –** וּמֵאִיזֵן אֶרֶץ בָּאתֶם, כְּדִי שְׂאוּכַל לְדַעַת מִי הֵם הָעָם וְאִיזוּהִי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר עִמָּם אֲנִי כוֹרֵת אֶת הַבְּרִית⁶:

(ט) וּמִשְׂרָאוֹ שׁוֹב, שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ לִבְדוֹת שֵׁם שֶׁל אֶרֶץ, כִּי אִזּוֹ לֹא תַחֲוֹל עֲלֵיהֶם הַבְּרִית, וּוְדָאִי שֶׁלֹּא יִכְלוּ לִזְמֹר אֶת שֵׁם מְקוֹמָם, **וַיֹּאמְרוּ** הַגִּבְעוֹנִים **אֵלָיו –** אֵל יְהוֹשֻׁעַ, **מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה מְאֹד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ**, וְאֵינְךָ מְכִיר אֶת הָעָם וְהָאֶרֶץ הַזֶּה, וּמִטֵּרֶת בִּיאֲתָנוּ הִיא רַק לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, לְקַבֵּל מַלְכוּתוֹ עֲלֵינוּ⁷. **כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת שְׁמוֹעֲךָ, וְאַתָּה כָּל הַנִּפְלְאוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרַיִם:**

(י) וְעוֹד שָׁמַעְנוּ, **אַתָּה כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה', לְשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן** הַמִּזְרָחִי, לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָעִיר הַשְּׁבִיזִי, וּלְעֹז מֶלֶךְ הַבְּשָׁן (– שֵׁם מַחֲזִי) אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֶשְׂתָּרוֹת (– שֵׁם עִיר). וּבִזְמַן רָצוּ לְהִרְאוֹת שְׁבָאוֹ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וּשְׁמָעוּ רַק עַל הַנִּסִּים הַקְּדוּמִים (מִצְרַיִם וּמַלְכֵי הָאֲמֹרִי), וְעַל נִסֵּי הַיַּרְדֵּן וְנִצְחוֹן יִרְיָחוֹ וְעַי לֹא הִסְפִּיקוּ לְשִׁמּוֹעַ⁸:

1 הכתיב **וַיֹּאמְרוּ** מורה על זה שאיש ישראל אמרו להם, והקרי **וַיֹּאמְרוּ** מורה על האיש שדיבר בשם כולם (כי ודאי לא דברו כולם יחד), רד"ק.

2 רד"ק.

3 רש"י.

4 דברים ז, ב. האיסור שממנו חששו ישראל, הוא רק על ברית שלום, שכן ברית שהיא רק **להחיותם** היה מותר לעשות גם אם הם מיושבי הארץ, כאשר יקבלו עליהם שבע מצוות בני נח, ויקבלו עליהם להיות עבדים ולהעלות מס לישראל, רד"ק, וכן דעת הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ו, הלכה ה). ואולם לדעת הראב"ד (שם) אין כוונתם ברית כלל לשבעה עממין, ואם כן חששו מעצם הברית אפילו רק **להחיותם**.

5 מצודת דוד.

6 מצודת דוד ומלבי"ם.

7 מהלך הפסוק, על פי מצודת דוד ומלבי"ם.

8 רד"ק.

(יא) וכאשר שמענו כל זאת, וַיֹּאמְרוּ אֵלֵינוּ זְקִינֵינוּ – חשובי ארצנו¹, וְכָל הָעָם יִשְׁבֵי אֶרְצֵנוּ, לֵאמֹר – אמרו לנו דברים אלו: קִחוּ בְיָדְכֶם צִידָה לְדֶרֶךְ, וּלְכוּ לְקִרְאתָם – לקראת ישראל. וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם, עֲבַדְיָכֶם אֲנַחְנוּ נְחִיָּה, לְעִבּוֹד אֶת ה' כְּמוֹכֶם, וְעַתָּה אֲנִי מִבְקָשִׁים מִכֶּם, בְּרִית לָנוּ בְּרִית שְׁלוֹם בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם, וְנַעֲבֹד כְּמוֹכֶם אֶת ה'²:

(יב) וראייה לדברינו שממקום רחוק באנו, זֶה לְחֻמֵּנוּ – ראה את הלחם שעמנו, אֲשֶׁר חָם הִיָּה כֹאשֶׁר³ הֶצְטִיֵּדְנוּ אֹתָנוּ – לקחנו אותנו לצידה⁴ מִבְּתֵינֵנוּ, בְּיוֹם צֵאתֵנוּ – שיצאנו לְלֶכֶת אֲלֵיכֶם. וְעַתָּה מְרֹב אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ⁵, הִנֵּה יָבֵשׁ – הִתִּיבֵשׁ, וְהָיָה נִקְרִים – נשרף מהשמש:

(יג) וְעוֹד, תִּרְאֶה אֶת אֱלֹהֵי נַאֲדוֹת הַיָּיִן – הכלים שבהם שָׁמְנוּ אֶת יַיֵּנוּ, אֲשֶׁר מִלֵּאֲנוּ אוֹתָם בֵּינָם חֲדָשִׁים, וְהִנֵּה עֲכָשִׁיו מְרֹב אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ הִתְבַּקְּעוּ. וְעוֹד, תִּרְאֶה אֶת אֱלֹהֵי שְׁלֵמוֹתֵינוּ – בגדינו וְנִעְלֵינוּ, אֲשֶׁר גַּם הֵם פָּלוּ, מִרֵּב הַדֶּרֶךְ מְאֹד – מכך שרבתה הדרך מאד:

(יד) וַיִּקְחוּ – קיבלו הָאֲנָשִׁים – בני ישראל – אֶת דְּבָרֵיהֶם, מִפְּנֵי צִידָם – שצדו אותם בדבריהם כאילו באו מארץ רחוקה⁶. וְאֵת פִּי יְהוָה בְּאוֹרִים וְתוֹמִים⁷ לֹא שָׁאֲלוּ אִם לִקְבֹּל אוֹ לֹא:

(טו) וַיַּעַשׂ לָהֶם (– לגבעונים) יְהוֹשֻׁעַ שְׁלוֹם, וּמַהוּ הַשְׁלוֹם שֶׁעָשָׂה לָהֶם? וַיִּכְרַת לָהֶם בְּרִית לְחֵיוָתָם – שלא יהרוג אותם. וַיִּשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂאֵי הָעֵדָה לְקִיִּים אֶת הַבְּרִית שֶׁכָּרַת עִמָּם יְהוֹשֻׁעַ¹:

1 בדרך כלל, זְקִינִים נקראים חכמי העם. ובבראשית רבה (מט, ט, עיין שם) דרשו זקני אשמה, ועל פי זה הוכיח במנחת שי שצריך לכתוב זְקִנֵינוּ חסר, ולא כמו שכתוב ברוב הספרים מלא בשני יודיים – זְקִינֵינוּ, ושני הנוסחאות אינם כרגיל שצריך להיות כתוב ביו"ד אחד – זְקִינֵנוּ.

2 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

3 תרגום.

4 רש"י.

5 מצודת דוד.

6 רש"י. ויש מפרשים (הביאם הרד"ק), ויקחו מלשון לִקַּח טוֹב (משלי ד, ב) שהוא לשון לימוד, דהיינו שלמדו מהצידה שהביאו איתם שאכן באו מארץ רחוקה. והרד"ק פירש, שלקחו מצידם לאכול עמם לשם כריתת ברית (בהרבה מקומות מצאנו שהדרך שבעלי הברית אוכלים יחד בשעת כריתת הברית עיין בראשית כו, ל, ושם לא, ג, ובשמואל ב' ג, כ).

7 מלבי"ם.

(טז) וַיְהִי, מִקְצֵה – כשעברו שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וזה היה כבר אַחֲרֵי אֲשֶׁר פָּרְתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָהֶם – לגבעונים בְּרִית, ולא יכלו לחזור בהם. וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּי קְרָבִים הֵם אֱלֹהֵי, ולכן היה אסור לחרות עמם ברית, כדברי ה'2. וַיִּקְרְבוּ בָאָרֶץ כְּנָעַן הֵם עַדִּין יִשְׁכָּבִים, ולא הלכו להם מהארץ מפני ישראל³, ולכן היה עליהם לקבל עבדות המס⁴:

(יז) וַיִּסְמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵהַגִּלְגָּל, וַיָּבֹאוּ אֶל עָרֵיהֶם שֶׁל הַגִּבְעוֹנִים, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַכְּרִיתַת הַבְּרִית. וְאֵלֹהֵי עָרֵיהֶם, גִּבְעוֹן וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרֹת וְקָרִית יִעָרִים. וּבָאוּ לָשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל כְּדִי לְהַרְגֵם, כִּי מֵאַחֵר שֶׁלֹּא קִיבְּלוּ עֲלֵיהֶם עֲבֹדוֹת וּמָס, הָרִי הֵם בְּכָל־הַמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַחְיוֹתָם, וּלְשִׁבּוּעָה אֵין תּוֹקֵף כִּי בְּמַעֲוֹת נִשְׁבָּעוּ, וְגַם הַשְּׁבֹעָה הִיא נִגְדַּת הַתּוֹרָה⁵:

(יח) וַיֵּאָף עַל פִּי כֵן לֹא הַכּוֹס – הַרְגוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בִּי נִשְׁבָּעוּ לָהֶם – (לגבעונים) נְשִׂאֵי הָעֵדָה בִּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, ולכן יהיה חילול ה' אם יעברו על השבועה, ולא נתנו הנשיאים לעם להרגם. וַיִּלְלוּ – התלוננו כָּל הָעֵדָה עַל הַנְּשִׂאִים עַל שֶׁאִינֵם נֹתְנִים לָהֶם לְהַרְגֵם⁶:

(יט) וַיֹּאמְרוּ כָּל הַנְּשִׂאִים שֶׁנִּשְׁבָּעוּ לַגִּבְעוֹנִים, אֵל כָּל הָעֵדָה שֶׁהִתְלֹנְנוּ עֲלֵיהֶם, אֲנַחְנוּ נִשְׁבָּעֵנוּ לָהֶם בִּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, ולא נוכל לחלל שמו⁷, ולכן, עֲתָה לֹא נוֹכֵל לְנַגֵּעַ בָּהֶם לְרַעָה⁸:

(כ) ובכל זאת, על אף שֶׁנִּשְׁבָּעוּ לָהֶם, הִיוּת שֶׁהַשְּׁבֹעָה הִיְתָה רַק לְהַחְיוֹתָם, אִם כֵּן רַק זֹאת נַעֲשֶׂה לָהֶם, שֶׁ– וְהָחִיָּה – לְהַחְיוֹת⁹ – נָחִיָּה) אוֹתָם. וְעַל אֵף שֶׁנִּקְיִים אֵת

1 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

2 רק מערי העמים האלה אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז).

3 כמו שעשו הגרגשי, שכששלח יהושע אגרות לפני הכניסה לארץ, פנו להם והלכו לאפריקי (ויקרא רבה וי, ו).

4 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

5 מלבי"ם (ועיין גיטין דף מו. שלדעת ר' יהודה היו חייבים לקיים את השבועה).

6 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

7 מלבי"ם.

8 יונתן תרגם, לננוע - להזיק, והיינו כמו שכתבנו.

9 רד"ק.

השבועה, לא יִהְיֶה עָלֵינוּ קֶצֶף מֵאֵת ה' עַל הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁפָּעְנוּ לָהֶם, כִּי נִקְיִים אֶת הַשְּׁבוּעָה בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא תִסְתּוֹר אֶת מִצְוַת הַתּוֹרָה וּכְדִלְהֶלֶן¹:

(כא) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם (– לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל) הַנְּשִׂאִים, כְּדֵי שֶׁנִּכְלֹל לִקְיִים גַּם אֶת הַשְּׁבוּעָה וְגַם אֶת מִצְוַת הַתּוֹרָה², רַק יִהְיֶה הַגְּבֻעוֹנִים, שֶׁלֹּא נִמְיִתָם, וּבִזָּה נִקְיִים אֶת הַשְּׁבוּעָה. אֲבָל נִחְיִיב אוֹתָם לִקְבֹּל עֲבֻדוֹת וּמִם שֶׁל חֲטִיבַת עֲצִים וּשְׂאִיבַת מִים³. וַיִּהְיֶה – וְאִכֵּן נִהְיֶה הַגְּבֻעוֹנִים חֲטִיבֵי – כּוֹרְתֵי עֲצִים וְשְׂאִיבֵי מִים לְכָל הָעֵדָה שֶׁבִּמְחַנָּה הַמִּלְחָמָה, עַד שִׁבּוּא כָּל אֶחָד לִנְחֻלָּתוֹ בָּאָרֶץ⁴, בְּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם – עֲלֵיהֶם (– עַל הַגְּבֻעוֹנִים)⁵ הַנְּשִׂאִים:

(כב) וַיִּקְרָא לָהֶם (– לַגְּבֻעוֹנִים) יְהוֹשֻׁעַ, וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר – דִּיבַר אֱלֹהִים בְּדִבְרִים אֵלָיו: לָמָּה רַמִּיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר – מִה זֹאת שְׂרִימִיתֶם אוֹתָנוּ בִּזָּה שֶׁאִמַּרְתֶּם לָנוּ – רְחוּקִים אֲנִיחָנוּ מִכֶּם מְאֹד, וְהָאִמַּת הִיא שֶׁאַתֶּם בְּקִרְבָּנוּ – בָּאָרֶץ יֹשְׁבִים, בְּעוֹד שֶׁמִּלְכַתְחִילָה אִמַּרְנוּ לָכֶם בִּפְרוּשׁ שֶׁאִינָנוּ כּוֹרְתִים בְּרִית עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ⁶:

(כג) וַעֲתָה שְׂרִימִיתֶם אוֹתָנוּ, אֲרוּרִים אַתֶּם – מֵאֲרָה (– חֲסֻרוֹן⁷) תִּהְיֶה בָכֶם, עַל יְדֵי שֶׁנִּחְיִיב אֶתְכֶם בַּחֲטִיבַת עֲצִים וּשְׂאִיבַת מִים לְמַחְנָה הַמִּלְחָמָה (כְּמוֹ שֶׁאִמַּרְנוּ הַנְּשִׂאִים)⁸. וְעוֹד אוֹסִיף עַל מִה שֶׁגִּזְרוּ עֲלֵיכֶם הַנְּשִׂאִים, שֶׁאַחֵר שֶׁכִּבֵּר יְבוֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִנְחֻלָּתוֹ,

1 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שאנו מוכרחים לקיים את השבועה, כדי שלא יהיה עלינו קצף על עברנו על שבועה בשם ה'.

2 מלבי"ם.

3 הנשיאים גזרו על כך שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים, והכתוב קיצר בלשון, וכמו שרואים בסוף הפסוק כאשר דברו להם הנשיאים, רד"ק.

4 רד"ק.

5 למ"ד שמגיעה אחרי שרש של דיבור, מתפרשת כעל, כן פירש רש"י על התורה (בראשית כד, ז), וכן צריך לומר כאן לפי פירוש הרד"ק. והמלבי"ם פירש, שפטורים מברית השלום שגזרו ביניהם, כאשר דברו להם הנשיאים, שאמרו להם אולי בקרבי אתה יושב וגו' (לעיל פסוק ז), שאם הם מהארץ לא יוכלו לכרות עמם ברית שלום, והם שקרו, ולכן הם פטורים מהשבועה שהיתה בטעות מוחלטת. ולפי זה, דברו להם הוא כמו דברו אליהם (וכן מצאנו בספר דברים (יח, ב) כאשר דבר לו, עיין שם בתרגום אונקלוס ובפירוש רש"י).

6 לעיל פסוק ז. - מלבי"ם.

7 אבן עזרא על התורה (בראשית מט, ז).

8 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש, היות שארורים אתם (שכן אתם מבני כנען שנאמר בו ארור כנען (בראשית ט, כח)), ואנחנו ברוכים (שכן אנחנו מבני אברהם יצחק ויעקב), ואין ארור מִדְּבָק בברוך. אם כן, לא יתכן שנכרות אתכם ברית של שלום. ואם כן, מוכח שהברית היתה במרמה, ואיננו מחויבים כי אם להחיותכם.

גם אז לא יִכָּרַת מִכֶּם לְעוֹלָם עֲבָד, וְחֹטְבֵי עֵצִים, וְשׂוֹאֲבֵי מַיִם, לְבֵית אֱלֹהֵי כָל זֶמֶן שֶׁהַמִּקְדָּשׁ קִיִּים¹:

(כד) וַיַּעֲנוּ הַגִּבְעוֹנִים אֶת יְהוֹשֻׁעַ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, לֹא בָאנוּ לְהַעֲרִים עֲלֵיכֶם כְּדִי לְהַפְטֹר מֵעֲבֹדוֹת. אֲלֹא, כִּי – אֲשֶׁר הִגִּד הָגֵד לְעַבְדֶּיךָ – הִגִּיעָה אֵלֵינוּ הַשְׁמוּעָה, אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת מֹשֶׁה עֲבָדוֹ, לָתֵת לָכֶם אֶת כָּל הָאָרֶץ, וְלַהֲשִׁיב אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם. וַיִּירָא מֹאֵד לְנַפְשֵׁיתֵינוּ מִפְּנֵיכֶם שֶׁלֹּא תִהְיֶה אוֹתָנוּ (כִּי לֹא יָדַעְנוּ שְׂמִי שִׁיקְבַּל עַל עֲצָמוֹ עֲבֹדוֹתְכֶם לֹא תִהְיֶה אוֹתוֹ), וַנַּעֲשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה – שְׂרִימֵנוּ אִתְּכֶם²:

(כה) וַעֲתָה, הִנֵּנוּ בְיָדְךָ – תַּחַת מְרוֹתֶךָ. וְלִכֵּן, כַּטּוֹב וְכַיֶּשֶׁר בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ, עֲשֵׂה, וְנַעֲשֶׂה כְּכָל שֶׁתְּצוּהוּ אוֹתָנוּ:

(כו) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ לָהֶם – לַגִּבְעוֹנִים, בֵּן – שִׁיחֵיו חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׂוֹאֲבֵי מַיִם לַעֲדָה בְּכָל זֶמֶן הַמִּלְחָמָה, וְשִׁיחֵיו אַחֲרֵי כֵן בַּתְּפִקִּיד זֶה בְּבֵית ה' ³. וַיֵּצֵל (– הַפְּרִישׁ⁴) אוֹתָם עַל יְדֵי דִין זֶה, מִיַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁרָצוּ לְהַרְגֵם (כַּנ"ל פֶּסוּק יז), וְלֹא הִרְגוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שִׁקְיָבְלוֹ עֲלֵיהֶם עֲבֹדוֹת וּמִסִּים⁵:

(כז) וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ – מִיֵּנָה⁶ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַגִּבְעוֹנִים בַּיּוֹם הַהוּא, לְהִיּוֹת חֹטְבֵי עֵצִים וְשׂוֹאֲבֵי מַיִם לַעֲדָה בְּמִשְׁךְ כָּל שְׁנוֹת הַמִּלְחָמָה. וְלִמְזֻבַּח יְהוָה מִיֵּנָה אוֹתָם גַּם כֵּן שִׁיחֵיו בַּתְּפִקִּידִים אֵלּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַד כְּתִיבַת הַסֵּפֶר⁷, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ שָׁם (בִּשְׁלִילָה וְאַחֵר כַּךְ בִּירוּשָׁלַיִם)⁸: פ

מלחמת המזבח המלכים

1 רד"ק. והרלב"ג פירש, שיהושע הוסיף על גזירת הנשיאים, שיהיו חוטבים ושואבים גם לעדה וגם למזבח. והמלבי"ם פירש, שהנשיאים אמרו שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה, כדי שזה יכלול גם עבדות וגם מס. אבל יהושע שאמר בפירוש ולא יכרת מכם עבד, אמר רק לבית אלקי, בשביל המס.

2 מהלך הפסוק כולו, וכן הפסוק הבא אחריו, על פי המלבי"ם.

3 מצודת דוד.

4 רש"י על התורה (בראשית לא, טז).

5 מלבי"ם.

6 תרגום.

7 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט. ולדעת האומרים שהכוונה לעולם, הכוונה היא שכל זמן שהיה המזבח קיים – היו הם חוטבי עצים ושואבי מים למזבח.

8 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

י (א) עתה חוזר לספר את דבר המלכים שהתקבצו למלחמה (כנ"ל ט, א – ב), ומספר מה היתה סיבת התקבצותם¹. וַיְהִי כְשִׁמְעַ אֲדֹנִי צִדְקָא² מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, כִּי לָבֹד יְהוֹשִׁעַ בַּחֲכָמָתוֹ אֶת הָעַי, וַיַּחְרִימָהּ עַל יְדֵי תַחְבּוּלוֹת מַלְחָמָה, וַחֲשַׁב שֶׁכָּח יִשְׂרָאֵל תִּלּוּי בַת־חַבּוּלוֹתֵיהֶם. וְעוֹד שִׁמְעַ, שֶׁכֶּאֱשָׁר עָשָׂה יְהוֹשִׁעַ לְיִרְיָחוֹ וּלְמִלְכָּהּ שֶׁהָרַג אֶת כּוֹלָם, בֶּן עָשָׂה לָעַי וּלְמִלְכָּהּ – שֶׁהָרַג גַּם אוֹתָם. וְעוֹד שִׁמְעַ, כִּי הַשְׁלִימוֹ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת (– עַם) יִשְׂרָאֵל, וְדָבַר זֶה יַפְחִיד אֶת בְּנֵי שָׂאֵר הָעָרִים, שִׁיעֲשׂוּ קָל וְחוֹמֶר בַּעֲצָמָם מִגִּבְעוֹן עִיר הַגִּבּוֹרִים (כְּדִלְהָלֶן), וַיַּפְחִדוּ לַחֲלָחַם בְּיִשְׂרָאֵל. וְעוֹד שִׁמְעַ, שֶׁ– וַיַּחְיֶיּוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן בְּקִרְבָּם – יֵשְׁבוּ בַתּוֹךְ יִשְׂרָאֵל, וְזֶה יִכּוֹל לַהֲבִיא לָכֶךְ שְׁעוֹד עַמִּים יִבּוֹאוּ לַעֲשׂוֹת שְׁלוֹם עִם יִשְׂרָאֵל, כְּשִׁירָאוּ שֶׁהָחִיו יִשְׂרָאֵל אֶת הַגִּבְעוֹנִים³:

(ב) וַיִּירָאוּ אֲדֹנֵי צִדֵּק וְאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַם מְאֹד, כִּי עִיר גְּדוֹלָה – חֲשׁוּבָה הִיְתָה גִבְעוֹן, בְּאַחַת מֵעָרֵי הַמְּמִלְכָּה. וְכִי הִיא גְּדוֹלָה בַּמִּסְפָּר אֲנָשִׁיהָ, יוֹתֵר מִן אֲנָשֵׁי הָעַי. וְכָל אֲנָשִׁיהָ שֶׁל גִּבְעוֹן, הֵיוּ גִבּוֹרִים. וְאַחֲרֵי שֶׁבְּנֵי הָעִיר הִזְאֹת (שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים בַּחֲשִׁיבוּת, וּבַעַם רַב, וּבִכְחַת) פָּחַדוּ לַחֲלָחַם עִם יִשְׂרָאֵל, וְדָאִי יַפְחִידוּ כָל שָׂאֵר הָעָרִים לַחֲחוּם עִמָּם:

(ג) וַיִּשְׁלַח אֲדֹנִי צִדְקָא מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, אֶל הוֹחֵם מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, וְאֶל פְּרָאֵם מֶלֶךְ יִרְמּוֹת, וְאֶל יִפְיַע מֶלֶךְ לָכִישׁ, וְאֶל דָּבִיר מֶלֶךְ עֲגִלּוֹן, לֵאמֹר – לְכָל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, שְׁלַח שְׁלִיחִים בְּדַבְרֵם אֵלָּו:

(ד) עָלּוּ אֵלָּי לִירוּשָׁלַם וְעֲזָרְנִי – עֲזָרוּ לִי, וְנָכַח אֶת יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן. כִּי הַשְׁלִימָה – הַשְׁלִימוֹ אֶת (– עַם) יְהוֹשִׁעַ וְאֶת (– עַם) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְרַעָה גְּדוֹלָה הִיא הַשְׁלָמָה זֹאת שֶׁעֲשׂוּ, כִּי עַל יְדֵי זֶה חֲכָנִיסוּ פָּחַד וּמוֹרֶךְ בְּלֵב כָּל הָעַמִּים⁵:

1 התקבצות המלכים בפועל היתה אחרי הברית עם הגבעונים, רד"ק (לעיל ט, ב). ולדעת המלבי"ם, לפני שהשלימו יושבי גבעון התכוננו כל העמים שמוזכרים שם (בפסוק א) לצאת למלחמה, וגם אנשי גבעון היו שם עמם באותה עצה (כמו שהוזכר שם החי). ואחרי שבגדו בהם יושבי גבעון והשלימו עם ישראל, היתה האסיפה הזאת שמוזכרת כאן.

2 כל מלכי ירושלים היו נקראים אדוני צדק, או מלכי צדק (בראשית יד, יח), מפני שמלכו בירושלים שהיא עיר הצדק (ישעיה א, כו), רד"ק.

3 מהלך הפסוק כולו, וכן הפסוק הבא אחריו, על פי המלבי"ם.

4 תרגום.

5 מצודת דוד. והמלבי"ם – על פי דעתו לעיל (פסוק א) – פירש, שחטאם היה גדול יותר (מבחינת הכנענים), בזה שאחר שהתאספו יחד עם כולם, בגדו בהם וכרתו ברית עם ישראל.

(ה) ואכן, קיבלו כל המלכים את דברי מלך ירושלים, וַיֵּאָסְפוּ וַיַּעֲלוּ לְכוּן גִּבְעוֹן חֲמִשָּׁת מַלְכֵי הָאֲמֹרִי, שֶׁהֵם: מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, מֶלֶךְ יִרְמוּת, מֶלֶךְ לְבִישׁ, מֶלֶךְ עֲגֵלוֹן, הֵם – הַמְּלָכִים וְכָל מַחְנֵיהֶם – הַמַּחֲנוֹת שֶׁל כָּל מֶלֶךְ וּמֶלֶךְ מִהַחֲמוּשָׁה. וַיַּחֲנוּ עַל – לֵיד גִּבְעוֹן, וַיִּלְחֲמוּ עֲלֶיהָ:

(ו) וַיִּשְׁלְחוּ אֲנָשִׁי גִבְעוֹן אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָלָה, לֵאמֹר – שְׁלַחוּ שְׁלִיחִים בְּדַבְרִים אֵלֶּה: אֶל תִּרְפָּה – אֶל תִּרְפָּה¹ אֶת יְדִידָךְ מִלְעֶזְזֹר לָנוּ, שֶׁהָרִי אֲנִי עֹבְדֶיךָ שִׁכְרַתְנוּ אֶתְךָ בְּרִית עֲבֹדָה. וְלָכֵן, עָלָה אֱלֵינוּ מִחֶרֶה, וְהוֹשִׁיעָה לָנוּ – אוֹתָנוּ וְעֶזְרָנוּ – וְעֶזְזֹר לָנוּ, כִּי נִקְבְּצוּ אֱלֵינוּ לְהִלָּחֵם עִמָּנוּ, כָּל מַלְכֵי הָאֲמֹרִי יֹשְׁבֵי חָהָר – שִׁוְשָׁבִים בָּהָר:

(ז) וכאשר שמע זאת יהושע, שאל את פי ה' באורים ותומים. ואמר לו ה' לצאת למלחמה². וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ מִן הַמַּחֲנֶה שֶׁבְּגָלְגָלָה, הוּא, וְכָל עַם הַמַּלְחָמָה עִמָּו³, וְכָל גִּבּוֹרֵי הַחֵיל שִׁבְעִים הַמַּלְחָמָה⁴: פ

ביבוש ממלכות הדרום

מלחמת יהושע במלכים

(ח) עתה חוזר לפרט את מה שאמר ה' ליהושע כששאלו אם לצאת למלחמה⁵ – וַיֵּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֶל תִּירָא מֵהֶם – מִהַמְּלָכִים, כִּי בְיָדְךָ נִתְּתִים – כָּל יִצִּיאָתָם לְמַלְחָמָה הִיא עֵילָה מֵאִיתִי כְּדִי לְמַסֵּרָם בְּיָדְךָ, וְנִמְצָא שֶׁכֶּבֶד מִסֵּרִים בְּיָדְךָ. וְלָכֵן, עַל אִף שִׁיצְאוּ לְמַלְחָמָה – לֹא יַעֲמִד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ, אֵלָּא כּוֹלֵם יִכְרְעוּ וַיִּפְּלוּ⁶:

(ט) וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם (– אֶל הַמְּלָכִים) יְהוֹשֻׁעַ, פְּתָאֵם מִבְּלֵי שִׁשְׁמוֹ לֵב בְּבוֹאוֹ. כִּי בִמְשַׁךְ כָּל הַלַּיְלָה עָלָה בַּחֲשָׁאֵי עִם עַם הַמַּלְחָמָה מִן הַגָּלְגָל, וּבִבְקָר הַתִּנְפְּלוּ בַּפְּתָאוּמִיּוֹת עַל מַחֲנֶה הָאֲמֹרִי⁷:

1 מצודת ציון.

2 רלב"ג.

3 עיין לעיל ח, א.

4 לכאורה הכוונה ל"חלוץ", דהיינו בני ראובן וגד, וכמו שאמר להם יהושע (לעיל א, יד) ואתם תעברו חמושים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם (וכן אמר להם משה (דברים ג, יח)).

5 רלב"ג. והמלבי"ם פירש, שדברים אלו אמר לו כשהיה בדרך.

6 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

7 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

(י) וַיְהִימָּה יְהוָה – הָמָּם וּבִלְבָּל¹ אֶת חֵיל הַמַּלְכִּים לְפָנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֵּכֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂרָאֵל מִפְּנֵה גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן – לִיד גִּבְעוֹן (שִׁצְרוּ עֲלֶיהָ). וַיִּירָדָם – וְהַמְשִׁיךְ עוֹד לִרְדָּפָם דֶּרֶךְ מַעְלֵה בֵּית חוֹרֶן – בְּדֶרֶךְ הָעוֹלָה לְבֵית חוֹרוֹן², וַיֵּכֶם עַד עֲזָקָה וְעַד מִקְדָּה – שֶׁהַמְשִׁיכּוֹ לְבֵרוּחַ עַד עָרִים אֵלּוּ, וְהָרָג אֶת כּוֹלָם כְּמוֹ שִׁיבָאָר לַחֲלָן³:

(יא) וַיְהִי, בְּנִסָּם – כֹּאֲשֶׁר נִסּוּ הַמַּלְכִּים וּצְבָאוֹתֵיהֶם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵם בְּמוֹרֵד בֵּית חוֹרֶן – כְּשִׁירְדוּ בְּמוֹרֵד הַהָר שֶׁל בֵּית חוֹרוֹן⁴, וַיְהִי הַשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, וּבְכָל דֶּרֶךְ מִנּוֹסָתָם הַמְשִׁיכּוֹ הָאֲבָנִים לִפּוֹל עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם שֶׁבּוּ הִיוּ⁵ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְעֲזָקָה, וַיָּמָתוּ. רַבִּים אֲשֶׁר מָתוּ בְּאֲבָנֵי הַבֶּרֶד – יוֹתֵר אֲנָשִׁים מִתּוֹ מֵהָאֲבָנִים שֶׁנִּפְּלוּ מֵהַשָּׁמַיִם, מֵאֲשֶׁר הָאֲנָשִׁים שֶׁהָרָגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶב⁶: ׀

עמידת השמש והירח

(יב) אִזְּ כִּשְׂרָאָה יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַנֶּם הַגָּדוֹל הַזֶּה (שֶׁל נִפִּילַת אֲבָנֵי הַבֶּרֶד), יִדְבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה – עֲלֵה בִלְבֹ⁷ לְדַבֵּר לִפְנֵי ה' אֶת הַדְּבָרִים שֶׁכְּתוּבִים בַּחֲמִשָּׁן⁸. וְדִיבּוֹר זֶה הִיָּה בַּיּוֹם הַהוּא – שֶׁמָּסַר יְהוָה אֶת הָאֱמֹרִי לְפָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל – כֹּל יִשְׂרָאֵל רְאוּ בַשָּׁעָה שֶׁהַתִּפְלָל תִּפְּלָה זֹאת⁹. וְכֵּן אָמַר, שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם –

1 מצודת ציון.

2 מצודת דוד.

3 מצודת דוד.

4 עיין להלן טז, ג. ושם, ה. שהיו שני ערים בשם בית חורון, אחת נקראת עליון והשנייה נקראת תחתון.

5 נפילת אבנים מהשמים היא מאורע טבעי (מטאורים בלע"ז), והחידוש כאן היה שהאבנים נפלו לכל אורך דרך מנוסתם, וישראל רדפו אחריהם בכל הדרך הזאת, ואף על פי כן נפלו האבנים רק על האמורי ולא על ישראל, מלבי"ם.

6 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

7 כן פירש רש"י בפרשת בשלח (שמות טו, א), ועיין לעיל ח, ל.

8 רש"י. ויונתן תרגם ידבר מלשון שירה, והכוונה שאמר יהושע שירה להודות לה' על עמידת השמש, ולא הזכיר הפסוק את השירה. או שהפסוק הבא - וידום השמש, היא השירה, רד"ק. וחז"ל (מדרש תנחומא אחרי מות סימן ט, הובא כאן ברש"י) דרשו שאמר שירה במקום השמש, כי השמש אומרת שירה לפני ה' בשעת הילוכה (על ידי זה שהיא הולכת נהיה בזה שבח לקדוש ברוך הוא, ויהושע אמר שעל ידי שתעמוד השמש ויראו כולם את יד ה' הגדולה יהיה שבח יותר גדול לקדוש ברוך הוא, מלבי"ם).

9 המילים שמש בגבעון דם, הם תפילה לה' שיעצור את השמש, רד"ק. ולדעת מצודת דוד, ציוה יהושע על השמש בעצמה שתעמוד, ומה שאמר אז ידבר יהושע לה' הכוונה שדיבר בשם ה'.

השמש ימתין¹ במקום שהוא עומד בו בגבעון, ולא ימשיך ללכת עוד לכיוון מערב. וכן הִירָח שעומד כעת בְּעֶמְקֵי אֵילָן, גם הוא לא ימשיך ללכת כדרכו, עד שנסיים את המלחמה²:

(יג) וכדברי יהושע בן היה, וַיֵּדֶם – המתין הַשֶּׁמֶשׁ, וַיֵּרָח עֲמֹד במקומו והמתין גם הוא³, עַד יָקָם גּוֹי – עד שנקם עם ישראל⁴ את נקמתו מַאֲבִיו האמוריים, הֲלֹא הִיא – סיפור הנם הזה בְּתוֹכָהּ עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר – התורה, שכן ניבא יעקב ליוסף על אפרים – וזרעו יהיה מִלֵּא הַגּוֹיִם⁵. וַיַּעֲמֵד הַשֶּׁמֶשׁ כַּשֶּׁהִיָּה בַּחֲצֵי הַשָּׁמַיִם בחצות היום, וְלֹא אֵין – ולא מיהר⁶ לָבוֹא – לשקוע⁷, והתעכבותו נמשכה בְּשִׁיעוֹר זֶמֶן של יוֹם הַיָּמִים, שהם עשרים וארבע שעות⁸:

(יד) וְלֹא הָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לִפְנֵי וְאַחֲרָיו, שיעשה ה' גם כזה רק בשביל לַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה בְּקוֹל אִישׁ – מפני שביקש כך יהושע, ואף על פי שלא היה בזה שום ענין של אות ומופת⁹. ואת הנם הגדול הזה עשה ה' בִּי יִהְיֶה נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל, ובעבורם עשה זאת¹⁰: ׀

1 רש"י. וחז"ל (במדרש תנחומא הנ"ל) דרשו מלשון דממה, שתשתוק השמש מלשבח לה', על ידי שתפסיק ללכת.

2 רש"י. והרד"ק פירש, שכשהיו בגבעון עמדה השמש בַּחֲצֵי הַשָּׁמַיִם (כמו שכתוב בפסוק הבא), ואז עצר את השמש. וכשכבר שקעה השמש (אחרי כל ההתעכבות של יום תמים) היו כבר בעמק אילון, ואז עצר את הירח כדי שיאיר להם את המלחמה בלילה.

3 המילים וידום השמש וירח עמד כאילו כתובים בסוגריים, שיהושע אמר - שמש בגבעון דם וירח בעמק אילון עד יקום גוי אויביו, ותוך כדי דבריו מיד נעמדה השמש, מלבי"ם. 4 תרגום.

5 בראשית מח, יט. וכוונתו היתה שהנסיים שיעשו על ידי יהושע שיצא מאפרים יהיו מִלֵּא הַגּוֹיִם, כי כולם ראו שעמדה השמש, רש"י. והרד"ק פירש בשם אביו (ר' יוסף קמחי), שהכוונה למה שאמר ה' למשה (שמות לד, י) נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו'. והרלב"ג פירש (וכן פירש האבן עזרא בשמות (יז, יד)), שספר הישר הוא שם של ספר שנכתב בימים ההם, ואבד לנו בגלותנו.

6 מצודת ציון.

7 מצודת ציון.

8 רד"ק, עיין שם.

9 אבל בשביל אות ומופת עשה כן ה' אחר כך לחזקתו המלך, שהחזיר את השמש לאחור כדי להראות לו אות שיקום מחוליו (מלכים ב' כ, ח-יא), רד"ק.

10 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש, שהמיוחד בנס זה הוא, שלא היתה בו מטרת אות ומופת, וגם לא מטרת הצלה לישראל (שכן כבר די היה בנס הראשון של נפילת האבנים בשביל הניצחון), ונעשה רק בשביל לפרסם שה' נלחם

הריגת חמשת המלכים

(פו) אחר שסיימו את המלחמה¹ – וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁהוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה, אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָל – לַמַּחֲנֶה שֶׁבִּגְלָל:

(פז) וַיָּנֶסוּ חַמֵּשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה – מַלְכֵי יְרוּשָׁלַם, חֲבֹרֹן, יִרְמוֹת לְכִישׁ וְעַגְלוֹן, וַיַּחֲבֹּאוּ – הַסִּתְתָּרוֹ² בַּמְּעָרָה שֶׁבַּמִּקְדָּה – בְּגִבּוֹל מִקְדָּה³:

(יח) וַיִּגֵּד לַיהוֹשֻׁעַ שֶׁהִיָּה בִּגְלָל, לֵאמֹר – הִגִּידוּ לוֹ דְּבָרִים אֵלֶּה: נִמְצְאוּ חַמֵּשֶׁת הַמְּלָכִים כְּשֶׁהָם נָחָבְאִים – נָחָבְאִים⁴ (– מוֹחֲבָאִים) בַּמְּעָרָה שֶׁבַּמִּקְדָּה:

(יח) וּכְשֶׁשָּׁמַע יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהַמְּלָכִים בַּמְּעָרָה, מִיד שָׁב לַמִּקְדָּה⁵. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לָעָם, גָּלוּ – גִּלְגָּלוּ⁶ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל פִּי הַמְּעָרָה לַסִּתְמָה. וַחֲפָקִידוֹ – מִזֶּנֶה⁷ עָלֶיהָ (– עַל הַמְּעָרָה) אֲנָשִׁים, לְשַׁמֵּרם כְּדִי לִשְׁמֹר עַל הַמְּלָכִים שֶׁלֹּא יִבְרְחוּ⁸:

(יט) הַשּׁוֹמְרִים הַמְּמוֹנִים יִשְׁמְרוּ עַל הַמְּעָרָה שֶׁבַּה הַמְּלָכִים, וְאַתֶּם אֵל תַּעֲמִידוּ לַהֲתַעֲכֹב כֹּאֵן עוֹד, אֲלֹא רָדְפוּ – הַמְּשִׁיכֵי לַרְדּוֹף אַחֲרֵי אִיְבֵיכֶם הָאֲמֹרִיִּים, וְזִנְבֵיכֶם אוֹתָם – תַּהַרְגוּ [אֵת כּוֹלָם וְאִפִּילוֹ⁹] אֵת הַהוֹלְכִים בּוֹזֵב (– סוֹף) הַמַּחֲנֶה¹. אֵל תִּתְּנוּם – אֵל תִּתְּנוּ

לישראל, ונס זה לא היה אף פעם (כי בימי חזקיהו היה לאות כנ"ל, ומה שאמרו חז"ל (תענית דף כ.) שעמדה השמש למשה, זה היה בשביל להציל את ישראל מידי סיחון ועוג).

1 רד"ק. ומהר"י אברבנאל פירש, שלא הלכו עדיין לגלגל, והיה כל המחנה במקדה, ומה שכתוב כאן שבאו לגלגל, הוא אותו פסוק שכתוב בסוף העניין (פסוק מג), אלא שקודם נכתב בכללות שבסיום המלחמה שבו לגלגל, ואחר כך פרט את כל המשך המלחמה עד ששבו. והמלבי"ם פירש, שרצה לחזור לגלגל, מכיון שלא מצאו את המלכים, ורצה שינוחו קצת ואחר כך ימשיכו במרדף, ואחרי ששמע שנמצאו המלכים חזר בו ונשאר שם עד שנצחם, ומה שכתוב ששבו לגלגל הוא על שם המחשבה.

2 מצודת ציון.

3 רד"ק. המלבי"ם (לשיטתו שהזכרנו שעדיין לא עזבו ישראל את מקדה) פירש, שהמערה היתה בסמוך למחנה ישראל, ומפני שראה יהושע את ההשגחה העליונה שנפלו בידיהם, הבין שרצון ה' הוא שירדוף אחרי האמוריים כדי שלא יספיקו למנות מלכים אחרים, ולכן חזר בו ואמר להמשיך ללחום מיד.

4 תרגום ורד"ק.

5 רד"ק. ועיין לעיל פסוק טו.

6 רש"י.

7 מצודת ציון.

8 מצודת דוד.

9 מלבי"ם.

להם לָבוֹא (– להכנסם²) אֶל עֲרִיקָהּ, כִּי כִּבְר רָאִינוּ³ שְׁנֵתָנָם – מִסֶּרֶם⁴ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיָדְכֶם. ואכן עשו בני ישראל כדבר יהושע, ורדפו אחרי האמוריים והרגו אותם:

(ב) וַיְהִי כְּכֹלֹת יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, לְחַבּוֹתָם – אֶת הָאֱמֹרִיִּים מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד, עַד תָּמָם – עַד שְׁמָתוֹ כּוֹלָם (– נִשְׁלַמוּ לָמוּת) [מִלֵּבֵד מַעֲטִים סְפוּרִים⁵]. וַחֲשָׁרִידִים אֲשֶׁר עָרְדוּ מֵהֶם – הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאָרוּ מֵהֶם, וַיִּבְּאוּ – בָּאוּ⁶ (– נִכְנְסוּ) אֶל עָרֵי הַמִּבְצָר – הָעָרִים הַמְּבוצְרוֹת:

(גא) כַּשְּׁסִימוֹ לַהֲרוֹג אֶת כּוֹלָם⁷ – וַיָּשֻׁבוּ כָּל הָעָם אֶל הַמַּחֲנֶה אֶל יְהוֹשֻׁעַ מִקֵּדָה – כֹּל עִם הַמִּלְחָמָה שֶׁב אֶל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהָיָה בְּמַחֲנֶה בְּמִקְדָּה⁸, בְּשָׁלוֹם – כִּשְׁהֵם שְׁלָמִים. כִּי לֹא תָרִין (– לֹא דִיבֵר⁹) אֶף אֶחָד¹⁰ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ – לְשׁוֹם אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל¹¹, אֶת לִשְׁנֹו – לֹא דִיבֵר לָהֶם בְּלִשְׁוֹנוֹ דִּבְר רַע, כְּלוֹמֵר – לֹא נִיזְוָקוּ בְּכֹל¹²:

(גב) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לָעָם, פָּתְחוּ אֶת פִּי הַמַּעְרָה שֶׁמִּתְמַתֵּם אוֹתָהּ בְּאֲבָנִים הַגְּדוֹלוֹת. וַהֲצִיאוּ אֵלָיו, אֶת חֲמִשָּׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, מִן הַמַּעְרָה:

(גג) וַיַּעֲשׂוּ בֵּן כְּדִבְרֵי יְהוֹשֻׁעַ, וַיִּצְיֹאוּ אֵלָיו, אֶת חֲמִשָּׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, מִן הַמַּעְרָה. אֶת מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, אֶת מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, אֶת מֶלֶךְ יֶרְמוּת, אֶת מֶלֶךְ לָכִישׁ, אֶת מֶלֶךְ עֶגְלוֹן:

1 רד"ק.

2 תרגום.

3 מלבי"ם.

4 תרגום.

5 מצודת דוד.

6 רד"ק. ויונתן תרגם כמשמעו, שנשארו ונכנסו לערים.

7 מלבי"ם.

8 רד"ק.

9 חרץ פירושו – דיבור הלשון, רש"י. ובמצודת דוד פירש, שפירושו תנועה, דהיינו שלא הניע את לשונו לדבר.

10 רש"י.

11 רש"י, ופירש במצודת דוד, שאפילו לאיש אחד כשהיה לבדו לא חרץ החורץ את לשונו. ויש מפרשים (עיין רד"ק), שאיש מהאמוריים לא חרץ לבני ישראל את לשונו.

12 רלב"ג.

(כד) וַיְהִי, כְּהוֹצִיָאם – כאשר הוציאו בני ישראל אֶת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, והביאו אותם אֶל יְהוֹשֻׁעַ. וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל כדי שיראו כולם את מה שעושים למלכים¹, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל קָצִינֵי אֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה הַהִלְכוּ – אשר הלכו² אֹתוֹ במלחמה, קִרְבוּ לְבָאן, וְשִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צִוְּאֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, לקיים מה שניבא לנו משה ואתה על בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ³. ואכן, עֲשׂוּ הַקָּצִינִים כְּדַבְרֵי יְהוֹשֻׁעַ, וַיִּקְרְבוּ, וַיִּשְׂימוּ אֶת רַגְלֵיהֶם עַל צִוְּאֵיהֶם:

(כה) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם (– לבני ישראל) יְהוֹשֻׁעַ, אֵל תִּירָאוּ – אל תפחדו וְאַל תַּחֲתוּ – ואל ישבר ליבכם⁴. חֲזַקוּ וְאַמְצוּ, כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל אוֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים אֹתָם – בהם⁵, שיפיל את כולם תחת רגליכם⁶:

(כו) וַיִּבֶם יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַמְּלָכִים אַחֲרֵי כֵן – אחרי שדרכו על צוואריהם, וַיִּמִּיתֵם – חכה אותם מכות שימותו על ידיהם, וַיִּתְּלֵם עַל חֲמוֹשָׁה עֲצִיב, כל מלך תלה על עץ אחר. וַיִּהְיוּ תִלְוִיִּם עַל הָעֲצִיב, עַד הָעָרֶב – עד שקיעת החמה:

(כז) וַיְהִי לַעֲת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ – כשהגיע זמן שקיעת השמש (לפני ששקעה⁷), צָוָה יְהוֹשֻׁעַ לְהוֹרִיד אֶת הַמְּלָכִים מִן הָעֲצִיב כְּמוֹ שְׂצוּהָ ה' לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ⁸, וַיִּירֶדוּם מֵעַל הָעֲצִיב, וַיִּשְׁלְכֵם אֶל הַמַּעְרָה אֲשֶׁר נִחְבְּאוּ שָׁם לִפְנֵי כֵן, שִׁמְשׁ הוֹצִיָאֻם. וַיִּשְׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל פִּי הַמַּעְרָה, ואבנים אלו נשארו שם על פי הַמַּעְרָה עַד עַצְם הַיּוֹם הַזֶּה – לעולם⁹: ם

1 בפסוק הבא נראה, שעל ידי המעשה הזה חיזק את לב כל ישראל למלחמה, ולכן קרא להם שיראו זאת.

2 רד"ק.

3 דברים לג, כט. עיין רש"י שם. ענין דריכת הרגלים על צוארי המלכים, הוא כדי להרתיע את כל שאר המלכים מללחום בישראל, רלב"ג. ולדעת המלבי"ם, הוא כדי לחזק את ישראל למלחמה, כדלהלן בפסוק הבא, שיש בזה סימן שיפלו כל אויביהם תחת רגליהם.

4 תרגום, ועיין לעיל א, ט.

5 תרגום.

6 מלבי"ם.

7 עיין רמב"ם הלכות סנהדרין (פרק טו, הלכה ז).

8 דברים כא, כג. איסור הלנת המת על העץ, שייך לכל הנתלים בארץ ישראל, ואפילו אם הם גויים, כי המת שלא נקבר הוא מטמא את הארץ, כמו שכתוב (שם) וְלֹא תִטְמֵא אֶת אֲדַמְתְּךָ. וכן מצאנו גם במלחמת גוג ומגוג, שנאמר (יחזקאל לט, יב) וּקְבֹרוֹם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת הָאָרֶץ, רד"ק.

9 רש"י על התורה (בראשית כב, יד). ודעת הרד"ק (להלן טו, סג) ועוד ראשונים שהכוונה עד עת כתיבת הספר.

כיבוש מקדה

(כח) וְאַתָּה מִקְדָּה לְכָד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא שָׁבוּ נַעֲשֶׂה הֵנֶם, אַחֲרֵי שֶׁרָאָה שֶׁכֹּבֵד נִהְרְגוּ הַמַּלְכִּים¹, וַיִּכְּתֹ - הָרַג אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר לְפָנָי - עִם חוּד² הַחֶרֶב, וְאַתָּה מִלְכָּה גַם הָרַג עַמָּם. הַחֶרֶב - הַשְׁמִיד³ אוֹתָם - אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר, וְגַם אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָה אֲשֶׁר בָּהּ - בַּעִיר, לֹא הִשְׁאִיר שְׁרִיד - נִצּוֹל⁴. וַיַּעַשׂ לְמִלְכָּה מִקְדָּה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְכָּה יְרִיחוֹ - שֶׁהָרַג אוֹתוֹ יַחַד עִם כּוֹלָם, וְלֹא תִלָּה אוֹתוֹ עַל עֵץ⁵: ׀

כיבוש לבנה

(כט) אַחֲרֵי שֶׁסִּימּוּ אֶת הַמִּלְחָמָה בַּמִּקְדָּה, וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה מִמִּקְדָּה, וַהֲלָכוּ מִשָּׁם לְלִבְנָה. וַיִּלָּחֶם עִם לִבְנָה כִּי יֵצְאוּ אֲנָשֵׁי לִבְנָה לִקְרָאתוֹ לַמִּלְחָמָה⁶: ׀

(ל) וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם אוֹתָהּ - אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וְגַם אֶת מִלְכָּהּ. וַיִּכְּתֹ - אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָי - עִם חוּד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָה אֲשֶׁר בָּהּ - בַּעִיר, לֹא הִשְׁאִיר שְׁרִיד - נִצּוֹל. וַיַּעַשׂ לְמִלְכָּה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמִלְכָּה יְרִיחוֹ - שֶׁהָרַג אוֹתוֹ יַחַד עִם כּוֹלָם, וְלֹא תִלָּה אוֹתוֹ עַל עֵץ: ׀

כיבוש לכיש

(לא) וְאַחֲרֵי שֶׁסִּימּוּ לַלָּחֹם עִם לִבְנָה, וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה מִלִּבְנָה, וַהֲלָכוּ מִשָּׁם לְכִישָׁה - לַלָּכִישׁ. וַיִּחַן עָלֶיהָ - חָנָה יַחַד עִם יִשְׂרָאֵל לִידָהּ, וַיִּלָּחֶם בָּהּ - נִכְנָם לַתּוֹךְ הָעִיר כְּדִי לַלָּחֹם בָּהֶם⁷, וְנָלְחָם בָּהֶם יוֹמָיִם:

1 מתחילה חשש ללחום בעיר, כיון שהיו המלכים מחוץ לעיר, ואם ילחם בעיר תהיה עליו מלחמה בשתי חזיתות, אבל אחרי שכבר הרג את המלכים יצא למלחמה, מלבי"ם.

2 עיין לעיל ו, כא.

3 תרגום.

4 תרגום, ולעיל (ח, כב) פירש שריד - נשאר, פליט - ניצול, וכנראה שפירש כאן ניצול, כדי שלא יכפיל הלשון - לא השאיר נשאר.

5 רד"ק.

6 הלשון וילחם עם מוכיח ששני צדדים נלחמים, מלבי"ם.

7 מלבי"ם.

(לב) וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם אֶת אֲנָשֵׁי לְכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וַיִּלְכְּדוּהָ יְהוֹשֻׁעַ (ועם המלחמה שעמו) בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֲנִייתָם עַל הָעִיר¹, וַיִּבְּקָהּ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָיו – עַם חוּד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת כָּל הַנָּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָה אֲשֶׁר בָּהּ – בַּעִיר². כָּכָל – כְּמוֹ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבָּנָה: פ

השמדת אנשי גזר וכיבוש עגלון

(לג) אַז בְּזִמְנָה שֶׁנִּלְחַמוּ עִם לְכִישׁ, עָלָה הָרֶם מֶלֶךְ גִּזְרָה, לְעֶזֶר אֶת לְכִישׁ בַּמִּלְחָמָה נֹגַד יִשְׂרָאֵל. וַיִּבְּקֵהוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת מֶלֶךְ גִּזְרָה, וְגַם אֶת עַמּוֹ, עַד בִּלְתִּי הַשָּׂאִיר לוֹ שָׂרִיד – נִצֹּל³:

(לד) וְאַחֲרֵי שֶׁסִּימּוּ לַלְחֹם עִם לְכִישׁ, וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה מִלְּכִישׁ, וַחֲלָכּוּ מִשָּׁם עַגְלֹנָה – לְעַגְלוֹן. וַיַּחֲנוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ – לִידָה, וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ לְתַפּוֹם אֶת מִבְצָרֶיהָ⁴:

(לה) וַיִּלְכְּדוּהָ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁהִתְחִילוּ לַלְחֹם עַל הָעִיר⁵, וַיִּבְּקֵהָ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָיו – עַם חוּד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת כָּל הַנָּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָה אֲשֶׁר בָּהּ – בַּעִיר, בַּיּוֹם הַהוּא הִחָרִים – הַשְׁמִיד⁶. כָּכָל – כְּמוֹ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבָּנָה: פ

כיבוש חברון

(לו) וַיַּעַל⁷ יְהוֹשֻׁעַ, וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה, מִעַגְלוֹנָה – מִעַגְלוֹן, וַחֲלָכּוּ מִשָּׁם חֶבְרוֹנָה – לְחֶבְרוֹן. וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ לְתַפּוֹם אֶת מִבְצָרֶיהָ:

(לז) וַיִּלְכְּדוּהָ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂרָאֵל וַיִּבְּקֵהָ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָיו – עַם חוּד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת מִלְכָּה¹, וְגַם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי עָרֶיהָ הַסְּמוּכוֹת לָהּ וַנִּקְרְאוּ עַל שְׁמָהּ², וְגַם אֶת כָּל

1 רד"ק.

2 את יפיע מלך לכיש לא הזכיר, כיון שכבר הרגו יהושע כנ"ל (פסוק כו).

3 בזמן זה רק הרגו את יושבי גזר אבל לא כבשו את העיר, ובימי שלמה (מלכים א' ט, טז) כבשו אותה.

4 מלבי"ם.

5 ולא כמו לכיש, שלחמו עליה יומיים.

6 את דביר מלך עגלון לא הזכיר, כיון שכבר הרגו יהושע כנ"ל (פסוק כו).

7 חברון נמצאת במקום גבוה יותר מעגלון, לכן כתוב ויעל. ושאר הערים המוזכרים למעלה הם כולם בשפלה, לכן כתוב שם ויעבור.

הַנֶּפֶשׁ של נשים וּמִן **אֲשֶׁר בָּהּ** – בעיר, **לֹא הַשָּׂאִיר שָׁרִיד** – נִצּוּל, **כָּבֵל** – כְּמוֹ כָּל הַדְּבָרִים **אֲשֶׁר עָשָׂה לְעִגְלוֹן**. וַיִּחָרֵם – הַשְׁמִיד אוֹתָהּ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר, וְגַם אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ של נשים וּמִן **אֲשֶׁר בָּהּ** – בעיר³: **ם**

כיבוש דביר וסיום הכיבושים הדרומיים

(לח) כאשר היה יהושע בדרך מעגלון לחברון, עבר ליד העיר דביר, ומפני שרצה ללחום קודם בחברון דילג עליה⁴. ואחר המלחמה בחברון, וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ, וְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁהוּ עִמּוֹ במלחמה, וחלכו דְּבָרָה – לדביר. וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ לתפוס את מבצריה:

(לט) וַיִּלָּכְדָהּ יהושע (וישראל) את העיר, וְגַם אֶת מִלְכָּהּ וְגַם אֶת כָּל עַרְיָהּ הַסְּמוּכוֹת לָהּ וּנְקֵרָאוֹת עַל שְׁמָהּ, וַיָּבִינָם אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפִי – עַם חוֹד הַחֶרֶב, וַיִּחָרְימוּ – הַשְׁמִידוּ אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ של נשים וּמִן **אֲשֶׁר הָיוּ בָּהּ** – בעיר, **לֹא הַשָּׂאִיר שָׁרִיד** – נִצּוּל. כָּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לְחֶבְרוֹן שֶׁחָרִיב אוֹתָהּ, כֵּן עָשָׂה לְדְבָרָה – לדביר וּלְמִלְכָּהּ – שֶׁחָרִיבָהּ בְּצוּרָה דוּמָה לְחֹרֶבֶן חֶבְרוֹן, וְכֹאֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבְנָה וּלְמִלְכָּהּ שֶׁהָרַג אֶת הַמֶּלֶךְ יַחַד עִם כָּל הָעָם (ולא תלה אותו בנפרד כבחברון), כֵּן עָשָׂה גַם לְדְבִיר⁵:

(מ) וַיִּבֶּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בַּגְּבוּלָה הַדְּרוֹמִי⁶, שֶׁהֵם יוֹשְׁבֵי הָהָר, וַיּוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב – דְּרוֹם⁷ (ההר) שֶׁהָיָא אֶרֶץ מְנוּגַבֶּת וַיִּבְשֶׁה⁸, וַיּוֹשְׁבֵי הַשְּׁפֵלָה – הָעֵמֶק⁹,

1 יושבי חברון הספיקו להמליך עליהם מלך חדש, אחרי שהרג יהושע את הוהם מלכם (לעיל פסוק כו), רד"ק. או שהיו שני מלכים בחברון, מלבי"ם.

2 רד"ק.

3 להלן (טו, יד) כתוב שכלב בן יפונה הוריש את חברון, ופירש הרד"ק שהוא עשה זאת בזמן המלחמה הזאת כשבאו לחברון, ובעבור שיהושע הוא מנהיג ישראל מתייחס המעשה אליו. והמלבי"ם פירש, שיהושע כבש את העיר עצמה וכלב כבש את שדותיה וחצריתה (- הערים הפרוזות שסביבה), וכן צריך לכאורה לומר לדעת רש"י שכתב (להלן טו, יד) שכלב הוריש את חברון אחר מות יהושע, וכאן כתוב בפירוש שהורישו את חברון בעת מלחמת חמשת המלכים. או שנפרש, שיהושע כבש את העיר וכלב הוריש אחר מותו את הענקים, ומה שכתוב להלן (יא, כא) שיהושע הוריש את הענקים מחברון, כבר פירש המלבי"ם, שיהושע הוריש אותם מחברון וברחו לערים שסביב חברון, וכלב הורישם אחר כך לגמרי.

4 רד"ק.

5 מלבי"ם.

6 מלבי"ם.

7 תרגום.

8 מלבי"ם, וכן משמע מפירוש רש"י להלן (טו, יט).

9 מצודת ציון. הזכיר את השפלה בהקבלה למה שהזכיר את ההר, מלבי"ם

וְהָאֲשֵׁדוֹת – מקום שנשפכים לשם המים מההרים¹, וְיַחַד עִם יוֹשְׁבֵי הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ הִכָּה גַם אֶת כָּל מַלְכֵיהֶם, לֹא הִשָּׁאִיר שָׂרִיד – נִצּוֹל. וְאֵת כָּל הַנְּשָׁמָה שֶׁל אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ הִתְּחַרֵּם – הַשְּׁמִיד, כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד מֹשֶׁה – לֹא תַחִיה כֹּל נִשְׁמָה²:

(מא) **וַיֵּכֶם יְהוֹשֻׁעַ** (את הכנענים) בַּמִּלְחָמָה זֹאת³, בְּכָל צֶד הַדְּרוֹם שֶׁל הָאָרֶץ. וּמוֹנֶה אֶת גְּבוּלוֹת הַכִּיבוֹשׁ לָאַרְבַּע רוּחוֹת – מִקֶּדֶשׁ בְּרִנֵּעַ שֶׁבְּמִזְרַח (הַדְּרוֹם), וְעַד עֵזָה שֶׁבְּמַעֲרָב (הַדְּרוֹם)⁴. וְאֵת כָּל אֶרֶץ גִּשְׁשֹׁן – הַנִּקּוּדָה הַדְּרוֹמִית בְּיוֹתֶר⁵, וְעַד גְּבְעוֹן שֶׁבְּצִפּוֹן (הַדְּרוֹם), בְּגִבּוֹל בְּנִימִין⁶:

(מב) וְאֵת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה שֶׁהוֹזְכְּרוּ לַמַּעֲלָה, וְאֵת אֶרְצָם, לְכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּפֶּעַם אַחֶת – בְּבֵת אַחַת. וְלֹא נִצְרָךְ לְצוֹר עַל כָּל עִיר וְעִיר בְּנִפְרֵד⁷, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בִּשְׂאֵר חֻלְקֵי הָאָרֶץ⁸. וְנִיִּצְחוֹן זֶה הָיָה כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נָלַחֵם לְיִשְׂרָאֵל – עַל יְדֵי מוֹאֲמְרוֹ עוֹשֶׂה בִּידָם תְּשׁוּעָה לַמִּלְחָמָה⁹:

(מג) וְאַחֵר שֶׁסִּיִּימוּ אֶת כָּל הַמִּלְחָמוֹת¹⁰ – וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה, אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָּלָה – לַמַּחֲנֶה שֶׁבְּגִלְגָּל: פ

סיום כיבוש הארץ

מלחמת מלכי הצפון

1 תרגום ורש"י. גם את האשדות הזכיר בהקבלה למה שהזכיר את הנגב, מלבי"ם.

2 דברים כ, טז.

3 מלבי"ם.

4 הכיבוש היה רק עד עזה (ולא עד בכלל), ולא עד הים שהוא גבול מערבי של הארץ, כדלהלן (יג, ב - ג), רש"י.

5 אין זו ארץ גושן הנזכרת במצרים (בראשית מה, י), רד"ק. ולדעת המלבי"ם, היא גשן המוזכרת להלן (טו, נא) בין ערי יהודה שבהר.

6 מלבי"ם.

7 רד"ק.

8 מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שבא להוציא ממה שעשה בעי שהיה צריך לצאת פעמיים למלחמה.

9 תרגום.

10 עיין לעיל פסוק טו.

יא (א) וַיְהִי, בְּשִׁמְעַי יָבִין מֶלֶךְ חֲצוֹר אֲשֶׁר בְּצָפוֹן הָאָרֶץ, שֶׁחֲכָה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל מַלְכֵי הַדְּרוֹם.¹ **וַיִּשְׁלַח** שְׁלִיחִים אֶל יוֹכָב מֶלֶךְ מָדוֹן, וְאֶל מֶלֶךְ שֹׁמְרוֹן, וְאֶל מֶלֶךְ אֲכַשָׁף, כָּל אֵלּוּ מִמְּלָכוֹת בְּצָפוֹן הָאָרֶץ.²

(ב) וְכֵן שִׁלַּח אֶל כָּל שְׂאֵר הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצַּד צָפוֹן שֶׁל הָאָרֶץ,³ **בָּחַר וּבָעֲרָכָה** – בְּמִישוֹר,⁴ **נָגַב בְּנֵרוֹת** – דְּרוֹם גִּינוֹסָר (מָקוֹם מְבוֹרָךְ בַּפִּירוֹת טוֹבִים לִיד יָם כְּנַרֶת (שֶׁכְּנֵרָא נִקְרָא עַל שֵׁם הַכְּנֵרוֹת⁵)),⁶ **וּבִשְׁפִלָּה** – בַּעֲמָק. וְהַמְּלָכִים שֶׁבְּנִפְּוֹת – מַחוֹזוֹת⁷ שֶׁל הָעִיר דּוֹר שֶׁהִיא נִמְצְאָת מִצַּד יָם – מִעֶרֶב (הַצָּפוֹן):⁸

(ג) עַד כֹּאן פָּרַט אֶת שְׁמוֹת עָרֵי הַמְּמַלְכוֹת, וְעַתָּה שָׁב לִפְרֹט אֶת הָעָמִים שִׁישְׁבוּ בָּאוֹתָם עָרִים – **הַפְּנִעָנִי** שִׁישְׁבוּ מִמְּזֻרְחָ (הַצָּפוֹן) וּמִמְּעֵרָב (הַצָּפוֹן), וְהָאֶמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוֹסִי שִׁישְׁבוּ בָּחָר. וְהַחֲתִי שִׁישְׁבוּ בַּעֲמָק⁹ שֶׁתַּחַת הָר הַרְמוֹן, אֲשֶׁר נִמְצָא¹⁰ בָּאָרֶץ הַמִּצְפָּה:

(ד) וְכֹאשֶׁר קִרָּא לָהֶם מֶלֶךְ חֲצוֹר, אֲכֵן בָּאוּ כּוֹלָם – וַיִּצְאֻהֶם – הַמְּלָכִים, וְכָל מַחֲנֵיהֶם שֶׁל הַלּוֹחֲמִים עִמָּם, עִם רַב, בַּחּוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לְרַב. וְסוֹם וְרָכָב – מִרְכָּבוֹת בְּרוֹזַל, רַב מְאֹד, כִּי רָצוּ לִלְחֹם עִמָּם בְּשֹׁדֵה הַמַּעֲרָכָה עַל יְדֵי סוֹסֵיהֶם וּמִרְכָּבוֹתֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְּלוּ בִּידֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁנִּפְּלוּ מַלְכֵי הַדְּרוֹם.¹¹

1 רלב"ג.

2 מלבי"ם.

3 המילה **צפון** נכתבת בדרך כלל עם ניקוד קמץ - **צָפוֹן**, וכאן נכתבה בשווה - **צָפוֹן**, והכוונה היא ל**צָפוֹן** (או צפון הארץ). או שהכוונה **מצפון ההר והערבה** (כמו שמצאנו **השכוני באהלים** (שופטים ח, יא)), רד"ק.

4 תרגום.

5 כן משמע מתרגום אונקלוס בבמדבר (לד, יא).

6 תרגום, וכיון שהיו שם כמה מקומות עם פירות טובים במיוחד, נקראו כולם **כנרות** בלשון רבים, רד"ק.

7 תרגום ורש"י.

8 תרגום.

9 מלבי"ם.

10 רד"ק. ועוד פירש הרד"ק, שכל העמים הנזכרים נאספו להלחם **בארץ המצפה**.

11 מלבי"ם.

(ה) וַיִּזְעַדוּ – קבעו זמן להתכנסותם למלחמה¹, כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה. וַיָּבֹאוּ, וַיַּחֲנוּ וַיַּחֲדוּ אֶל – ליד המקום שנקרא מִי מְרוֹם, ומטרת התכנסותם היתה כדי לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל, כדי שלא יפלו בידיהם כשילכו יחידים כמו שנפלו מלכי הדרום²: פ

הניצחון על מלכי הצפון

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֵל תִּירָא – אל תפחד³ מִפְּנֵיהֶם – מסוסייהם ורכביהם⁴, כִּי מִחֵר פָּעַת חֲזָאת – מחר באותה שעה שאני מדבר אתך, אֲנֹכִי נִתֵּן אֶת פָּלֶם – כל המלכים ואנשיהם, יפלו כולם חֲלָלִים – הרוגים⁵, לְפָנַי יִשְׂרָאֵל. וכשתנצחו אותם, קִיְמוּ מִצְוַה זֹאת – אֶת סוּסֵיהֶם תַּעֲקֹר – תכרות פרסותיהם שלא יוכלו לרוץ יותר, וְאֶת מְרִכְבֵּיהֶם תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ, כדי שתזכרו שהעמים באו אליכם עם סוס ורכב ואתם ניצחתם אותם רגלי, ולא תבטחו יותר בסוס ורכב אלא בה' לבדו⁶:

(ז) וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ, וְכָל עַם הַמְּלָחָמָה שָׁחִיו עִמּוֹ, באו כולם יחד עֲלֵיהֶם – על צבא המלכים, כשהם היו חונים⁷ עַל – ליד מִי מְרוֹם, ובאו עליהם פְּתָאִם, כשהם לא היו מוכנים לכך. וַיִּפְּלוּ בָהֶם – התנפלו עליהם⁸:

(ח) וַיִּתְּנֵם יְהוָה – את צבא כנען – בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וַיַּכּוּם – הרגו אותם. ועתה שב לפרט כיצד הרגו אותם, וַיִּרְדְּפוּם, עַד צִידוֹן רַבָּה – צידון הגדולה⁹, וְעַד המקום שבו נמצאים מְשֻׁרְפוֹת הַמַּיִם – תעלות של מים היוצאות מהים, ועל ידי השמש נשרפים – (מתאדים) המים ונעשים מלח¹⁰, וְעַד המקום שנקרא בְּקַעַת מִצְפָּה, מְזֻרְחָה – המקום

1 מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, מלשון התאספות.

2 רלב"ג.

3 תרגום.

4 כמו שכתוב בתורה (דברים כ, א) וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלקיך עמך וגו', מלבי"ם.

5 תרגום.

6 רד"ק ורלב"ג. וכן מצאנו שציוה ה' על המלך שלא ירבה לו סוסים (דברים יז, טז), מלבי"ם. ולא ציוה לשרוף גם את הסוסים, כי אסור להשחית נבראי ה' ללא צורך, ובשביל שילמדו לא לבטוח בסוסים - מספיק רק להוריד את הפרסות, רד"ק.

7 תרגום.

8 כן פירש רש"י באיוב על ותפול שבא ותקחם (א, טו), ובמצודת ציון שם פירש - חנייה.

9 רבה - הכוונה רבת עם, להוציא מצידון אחרת שהיתה קטנה יותר, רד"ק.

10 תרגום ורש"י. ויש מפרשים, מעינות חמים (כמו חמי טבריא), מהר"י קרא. את מְשֻׁרְפוֹת הַמַּיִם בעצמם לא כבשו במלחמה זו, כדלהלן (יג, ו).

הקיצוני ביותר למזרח מהתחום שבו רדפו אותם. וַיֵּבֶם בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה, עַד בְּלִתִּי הַשָּׂאִיר לָהֶם אֶחָד מִן הַלֹּחֲמִים¹, שָׂרִיד – נִצּוֹל²:

(ט) וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ, כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ יְהוָה. דְּהִיּוּנוֹ – אֶת סוּסֵיהֶם עָקַר – כִּרַּת אֶת פִּרְסוֹתֵיהֶם שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָרוֹץ, וְאֶת מִרְכַּבְתֵּיהֶם שָׂרַף בָּאֵשׁ: ׀

כיבוש חצור ושאר הארץ

(י) וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לְאַחַר שֶׁהִרְגָּה אֶת הַלֹּחֲמִים בַּשָּׂדֶה הַקָּרֵב, וַיִּלְכְּדוּ אֶת חֲצוֹר, וְאֶת מִלְכָּה הַכָּהֵן בְּחֶרֶב. וְלִמָּה הֵלֵךְ קוֹדֵם כָּל לִכְבוּשׁ אֶת חֲצוֹר?³ בִּי חֲצוֹר לְפָנֵינוּ – בִּימֵינוּ הָיָה רֹאשׁ לְכָל הַמְּמַלְכוֹת הָאֵלֶּה שִׁיצְאוּ לַמִּלְחָמָה, וּמִלֶּכֶךְ חֲצוֹר הוּא זֶה שֶׁהֵבִיא אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֲחֵרִים לַמִּלְחָמָה (כנ"ל פסוקים א – ג)⁵:

(יא) וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ – בַּעִיר, לָפִי – עִם חוֹד⁶ הַחֶרֶב, וַהֲכִינוּ אוֹתָם מִכַּת הַחֶרֶב – הַשְׁמֵדָה⁷, לֹא נֹתֵר – לֹא חוֹתֵר⁸ (אֶחָד מִן הַלֹּחֲמִים) כָּל נִשְׁמָה מֵאֲנָשֵׁי הָעָרִים. וְאֶת חֲצוֹר, שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ בָּאֵשׁ:

(יב) וְאֶת כָּל עָרֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת כָּל מְלִכֵיהֶם – הָעָרִים שֶׁל מַלְכֵי הַצָּפוֹן שִׁיצְאוּ לַמִּלְחָמָה וְגַם אֶת הַמְּלָכִים עִצְמוֹם, לָכֵן יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָרִים, וַיֵּבֶם אֶת יוֹשְׁבֵי הָעָרִים, לָפִי – עִם חוֹד הַחֶרֶב, הַחֲרִים – הַשְׁמִיד אוֹתָם⁹. כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֲבָד יְהוָה עַל פִּי ה' – לֹא תַחִיָּה כָּל נִשְׁמָה¹⁰:

1 כן פירש אבן עזרא בספר במדבר (כא, לח).

2 תרגום.

3 מצודת דוד.

4 מצודת ציון.

5 רלב"ג.

6 עיין לעיל ו, כא.

7 תרגום.

8 תרגום. אם נפרשו כמשמעו, יקשה למה כתב בלשון זכר – נותר, ולא בלשון נקבה – נותרה, שכן נשמה היא לשון נקבה.

9 את כל הערים האלו לא כבש יהושע במלחמה זו, אלא במשך שבע שנות הכיבוש, כדלהלן (פסוק יח), מלבי"ם.

10 דברים כ, טז.

(יג) רק - אבל את כל הערים העמדות - שעמדו על תלם - חוזקם ותוקפם¹, שלא נפלו חומותיהם², לא שרפם - לא שרפו אותם בני ישראל. וזלתי - חוץ מאת הצור לבדה, שאותה שרף יהושע כנ"ל, כי כן ציוה עליו משה מפי ה'³:

(יד) וכל השלל של הערים האלה, ואת כל הבהמה שהיתה שם, בוזזו להם בני ישראל. רק את כל האדם הבו לפי - עם חוד החרב, עד השמדם אותם - עד שהשמידו אותם ישראל⁴, ולא השאירו מהם כל נשמה כציווי ה' למשה:

(טו) מכאן והלאה, מסכם את כיבוש יהושע - באשר צוה יהוה את משה עבדו שלא להחיות כל נשמה⁵, בן צוה משה את יהושע כשמסר לו את התורה⁶. ובן עשה יהושע כמצות התורה, לא הסיר - לא ביטל⁷ דבר, מפל אשר צוה יהוה את משה, אפילו דברים שלא אמר לו משה, כיון בעצמו למה שאמר ה' למשה⁸:

(טז) ויפקח - והנחיל יהושע לישראל⁹ את כל הארץ הזאת בדלחלן, החר - הר יהודה שבנגב ואת כל הנגב שלדרום ההר, ואת כל ארץ הגשן שבדרום הארץ¹⁰,

1 תרגום. ובמצודות פירש מלשון גובה, דהיינו גובה החומות (על הפסוק ונבנתה עיר על תלה (ירמיה ל, יח), פירש הרד"ק על פי תרגום יונתן, שתל הכוונה למקום גבוה, בעבור שירושלים גבוהה מכל המקומות).

2 רש"י.

3 רש"י, על פי בראשית רבה (פא, ד). והרד"ק פירש, מפני שהיא היתה ראש כל הממלכות, שרפה כדי שיפחדו הנותרים. ועוד הביא הרד"ק בשם חז"ל (ילקוט שמעוני כאן, רמז כב), מפני שבה התאספו כולם למלחמה על ישראל.

4 תרגום.

5 מהר"י קרא.

6 משנה באבות (א, א).

7 תרגום. וכתב מהר"י קרא, שבאותו לשון שציוהו ה' לעשות כמצות משה בתחילת הספר - אל תסור ממנו ימין ושמאל (לעיל א, ז), באותו לשון שיבחו שעשה כן.

8 תלמוד ירושלמי פאה (פרק א, הלכה א).

9 תרגום.

10 אין זאת ארץ גשן הנזכרת במצרים (בראשית מה, י), רד"ק. ועוד כתב הרד"ק בשם חז"ל שדרשו שארץ גשן של מצרים היתה גדולה עד דרום הארץ, והיתה מובלעת בתוך ערי יהודה, וזכה לכך יהודה בשכר שהלך על פי ציווי אביו להורות לפניו גשנה (בראשית מו, כח). ועיין עוד מה שכתבנו לעיל (י, מא).

וְאֵת הַשִּׁפְלָה – העמק, וְאֵת הָעֶרְבָה – המישור.¹ וְאֵת הַר יִשְׂרָאֵל – הר שנקרא על שם יעקב אבינו,² וְשִׁפְלָתָהּ (ושפלתו)³ – העמק שליד הר ישראל:

(יז) וְכִיבוּשׁוֹ הָיָה מִן הַהָר הַחֲלָק – פנוי מאילנות,⁴ הָעוֹלָה – אשר ממנו עולה הדרך המובילה לַיַּעֲרִי, וְזֶה בִּקְרַן דְּרוֹמִית מְזֻרְחִית שֶׁל הָאָרֶץ,⁵ וְכִבְשׁ מִשֵּׁם לְכִיוּן הַצִּפּוֹן⁶ עַד בְּעַל – מישור⁷ גֹּד אשר נמצא בְּבִקְעַת הַלְבָנוֹן שהיא נמצאת תַּחַת הַר הַרְמוֹן. וְאֵת כָּל מַלְכֵיהֶם שֶׁל הָעָרִים בְּמִקְוֹמוֹת הַנִּזְכָּרִים לְכָד, וַיִּכְּם וַיִּמְיֹתֵם – חכם מכה שמתו בה:

(יח) וַיָּמִים רַבִּים, עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמַּלְכִּים הָאֵלֶּה, מִלְחָמָה – במשך זמן רב נלחם עם כל המלכים עד שכבש את כל עריהם, ולא כמו שעשה עם חמשת מלכי הדרום שכבשם בפעם אחת:⁸

(יט) לֹא הָיְתָה עִיר מִכָּל הַמַּמְלָכוֹת הַכְּבוּשׁוֹת, אֲשֶׁר הִשְׁלִימָהּ אֵל – עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּלִתִּי חוּץ מִבְּנֵי הַחֲוֵי יִשְׂבִּי גְבַעוֹן שֶׁהִשְׁלִימוּ בְּעֶרְמָה כִּנ"ל (פרק ט). וחיון מהם לא השלים אף אחד, אלא אֶת הַכָּל – כל הערים, לְקַחוּ בְּמִלְחָמָה, כי אם היו משלימים היו ישראל מקבלים אותם ולא הורגים אותם:⁹

1 תרגום.

2 כי יעקב אבינו היה גר שם תקופה מסוימת, רד"ק. ומהר"י קרא פירש, שהר זה הוא הר אפרים (להלן יז, טו), והוא שנקרא בלשון חז"ל הר המלך (ברכות דף מד.).

3 כמו אֶהְלֶה (בראשית ט, כא) שהכוונה היא אהלו, רד"ק.

4 רש"י ורד"ק (כמו הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק (בראשית כז, יא), ומעין זה פירש רש"י בשופטים ג, כו) על וימלט השעירתה שהכוונה ליער עם הרבה עצים דקים). ויונתן תרגם מלשון חילוק, שהיה ההר מחולק לשני צדדים.

5 על פי במדבר לד, ג.

6 בעל גוד איננו סוף גבול הצפון, ולא הספיק יהושע לכבוש בחייו את כל הצפון, רש"י על פי תוספתא.

7 תרגום. ועיין רש"י בבראשית (יד, ו) שבעל הוא שם המישור שהיה בנחלת גד, ולא שבעל הוא תרגום של מישור.

8 רד"ק. והביא רש"י בשם מדרש תנחומא (מטות סימן ד), שהכתוב מדבר בגנותו של יהושע, שהתעצל בכוונה בכיבוש הארץ, כי חשש שמיד אחרי שיכבוש את הארץ ימות, כי ה' אמר לו (דברים לא, ז) ואתה תנחילנה אותם, ואם כן חשב שכשיגמור את ייעודו ימות. ועל זה נענש שנפחתו משנותיו שהיו אמורות להיות מאה ועשרים (כמו משה, דברים לד, ז), ומת בן מאה ועשר (להלן כד, כט). והמלבי"ם פירש, שבא לבאר את מה שכתוב בפסוק הבא - לא היתה עיר אשר השלימה וגו', כי מפני שנמשכה המלחמה ימים רבים, לכן חיזקו את לבם ללחום בישראל.

9 מהלך הפסוק כולו על פי הרלב"ג, ועיין מה שכתבנו בעניין זה לעיל (ט, ז).

(פ) ולמה סובב כן ה' שלא ישלימו עם ישראל? שני טעמים בדבר: א. **כִּי מֵאֵת יְהוָה** הִיָּתָה סִיבָה לְחֹזֶק אֶת לָבָם של מלכי כנען לְקִרְאָת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל – שלא יפחדו ללחום בהם, וזה היה לְמַעַן הַחֲרִימָם – כדי להשמידם, לְבַלְתִּי הִיּוֹת לָהֶם תַּחֲנָנָה – שלא תהיה להם חנינה על עוונותיהם שגדלו מאד. ב. **כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידֵם** – כדי שישמידום בני ישראל, **כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה** – לא תהיה כל נשמה¹, כדי שלא יחמיאו את בני ישראל²: **ם**

השמדת הענקים וסיכום הכיבוש

(פא) **וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַחַיָּא** – במשך שבע השנים שכבש את הארץ³, **וַיַּכֶּרֶת אֶת הָעֲנָקִים** – אנשים גבוהים מאד⁴, **מִן הָהָר שְׂבָאֲרִץ יִשְׂרָאֵל**, ומפרט את מקומותיהם – **מִן הַחֲבֵרוֹן⁵ וּמִן דְּבִיר וּמִן עֲנָב, וּמִכָּל הָרֵי יְהוּדָה** – החר שבו נחלו אחר כך בני יהודה⁶, **וּמִכָּל הָרֵי יִשְׂרָאֵל** שנקרא על שם יעקב אבינו⁷. יחד **עִם עָרֵיהֶם** (– חברון דביר ענב וכו'), **הַחֲרִימָם** – השמידם⁸ **יְהוֹשֻׁעַ** את הענקים:

(פב) **לֹא נִוְתְּרוּ עֲנָקִים, כָּכָל הָאָרֶץ שִׁכְּבָשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. רַק בְּעֵזָה בְּגֵת וּבְאֲשֻׁדֹר נִשְׁאָרוּ עֲנָקִים, כִּי לֹא לָחֶם יְהוֹשֻׁעַ בַּמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה, וְרַק אַחֲרֵי מוֹתוֹ נִלְחְמוּ בָהֶם בְּנֵי יְהוּדָה⁹:**

(פג) ובמשך שבע שנות הכיבוש¹⁰ – **וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ בַּמִּלְחָמָה, מִיַּד הַכְּנַעֲנִים, אֶת כָּל הָאָרֶץ, כָּכָל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה**, חוץ מהמקומות המוזכרים להלן¹¹ (שהשאיר

1 דברים כ, טז.

2 מהלך הפסוק כולו על פי הרד"ק.

3 מלבי"ם.

4 מצודת ציון. ועיין רמב"ן על התורה (במדבר יג, כב), שדייק ממה שכתוב להלן (טו, יג), **שענק** היה שם אדם, שהוא היה בנו של **ארבע** ואביהם של **אחימן ששי ותלמי**, ולכן נקראו **ילידי הענק** או **ענקים**.

5 רש"י (להלן טו, יד) פירש, שלא יהושע הורישם אלא כלב אחרי מות יהושע, ועיין מה שכתבנו לעיל (י, לז).

6 רד"ק.

7 רד"ק, עיין לעיל פסוק טז.

8 תרגום.

9 שופטים א, יח. – רד"ק.

10 מלבי"ם.

11 יג, א – ו.

כדי לנסות בם את ישראל, שאם יחטאו יענשו על ידם¹. ומכל מקום, גם את המקומות האלו² – וַיִּתְּנָהּ – חֶלְקָהּ יַחֲשִׁיעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל בַּמִּשְׁךְ שֶׁבַע שָׁנֹת הַחֲלוּקָה³, בְּמַחֲלָקָתָם – כפי החלוקה שכתובה בהמשך הספר⁴, ואת החלוקה עשה לְשִׁבְטֵיהֶם, שנתן לכל שבט חלק לבד⁵. ואחרי שסיימו לכבוש ולחלק⁶, הָאָרֶץ שֶׁקָּטְהָ מִמְּלֶחֶמָה, שיותר לא יצאו הכנענים ללחום בישראל, וגם ישראל לא יצאו לכבוש עוד את הארץ הנשארת⁷: ם

הארץ שכבש משה

יב (א) וְאֵלֶּה הַמִּפְּרָטִים עִם אֲרֻצֹּתֵיהֶם לְהֵלֵךְ, הֵם מִלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָכּוּ – הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָמֵי מֹשֶׁה⁸ וַיִּירָשׁוּ אֶת אֲרָצָם, וְאֲרֻצֹּת אֵלֶּה הֵם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזֶּרְחָה הַשָּׁמֶשׁ – בצד של הירדן שבו זורחת השמש (מזרח). מִנְּחַל אֲרֻנּוֹן שְׁבָדְרוֹם⁹, עַד הַר חֶרְמוֹן שֶׁבְּצִפּוֹן¹⁰, וְכָל הָעֵרְבָה – הַמִּישׁוֹר¹¹ מִזֶּרְחָה – לכיוון מזרח:

(ב) ואלו הם המלכים, הראשון הוא¹² סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי, הַיּוֹשֵׁב – אשר ישב בְּעִיר שִׁשְׁמָה חֶשְׁבּוֹן. מִשָּׁל – תחום ממשלתו היה מִהָעִיר עָרֻעַר, אֲשֶׁר היא יושבת עַל שְׂפַת נַחַל אֲרֻנּוֹן מצד דרום (מזרח) של ארץ האמורי, וְגַם הָעִיר שֶׁהִיָּתָה בְּתוֹךְ הַנַּחַל עֲצָמוֹ הִיָּתָה תַּחַת מִמְּשַׁלְתּוֹ¹³, וְלִצְפּוֹן (מזרח) הַתַּפְּשֻׁטָה אֲרָצוֹ בְּחֹצֵי אֶרֶץ¹⁴ חֶגְלָעַד

1 שופטים ג, א - ד.

2 רלב"ג.

3 מלבי"ם.

4 מצודת דוד.

5 מצודת דוד.

6 מלבי"ם.

7 רד"ק.

8 רש"י. וביאר הרלב"ג, שמה שלא הזכיר את משה (רק בסוף הפרשה), כדי להדגיש שהכיבוש היה בזכות עם ישראל, מצד הברית שכרת ה' עם אבותיהם.

9 עיין במדבר כא, יג, ברש"י ד"ה מעבר ארנון.

10 עיין דברים ג, ח.

11 תרגום.

12 מלבי"ם.

13 להלן יג, ט. הכוונה לאֵיִם שהיו בתוך הנחל, מהר"י קרא.

14 תרגום.

הדרומי, וְעַד יִבְקֵה הַנַּחֲל – הנחל ששמו יבק¹, ומשם והלאה לכיוון מזרח הוא גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:

(ג) וְעוֹד הַתְּפִרְסָה מִמִּשְׁלַת סִיחֹן, בְּכָל הָעֶרְבָה – הַמִּישׁוֹר² שֶׁמִּמְזָרְח הִירְדֵן עַד יָם בְּנֵי־רָחֵל – ים כנרת³ מְזָרְחָהּ – לַצֵּד מִזְרָח⁴, וְעַד יָם הָעֶרְבָה שֶׁהוּא הַנִּקְרָא⁵ יָם הַמִּלְחָה, מְזָרְחָהּ – לַצֵּד מִזְרָח⁶, וּבְעֶרְבָה הַזֹּאת (שֶׁמִּשְׁלַת בֵּה סִיחֹן) הִיתָה הַדֶּרֶךְ שֶׁהוֹבִילָה לַבֵּית הַיְשָׁמוֹת – מִקּוֹם בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב⁷. וּבְמִתְיָמֶן – וּמִצֵּד דְרוֹם מִשָּׁל גַּם תַּחַת אֲשֵׁרוֹת הַפְּסָגָה – מִקּוֹם שְׁפִיכַת הַמַּיִם מִן הַהָרִים⁸:

(ד) וְעַתָּה מִמִּשְׁיךְ לִפְרֹט אֶת גְּבוּלוֹת הַמֶּלֶךְ הַשְּׁנִי⁹ – וּגְבוּל מַמְלַכְתּוֹ שֶׁל עֹג מֶלֶךְ אֶרֶץ הַבְּשָׁן, שֶׁהִיא מִיְתֵר הָרְפָאִים – אֵלּוֹ שֶׁנִּשְׁאָרוּ מֵעַם הָעֲנָקִים שֶׁנִּקְרְאוּ רְפָאִים¹⁰, עַל שֵׁם שְׁמִי שְׂרֹוּאָה אוֹתָם מִתְּרַפּוֹת יָדָיו¹¹. הַיּוֹשֵׁב – אֲשֶׁר יֹשֵׁב בְּעִיר שֶׁשְׁמָהּ עֲשֶׂתְרֹת קֶרֶנִּים¹², וּמִשָּׁל בְּמַמְלַכָּה¹³ שֶׁשְׁמָהּ אֲדָרְעִי:

(ה) וּבְמִשָּׁל – תַּחֲסוֹם מִמִּשְׁלַתּוֹ הִיא, בְּחֶרֶךְ חֶרְמוֹן – מִהַחְרָמוֹן שֶׁבְּצִפּוֹן מִעֶרֶב אֶרֶצוֹ, וּבְסִלְכָּהּ – שֶׁבְּדְרוֹם מִזְרָח אֶרֶצוֹ, וּבְכָל אֶרֶץ¹⁴ הַבְּשָׁן, עַד גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמְעֻכָּתִי

1 רש"י בבראשית (לב, כג). ובמצודת דוד פירש, שיבק הוא שם מקום ליד הנחל, ומקום זה היה בתחום בני עמון.

2 תרגום.

3 עיין לעיל יא, ב.

4 דרום מזרח הכנרת היה הגבול הצפוני של ממלכת סיחון.

5 נקרא גם ים הערבה, על שם שסביבו (במזרח) נמצאת הערבה.

6 צפון מזרח ים המלח היה הגבול הדרומי של ממלכת סיחון.

7 על פי במדבר לג, מט.

8 תרגום. אשד הוא לשון שפיכה כמו ואשד הנחלים (במדבר כא, טו, ועיין רש"י שם).

9 מלבי"ם.

10 היחיד שְׁנָצַל, כאשר הכו אמרפל מלך שנער והמלכים שעמו, את הרפאים שהיו בעשתרות קרנים (בראשית יד, ה), רש"י בדברים (ג, יא).

11 מצודת ציון.

12 רש"י על התורה (דברים א, ד).

13 רש"י שם. ומכל מקום אדרעי היא גם שם עיר שהיתה בתחום ממלכתו של עוג, כמו שכתוב בדברים (ג, י), ורבי אשתורי הפרחי בספרו כפתור ופרח (פרק ח) הזכיר שהיתה שם קהלה יהודית בימיו.

14 תרגום.

(שמות עמים). וַחֲצִי אֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיָה בְּתָחוּם מִמִּשְׁלַתּוֹ עַד גְּבוּל סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשִׁבוֹן, שֶׁמֶשֶׁל עַל חֲצִי הַגִּלְעָד הַשְּׁנִי¹:

(ו) מִשָּׁה עֶבֶד יְהוָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, הַכּוֹס – חָרְגוּ אֶת אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה עַל פִּי ה'. וַיִּתְּנָה מִשָּׁה עֶבֶד יְהוָה עַל פִּי ה' לִירֵשָׁה, לְרֹאשֵׁי וְלַגְּדֵי וְלַחֲצֵי שְׁבֹט הַמְּנַשֶּׁה: ם

הָאֶרֶץ שֶׁכַּבֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ

(ז) וְאַלֶּה הַמְּפֹרָטִים לַחֵל, הֵם מְלִכֵי הָאֶרֶץ – כָּל אֶחָד מֵהֶם מֶלֶךְ עָלֵי עִירוֹ וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ³, אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה – לְצַד מְעַרְב (לְעוֹמֶת מִה שֶׁכַּבֵּשׁ מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה), וְתָחוּם כִּיבוּשׁוֹ הָיָה מִבְּעַל – מִיִּשׁוֹר⁴ גָּד אֲשֶׁר נִמְצָא בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן בְּצִפּוֹן הָאֶרֶץ, וְמִשָּׁם וְהָלָאָה לְדָרוֹם עַד הַחֵר הַחֲלָק – פָּנָיו מֵאֵילָנוֹת⁵, הָעֵלָה – אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ עוֹלָה הַדֶּרֶךְ הַמּוֹבִילָה שְׁעֵירָה – לְשַׁעִיר. וַיִּתְּנָה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָאֶרֶץ הַזֹּאת, לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הַנּוֹתָרִים (שֶׁלֹּא יִרְשׁוּ בְּעֶבֶר הַמִּזְרָחִי) לִירֵשָׁה, בְּמַחֲלָקָתָם – כְּפִי הַחֲלוּקָה שֶׁכְּתוּבָה בַּהַמְּשָׁךְ הַסֶּפֶר⁶:

(ח) וּמַלְכִּים אֵלֶּי יָשְׁבוּ בְּחֵר וּבְשִׁפְלָה, וּבְעֶרְכָּה – מִיִּשׁוֹר⁷ וּבְאַשְׁדּוֹת – מִקּוֹם שֶׁנִּשְׁפָּכִים לְשָׁם הַמִּים מִהַרְרִים⁸, וּבְמִדְבָּר וּבְנֶגֶב. וְהֵם מַלְכֵי הַחֲתִי הָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי⁹ הַפְּרָזִי הַחֲתִי וְהַיְבוּסִי: פ

פִּירוּט הַמַּלְכִּים שֶׁכַּחַד יְהוֹשֻׁעַ

1 רש"י.

2 על אף שאי אפשר לכבוש מקום בחוץ לארץ, לפני שגמרו לכבוש את ארץ ישראל (עיין ספרי עקב ט"ו, ועיין תוספות בקידושין דף ח. ד"ה כיבוש יחיד). מכל מקום, מדגיש הכתוב שמשה עבד ה' עשה זאת, דהיינו שבציווי ה' כבש את הערים, ובציווי ה' נתנם לבני ראובן וגד, מלבי"ם.

3 רד"ק.

4 תרגום. ועיין לעיל (יא, יז).

5 עיין לעיל (יא, יז).

6 עיין לעיל יא, כג. לא נזכרה כאן כל ארץ ישראל, אלא רק המלכים שהרג יחושע, אבל הארץ נשארה הרבה מאד לרשתה (להלן יג, א), מלבי"ם.

7 תרגום.

8 תרגום.

9 עיין לעיל (ג, י).

(ט) שני המלכים הראשונים, שהם מֶלֶךְ יְרִיחוֹ שֶׁכֶּבְּשׁוּ מִיד בְּכִנְיֹתָם לְאַרְצָן¹, הוּא אֶחָד מֵהֶם. מֶלֶךְ חָעִי אֲשֶׁר מֵצֵד בֵּית אֵל² (לְהַבְדִּיל מֵהָעִי שְׁבָאֲרִין בְּנֵי עֲמוֹן³), אֶחָד:

(י) וְחֲמִשֶּׁת הַמְּלָכִים שֶׁנִּלְחֲמוּ עַל גִּבְעוֹן⁴, שֶׁהֵם מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, אֶחָד. מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, אֶחָד:

(יא) מֶלֶךְ יִרְמְיָהּ, אֶחָד. מֶלֶךְ לְכִישׁ, אֶחָד:

(יב) מֶלֶךְ עֶגְלוֹן, אֶחָד. וּמִכָּאן וְהִלָּאָה מִמִּשְׁיךְ לְפָרַט אֶת שְׁמוֹנֶת הַמְּלָכִים הַנוֹסְפִים שֶׁנִּהְרְגוּ בַּמִּלְחָמָה הַזֹּאת, שֶׁהֵם מֶלֶךְ גִּזְרִי שֶׁבָא לְעֻזּוֹר בַּמִּלְחָמָה לְלִכְיֵשׁ⁵, אֶחָד:

(יג) מֶלֶךְ דְּבָר⁶, אֶחָד. מֶלֶךְ גִּדְרִי שְׁבָאֲשֵׁדוֹת⁷, אֶחָד:

(יד) מֶלֶךְ חֶרְמָה שְׁבָחָר⁸, אֶחָד. מֶלֶךְ עֶרֶד – שְׁבָנֹג⁹, אֶחָד:

(טו) מֶלֶךְ לְבָנָח¹⁰, אֶחָד. מֶלֶךְ עֲדָלָם שְׁבָשְׁפֵלָה¹¹, אֶחָד:

(טז) מֶלֶךְ מִקְנָח¹², אֶחָד. וּמִכָּאן וְהִלָּאָה מִפָּרַט אֶת חֲמִשֶּׁת מְלָכֵי הָאֲמֹרִי הַחֲתִי וְהַפְּרָזִי וְהַיְבוֹסִי וְהַחֲוִי, שֶׁבָּאוּ לְמִלְחָמָה יַחַד עִם יִבְיָן מֶלֶךְ חֲצוֹר¹³, שֶׁהֵם מֶלֶךְ בֵּית אֵל¹, אֶחָד:

1 לעיל ו, כ- כד.

2 לעיל ח, כט.

3 ירמיהו מט, ג (עיין לעיל ז, ב).

4 לעיל י, כו.

5 לעיל י, לג.

6 לעיל י, לט.

7 לעיל י, מ. ונקראה עירו גדר, כיון ששמו שם גדר מפני היות המקום משופע, הגר"א.

8 שם. וחרמה היא בהר, כמו שמצאנו בפרשת שלח (במדבר יד, מה), וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכנס ויכתנם עד החרמה, הגר"א.

9 שם. וערד היא בנגב, כמו שמצאנו בפרשת חוקת (במדבר כא, א), וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב, הגר"א.

10 לעיל י, ל.

11 לעיל י, מ. ועדלם היא בשפלה, כמו שמצאנו שהיא מוזכרת בערי יהודה שבשפלה (להלן טו, לה), הגר"א.

12 לעיל י, כח.

13 לעיל יא, ג. - הגר"א.

(יז) מֶלֶךְ תַּפְּוּחַ, אֶחָד. מֶלֶךְ חֶפֶר, אֶחָד:

(יח) מֶלֶךְ אֶפֶק, אֶחָד. מֶלֶךְ לְשָׁרוֹן, אֶחָד:

(יט) עֵתָה מוֹנֵה אֶת אַרְבַּעַת הַמַּלְכִּים הַעִיקָרִיִּים שֶׁנִּלְחָמוּ בַּמִּלְחָמַת מַלְכֵי הַצִּפּוֹן², שֶׁהֵם מֶלֶךְ מִדְּוָן, אֶחָד. מֶלֶךְ חֲצוֹר, אֶחָד:

(כ) מֶלֶךְ שְׁמֶרֶץ [שֶׁנִּקְרָאת גַּם] מִרְאֹן, אֶחָד. מֶלֶךְ אֶבְשָׁן, אֶחָד:

(כא) וּמִכָּאן וְהִלָּאָה מִפְּרֹט אֶת אַרְבַּעַת הַמַּלְכִּים אֲשֶׁר מִצִּפּוֹן בָּהֶר, וּבַעֲרֵבָה, נֹגֵב כְּנָרוֹת, וּבִשְׁפֵלָה, שֶׁגַּם הֵם הִצְטַרְפוּ לַמִּלְחָמַת מֶלֶךְ חֲצוֹר³, שֶׁהֵם מֶלֶךְ תַּעֲנָנָה, אֶחָד. מֶלֶךְ מִגְדּוֹ, אֶחָד:

(כב) מֶלֶךְ קִנְרֵשׁ, אֶחָד. מֶלֶךְ יִקְנָעִם לַפְּרָמֹל – שֶׁשׁוֹכְנֵת לִיד הָעִיר כְּרִמֶּל⁴, אֶחָד:

(כג) מֶלֶךְ דּוֹר, לְנֶפֶת – לִמְחוּז⁵ שֶׁל דּוֹר – שֶׁגַּם הוּא הִצְטַרֵּף לַמִּלְחָמַת מַלְכֵי הַצִּפּוֹן⁶, אֶחָד. וְעוֹד שְׁנֵי מַלְכִּים שֶׁהִצְטַרְפוּ לְאוֹתָהּ מִלְחָמָה – הַכְּנַעֲנִי מִמְזִרְחָ וּמִיָּם⁷, שֶׁהֵם מֶלֶךְ גּוֹיִם (עִיר שֶׁנִּבְנְתָה עַל יְדֵי כַּמָּה עַמִּים יַחַד⁸) לְגִלְגָּל – שֶׁשׁוֹכְנֵת לִיד הַגִּלְגָּל⁹, אֶחָד:

(כד) מֶלֶךְ תִּרְצָחָה, אֶחָד. סֶךְ פֶּל הַמַּלְכִּים שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ, שְׁלֹשִׁים וְאַחָד: פ

חלק ב' – חלוקת הארץ

הנחלות שהנחיל משה

1 לדעת המלבי"ם, מלך בית אל נהרג בעת המלחמה על העי, כשבא לעזור לו (לעיל ח, יז).

2 לעיל יא, א.

3 לעיל יא, ב. - הגר"א.

4 מצודת דוד.

5 תרגום ורש"י.

6 שם.

7 לעיל יא, ג. - הגר"א.

8 כמו שמצאנו בספר בראשית (יד, א. עיין רש"י שם), ותדעל מלך גויים, מצודת ציון.

9 מצודת דוד.

ציווי ה' לחלק את הארץ

ה' מדבר ליהושע על הארץ שלא הספיק עדיין לכבוש

יג (א) וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן – הזקין במראהו¹ ובכוחותיו², בעבור ש**בא בימים** – עברו עליו הרבה ימים בחייו ובאה עת זקנותו³. **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו, אַתָּה זִקְנָתָה פֶּאת בְּיָמִים** ואין לך די כח לכבוש הלאה את הארץ⁴, **וְהָאָרֶץ שֶׁחִבַּטְחָתִי לַאֲבֹרָהָם⁵, נִשְׁאַרְהָ הָרְבָּה מְאֹד מִמֶּנָּה שְׂצָרִיךְ לְרִשְׁתָּהּ:**

הארץ הנשארת בדרום

(ב) וזאת המפורטת להלן, היא הארץ הנשארת. בצד דרום נשאר **כָּל גְּלִילוֹת** (– הערים היושבות על גבול הים⁶) **הַפְּלִשְׁתִּים**, וּבְצַד מִזְרַח נִשְׁאַרָה **כָּל אֶרֶץ הַגִּשְׁוִרִי** – שִׁם עִם⁷:

(ג) כעת מפרט את גבולות גלילות הפלשתים, מן הַשִּׁיחֹר – הַנִּילוֹס⁸ אֲשֶׁר הוּא נִמְשָׁךְ עַל פְּנֵי מִצְרַיִם בְּמִזְרָחָהּ, וְהוּא עֹמֵד בְּקֶרֶן דְּרוּמִית מִעֶרְבִית שֶׁל הָאָרֶץ הַנִּשְׁאַרְתָּ⁹, וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צְפוֹנָה (– לַצִּפּוֹן¹⁰), כֹּל הָאָרֶץ הַזֹּאת גַּם הִיא לַפְּנִיעָנִי תִּחְשָׁב, וְאִם כֵּן גַּם הִיא מִהָאָרֶץ שֶׁחִבַּטְחָתִי לַאֲבֹרָהָם¹¹. וְהִיא מְקוֹם מוֹשְׁבָם שֶׁל חֲמִשָּׁתַּי סְרִי – שְׂרֵי פְּלִשְׁתִּים שְׂיוֹשְׁבִים עַל חוֹף הַיָּם הַגָּדוֹל (– הַיָּם הַתִּיכוֹן)¹², שֶׁהֵם: הָעֲזָתִי

1 מצודת דוד.

2 רלב"ג.

3 כי יכול להיות אדם שהזקין במראהו בהיותו צעיר לימים, מצודת דוד (וכן הוא בבראשית רבה (נט, ו)).

4 רלב"ג. ובמצודת דוד פירש, שלא תספיק לכבוש את כל הארץ עד מותך.

5 רש"י.

6 רש"י ומהר"י קרא. או שפירושו מחוזות, רד"ק.

7 עיין לעיל יב, ה.

8 רש"י.

9 רש"י.

10 עקרון בלטה לצפון ביחס לשאר ערי הפלשתים שעל הים, רש"י.

11 רש"י.

12 רש"י.

וְהָאֲשֻׁדֵּרִי הָאֲשֻׁקְלוֹנִי הַגָּתִי וְהַעֲקָרוֹנִי, וְעוֹד יוֹשְׁבִים בַּמְּקוֹמוֹת אֵלּוּ – הָעַיִים – שֵׁם
עִם¹:

(ד) עַד כֹּאן פֶּרַט אֶת גְּבוּלוֹת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאֶרֶת בְּדָרוֹם – מִחֲמֹזְרָח לַמַּעֲרָב. וְעַתָּה מִפְּרֹט
גְּבוּלוֹתֶיהָ מִהַדְרֹם לַצָּפוֹן, מִתִּימָן – מִצַּד דָּרוֹם, נִשְׁאֶרֶת כָּל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי² שִׁיּוֹשֵׁב
בְּדָרוֹם מִעֶרֶב הָאָרֶץ, וּמִמַּעַרְהָ אֲשֶׁר לְצִידֹנִים שֶׁגַּם הִיא נִמְצְאָה בְּדָרוֹם, וּמִשָּׁם עַד
אֶפְקָה בַּצָּפוֹן מִעֶרֶב הָאָרֶץ. עַד גְּבוּל הָאֲמֹרִי שִׁיּוֹשֵׁב בַּצָּפוֹן הָאָרֶץ³:

הַנִּשְׁאֶר בַּמִּזְרָח

(ה) וְכִצַּד הַמִּזְרָחִי שֶׁל הָאָרֶץ, נִשְׁאֶרֶת הָאָרֶץ – אֶרֶץ⁴ הַגְּבָלִי, וְכָל הַלְּבָנוֹן שֶׁנִּמְצָא
בְּצַד מִזְרָח הַשָּׁמֶשׁ, מִבְּעַל גֵּד תַּחַת הַר הַרְמוֹן בְּקֶרֶן צָפוֹנִית מִזְרָחִית, עַד לְבֹא
הַמָּת בְּקֶרֶן צָפוֹנִית מִעֶרְבִית⁵:

דו' מִצוּחַ לִיהוֹשֻׁעַ לַחֲלֹק גַּם אֶת מַח שְׁעֵדִיין לֹא נִכְבַּשׁ

(ו) אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הַהָר הַצָּפוֹנִי, מִן הַלְּבָנוֹן שֶׁבַּצָּפוֹן מִזְרָח⁶, עַד מִשְׁרַפַּת מַיִם –
תַּעֲלוֹת הַמוֹצִיאוֹת מַיִם מִן הַיָּם וּמִתְאֲדִים עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ לְהַעֲשׂוֹת מִלַּח⁷, וְכָל עֲרֵי
הַצִּידֹנִים שֶׁבַּצָּפוֹן מִעֶרֶב, אֲנָכִי אוֹרִישֶׁם – אֲנַרְשׁ⁸ אֶת הָעַמִּים הָהֵם מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מוֹתָד⁹. רַק – אֲבָל, הַפְּלָה (אֶת כָּל הָאָרֶץ כּוֹלֵל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁלֹּא נִכְבַּשׁוּ

1 רש"י ורד"ק, וזה על פי דעת רב במסכת חולין (דף ס:): **שְׁעִים** - **מִתִּימָן** (בן אליפז בן עשיו (בראשית לו, יא), רש"י
שם) **בְּאוֹ** (וביאררו התוספות שם **שִׁמְתִּימָן** שכתוב בפסוק הבא עולה על **הַעִים** שכתוב כאן, כאילו כתוב **והַעִים**
מִתִּימָן, וכן פירש כאן הרד"ק, אבל רש"י כאן לא פירש כן. ועיין עוד רמב"ן בדברים (כ, כג). ולדעת רבי יונתן שם
(הובא גם כן ברש"י), **הַעִים** הם גם כן מפלשתים, ומה שכתב **חֲמִשָּׁת**, כי החשובים היו רק חמשה **והַעִים** לא היו
מהסרנים החשובים.

2 אין הכוונה לעם הכנעני בכללותו, אלא לעם מבני כנען שנקרא בשם **כְּנַעֲנִי**, כי לא היו חשובים לקבל שם
לעצמם כשאר בני כנען (עיין רש"י בשמות יג, ה).

3 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. ולדעת המלבי"ם, הפסוק הקודם דיבר על צד דרום, ופסוק זה מדבר על צד
מערב.

4 רד"ק.

5 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. והמלבי"ם פירש, שפסוק זה מפרט את גבולות הארץ הנשארת בצפון.

6 עיין לעיל יא, יז.

7 עיין לעיל יא, ה.

8 תרגום.

9 רש"י.

עדיין¹) לְיִשְׂרָאֵל על ידי גורל², בְּנִחָלָה – תתן לכל שבט את נחלתו שהם יכבשוה אחר כך³, בְּאֶשֶׁר צְוִיתִיךָ בתחילת הנהגתך, שתנחיל להם את הארץ⁴:

החלוקה היא לתשעה שבטים וחצי

(ז) וְעַתָּה, חֵלֶק קודם כל אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנִחָלָה – על מנת לתתה לנחלה לְתִשְׁעַת הַשְּׁבָטִים וְחֶצִי הַשְּׁבֵט – שבט הַמְּנַשֶּׁה, ולשם זה תחלק אותה לתשעה וחצי חלקים (ואחר כך תמיל את הגורל – כאמור בפסוק הקודם – לדעת איזה חלק יהיה למי)⁵:

שנים וחצי שבטים כבר קיבלו נחלתם על ידי משה

(ח) ולחצי השני של שבט מנשה אינך צריך לתת נחלה, כי כבר קיבלו את נחלתם, וכן קיבלו עַמּוֹ⁶ גם הָרְאוּבֵנִי וְהַגָּדִי, כי שבטים אלו לָקְחוּ את נַחֲלָתָם במקומות אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה, בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה – בצד המזרחי של הירדן. וגם מחולקת כבר הארץ ביניהם לכל שבט ושבט⁷ בְּאֶשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶר יְהוֹה:

גבולות ארץ סידון

(ט) עתה מפרט בכללות את גבולות הארץ שקיבלו שנים וחצי השבטים⁸, מִהָעִיר עֲרֻעֵר אֲשֶׁר היא יושבת עַל שְׂפַת נַחַל אֲרָנוֹן בצד דרום (מזרח) של ארצם, וְהָעִיר¹

1 מצודת דוד.

2 מצודת דוד.

3 רש"י.

4 לעיל א, ו. - מלבי"ם.

5 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

6 רש"י. ואף שבפסוק הקודם לא נזכר אלא חצי השבט שנחל בעבר המערבי, מכל מקום אפשר לומר עַמּוֹ כיון שהוזכר חצי אחד מהשבט, רד"ק. והגר"א פירש, שהמלים וחצי השבט המנשה עומדות בהטיה לשני הצדדים. כאילו כתוב לתשעת השבטים וחצי השבט המנשה: וחצי שבט המנשה עמו הראובני והגדי וגו'.

7 כי מה שכתוב אשר נתן להם משה - הכוונה לגבולות הכלליים של שנים וחצי השבטים, כפי שנתן להם משה (ופירוטם להלן פסוקים ט - יב), ומה שכתוב כאשר נתן להם משה עבד ה' - הכוונה לגבולות של כל שבט ושבט מהם בפרטות, כפי שחילק ביניהם משה (ופירוטם להלן פסוקים טו - לב), מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שהמלים כאשר נתן להם משה עבד ה' הם המשך ללקחו נחלתם, דהיינו שכבר לקחו נחלתם כמו שנתן להם משה, והתמצו במה שנתן להם, ולכן אין להם חלק בעבר המערבי (ומה שכתוב אשר נתן להם זה רק לציון המקום שקיבלו).

8 רש"י.

אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנֶּחֱל (- נחל ארנון), וְכָל הַמַּיִשׁוֹר שֶׁבּו שׁוֹכֶנֶת הָעִיר מִיִּדְבָּא וּמִמִּשְׁיָד הַמַּיִשׁוֹר עַד הָעִיר דִּיבּוֹן בְּצַד צָפוֹן:

(י) וְבַמִּקּוֹמוֹת אֵלּוּ הָיוּ כָּל עָרֵי סִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי, אֲשֶׁר מֶלֶךְ בָּעִיר שִׁשְׁמָה חֲשָׁבּוֹן. וְהַתְּפִשְׁטָה נִחְלָתָם עַד גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן בְּמוֹרַח (צָפוֹן):

גְּבוּלוֹת אֶרֶץ עוֹג

(יא) וְעוֹד הָיוּ כָּלּוּלִים בְּנִחְלָתָם בְּצָפוֹן - הַגִּלְעָד (- חבל ארץ), וְגְבוּל הַגִּשְׁשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי (- שְׁמוֹת עַמִּים), וְכָל הָרַחֲמֹן, וְכָל הַבָּשָׁן (- חבל ארץ), עַד סֶלְכָה (- שם עיר):

(יב) עָרִים אֵלּוּ (הַמּוֹזְכְּרוֹת בַּפְּסוֹק הַקּוֹדֵם) וְעוֹד עָרִים עִמָּם, הֵם כָּל מַמְלָכוֹת עוֹג בַּבָּשָׁן, אֲשֶׁר עוֹג זֶה מֶלֶךְ בָּעִיר שִׁשְׁמָה עֲשֶׂתְרוֹת קָרְנִים וְבַמַּמְלָכָה שִׁשְׁמָה אֲדָרְעִי. הוּא - עוֹג נִשְׂאָר מֵיָתֶר - מֵאֵלּוּ שְׁנוֹתָרוּ מִחֲעַנְקִים שֶׁנִּקְרְאוּ רַפָּאִים, וַיָּבֶם מִשָּׁה - אֶת סִיחּוֹן וְעוֹג וַיִּרְשֵׁם - גֵּרָשָׁם מִהַמִּקּוֹמוֹת הָאֵלּוּ:²

גִּשְׁוֹר וּמַעֲכָת נִשְׂאָרוּ בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל

(יג) וְלֹא הוֹרִישׁוּ - לֹא גֵרְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת הַגִּשְׁשׁוּרִי וְאֶת הַמַּעֲכָתִי שִׁישְׁבוּ בָּאֲרָצוֹת אֵלּוּ.³ וַיֵּשֶׁב גִּשְׁוֹר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב - בְּתוֹךְ⁴ יִשְׂרָאֵל, עַד הַיּוֹם הַזֶּה - עַד עַת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר:⁵

שֶׁבֶט לֹוִי לֹא קָבַל נִחְלָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה

(יד) רַק לְשִׁבְט חֲלֹוִי, לֹא נָתַן מֹשֶׁה נִחְלָה. כִּי אֲשִׁי - הַקֶּרֶבֶת שֶׁחֶלֶק מֵהֶם נִשְׂרָף בְּאֵשׁ עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא נִחְלָתוֹ - שְׁאוּכָלִים אֶת הַשָּׂאֵר,⁶ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִם מֹשֶׁה לֹו - עָלָיו (עַל שֶׁבֶט לֹו):¹ פ

1 אֲנִים שֶׁבִּנְחָל, עֵיין לַעִיל (יב, ב).

2 תִּרְגוּם. כָּל הַפְּסוֹק מִבּוֹאֵר לַעִיל (יב, ד), עֵיין שֵׁם.

3 כְּנִ"ל פְּסוֹק יֹא.

4 תִּרְגוּם.

5 רד"ק (לַחֲלוּ טו, סג), וְעֵיין לַעִיל ד, ט, וְגַם הַמַּצּוּדוֹת (עֵיין שֵׁם) יִפְרֹשׁ כֹּאן כְּדַעַתְם, שֶׁכֵּן כִּבְר הוֹרִישׁ דּוֹד אֶת הַגִּשְׁשׁוּרִי וְאֶת הַמַּעֲכָתִי (שְׁמוֹאֵל א' כז, ח).

6 תִּרְגוּם וּמַצּוּדַת דּוֹד.

נחלת ראובן

(טו) וַיִּהְיֶה מִלְּשָׁה נַחֲלָה לְמִטָּה בְּנֵי רְאוּבֵן, וְגַם חִילַק אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶם לְמִשְׁפַּחְתָּם – לְכָל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה אֶת הַחֶלֶק הַמְּיוֹחָד לָהּ²:

גבולות ראובן למזרח צפון ודרום

(טז) וַיְהִי לָהֶם הַגְּבֹול, מִהָעִיר עֲרֻעֵר אֲשֶׁר הִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת נַחֲל אֲרֻנּוֹן שֶׁבְּדָרוֹם מִזְרַח נַחֲלָתָם, וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנַּחֲל (– נַחֲל אֲרֻנּוֹן), וְכָל הַמִּישׁוֹר, עַל – עַד³ מִידְבָּא:

ערי ראובן במישור

(יז) חֶשְׁבּוֹן עִיר בִּירַת סִיחוֹן וְכָל עָרֶיהָ הַסְּמוּכוֹת לָהּ וּנְקֵרָאוֹת עַל שְׁמָהּ⁴, אֲשֶׁר יוֹשְׁבוֹת בְּמִישׁוֹר. וְהֵן⁵ – דִּיבּוֹן, וּבְמֹת בַּעַל⁶, וּבֵית בַּעַל מְעוֹן⁷:

(יח) וַיְהִצֵּה, וּקְנָמָה, וּמִפְעֵת:

(יט) וְקִרְיָתִים, וְשִׁבְמָה, וְהָעִיר צָרַת הַשָּׁחַר שֶׁשְׁכְּנָה בְּהָר הָעֵמֶק – בַּהָר שֶׁהִיא לִיד הָעֵמֶק⁸:

(כ) וּבֵית פֶּעֹר⁹, וְאַשְׁדּוֹת הַפְּסָגָה – מְקוֹם שְׁפִיכַת הַמַּיִם מִן הַהַרִים¹, וּבֵית הַיִּשְׁמֹת:

1 על פי רש"י על התורה (בראשית כד, ז). ובמצודת דוד פירש, **כאשר דבר לו** - למשה, שאמר לו שלא יתן נחלה ללוי, כי **אשי ה'** הם נחלתו (דברים יח, א - ב).

2 מצודת דוד.

3 תרגום.

4 עיין לעיל (י, לו).

5 מכאן ועד פסוק כ, מוזכרים שמות ערי המישור (שבסביבות חשבון) של נחלת ראובן.

6 העיר נקראה על שם עבודה זרה שנקראה **בעל**, ונקראה **במות** על שם שהיתה במקום גבוה, כן פירשו אונקלוס ורש"י בפרשת בלק (במדבר כב, מא).

7 גם עיר זו נקראה על שם אותה עבודה זרה, ובאמת בני ראובן שינו את שמות הערים האלה ולא נקראו יותר כן, כמו שכתוב במדבר (לב, לח) **מוסבות שם**, עיין בפירוש רש"י שם.

8 הר"י מטראני. ובמצודת דוד פירש, ההר שבתוך העמק (**עמק** הוא מקום מישורי לפי התרגום).

9 שם עבודה זרה של מואב (עיין במדבר כה, ג).

(כא) וְכָל שָׂרֵי הַמִּישֹׁר שֶׁלֹּא נִמְנוּ כֹּאן, וְכָל מַמְלָכוֹת – עָרֵי מַמְלַכַת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּחָשְׁבוֹן. אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה (– שֶׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחֲכוֹת²), אֹתוֹ – אֶת סִיחֹן, וְאֶת נְשִׂאֵי – מַלְכֵי מִדְיָן, אֶת אֹוִי וְאֶת רָקֵם וְאֶת צֹר וְאֶת חֹר וְאֶת רַבֵּעַ³, שֶׁבָאוּתָה תְּקוּפָה לֹא הָיוּ מַלְכִים לְעִצְמָם אֲלֹא נְסִיכֵי – שָׂרִים⁴ תַּחַת מַמְשֶׁלֶת⁵ סִיחֹן וְעַמּוֹ הָאֱמֹרִי⁶ שֶׁהָיוּ יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:

(כב) וְבָאוּתָה מִלְחָמָה כִּשְׁהָרְגוּ אֶת מַלְכֵי מִדְיָן, גַּם אֶת בָּלָעַם בֶּן בְּעֹזֵר⁷ הַקּוֹסֵם⁸, הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, אֶל חֲלָיָהֶם – יַחַד עִם שָׂרֵי חֲלָי מַלְכֵי מִדְיָן⁹, וְלֹא הוֹעִילוּ לֹא קִסְמוֹ לַחֲצִילוֹ¹⁰:

הַגְּבוּל הַמַּעֲרָבִי

(כג) וַיְהִי הַגְּבוּל שֶׁל בְּנֵי רְאוּבֵן מִצֵּד מַעֲרָב – חִירְדִין, וְגְבוּל – וְהָעָרִים הָעוֹמְדוֹת עַל גְּבוּל חִירְדִין (גַּם הֵם הָיוּ בְּנֵי חֲלָתָם)¹¹. זֹאת הַמְּפֹרֶטֶת עַד כֹּאן, הִיא נְחֻלַּת בְּנֵי

1 תרגום, ועיין לעיל (יב, ג).

2 במדבר פרק לא.

3 חמשה נשיאים אלו מלכו על חמשת משפחות מדין, שנמנו בבראשית (כה, ד) עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה, רש"י על התורה (במדבר כה, טו).

4 מצודת ציון.

5 רד"ק.

6 רד"ק.

7 בלעם היה מארס נהריים כמו שכתוב בתורה (במדבר כג, ז, ודברים כג, ה), ובזמן שלחמו ישראל במדין, היה שם כי בא לבקש את שכרו על העצה שנתן להם להחטיא את ישראל על ידי בנותיהם, ומתו על ידי כך עשרים וארבעה אלף מישראל, כן פירשו חז"ל בסנהדרין (דף קו).

8 על אף שכתוב בתורה שבלעם התנבא מפי ה', לא היתה נבואתו אלא לזמן קצר, או שכל נבואתו לא היתה אלא בשביל כבוד ישראל והוא עצמו היה רק קוסם, רד"ק. וחז"ל (סנהדרין דף קו). פירשו שהיה בתחילה נביא ואחר כך הסתלקה ממנו שכינה ונשאר רק קוסם.

9 רד"ק.

10 מצודת דוד.

11 רש"י.

רְאוּבֵן לְמִשְׁפַּחְתָּם – לכל משפחה ומשפחה חלקה המיוחד לה¹, ונחלתם היתה הָעָרִים מוקפות החומה שהוזכרו כאן, וְחֲצִירֵיהֶן – הערים הפרוזות שסביב כל עיר ועיר²: פ

נחלת גר

(כז) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה נַחֲלָה לְמִטָּה גָר, וחילק אותה לְבְנֵי גָר לְמִשְׁפַּחְתָּם – לכל משפחה ומשפחה את החלק המיוחד לה:

הגבול המזרחי

(כח) וַיְחִי לָהֶם הַגְּבוּל, העיר יַעֲזָר והעיירות הסמוכות לה³, וְכָל עָרֵי אֶרֶץ הַגְּלָעָד, וְחֲצֵי מֵאָרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן – שהיו שם בני עמון לפני שכבש סיחון את הארץ⁴. ונמשך גבולם למזרח עד העיר עֲרוּעָר אֲשֶׁר היא נמצאת עַל פְּנֵי – ממזרח לעיר רַבָּח⁵:

גבולות הצפון והדרום

(כט) וּמִצַּד דְּרוֹם הָיָה גְבוּלָם, מִצַּד צֶפֶן שֶׁל הָעִיר חֲשִׁבּוֹן בִּירַת סִיחוֹן (שהיא עצמה היתה בנחלת ראובן כנ"ל⁶), עַד רָמַת הַמַּצְפָּה שֶׁבְּצֶפֶן נַחֲלָתָם, וְהָעִיר בְּטָנִים שְׁבִינִיהֶם. וּמִהָעִיר מִתְּנִים שֶׁבְּצֶפֶן מִזְרָח⁷, עַד הַגְּבוּל שֶׁל הָעִיר לְדָבָר⁸ בְּצֶפֶן מַעֲרָב:

הערים שבעמק

(ל) וּבְעֵמֶק – במישור⁹, הָיוּ לְבְנֵי גָד אֶת הָעָרִים דִּלְחָן, בֵּית הָרָם, וּבֵית נִמְרָה, וְסִבּוֹת¹⁰, וְצֶפֶן, שֶׁכָּל אֵלֶּה הָיוּ מִיְּתֵר מַמְלָכוֹת – הנשאר מממלכת סיחון מִלְּקֵד חֲשִׁבּוֹן מלבד ערי ממלכתו שישבו בהם בני ראובן. ונמשכה נחלתם למערב עד חִירְדָן,

1 מצודת דוד.

2 רש"י ומצודת ציון.

3 עיין במדבר כא, לב.

4 עיין שופטים יא, יב - כח (ועיין עוד רש"י במדבר (כא, כז)).

5 היא רבת עמון, עיר בירת בני עמון (דברים ג, יא).

6 פסוק יז.

7 עיין בראשית לב, ג.

8 שם העיר היה לדביר, תרגום (ומצאנו שם דומה לזה בספר שמואל (ב' פרק ט, ד. ופרק יז, כז), - לו דבר, ואולי היא אותה עיר).

9 תרגום.

10 המקום שבו ישב יעקב בשובו מפדן ארם (בראשית לג, יז).

וְגִבֹּל – והערים העומדות על גבול הירדן (גם הם היו בנחלתם)¹. וסוף הגבול בצפון מערב היה עד קצה ים פְּנֵרַת שבעֶבֶר הִירְדֵן מִזְרְחָהּ, דהיינו בצד המזרחי של הכנרת היה הגבול המערבי של בני גד:

סיכום נחלת גד

(כח) **זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי גָד לְמִשְׁפַּחְתָּם** – לכל משפחה ומשפחה חלקה המיוחד לה, ונחלתם היתה הָעָרִים מוקפות החומה שהוזכרו כאן, וְחֲצִירֵיהֶם – הערים הפרוזות שסביב כל עיר ועיר: פ

נחלת חצי שבט מנשה בעבר הירדן המזרחי

(כט) **וַיִּתֵּן מֹשֶׁה נַחֲלָה לַחֲצִי –** לחלק² מִשְׁבֹּט מְנַשֶּׁה. וַיְהִי הַגִּבּוֹל לַחֲצִי מִטָּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה, שחילק להם משה לְמִשְׁפַּחֹתָם – לכל משפחה ומשפחה את החלק המיוחד לה:

פירוט הגבולות

(ל) **וַיְהִי גְבּוֹלָם, מִמַּחֲנֵים בְּדָרוֹם מִזְרָח, כָּל אֶרֶץ חֲבָשׁן שְׁחִיא כָּל מַמְלָכוֹת –** ממלכת עֹז מֶלֶךְ חֲבָשׁן. וְכָל חֹת – הכפרים³ שנקראו על שם יָאִיר בן מנשה⁴, אֲשֶׁר הַכַּפְרִים הָאֵלּוּ גַם הָיוּ בְּחָשׁן, והם היו שְׂשִׁים עִיר:

(לא) **וְחֲצִי אֶרֶץ⁵ הַגִּלְעָד, וְעִשְׂתָּרוֹת וְאֶדְרָעִי שֶׁהֵם הָיוּ עָרֵי מַמְלָכוֹת –** ממלכת עֹז בְּחָשׁן. כל הגבול הזה היה לְבְנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, ולא לכל בני מכיר אלא לַחֲצִי בְּנֵי מְכִיר – חלק מבניו⁶, לְמִשְׁפַּחֹתָם – לכל משפחה ומשפחה את החלק המיוחד לה:

סיכום נחלות עבר הירדן המזרחי

1 עיין לעיל פסוק כג.

2 ואין הכוונה לחצי ממש, שכן שש מתוך שמונת משפחות מנשה נחלו בעבר המערבי, ורק שתי משפחות (המכירי והגלעדי, היינו שאר בני מכיר (מלבד גלעד), ושאר בני גלעד (מלבד הששה שנמנו כמשפחות נפרדות)) נחלו בעבר המזרחי, רמב"ן על התורה (במדבר לב, לג).

3 תרגום.

4 שכבש את הכפרים בימי משה (במדבר לב, מא).

5 תרגום.

6 כי שש משפחות בני גלעד בן מכיר (להלן יז, ב), נחלו בעבר הירדן המערבי, רד"ק.

(לב) **אֵלֶּה הַמּוֹזְכְּרִים עַד כֹּאן, הֵם הַשְּׂבָטִים אֲשֶׁר נָחֵל – הַנַּחֲלֵל אוֹתָם¹ מִשָּׁה מִשְׁחֵי בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב, וְנָתַן לָהֶם אֶת הַנַּחֲלֹת הָאֵלֶּה שֶׁהֵם מֵעַבְרָ לַיַּרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה – לְצַד מִזְרַח שֶׁל הַיַּרְדֵּן: פ**

שְׂבַט לוי

(לג) **וְלִשְׁבַט הַלֵּוִי, לֹא נָתַן מִשָּׁה נַחֲלָה. כִּי מִתְּנֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיָּה² שֶׁנָּתַן לָהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא נַחֲלָתָם, כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לְמֹשֶׁה לָקֹחַ – עֲלֵיהֶם³: ס**

הַשְּׂבָטִים שֶׁלָּהֶם הִתְחַלְקָה הָאָרֶץ שֶׁבְּעַבְרָ הַמַּעֲרָבִי

הַעֲזִימִים לְחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ

יד (א) וְאֵלֶּה הָעָרִים וְהַגְּבוּלוֹת הַמְּנוּיֹת בַּפְּרָשׁוֹת דְּלַחֲלֹן⁴, הֵם הַנַּחֲלֹת אֲשֶׁר נָחֵלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁהִיא בְּעַבְרָ הַמַּעֲרָבִי שֶׁל הַיַּרְדֵּן. אֲשֶׁר נָחֵלוּ – הַנַּחֲלִילוּ⁵ אוֹתָם, אֲלַעְזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון, וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הַמִּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל – נְשִׂאֵי שְׂבַטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל⁶:

הַנַּחֲלֹת נִתְּנוּ עַל פִּי הַגּוֹרֵל

(ב) בַּגּוֹרֵל נַחֲלָתָם – בְּנַחֲלָתָם שֶׁנִּיתְּנָה לָהֶם עַל פִּי הַגּוֹרֵל⁷. כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה לְחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ לְתִשְׁעַת הַמִּטּוֹת וְחֻצֵי הַמִּטָּה:

מִבְּאֵר אֶת הַשְּׂבָטִים וְחֻצֵי הַשְּׂבָטִים

1 מצודת דוד.

2 תרגום. ובמצודת דוד פירש, על הנותן מן הקרבנות כמו שכתוב לעיל (פסוק יד) **אֲשֵׁי ה'.** והמלבי"ם פירש, על נתינת הערים ללויים על ידי בני ישראל, שנתנו אותם רק אחרי שגמרו לחלק את הארץ, כדי שזה יהיה כמו תרומה. ולעיל דיבר על עצם העניין שלא קיבלו גורל ככל ישראל, אלא ערים לשבת, ועל זה אמר שהטעם הוא כי **אֲשֵׁי ה' הוּא נַחֲלָתוֹ,** והקרבנות הם בשבילו במקום נחלה.

3 עיין לעיל פסוק יד.

4 מצודת דוד.

5 רש"י.

6 אשר מונו על פי ה' בימי משה, ונצטוו שינחילו את הארץ יחד עם יהושע ואלעזר (במדבר לד, טז - כט).

7 תרגום.

(ג) **כִּי** – ואף על פי שנתן משה את נחלת שני המטות (ראובן וגד) וחצי המטה (מנשה), מעבר לירדן, וללויים לא נתן נחלה בתוכם, ואם כן נשארו רק שמנה וחצי שבטים אם לא מונים את לוי:

(ד) מכל מקום הם נקראים תשעה וחצי כי היו נקראים בני יוסף כשני המטות, מנשה ואפרים, ואיתם יחד הושלם המספר לשנים עשר, ותשעה וחצי מתוכם נחלו בעבר הירדן המערבי.¹ וכמו שלא נתנו ללויים בעבר המזרחי, כן לא נתנו חלק ללויים בארץ שבעבר המערבי, כי – אלא אם – אשר נתנו להם ערים לשבת – שיגורו שם, וגם נתנו להם את מגורישיהם – שטח פנוי סביב הערים,² כדי שיהיה להם מקום למקניהם – לבקרים (בהמה גסה), ולקנינים – ולצאננים (בהמה דקה):³

(ה) ולא רק דברים אלו עשו לפי ציווי משה (לחלק את בני יוסף ולא לתת נחלה לשבט לוי), אלא גם בכל שאר הדברים – באשר צוה יהוה את משה, כן עשו בני ישראל. ויחלקו את הארץ כדברי משה:⁴ פ

נתינת חברון ללב

כלב מזכיר ליהושע את הבטחת משה לתת לו את חברון

(ו) ויגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל⁵ לכבודו של כלב בן יפונה נשיא שבטם,⁶ ויאמר אליו כלב בן יפונה הקנזי,⁷ אתה ידעת את הדבר אשר דבר יהוה אל

1 מצודת דוד.

2 כמו שציוה ה' בפרשת מסעי (במדבר לה, ב - ה).

3 רד"ק.

4 מלבי"ם.

5 כי המשכן היה אז בגלגל, ולכן גם יהושע היה שם, רלב"ג.

6 במדבר לד, יט. - רלב"ג. והרמב"ן על התורה (במדבר כו, נד) פירש, שבאו להשתתף עמו בבקשתו מפני שהיה בן שבטם.

7 קנז היה שם אביו החורג של כלב, שלאחר מות אביו של כלב (יפונה/חצרון, עיין סוטה יא: ועיין עוד אבן עזרא על התורה (שמות לא, ב) נשא קנז את אמו לאשה, ונגדלו כבנו, ולכן נקרא על שמו, כן פירשו חז"ל (סוטה יא:), וכן מצאנו - עתניאל בן קנז אחי כלב הקטן ממנו (שופטים ג, ט), והרי שנוולד עתניאל מאמו של כלב מאב אחר ששמו קנז. ועיין עוד להלן (טו, יז).

מֹשֶׁה אִישׁ – נביאו¹ של הָאֱלֹהִים, עַל אֲדֹתַי וְעַל אֲדֹתֶיךָ, שְׂדִיבֹר זֶה הִיָּה כְּשֶׁהִינִי בְּקֶדֶשׁ בְּרִנֶּעַ, וְשֵׁם אָמַר ה' לִשְׁנֵינוּ שְׁנוּכָה לַחֲכָנָם אֶל הָאָרֶץ²:

(ז) בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי, בִּשְׁלַח מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה אֹתִי יַחַד עִם שָׂאֵר הַמִּרְגָּלִים, מִקֶּדֶשׁ בְּרִנֶּעַ, כְּדִי לָרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ. וְאִשָּׁב אֹתוֹ – הִשְׁבַּתִּי לְמֹשֶׁה דְּבָר, פֶּאֶשֶׁר עִם לְבָבִי – כְּמוֹ שֶׁהִיָּה בְּלִבִּי מִלְּכַתְּחִילָה לֹאמֹר לוֹ³:

(ח) וְאֹחֵי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי לָרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, הִמָּסִיו – הִמָּסוּ⁴ אֶת לֵב הָעָם מִלְּלַחֹם בְּיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. וְרַק אָנֹכִי מִלֵּאֲתִי – הִשְׁלַמְתִּי לַעֲשׂוֹת⁵ אֲחֵרֵי דְבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי:

(ט) וַיִּשְׁבַּע מֹשֶׁה בִּשְׁם ה' ⁶בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר – נִשְׁבַּע בְּדִבְרֵים אֵלֹהִים, אִם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַכְתָּ – צַעֲדָה⁷ רָגְלְךָ בָּהּ, שְׁחִיא חֲבֵרוֹן שָׂרָק אֶתָּה בָּאת שְׁמָה⁸, לָךְ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבִנְיָה, עַד עוֹלָם. כִּי מִלֵּאֲתָ – הִשְׁלַמְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲחֵרֵי דְבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי:

מִבְּקֵשׁ שִׁיתֵן לוֹ אֶת חֲבֵרוֹן כְּשִׁבְעַת מֹשֶׁה

1 תרגום.

2 במדבר יד, ל. - מצודת דוד. והזכיר כאן את ההבטחה לשניהם שיכנסו לארץ, כדי להוכיח מזה שמה שאמר לפני זה על כלב לבדו והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה (שם פסוק כד), כוונתו היתה שיקבל את חברון. כי אם כוונתו סתם על ירושת הארץ די במה שאמר אחר כך ליהושע וכלב יחד שיבואו אל הארץ, מלבי"ם.

3 ולא כמו שאמרתי למרגלים שאשתתף עמם בהוצאת הדיבה, רש"י על פי במדבר רבה (טז), יט וזמנין זה נאמר בסוטה דף לה. על ויהס כלב). והמלבי"ם פירש, שהשיב דבר לפי ראות לבו המבחין בין טוב לרע, ולא לפי ראות עיניו הנוטות להִבְהִיחַ ולחטוא.

4 כמו אֲשֶׁרִי חֲמָרָא (דניאל ה, ד) בארמית שפירושו שתו יין, ובאמת היה ראוי שיכתוב הַמָּסִיו על משקל נָטִיו רָגִיל (תהלים עג, ב) ובאה הו' בחיריק לפניה במקום במלאפום כרגיל, רד"ק. והביא הרד"ק עוד פירוש, שהמסיו הוא לשון הפעיל על כל אחד ואחד מהמרגלים שֶׁהִמָּסָה את לב העם.

5 מצודות.

6 כמו שכתוב בפסוק הבא - מאז דבר ה' את הדבר הזה אל משה, רד"ק.

7 מלשון דרך, שהלכת בדרך הזאת, מצודת ציון.

8 כמו שכתוב (במדבר יג, כב) ויעלו בנגב ויבא עד חברון, שרק כלב בא לחברון, ועל אף שלא כתוב במפורש בתורה שאמר לו משה שיתן לו את חברון, מדברי כלב אנו יודעים שכך אמר לו, רד"ק. וכבר הזכרנו לעיל את דברי המלבי"ם, שהוכיח כלב את ההבטחה הזאת על ידי מה שכפל משה דבריו בייחוד לגבי כלב.

(י) וְעָתָה, הִנֵּה הִרְאָה ה' אֶת הַשְּׂגָחַתוֹ לְקִיִּים אֶת הַבְּטָחָתוֹ¹, עַל יְדֵי שְׁתַּחֲוִיָּה יְהוָה אֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר, עַל אִפְּ שֶׁזֶּה כָּבַד אֲרַבְעִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מֵאֲזֹ שֶׁדִּבֶּר יְהוָה אֶת הַדִּבְרֵי הָזֶה (שִׁיחִינִי לַחֲכָנָם אֶל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לִי אֶת חֲבֵרוֹן) אֶל מִלְּשָׁה, מִפְּנֵי שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה אֲשֶׁר הָלַךְ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, וְאַחֵר כֵּךְ עוֹד שִׁבְעַת שָׁנִים שֶׁכִּבְשָׁנוּ אֶת הָאָרֶץ². וְעָתָה, הִנֵּה אֲנִכִּי הַיּוֹם בֵּין חֲמִשׁ וְשְׁמוֹנִים שָׁנָה:

(יא) וְאֵל תֹּאמַר שֶׁמִּפְּנֵי זִקְנוּתִי כָּבַד נִחַלֵּשׁ כְּחִי וְלֹא אוֹכַל לִכְבוֹשׁ אֶת הָעִיר³, כִּי עוֹדֵנִי הַיּוֹם חֶזֶק בְּלִבִּי⁴ לְצֵאת לַמִּלְחָמָה, בְּדִיּוֹק כַּאֲשֶׁר הָיָה לְבִי חֶזֶק בְּיוֹם שָׁלַח אֹתִי מִלְּשָׁה לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, וְגַם בִּכְחַ גּוֹפְנִי, כְּכַחִּי אֲזִי וְכְכַחִּי עָתָה – לֹא הִשְׁתַּנֵּה דְבַר בְּרַמַּת הַחֵב, אֲלֹא כִּמוֹ שְׁהִייתִי אֲזִי כֵן אֲנִי עַכְשִׁיו, וְכִמוֹ שְׁאֲנִי הַיּוֹם כֵּן הִייתִי אֲזִי⁵. וְכִחִי עוֹמֵד לִי גַם לְצֵאת לַמִּלְחָמָה בְּעֶצְמִי וְגַם לְצֵאתָ וּלְבֹאָה לִפְנֵי הַלּוֹחָמִים לְלַמְדָם טַכְסִּים מִלְחָמָה⁶:

(יב) וְעָתָה, תִּנָּה לִי אֶת הַחֵרֶה הַזֶּה – הֵרַח חֲבֵרוֹן, אֲשֶׁר עַל הָהָר הַזֶּה דִּבֶּר יְהוָה בְּיוֹם הַהוּא כְּשֶׁחֲזָרוּ הַמִּרְגָּלִים, שִׁיתֵן אוֹתוֹ לִי. כִּי אֵתָה שְׁמוֹעַתָּ בְּיוֹם הַהוּא כְּשֶׁתִּרְגָּנוּ אֶת הָאָרֶץ, כִּי עֲנָקִים יוֹשְׁבִים שָׁם בְּחֲבֵרוֹן, וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת – חֲזָקוֹת, וְלִכְנֵי מִי יַעֲזוּ לְהִלָּחֵם בָּהֶם, אוֹלֵי יְהוָה אֹתִי – עֲמִי לְסִיעִינִי⁷ וְהוֹרֵשְׁתִּים – וְאֶגְרֹשׁ אֶת הַגִּבּוֹרִים שָׁם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שִׁיתֵן לִי אֶת הַמָּקוֹם לְנַחֲלָה, וְעַל פִּי זֶה אוֹלֵי יִתֵּן לִי גַם אֶת הַחֵב לִכְבוֹשׁ אֶת הַמָּקוֹם⁸:

יְהוֹשֻׁעַ נֹתֵן אֶת חֲבֵרוֹן לְכָלֵב

1 מלבי"ם.

2 רש"י.

3 מצודת דוד.

4 מלבי"ם.

5 רד"ק. כְּשִׁיצָא כָּלֵב לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, לֹא הָיָה צָרִיךְ לְצֵאת לְשׁוֹם מִלְחָמָה, וְלִכְנֵי לֹא יָכַל לְשַׁעַר אֶת רִמַּת כָּחוּ. אֲבָל עָתָה אַחֲרֵי שֶׁלָּחַם בְּכָבוֹשׁ הָאָרֶץ וְרָאָה אֶת כָּחוּ הַגָּדוֹל, אָמַר שֶׁהוּא מִשְׁעַר אֶת כָּחוּ שֶׁלֹּא הִשְׁתַּנֵּה בְּמֵאוֹמָה מֵאֲזִי, מִלְּבִי"ם.

6 מצודת דוד.

7 תרגום. וְהַמִּלְבִּי"ם כָּתַב שֶׁאִפְשָׁר לְפָרֵשׁ מִלְשׁוֹן אוֹת, שֶׁהִ' יִהְיֶה הָאוֹת שְׁלִי שֶׁאֵנֶצֶח בְּמִלְחָמָה, אוּ מִלְשׁוֹן אֵיתָן, שֶׁהִ' יִתֵּן לִי כַח לְנַצֵּחַ.

8 מֵהַלֵּךְ הַפְּסוֹק כּוֹלֵו עַל פִּי הַמִּצְוֹת.

(יג) וַיְבָרֶכְהוּ יְהוֹשֻׁעַ שִׁינְיָהוּ בְּמִלְחָמָה¹. וַיִּתֵּן אֶת הַשְּׂדוֹת וְהָעָרִים הַפְּרוּזוֹת² שֶׁסָּבִיב חֶבְרוֹן לְכָל־בֶּן יִפְנֶה, לְנַחֲלָה:

(יד) עַל בֶּן הָיְתָה חֶבְרוֹן לְכָל־בֶּן יִפְנֶה חֶקְנִי לְנַחֲלָה, עַד חַיִּים חָזָה – עַד עַת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר³. עַל אֵף שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לוֹ בַּחֲלָקוֹ עִם בְּנֵי שִׁבְמוֹ חֵלֶק כָּל כֵּךְ גָּדוֹל⁴, אֵף עַל פִּי בֶן קִיבֵל זֹאת יַעֲזֹר אֲשֶׁר מִלֵּא – הַשְּׁלִים לַעֲשׂוֹת אַחֲרֵי דְבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

(טו) וַיֵּאכֶן הָיוּ עֲנָקִים בַּחֲבֵרוֹן כְּמוֹ שֶׁאָמַר כָּל־ב⁵, שֶׁהָרִי שֵׁם חֶבְרוֹן הָיָה לְפָנִים – לְפָנֵי שְׁקָרָאוּ אֶת שֵׁם חֶבְרוֹן, הָיָה שֵׁם קָרִית – הָעִיר⁶ שֶׁל הָאִישׁ שֶׁהָיָה שְׁמוֹ אֲרִבְעָה⁷, וְאַרְבַּע זֶה הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֲנָקִים הוּא – גַּם בֵּין הָעֲנָקִים נִחְשָׁב לְגָדוֹל וְחֹזֵק⁸. וּמִשְׁמִימֵי אֶת כִּיבוּשׁ הָאָרֶץ – וְהָאָרֶץ שֶׁקָּטָה מִמֶּלְחָמָה, וְלֹא יֵצְאוּ יוֹתֵר מַלְכֵי הָאֲמֹרִי לְלַחֹם בָּהֶם, וְלִכְנֹן הַתְּחִילוֹ לַעֲסֹק בַּחֲלוּקַת הָאָרֶץ⁹: פ

נחלות יהודה ויוסף

1 מצודת דוד.

2 שהרי את העיר עצמה ומגרשיה סביבותיה נתנו לכהנים, והיא היתה עיר מקלט (להלן כ, ז. כא, יא - יב), רד"ק.

3 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

4 מלבי"ם.

5 מלבי"ם.

6 מצודת ציון.

7 והוא היה אביהם של אחימן ששי ותלמי, רש"י. ולדעת הרמב"ן בפירושו על התורה (במדבר יג, כב), ארבע היה אביו של ענק שהוא היה אביהם של אחימן ששי ותלמי. ועוד פירש רש"י, שנקראה העיר ארבע על שם האב ושלשת בניו (אחימן ששי ותלמי), שיחד היו ארבעה ענקים מפורסמים.

8 מצודת דוד. וחז"ל (שיר השירים זוטא א, הובא כאן ברש"י) דרשו פסוק זה על אברהם אבינו, שבזכות שכבדו אותו ואמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכנו (בראשית כג, ו), זכו שהארץ שקטה ממלחמה במשך ארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר.

9 רש"י. והרד"ק פירש, שהארץ שקטה ממלחמה, כיון שהתעצלו ישראל מלהמשיך לכבוש את הארץ הנשארת. והר"י מטרנאני פירש, שבא לומר שרק אחרי ששקטו מהמלחמות נתנו את חברון לכלב. ובמצודת דוד פירש, שבא לומר שעל אף שכבוש חברון נזכר כאן, הוא היה בזמן המלחמה, ואחר כך שקטה הארץ ממלחמה, ועיין עוד מה שכתבנו לעיל (י, לז).

גבולות נחלת יהודה וכיבוש חברון וקרית ספר¹

- טו** (א) וַיְהִי חֲגוּרָל - הנחלה² לַמִּטָּה בְּנֵי יְהוּדָה, לַמִּשְׁפָּחָתָם - בתוך נחלה זו קבלה כל משפחה (ממטה יהודה) את חלקה³. אֵל - ליד גְּבוּל אֲדוֹם ששם נמצא מְדַבֵּר צֶן, נִגְבָּה - גבול אדום מדבר צין היה בדרום (מזרח) נחלת יהודה (שהוא גם דרום הארץ בכללותה)⁴, מְקֻצָּה תִּימָן - ארץ אדום היתה בסוף הדרום של ארץ יהודה⁵:
- (ב) וַיְהִי לָהֶם לִבְנֵי יְהוּדָה גְּבוּל נִגְב - הגבול הדרומי. מְקֻצָּה יָם הַמֶּלֶח שבמזרח, מִן הַלְשֹׁן - לשון הים⁶ הַפְּנִי נִגְבָּה:
- (ג) וַיֵּצֵא⁷ - התרחב הגבול אחרי ים המלח, ופנה אֵל מִנִּגְב - אל הצד הדרומי¹ שְׁלֹמֹעַיִלָה עֶקְרָבִים, וְעֵבֶר - והמשיך לחצות את העיר צֶנָּה - צֶן², וְעֵלָה לכיוון

1 הגר"א ביאר את עניין חלוקת הנחלות בראשונה לבני יהודה ויוסף, כיון שהם ראשי השבטים בכל מקום. בסדר הדגלים, וכן במלכים - המלכים הראשונים היו מהם (דוד מיהודה וירבעם מאפרים), וגם לעתיד לבוא - הגואלים יהיו משיח בן דוד ומשיח בן יוסף, ולכן נקראים כלל ישראל יהודה ואפרים.

2 קורא לנחלה גורל, כיון שנתנה על ידי גורל.

3 בא ללמד שכל משפחות בני יהודה קיבלו את חלקם במקום אחד, ולא היו נחלותיהם מפוזרות במקומות שונים (כמו בנחלת בני דן ונחלן יט, מז), מצודת דוד.

4 רש"י.

5 מדבר צין לא עמד כולו במקביל לנחלת בני יהודה, אלא במזרח דרום נחלתם, וקצהו של המדבר היה תחילת גבול הדרום של יהודה, רד"ק. ולדעת המלבי"ם, המלים מקצה תימן מוסבות על ארץ אדום, שעמדה מזרחית לגבול, ולא היתה מקבילה לנחלת יהודה. והגר"א פירש, מקצה תימן - שנחלת תימן בן אליפז בן עשיו היתה בצפון מערב ארץ אדום, וגבול יהודה התחיל מקצה נחלת בני תימן.

6 רש"י, והטעם שנקרא קצה הים לשון, ביאר הגר"א שהוא מפני שהוא מתקצר והולך כלשון. ויונתן תרגם מלשון סלע, כנראה הכוונה לסלעים שעומדים על חוף הים.

7 בסימני הגבולות משתמש הכתוב בשבע מיני לשונות - ויצא, ועבר, ונסב, ותאר, ועלה, וירד, והיו תוצאותיו. וכהקדמה לפירוש כל דבר במקומו, נציע כאן את פירושה של כל מילה בפני עצמה:

א. ויצא - הגבול סטה ממהלכו הישר (רש"י). לדעת הגר"א הכוונה היא דווקא כשהגבול מתרחב, ולדעת המלבי"ם גם כשהגבול מתקצר. אולם שניהם מודים שהגבול סטה ממהלכו, וממשיך ללכת ישר לפי רוחב סטייתו (ואינו חוזר ללכת במקביל למהלכו הקודם) - } .

ב. ועבר - הגבול חצה את העיר המוזכרת בכתוב, מהר"י קרא. ולדעת מצודת דוד, הגבול המשיך במהלכו בְּקוּ יִשְׂרָאֵל לֹא סְטִיָּה לֹאף צד.

ג. ונסב - הגבול הקיף את העיר הנזכרת (רש"י), ומשסיים להקיפה שב ללכת בְּקוּ יִשְׂרָאֵל שבו הלך לפני כן - } , כן דעת הגר"א. ולדעת המלבי"ם, הכוונה היא שלא מקיף הגבול את העיר אלא משני צדדים וממשיך

מערב³ בעברו **מִנְגָב** - מצד דרום⁴ לְקִדְשׁ בְּרִנֵּעַ. וְעֵבֶר אֶת הָעִיר הַצָּרוֹן, וְעָלָה עוֹד לְכִיוּן מִעֵרֶב אֶדְרָה - לְאֶדְרָה⁵. וְנִסַּב - וַחֲקִיף קוֹ הַגְּבוּל אֶת הַקְּרָקְעָה⁶:

(ו) וְעֵבֶר הַגְּבוּל עוֹד בְּתוֹךְ הָעִיר עֲצֻמוֹנָה - עֲצֻמוֹן⁷, וְיִצְא - וַהֲתִרְחַב מִשָּׁם וְהָלָאָה עַד לִקְצֵה⁸ נַחַל מִצְרִיִּם, (וְהָיָה) וְהָיוּ הַנְּצֻאוֹת - סוֹף הַגְּבוּל, יָמָה - אֶל הַיָּם, שְׁשָׁם

בקו ישר לפי הרוחב (או הקיצור) שהיה בו בהקיפו את העיר (מעין ויצא, אלא שכאן זה ביחס למקום מסוים, ושם מדובר ביציאה חופשית) - ⁴.

ד. **ותאר** - הגבול הקיף את העיר הנזכרת כמו **ונסב**, כן דעת רש"י על פי התרגום. ולדעת מהר"י קרא, הגבול עבר במקום מישור שאין בו עלייה או ירידה. ולדעת הגר"א, הגבול המשיך בקו ישר (כפירוש **ועבר** לדעת מצודת דוד). ולדעת המלבי"ם, הגבול הקיף את העיר משלשה צדדים - ⁵ (כמו שפירש הגר"א את **ונסב**).

ה. **ועלה** - כל מקום שעובר הגבול לכיוון ירושלים (שהיא גבוהה מכל ארץ ישראל מלבד **עין עיטס**) יכול להקראות בלשון עלייה, ולכן קְשַׁמוֹנָה מהמזרח למערב כותב לשון **ועלה** עד העיר שמקבילה לירושלים, כן דעת רש"י. ולדעת הגר"א הכוונה שהגבול **עלה** להר.

ו. **וירד** - לדעת רש"י, מדובר כשמקום הגבול כבר עבר את ירושלים, ומשם והלאה אין לו אלא ירידה. ולדעת הגר"א, הכוונה שהגבול **ירד** לעמק.

ז. **והיו תוצאותיו** - פירושו בשני דרכים (לפי עניינו במקומו): **א**. ששם מסתיים הגבול. **ב**. שמשם והלאה חוזר הגבול ללכת בדרך ישרה (אחרי שסטה על ידי **ויצא** או **ונסב** וכו'), כן דעת המלבי"ם. ולדעת מצודת דוד, יכול להיות פירושו (אם לא ששם מסתיים הגבול) שמשם והלאה מתקצר הגבול. הזכרנו כאן שיטות רבות, אולם בפסוקים עצמם נבאר בס"ד על פי השיטה הראשונה שהזכרנו בכל אחת מהאופנים.

1 **ומעלה עקרב**ים נמצא אפוא בתוך נחלת יהודה, רש"י.

2 **צנה** כמו **לצין** (שהלך הגבול לצין כדי לעבור בה), רש"י. לדעת הגר"א העיר **צין** המוזכרת כאן סמוכה ל**מדבר צין**, ועל שמה נקרא המדבר, והעיר נקראה בשם **צין** על שם שגדלו בה **ציני הר הברזל** (מין של דקלים (סוכה דף כט:)).

3 עדיין מזרחית לירושלים, ולכן נחשבת כ**עלייה**, רש"י.

4 ואם כן, **קדש ברנע** נמצאת בתוך נחלת יהודה, רש"י.

5 בגבולות שנכתבו בתורה (במדבר לד, ד) מוזכרים שתי ערים אלו (חצרון ואדר) כעיר אחת - **חצר אדר**, אולי מפני שהיו סמוכים זה לזה.

6 ולא נדע אם הקיפה מצד דרום, ונמצא שה**קרקעה** בגבול יהודה, או שהקיפה מצד צפון, ונמצא שהיתה מחוץ לגבול, מהר"י קרא.

7 כמו **לעצמון**.

8 הגר"א.

היה הגבול המערבי¹. זה – הגבול שהזכרנו יְהִיָּה לָכֶם – לבני יהודה², גְּבוּל נֶגֶב – הגבול הדרומי:

(ה) וְגְבוּל קְדֵמָה – הגבול המזרחי של יהודה היה יָם הַמֶּלַח, ונמשך הגבול על פני כל ים המלח עד קְצֵה תִּירְיָן ששם התחיל הגבול הצפוני. וְגְבוּל – והגבול שהיה ליהודה לְפֶאת צָפוֹנָה – לצד³ צפון, מתחיל מִלְשׁוֹן הַיָּם הצפונית שהוא מְקֵצֵה תִּירְיָן שנמשך מן הדרום לצפון עד ים המלח⁴:

(ו) וְעֵלָה הַגְּבוּל לכיוון ירושלים לדרומה של⁵ בֵּית חֶגְלָה, וְעֵבֶר מִצָּפוֹן לְבֵית הָעֶרְבָה – עבר בתוך העיר בצפונה⁶. וְעֵלָה הַגְּבוּל לכיוון ירושלים עד המקום שנקרא אֶבֶן והיה בבעלותו של האיש ששמו⁷ בֶּחֶן בֶּן רְאוּבֵן:

(ז) וְעֵלָה הַגְּבוּל לכיוון ירושלים דְּבָרָה – לדביר⁸ מִעֵמֶק עֶבְרָה – בדרכו לדביר עבר הגבול בעמק (– מישור⁹) עכור¹⁰, וְצָפוֹנָה פָּנָה אֶל הַגְּלִל – אחרי דביר התרחב הגבול

1 ונמצא שארץ יהודה שוכנת לכל רוחב הארץ מהמזרח למערב, והיא בצד הדרומי של הארץ, רש"י.

2 כתב לכם ולא להם (על אף שהפרשה היא סיפור דברים ולא דברי יהושע לבני יהודה), כדי להדגיש שהגבול הוא על פי מה שנאמר בתורה (במדבר לד), ולכן כתב בלשון התורה (שם פסוק ג) והיה לכם גבול נגב, רד"ק. ומהר"י קרא פירש, שמדבר אל הקורא כאומר - הנה פירשתי לך את גבול נגב. ובמצודת דוד פירש, שכוונתו לכל עם ישראל שזה יהיה גבולם, כי גבול יהודה בדרום הוא גם גבול הארץ בדרום.

3 מצודת ציון.

4 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י.

5 ובית חגלה עצמה היתה מחוץ לגבול יהודה, בנחלת בנימין, כמו שזכרה להלן (יח, כא) בין ערי בנימין, ומה שכתב בגבולות בנימין (להלן יח, יט) שהגבול עבר אל כתף בית חגלה צפונה, היינו שכתף בית חגלה היה בגבול יהודה, אבל העיר עצמה היתה של בנימין, מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שהגבול עבר מצפון בית חגלה כמו שמשמע בגבולות בנימין (יח, יט), ומה שזכרה העיר בין ערי בנימין (יח, כא), הכוונה לעיר אחרת בעלת אותו שם.

6 הגר"א.

7 רד"ק.

8 ודביר עצמה היתה בנחלת יהודה, מלבי"ם.

9 תרגום.

10 רש"י.

לצפון לכיוון הגלגל¹, **אֲשֶׁר הַגִּלְגַּל הוּא נִכַּח לְמַעַלָּה אֲדָמִים** – מול מעלה אדומים² (והמשיך מהגלגל מערבה למעלה אדומים³) **אֲשֶׁר מַעַלָּה אֲדָמִים הוּא מִנְּגֵב** – מצד דרום⁴ **לְנַחַל** – לעמק ידוע שיש במקום⁵. **וְעָבַר הַגָּבֹל מִמַּעַלָּה אֲדָמִים אֶל מִי** – המים שבמקום הנקרא **עֵין שְׁמֶשׁ, וְהָיוּ תִצְאָתָיו** – סוף התרחבות הגבול **אֶל עֵין רֵגֵל** – מעיין הכובסים⁶, ומשם חזר ללכת במקביל למקום אבן בהן בן ראובן:

(ח) **וְעָלָה הַגָּבֹל עוֹד לְכִיוּן יְרוּשָׁלַם, וְהָגִיעַ לְגִי** – עמק שהיה בבעלותו של **בֶּן הַנֶּם** ושל אביו – **הַנֶּם**⁷, **אֶל פְּתֵף הַיְבוּסִי מִנְּגֵב** – לצד הדרומי של עיר היבוסי⁸, אשר עיר זו היא יְרוּשָׁלַם. **וְעָלָה הַגָּבֹל מִירוּשָׁלַם אֶל רֹאשׁ הָהָר שֶׁהִיא גְבוּהָ מִמֶּנָּה**⁹ **אֲשֶׁר** **הָר זֶה הוּא עַל פְּנֵי גִי הַנֶּם, וְיָמָּה** – בצד המערבי של הגיא¹⁰, **וְאֲשֶׁר הָהָר הַזֶּה הִיָּה בְּקִצָּה עֵמֶק רְפָאִים צִפְנָה** בקצה הצפוני של העמק¹¹:

(ט) **וְתֹאֵר** – והמשיך הַגָּבֹל בעיגול מִרֹאשׁ הָהָר אֶל מַעֲיֵן מִי נְפֹתֹחַ¹², **וַיֵּצֵא** **לְכִיוּן צָפוֹן**¹³ **אֶל עָרֵי הָר עֶפְרָיִם, וְהָקִיף אֶת הָר עֶפְרָיִם מִצָּפוֹנוֹ**¹⁴. **וְתֹאֵר** – והקיף עוד הַגָּבֹל לצד צפון¹⁵ **אֶת הָעִיר בְּעָלָה, אֲשֶׁר הִיא הָעִיר הַנִּקְרָאת¹ קְרִית יִעָרִים:**

1 רש"י. והגר"א פירש, שצפון **דביר** היה מול הגלגל. בגבולות בנימין (להלן יח, יז) נכתב **ויצא אל גלילות**, וביאר הרד"ק שהגלגל היה נקרא אצלם גם **גלילות**. והמלבי"ם פירש, שהגלגל שזכר כאן אינו הגלגל הידוע, וכוונתו לגלילות.

2 רש"י.

3 מצודת דוד.

4 ונמצא שהנחל מחוץ לגבול, רש"י.

5 ולא היו מים בנחל הזה, רש"י.

6 תרגום, וביאר רש"י, שנקרא הכובס - **רוגל**, כיוון שהוא בועט בבגדים ברגליו.

7 רד"ק.

8 ונמצא שירושלים מחוץ לגבול, והיא בנחלת בנימין, רש"י. ומכל מקום אמרו חז"ל (יומא דף יב.) שלשון יוצאת מגבול **יהודה** ונכנסת בירושלים, ובשטח זה בנוי המזבח, ונמצאת ירושלים בין יהודה ובנימין.

9 כי משם מגיע לעין **עיטם** שהוא גבוה ממקום המקדש כמו שאמרו חז"ל (זבחים דף נד:).

10 מלבי"ם.

11 מלבי"ם.

12 הוא המקום הנקרא בלשון חז"ל **עין עיטם**, והוא המקום היחיד שגבוה מירושלים.

13 רש"י.

14 ונמצא הר עפרון בתוך גבול יהודה, מצודת דוד.

15 רש"י.

(י) וְנִסַּב הַגְּבוּל – חֲמִשִּׁיךְ בְּעִיגוּל בְּבֹאוֹ מִבְּעֵלָה, יָמָה – לְצַד מַעֲרֵב,² אֶל הַר שְׁעִיר – הַר שֶׁגְּדְּלוֹ בּוֹ הִרְבֵּה קִנִּים,³ וְעָבַר אֶל פְּתָף הָעִיר שֶׁנִּקְרָא הַר יַעֲרִים מִצְּפוֹנָה – עָבַר בְּצַד צִפּוֹן שֶׁל הָעִיר,⁴ אֲשֶׁר הִיא (– הַר יַעֲרִים) נִקְרָאת⁵ בְּסֻלּוֹן. וַיֵּרֶד הַגְּבוּל עוֹד לְצַד מַעֲרֵב⁶ לְבֵית שְׁמֹשׁ, וְעָבַר בְּתוֹךְ הָעִיר תַּמְנֵה:

(יא) וַיֵּצֵא – וַהֲתִרְחַב עוֹד הַגְּבוּל אֶל פְּתָף עֶקְרוֹן צְפוֹנָה – לְצַד הַצִּפוֹנִי שֶׁל עֶקְרוֹן,⁷ וְתֹאֵר – וְהִקִּיף הַגְּבוּל שְׂכֵרוֹנָה – אֶת הָעִיר שְׁכֵרוֹן,⁸ וְעָבַר הַגְּבוּל בְּתוֹךְ הַר הַבְּעֵלָה, וַיֵּצֵא – וַהֲתִרְחַב עוֹד הַגְּבוּל לְצַד צִפּוֹן אֶל הָעִיר⁹ יִבְנָאֵל. וְהָיוּ תִּצְאוֹת – סוֹף הַגְּבוּל, יָמָה – אֶל הַיָּם:¹⁰

(יב) וְהַגְּבוּל יָם – גְּבוּל מַעֲרָבִי שֶׁל בְּנֵי יְהוּדָה,¹¹ הִיא תֵּימָה הַגְּדוֹל, וְהַגְּבוּל הַיָּם¹² גַּם הִיא בִּנְחֻלָּתָם.¹³ זֶה שֶׁפִּרְטָנוּ עַד כֹּאן, הוּא גְּבוּל בְּנֵי יְהוּדָה סָבִיב מְאַרְבַּע רוּחוֹת, לְמִשְׁפָּחָתָם – בְּגְבוּל זֶה קִיבְּלוּ נְחֻלָּתָם כֹּל מִשְׁפָּחוֹת יְהוּדָה:¹⁴

(יג) וּלְכָלֵּב בֶּן יִפְנָה, נָתַן יְהוֹשֻׁעַ חֵלֶק בְּתוֹךְ נְחֻלַּת בְּנֵי יְהוּדָה, אֶל – עַל¹ פִּי דְּבָרֵי יְהוּדָה לִיהוֹשֻׁעַ. אֶת קְרִית – הָעִיר שֶׁל הָאִישׁ שִׁשְׁמוֹ² אֲרָבֶעַ, שֶׁהוּא הִיא אָבִי הָעֶזְנָן – הַגְּדוֹל שֶׁבְּעֶנְקִים,³ שֶׁהִיא נִקְרָאת גַּם חֶבְרוֹן:

1 להבדילה מהעיר בלה שנתנה לבני שמעון (להלן יט, ג), מלבי"ם.

2 רש"י. ולדעת הגר"א הכוונה לים ממש שהיה ליד קרית יערים, כמו שמשמע להלן (יח, טו) בגבולות בנימין, והים הזה הקיף את קרית יערים מצד מזרח מערב ודרום, ולכן נזכר כאן הים ממזרחו של העיר, ובגבולות בנימין נזכר הים ממערבה של העיר.

3 ונראה כמו איש שעיר, הגר"א, ועיין לעיל (יא, יז).

4 ונמצא שהר יערים היה בתוך הגבול, רש"י. הגבול עבר בתוך העיר כשהוא נוטה לצד צפון, הגר"א.

5 מצודת דוד.

6 כבר עבר הגבול את ירושלים, ומשם והלאה הוא יורד.

7 ונמצא שעקרון היא בתוך גבול יהודה, הגר"א.

8 תרגום.

9 ויבנאל בתוך הגבול, מלבי"ם.

10 ששם הגבול המערבי, רש"י.

11 רד"ק.

12 האיים שנמצאים בים, רש"י להלן (פסוק מז).

13 תרגום.

14 מצודת דוד.

(יד) וַיִּרְשׁ – וגירש מַשָּׁם כָּלֵב אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ⁴, אֶת שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי הָעֵנָק. אֶת
שְׁנֵי וְאֶת אַחֲיָמָן וְאֶת תִּלְמִי, וְלִידִי – שְׁנוּלְדוּ לְהָעֵנָק:

(טו) וַיַּעַל כֹּלֵב מַשָּׁם – מחברון, אֶל יוֹשִׁבֵי דְבָר כדי לכבוש את העיר⁵. וְשָׁם דְּבָר
לְפָנֵים – דביר היתה נקראת בעבר קְרִית סֶפֶר⁶:

(טז) וַיֹּאמֶר כָּלֵב, הַאִישׁ אֲשֶׁר יָכָה אֶת יוֹשִׁבֵי קְרִית סֶפֶר, וַלְכָדָה אֶת הָעִיר.
וְנָתַתִּי – אתן לוֹ אֶת עֶבְכָּה בְּתִי, לְאִשָּׁה⁷:

(יז) וַיַּלְכְּדָה אֶת קְרִית סֶפֶר עֲתַנְיָאֵל בֶּן קִנְז, אֶחָי כָּלֵב מֵאֲמוֹ⁸. וַיִּתֵּן לוֹ כֹּלֵב אֶת
עֶבְכָּה בְּתוֹ, לְאִשָּׁה:

(יח) וַיְהִי בְּבוֹאָהּ – כאשר באה עכסה לבית בעלה עתניאל⁹, וַתְּסִיתְהוּ אֶת עֲתַנְיָאֵל
לְשָׂאוֹל – שיבקש¹⁰ מֵאֵת אָבִיהָ שָׂדֶה שִׁיש לידו מעין. ומשראתה שבעלה לא מסכים

1 מצודת דוד. המלבי"ם כתב שיש לחלק בין על פי לאל פי, שעל פי מדבר על ציווי חדש שניתן עכשיו, ואל פי מדבר על ציווי שכבר ניתן לפני זמן רב, ולכן נכתב כאן אל פי, כי כבר ציוה ה' למשה לתת את חברון לכלב.

2 עיין לעיל יד, טו.

3 מצודת דוד (ועיין לעיל יד, טו).

4 כמו שכתוב בספר שופטים (א, פסוק י ופסוק כ), רש"י. ועיין מה שכתבנו לעיל (י, לז).

5 דביר היתה בתחום נחלת יהודה כנ"ל (פסוק ז, וראה עוד להלן כא, טו), וכלב שהיה נשיא השבט (במדבר לד, יט) יצא בראש שבטו כדי לכבשה.

6 בלשון פרס קראו לספר - דביר, רד"ק בשם חז"ל (עבודה זרה דף נד.). וראה להלן (פסוק מט) שנקראה גם בשם קרית סנה.

7 חז"ל דרשו (תמורה דף טז. הובא כאן ברש"י), שהכוונה להלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, והבטיח כלב את בתו למי שיחזיר את ההלכות האלו מתוך פלפול.

8 שכן שם אביו של כלב היה יפונה ולא קנז, רש"י על פי דברי חז"ל (סוטה דף יא:), ועיין עוד לעיל (יד, ו). והרד"ק פירש, שאביו של כלב ועתניאל היו לו שני שמות יפנה וקנז. או שקנז היה שם אבי המשפחה, ולכן נקראו על שמו גם כלב (הקנזי, לעיל יד, ו) וגם עתניאל, ובאמת היו אחים מאב ומאם.

9 רד"ק.

10 רד"ק. ומהר"י קרא פירש, שבעת לכתה לחופה הטתה את עצמה מעל החמור כדי לדבר עם בעלה שיבקש מאביה שדה, וכשראה אביה (כלב) שהיא מתלחשת עם בעלה בפני כל קהל הנאספים חרה לו על חוסר הצניעות, ואמר לה מה לך לדבר עכשיו עם חתנך. ובמצודת דוד פירש, שהסיתה אותו שיתן לה רשות לבקש מאביה, ואכן נתן לה רשות, ואז - ותצנח מעל החמור וגו'.

לבקש את השדה מאביה, וְהִצָּנַח – הטתה את עצמה ליפול¹ מִעַל הַחֲמוֹר לפני אביה, וַיֹּאמֶר לָהּ כָּלֵב מַה לָּךְ שאת מפילה את עצמך, איזו בקשה יש לך:

(יט) וַתֹּאמֶר עכסה לאביה, תִּנָּח לִי בְרָכָה – תוספת טובה² על הנחלה שנתת לי זה מכבר, כִּי בָאֲרֶץ הַנֶּגֶב שמנוגבת ממים נִתְּתָנִי – נתת לי את נחלתי³, וְנִתְּתָה לִי – תתן לי גִּלְת מעיינות⁴ מַיִם. וַיִּתֶּן כָּלֵב לָהּ, אֵת גִּלְת עֲלִיּוֹת – מעיינות מעל⁵ השדה, וְאֵת גִּלְת תַּחְתִּיּוֹת – מעיינות מתחת לשדה⁶: פ

ערי יהודה בנגב

(כ) זֹאת – הערים המנויות להלן, נִחְלַת מַיִם בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפַּחְתָּם – לכל משפחה ומשפחה את החלק המיוחד לה⁷:

(כא) וַיְהִיו הָעָרִים שמוזכרות להלן, כולם הם מְקֻצָּה – על הגבול⁸ שֶׁלְמַיִם בְּנֵי יְהוּדָה. ומתחיל קודם למנות את הערים שהם אֵל – ליד גְּבוּל אֶרֶץ אֲדוֹם, בְּנִגְבָּה – בדרום נחלת יהודה. ואלו הם הערים, קִבְצָאֵל⁹, וְעֵדֶר, וַיְגוּר:

(כב) וְקִינָה, וְדִימֹנָה, וְעֵדֶעְדָּה¹⁰:

1 רש"י.

2 רד"ק. ופירש עוד, מלשון בְּרָכָה. ויונתן תרגם נחלה. ובמצודת ציון פירש, מלשון מתנה (כמו קח נא את ברכתני (בראשית לג, יא)).

3 רד"ק. ויונתן תרגם כמשמעו, שְׂשֻׁמָּת אותי בארץ הנגב.

4 רד"ק. וביאר במצודת ציון, שנקרא המעיין כך על שם שהוא מסתובב ומתגלגל.

5 רד"ק. מדברי התרגום משמע, שהכוונה לשדות עם מים, ונתן לה שדה עליון ותחתון.

6 מהלך הפסוק כולו על פי הרד"ק כאן ובשופטים (א, טו). ורש"י פירש על פי דברי חז"ל (במסכת תמורה דף טז.), שבקשה ממנו שיתן לה משהו לפרנסתה (ברכה – פרנסה), כי נתתני – נתת אותי לארץ הנגב – אדם שהוא מנוגב מכל טובה (חומרית) ואין בו אלא תורה – גלות מים (ושם בגמרא דרשו גם את המשך הפסוק גלות עליות וגלות תחתיות, שענה לה שקבלה אדם שגלויים לפניו סתרי העליונים והתחתונים, ולכן ודאי יהיה לה ממה להתפרנס).

7 מצודת דוד.

8 רש"י, על פי דברי חז"ל (בבא בתרא דף נו.). שלא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולים.

9 עירו של בניהו בן יהוידע (שמואל ב' כג, כ), ואולי היא הנקראת גם יקבצאל (נחמיה יא, כה).

10 לדעת המלבי"ם, מדובר בעיר אחת – קינה, ושתי ערים קטנות הסמוכות לה, ונחשבות כולן כעיר אחת. אך לדעת רש"י הן נמנות כשלוש ערים, ועיין להלן (פסוק לב).

(כג) וְקָדֵשׁ¹, וְחֲצוֹר², וַיִּתְּנֵן:

(כד) זִיף³, וְטָלֶם⁴, וּבְעָלוֹת:

(כה) וְחֲצוֹר, חֲדָתָה, וְקָרִיּוֹת, חֲצָרוֹן שֶׁהָיָה נִקְרָאת גַּם חֲצוֹר⁵:

(כו) אָמָם, וְשִׁמְעָה, וּמִזְלָדָה⁶:

(כז) וְחֲצֵר גִּדְּהָה, וְחֲשִׁמוֹן, וּבֵית פֶּלֶט:

(כח) וְחֲצֵר שׁוּעַל⁷, וּבְאֵר שִׁבְעָה⁸, וּבְזִיזִיתִיָּה:

(כט) בַּעֲלָה⁹, וְעֵיִיב, וְעֶצֶם¹⁰:

(ל) וְאַלְתֹּלַד¹¹, וּבִסִּיל¹², וְחֲרָמָה¹:

1 אין המדובר בעיר קִדְשׁ המוזכרת בתורה על גבול אדום, אלא בעיר אחרת בשם קִדְשׁ, כן משמע מדברי התרגום שתרגם - קִדְשׁ, ולא וקם כדרכו לתרגם את קִדְשׁ.

2 עיין להלן (פסוק כה).

3 להלן (פסוק נה) מופיעה עיר נוספת בשם זיף.

4 הר"י מטראני הביא בפירושו על ספר שמואל (א' טו, ד), שיש אומרים שטלם נקראת גם טלאים, וזאת הכוונה שנאמרה בשאול ויפקדם בטלאים, ששם מנה את הלוחמים.

5 ארבע ערים מנויות בפסוק זה, ונמצא שהיו נחלת יהודה שלש ערים בשם חצור, שתיים המוזכרות בפסוק זה ועוד אחת המוזכרת למעלה (פסוק כג), מצודת דוד. ולדעת המלבי"ם, היא עיר אחת שנקראה קריות חצרון וגם חצור, ומוזכרים עמה גם מהערים הקטנות שלידה, והיא חצור שהוזכרה למעלה, ועיין להלן (פסוק לב).

6 עיר זו נתנה לבני שמעון שקיבלו את נחלתם בתוך ערי יהודה (להלן יט, ב).

7 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ג).

8 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ב).

9 לדעת המלבי"ם, גם עיר זו נתנה לבני שמעון, והיא הנקראת להלן (יט, ג) בלה (ובספר דברי הימים א' ד, כט) בלהה). אך לדעת רש"י, איננה אותה עיר, ועיין להלן (פסוק לב).

10 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ג).

11 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ד).

12 לדעת המלבי"ם, גם עיר זו נתנה לבני שמעון, והיא העיר הנקראת להלן (יט, ד) בתול (ובדברי הימים א' ד, ט) בתואל, ואולי היא גם בית אל שנוכרה עם ערי יהודה (שמואל א' ל, כז). אך לדעת רש"י, איננה אותה עיר, ועיין להלן (פסוק לב).

(לא) וְצִקְלָג², וּמִדְמֹנָה, וּפְנִסְנָה³:

(לב) וּלְבָאוֹת, וְשִׁלְחִים⁴, וְעֵין⁵, וְרִמּוֹן⁶. כָּל הָעָרִים שְׁקִיבְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה בְּנֹגֵב, עָשָׂרִים וְתֵשַׁע עָרִים מוֹקְפוֹת הוּמָה, מִלְּבַד הָעָרִים שֶׁנִּתְּנוּ אַחֲרָיו כִּי לִבְנֵי שְׁמַעוֹן⁷, וְחֲצִרְיָהָן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ם

ערי יהודה בצפון השפלה

(לג) וְהָעָרִים שְׁקִיבְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה בַּשְּׁפֵלָה הֵן, אֲשֶׁת־אֵזֶל, וְצָרְעָה⁸, וְאַשְׁנָה⁹:

(לד) וְזִנּוֹת, וְעֵין גִּנִּים, תַּפּוּחַ וְחֲעִינָם¹⁰:

1 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ד).

2 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ה). בתקופה מאוחרת יותר כבשוה מן הסתם הפלשתים, וכשבא דוד לאכיש מלך גת, נתן לו אכיש את העיר במתנה (שמואל א' כז, ו) ומאז היתה צקלג למלכי יהודה, רד"ק.

3 לדעת המלבי"ם, מדובר בעיר אחת - צקלג, ושתי ערים קטנות הסמוכות לה, ונחשבות כולן כעיר אחת. אך לדעת רש"י הן נמנות כשלוש ערים, ועיין להלן (פסוק לב).

4 לדעת המלבי"ם, לבאות ושלחים אינם שתי ערים, והכוונה היא - לבאות והשלחים שלפניה, וגם עיר זו (לבאות ושלחים) נתנה לבני שמעון והיא הנקראת להלן (יט, ו) בית לבאות ושרוהן. אך לדעת רש"י הן שתי ערים, ואינם המוזכרות בנחלת שמעון, ועיין להלן (פסוק לב).

5 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ז).

6 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ז).

7 תשע ערים שהזכרנו אותן במהלך הפסוקים, והן: מולדה, חצר שועל, באר שבע, עצם, אלתולד, חרמה, צקלג, עין, רמון. ובסך הכל נמנו כאן שלשים ושמונה ערים, נמצאו עשרים ותשע ערים מתוכם שהם של יהודה, רש"י. ולדעת המלבי"ם, גם הערים בעלה, כסיל, לבאות ושלחים, נתנו לבני שמעון, אלא שגם ערי שמעון הן בכלל המספר עשרים ותשע, אלא שהוא מפרש שכמה מן הערים המנויות כאן נחשבות כעיר אחת שנמנתה יחד עם הערים הקטנות שלידה (עיין במהלך הפסוקים למעלה ובהערות), וממילא מניין הערים הוא עשרים ותשע כולל הערים שנתנו לבני שמעון.

8 הערים צרעה ואשתאול מופיעות גם בנחלת דן (להלן יט, מא), כי היו מחולקות בין השבטים יהודה ודן, פרי תבואה (להר"י שווארץ), וכן משמע מבמדבר רבה (י, ה) ומרש"י להלן (יט, מא). והרד"ק (שם) כתב, שיתכן שהיו שתי צרעה ושתי אשתאול.

9 להלן (פסוק מג) מופיעה עיר נוספת בשם אשנה, וכנראה היה לשניהם שם נוסף להבדיל ביניהם, רד"ק.

10 מדובר בעיר אחת ששמה תפוח, וכאלו כתוב תפוח והעין (מעייין) שלה, מעין מה שכתוב גם בנחלת מנשה (להלן יז, ז) אל יושבי עין תפוח, רש"י (על פי מה שפירש את דבריו בספר תבואות הארץ להר"י שווארץ), ועיין להלן (פסוק לו).

(לח) יִרְמוּת, וְעֲדָלָם, שׁוֹכָה¹, וְעֲזָקָה:

(לו) וְשִׁעְרֵיכֶם, וְעֲדִיתֶיכֶם, וְהִגְדַּרְתֶּם, וְהָעָרִים שֶׁנִּמְנו כֹּאן (שֶׁהֵן בְּצִפּוֹן הַשְּׁפֵלָה), אַרְבַּע עָשָׂרָה עָרִים מוֹקְפוֹת חוֹמָה², וְחֲצָרֵיהֶן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ם

ערי יהודה בנגב השפלה

(לז) צִנֹּן, וְחֲדָשָׁה³, וּמִגְדַּל גָּד:

(לח) וְדִלְעָן, וְהַמְצָפָה, וְיִקְתָּאֵל:

(לט) לְכִישׁ, וּבְצֻקָּתָהּ, וְעֵגְלוֹן:

(מ) וּכְבוֹן, וְלַחְמָם, וְכַתְלִישׁ:

(מא) וְהַגְּדֵרוֹת, בֵּית דָּגוֹן⁴, וְנַעֲמָה, וּמִקְדָּה⁵. כָּל הָעָרִים שֶׁנִּמְנו כֹּאן (שֶׁהֵן בְּדֶרוֹם הַשְּׁפֵלָה), יָשִׁישׁ עָשָׂרָה עָרִים מוֹקְפוֹת חוֹמָה, וְחֲצָרֵיהֶן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ם

ערי יהודה במזרח השפלה

(מב) לְבִנְהָ, וְעֵתָר, וְעֶשְׂרֹן⁶:

(מג) וְיִפְתָּח, וְאַשְׁנָה⁷, וְנָצִיב:

1 להלן (פסוק מח) מופיעה עיר נוספת בשם **שוכה**, וכנראה היה לשניהם שם נוסף להבדיל ביניהם, רד"ק.
2 מנין הערים הוא ארבע עשרה כיון שחישבנו את **תפוח והעינים** כעיר אחת, רש"י. והרד"ק פירש, **שהגדרה וגדרתים** היא עיר אחת.
3 מוזכרת בדברי חז"ל (עירובין דף מו:) כעיר קטנה.
4 קרויה על שם עבודה זרה של הפלשתים (שופטים טז, כג).
5 בה נחבאו חמשת המלכים שנלחמו עם גבעון (לעיל י, טז).
6 שתי ערים אלו (**עתר ועשן**) נתנו לבני שמעון (להלן יט, ז).
7 עיין לעיל (פסוק לג).

(מד) וְקַעֲלָהָ¹, וְאַכְזִיב², וּמֵרָאשָׁה. כל הערים שנמנו כאן (שהן במזרח השפלה), תִּשָּׁע ערים מוקפות חומה, וְחֲצִירֶיהֶן – הערים הפרוזות שמכיב כל עיר ועיר: ם

ערי יהודה שעל חוף הים

(מה) עֶקְרוֹן, וּבְנֵתֶיהָ – הכפרים שמכיבה³, וְחֲצִירֶיהָ – הערים הפרוזות שמכיבה:

(מו) מַעַקְרוֹן וְיָמָה – מעקרון ולמערב, היו ליהודה כל הערים אֲשֶׁר עַל יַד אֲשְׁדּוֹד, וְחֲצִירֶיהֶן – הערים הפרוזות שמכיב כל עיר ועיר: ם

עוד ערים על חוף הים

(מז) אֲשְׁדּוֹד, בְּנֵתֶיהָ – הכפרים שמכיבה, וְחֲצִירֶיהָ – הערים הפרוזות שמכיבה, עָזָה, בְּנֵתֶיהָ – הכפרים שמכיבה, וְחֲצִירֶיהָ – הערים הפרוזות שמכיבה שמגיעות עַד נַחַל מִצְרַיִם שעובר בדרום (מערב) ארץ יהודה⁵. וְעָרִים אֵלּוּ מגיעות גם כן למערב⁶ עַד הַיָּם (הגבול) הַגָּדוֹל⁷, וּגְבוּל – האיים שבים הגדול גם הם שייכים לבני יהודה⁸: ם

ערי יהודה בדרום חבל ההר (הר חברון)

(מח) ויהערים שקיבלו בני יהודה בָּהֶר הֵן, שָׁמִיר, וַיִּתִּיר, וְשׁוֹכָה⁹:

(מט) וְדָנָה, וְקִנְיָת סָנָה שְׁחִיא נקראת גם דָּבָר¹⁰: ם

עוד ערים בדרום חבל ההר

1 נזכרת בספר שמואל (א' כג, א - יג) שדוד המלך בא להושיע את יושבי קַעֲלָה מידי פלשתים.

2 אולי היא **כזיב** שבה היה יהודה בעת לדת **שלה** בנו (בראשית לח, ה).

3 תרגום.

4 מהלך הפסוק על פי מצודת דוד.

5 מצודת דוד.

6 מצודת דוד.

7 פירוש הכתיב הוא, הים שהוא הגבול, כי הים היה גבול יהודה, רד"ק.

8 רש"י.

9 עיין לעיל (פסוק לה).

10 עיין בפירוש המלבי"ם לשופטים (א, יא), בביאור העניין שדביר נקראה גם קרית סנה וגם קרית ספר (לעיל פסוק טו, ושם בשופטים).

(ג) וְעֵנָב¹, וְאַשְׁתְּמָה, וְעֵנָבִים:

(כא) וְגִשְׁשׁוֹן², וְחֶלֶץ, וְגִלְחָה³, כָּל הָעֵרִים שֶׁנִּמְנוּ כֹּאן (שֶׁהֵן בְּדֶרוֹם חֶבֶל הָרַח הַחֲבֹרֹן), אֲחֵת עֲשִׂירָה עִירִים מִקְפֹּת חוּמָה, וְחֲצִירִיתָן – הָעִירִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ם

עִירֵי יְחֻדָּה בְּמִרְכְּזוֹ חֶבֶל הָהָר

(כב) אֶרֶב, וְרוֹמָה, וְאַשְׁשָׁעוֹן:

(כג) (וִינָבִים) וִינָבוֹם⁴, וְבֵית תַּפּוּחַ, וְאַפְקָה⁵:

(כד) וְחִמְטָה, וְקִרְיַת אֶרְבֶּעַ שְׁהִיא נִקְרָאת גַּם חֲבֵרוֹן, וְצִיעֹר. כָּל הָעֵרִים שֶׁנִּמְנוּ כֹּאן (שֶׁהֵן בְּמִרְכְּזוֹ חֶבֶל הָרַח הַחֲבֹרֹן), תִּשְׁעַ עִירִים מִקְפֹּת חוּמָה, וְחֲצִירִיתָן – הָעִירִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ם

עִירֵי יְחֻדָּה בְּמִזְרָח חֶבֶל הָהָר

(כה) מַעֲוֹן⁶, בְּרַמֶּל⁷, וְזִיפָה⁸, וְיוֹפְתָה:

(כו) וְיִזְרְעֶאל⁹, וְיִקְדָּעָם, וְזִנְוֹחַ:

(כז) חֲקִין, גְּבַעָה, וְתַמְנָה. כָּל הָעֵרִים שֶׁנִּמְנוּ כֹּאן (שֶׁהֵן בְּמִזְרָח חֶבֶל הָרַח הַחֲבֹרֹן), עֲשָׂרָה עִירִים מִקְפֹּת חוּמָה, וְחֲצִירִיתָן – הָעִירִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ם

1 מערי הענקים שזכרו לעיל (יא, כא).

2 עיין לעיל (י, מא. יא, טז).

3 עירו של אחיתופל הגילני יועץ דוד (שמואל ב' טו, יב).

4 הכתיב והקרי הם שתי צורות של שם העיר.

5 עיר נוספת בשם אפקה קיימת בצפון הארץ (לעיל יג, ד ומלכים א' כ, כו), ואולי היא אפק שזכרה בין ערי אשר (להלן יט, ל).

6 עירו של נבל הכרמלי (שמואל א' כה, ב), שסרב לתת מזון לדוד ואנשיו כשהיו במדבר מתחבאים מפני שאול.

7 בעיר זו היה צאנו של נבל, ולכן נקרא הכרמלי. בעיר זו הציב שאול יד (מזבח או אנדרטא), בשובו ממלחמת עמלק (שמואל א' טו, יב).

8 במדבר שליד עיר זו התחבא דוד פעמים מפני שאול (שמואל א' פרק כג ופרק כו). ועיין לעיל (פסוק כד).

9 עיר נוספת בשם יזרעאלה מוזכרת להלן (יט, יח) בין ערי יששכר, והיא כנראה ליד עמק יזרעאל (להלן יז, טז), שעומד בין מנשה ויששכר.

ערי יהודה בצפון חבל החר

(נח) חֲלָחוּל, בֵּית צוּר, וְגִדְדוֹר:

(נט) וּמִעֲרַת, וּבֵית עֲנֹת, וְאֶלְתֶּקֶן. כל הערים שנמנו כאן (שהן בצפון חבל החר חברון), שיש ערים מוקפות חומה, וְחֲצִירִיָּהֶן – הערים הפרוזות שמסביב כל עיר ועיר: פ

ערי יהודה בחבל החר יערים

(ס) קְרִית בַּעַל שֶׁחֵיָא נקראת גם קְרִית יַעֲרִים, וְהֶרְבָּה. כל הערים (בהר יערים), שְׁתֵּיבָם מוקפות חומה, וְחֲצִירִיָּהֶן – הערים הפרוזות שמסביבן: ס

ערי יהודה במדבר

(פא) והערים שקיבלו בני יהודה בַּמִּדְבָּר הן, בֵּית הָעֶרְבָּה¹, מִדִּין, וּסְכָכָה:

(פב) וְהַנֶּבֶשׁ, וְעִיר הַמִּלָּה, וְעֵין גִּדִּי². כל הערים שקיבלו בני יהודה במדבר, שיש ערים מוקפות חומה, וְחֲצִירִיָּהֶן – הערים הפרוזות שמסביב כל עיר ועיר:

(פג) וְאֵת הַפְּלִשְׁתִּים שֶׁנִּקְרְאוּ חִיבוּסִי על שם מבצרם הגדול³, שהם היו יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם, לֹא (יוכלו⁴) יָכֻלוּ – לא היו רשאים⁵ בְּנֵי יְהוּדָה⁶ לְהוֹרִישָׁם – לגרשם⁷,

1 נזכרת גם ביו ערי בנימין (להלן יח, כב), וכנראה שהן ערים אחרות, או שהתחלקה העיר בין יהודה ובנימין.

2 היא חצצון תמר (דברי הימים ב' כ, ב), שנוכרה במלחמת המלכים בימי אברהם (בראשית יד, ז).

3 היבוסי איננו שם אומה, אלא שם המצודה שהיתה בירושלים וישבו שם הפלשתים, רש"י (וכן משמע בפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ו), אלא ששם כתב שהיו מבני חת). והרד"ק פירש, שיבוס היה שם אדם מהפלשתים ואליו התייחסו הפלשתים שבירושלים.

4 הכתיב מרמז על כך שגם בעתיד (אחרי כתיבת הספר) לא יוכלו להורישם, עד שיבוא דוד, רד"ק.

5 רש"י על פי ספרי (ראה ע"ב). והרד"ק פירש עוד לפי הפשט, שלא יכלו להורישם מפני חוזק המבצר, והוסיף שאולי היתה זאת סיבה מאת ה' כדי שדוד יוריש את יושבי העיר (שמואל ב' ה, ו - ט), ותקרא המצודה על שמו.

6 ירושלים היתה מחולקת בין יהודה ובנימין, כמו שהזכרנו לעיל (פסוק ח), ולכן שייך לומר כאן לא יכלו בני יהודה להורישם, ובשופטים (א, כא) לא הורישו בני בנימין, רד"ק בשופטים. והמלבי"ם (בשופטים א, ח) פירש, שבני יהודה רק לא יכלו להורישם, דהיינו לסיים את ההורשה לגמרי, כי כבר התחילו להוריש את ירושלים כמו שכתוב שם בשופטים (א, ח), ולא יכלו לסיים את ההורשה על ידי כיבוש היבוסי. אבל בני בנימין, לא הורישו כלל, כי לא עסקו בכלל בכיבוש ירושלים.

7 תרגום.

מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך¹. וַיָּשָׁב הַיְבוּסִי אֶת – יחד עם בְּנֵי יְהוּדָה
בִּירוּשָׁלַם, עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר²: פ

נחלת יוסף

טז (א) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל – הנחלה שעלתה בגורל לְבְנֵי יוֹסֵף – מנשה ואפרים³, שקיבלו
נחלותיהם בצד הצפוני של כיבוש יהושע⁴. והתחיל גבולם למזרח מִיְרֵדֶן יְרִיחוֹ, ומשם
בא (בדרום) לְמִי יְרִיחוֹ מְזַרְחָה – הצד המזרחי של מי יריחו⁵. ואולם, משבא הגבול מול
יריחו – לא נטה דרומה לכיוון יריחו⁶, אלא אל הַמִּדְבָּר לצד מערב עֵלָה⁷ הגבול בבואו
מִיְרִיחוֹ, וממשיך משם ללכת בְּהָר בֵּית אֵל, ומגיע לצד המערבי⁸ של בית אל⁹:

(ב) וַיֵּצֵא – התרחב הגבול לצד דרום בדרכו מִבֵּית אֵל, ובא לִזְזָה – ללז¹⁰. וְעֵבֶר
הגבול משם אֶל הַגְּבוּל של האומה שנקראה הָאֲרָבִי¹¹, ועבר בתוך העיר עֲטָרוֹת:

1 בראשית כא, כג. - רש"י בשם חז"ל. ובפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ו) פירש, שלא יכלו להורישם מפני השבועה
שנשבע אברהם לעפרון ויושבי עירו, עיין שם.

2 רד"ק, ועיין לעיל ד, ט. וכאן יודו כולם שכך פירוש הפסוק, שכן כבר הוריש דוד את היבוסים, וכבר גלו בני
יהודה (ובנימין) מהארץ, וכן אמרו חז"ל לגבי פסוק זה במסכת יומא (דף נד.).

3 בתוך נחלה זו קיבלו שני השבטים כל אחד בנפרד, והיו נחלותיהם צמודות זו לזו, מצודת דוד.

4 כמו שכתוב להלן (יח, ה) יהודה יעמד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון, רש"י.

5 מצודת דוד. ופירש המלבי"ם שהיות ומי יריחו נובעים ממערב העיר (כמו ששמע במלכים ב' ב, כג) שאלישע
הנביא המשיך ממעיין יריחו בדרכו לבית אל (שהיא מערבית ליריחו, כמו שמפורש כאן), לכן היה צריך לפרט שהגבול פגע
במים שזרמו במזרח העיר.

6 ונמצא שהיתה יריחו מחוץ לגבול, בנחלת בנימין (שקיבלו נחלתם בין יהודה ואפרים), הגר"א.

7 הגבול כאן עדיין מזרחית לירושלים, ולכן שייך בו לשון עלייה.

8 רש"י.

9 אין זאת לזו שיעקב קרא לה בית אל (בראשית כח, יט), אלא עיר אחרת שנקראה בית אל. והגר"א כתב
שמקום זה היה שמו הר בית אל, והוא המקום שקראו כבר אברהם בית אל (בראשית יב, ח). לדעת הרד"ק
היתה עיר זו בנחלת יוסף (אפרים), ולדעת המלבי"ם היתה בנחלת בנימין.

10 ונמצאה לזו בתוך גבול יוסף, מצודת דוד. לזו זו היא אשר קראה יעקב בית אל (בראשית כח, יט).

11 הדגיש את עניין גבול הארכי כיוון שהיתה עוד עיר בשם עטרוֹת במזרח של ארץ יוסף, כדלהלן (פסוק ז),
מלבי"ם.

(ג) וַיֵּרֶד¹ הַגְּבוּל עוֹד יַמָּה – לַצַּד מֵעֶרֶב², אֶל הַגְּבוּל שֶׁל הָאוֹמָה שֶׁנִּקְרָאָה חֵיפְלִיטִי, וְהַמְשִׁיךְ עוֹד לַצַּד מֵעֶרֶב עַד הַגְּבוּל הַדְּרוֹמִי³ שֶׁל הָעִיר בֵּית חוֹרֵן הַתַּחְתּוֹן, וְהַמְשִׁיךְ עוֹד לַמֵּעֶרֶב עַד הָעִיר גִּזְרָה. וְהָיוּ (תַּצְאָתוֹ) תַּצְאָתָיו – סוֹף הַגְּבוּל, יַמָּה – אֶל הַיָּם⁴:

(ד) וַיִּנְחְלוּ בְנֵי יוֹסֵף בְּתוֹךְ הַנְּחִלָּה הַנִּזְכֶּרֶת שְׁנֵי גוֹרְלוֹת⁵, אֶחָד לְמִנְשָׁה וְאֶחָד לְאַפְרַיִם:

(ה) וַיְהִי הַגְּבוּל שֶׁקִּיבְלוּ בְנֵי אַפְרַיִם מִתּוֹךְ נְחֻלַּת בְּנֵי יוֹסֵף, לְמִשְׁפַּחָתָם – בְּתוֹךְ נְחֻלָּה זוֹ קִבְּלָה כָּל מִשְׁפַּחָה (מִמִּטָּה אַפְרַיִם) אֶת חֻלְקָהּ. וַיְהִי גְבוּל נְחֻלָּתָם, מִזְרָחָה – גְּבוּלֵם הַמְּזֻרָחִי⁶ הִיָּה מֵעֲטֻרוֹת אֲדָר שֶׁבְּדָרוֹם נְחֻלָּתָם (בְּצִפּוֹן נְחֻלַּת בְּנִימִין⁷), עַד בֵּית חוֹרֵן עֲלִיוֹן שֶׁבְּצִפּוֹן נְחֻלָּתָם⁸:

(ו) עֵתָה מִפְּרֹט אֶת הַגְּבוּל הַצִּפּוֹנִי מִהַמְּזֻרָח לַמֵּעֶרֶב⁹, וַיֵּצֵא – הַתֵּרָחֵב הַגְּבוּל מִבֵּית חוֹרוֹן חֵימָה – לְכִיוּן מֵעֶרֶב, וְהִגִּיעַ עַד אֶל הַמִּכְמֶמֶת מִצַּד צִפּוֹן שֶׁל הַמִּכְמֶמֶת¹⁰, וְנָסַב – וְהִקִּיף הַגְּבוּל כִּשְׁהוּא מִתְּפֹשֵׁט עוֹד לַצַּד צִפּוֹן¹¹, מִזְרָחָה – מִצַּד מְזֻרָחָה, אֶת

1 הגבול כבר עבר את המקום שנגד ירושלים, ומעתה הוא יורד.

2 מצודת דוד. והגר"א פירש עוד, שאולי היה שם איזה ים שאליו מתייחס חשבון הגבול.

3 ונמצא שבית חורון תחתון היתה בגבול יוסף (אפרים), מצודת דוד. והגר"א פירש, שעבר בגבול הצפוני של בית חורון תחתון, ובית חורון עצמה היתה בנחלת בנימין.

4 שהוא היה הגבול המערבי, מצודת דוד.

5 מלבי"ם.

6 רש"י. ולדעת הגר"א, הכוונה שנחלת בני אפרים היתה בחלק המזרחי של נחלת יוסף, וגבול זה (מעטרות אדר עד בית חורון עליון) הוא במערב נחלת אפרים.

7 מצודת דוד.

8 רש"י.

9 רש"י (ולדעת הגר"א (שבית חורון היא במערב) מהמערב למזרח). ולדעת מהר"י קרא, הכתוב מפרט את הגבול מהים לכיוון מזרח.

10 ומכמתת עצמה היתה בנחלת מנשה, מצודת דוד.

11 רש"י. ולדעת הגר"א כאן עובר לפרט את הגבול המזרחי מהצפון לדרום.

העיר תִּאֲנַת שִׁלָּה. וְעָבַר אוֹתוֹ – אֵת [תחומה של¹] תִּאֲנַת שִׁלָּה לְכַוּוֹן דְּרוֹם² מִמְּזָרְחַת הָעִיר יְנוּחָה³ שֶׁהִיְתָה מִמְּזָרְחָהּ שֶׁל תִּאֲנַת שִׁלָּה⁴:

(ז) עָתָה מִפְּרָט אֵת הַגְּבוּל הַדְּרוֹמִי, וַיֵּרֶד⁵ מִיְּנוּחָה כְּלָפִי מִזְרָח⁶, אֶל הָעָרִים עֲטָרוֹת וְנַעֲרָתָהּ. וּפָגַע – פָּגַשׁ הַגְּבוּל בְּיִרְיָחוֹ, וַיֵּצֵא – הִתְרַחֵב עוֹד אַחֲרֵי יִרְיָחוֹ, וְהִגִּיעַ עַד הַיַּרְדֵּן:

(ח) לִיד הַיַּרְדֵּן (בְּתַחוּם נַחֲלַת מִנְשָׁה) הִיְתָה עִיר בְּשֵׁם תַּפּוּחַ וְאָף הִיא הִיְתָה שֶׁל בְּנֵי אֶפְרַיִם⁷, וּבְמִתְפֹּיֶה יֵלֶךְ הַגְּבוּל (שִׁישׁ בּו עָרִים לֶאֱפְרַיִם בְּתוֹךְ תַּחוּמֵי מִנְשָׁה⁸) יָמָּה – לְכַוּוֹן מִעֶרֶב, וְהִגִּיעַ לְדְרוֹם⁹ הַנַּחֲלָה שֶׁזֹּרֵם לִיד הַמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא¹⁰ קִנָּה, וַהֲיָיוּ תִּצְאָתָיו – סוּף גְּבוּל עָרֵי אֶפְרַיִם (שֶׁבְּמִנְשָׁה), הַיָּמָּה – אֶל הַיָּם. זֹאת הַמְּפֹרֶטֶת עַד כֵּאֵן הִיא נַחֲלַת מִיָּמָה בְּנֵי אֶפְרַיִם, לְמִשְׁפַּחָתָם – לְכָל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה חֵלְקָה הַמִּיּוּחָד לָהּ¹¹:

(ט) וְלִמְלֶכֶד גְּבוּל נַחֲלָתָם, הָיוּ לֶאֱפְרַיִם גַּם אֵת הָעָרִים שֶׁהָיוּ הַמְּבֻדָּלוֹת – מִבְּדִלּוֹת¹² וּנְיִכְרוֹת שֶׁהָיוּ שְׂיִיכוֹת לְבְנֵי אֶפְרַיִם, וְעָרִים אֵלּוּ הָיוּ בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי מִנְשָׁה בְּשֵׁם שְׂמִתְפּוּחַ וְעַד נַחֲלָה קִנָּה¹³. וְעָרִים אֵלּוּ הֵן, כָּל הָעָרִים מִקְּפוֹת הַחוּמָה, וְחֲצָרֵיהֶן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר:

1 שכן אם הקיף הגבול את תִּאֲנַת שִׁלָּה מִמְּזָרְחָהּ, לא יתכן שעבר בתוך העיר ממש.

2 מצודת דוד.

3 העיר נקראת יְנוּחָה, והיא לא באה במקום לי' בתחילת התיבה (שאין לה צורך כאן).

4 גם יְנוּחָה וגם תִּאֲנַת שִׁלָּה הָיוּ בְּנַחֲלַת מִנְשָׁה, מצודת דוד. ולדעת הגר"א (שכעת הוא מפרט את הגבול המזרחי) הָיוּ שְׂתֵּיהֶם בְּנַחֲלַת אֶפְרַיִם, ואחרי שעבר את מִזְרָחָהּ שֶׁל תִּאֲנַת שִׁלָּה עָבַר גַּם אֵת מִזְרָחָהּ שֶׁל יְנוּחָה.

5 הגבול עומד כאן כבר מזרחית לירושלים, ולכן שייך בו לשון יְרִידָה.

6 מצודת דוד. ולדעת הגר"א הוא המשך של הגבול המזרחי מהצפון לדרום.

7 להלן יז, ח. - רש"י. ומהר"י קרא פירש, שכאן מפרש את רוחב הגבול מדרום לצפון במערב נחלת אפרים. ולדעת הגר"א, העיר תַּפּוּחַ הִיְתָה בְּדְרוֹם מִזְרָח נַחֲלַת מִנְשָׁה (שנחלתם היתה במערב נחלת אפרים).

8 מצודת דוד.

9 להלן יז, ט - י.

10 מהר"י קרא.

11 מצודת דוד.

12 מְבֻדָּלוֹת כְּמוֹ מִבְּדִלּוֹת, או שֶׁמְבֻדָּלוֹת הוא שם התואר לעיר המובדלת, רד"ק.

13 רש"י להלן (יז, ט).

(י) וְלֹא הוֹרִישׁוּ – ולא גרשו בני אפרים אֶת הַכֹּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגִזְרֵי שְׁהִיתָה מִנְחָלָתָם¹ בֵּין הָעָרִים הַמְּבֻדָּלוֹת². וַיֵּשֶׁב הַכֹּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֲפֵרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר³, וַיְהִי הַכֹּנַעֲנִי שֶׁבְּגִזְרֵי לְמַם עֶבֶד – לשלם מס ולעבוד לבני אפרים⁴:
פ

נחלות מנשה ובנימין

נחלת מנשה ואפרים

יז (א) וַיְהִי הַגּוֹרֵל – הנחלה שעלתה בגורל לְמִטָּה מְנַשֶּׁה, ומה שקבל מנשה את נחלתו אחרי אפרים פִּי – על אף שהוא בְּכוֹר יוֹסֵף והיה ראוי לתת לו את נחלתו לפני אפרים, מכל מקום הקדימו את אפרים כי יעקב הקדים בברכתו את אפרים לפני מנשה⁵. אבל בתוך בני מנשה היתה הנחלה בתחילה לְמַכִּיר כי הוא היה בְּכוֹר מְנַשֶּׁה⁶, והוא היה אָבִי הַגִּלְעָד – אביו של גלעד⁷, פִּי – אשר הוא היה אִישׁ מְלַחְמָה ובהר לשבת בערי הגבול⁸, וַיְהִי לוֹ – למכיר, הַגִּלְעָד לבנו גלעד וְהַפָּשָׁן לוֹ עֲצֻמוֹ⁹:

(ב) וַיְהִי הַגּוֹרֵל שִׁיפּוּרְט כֹּאן לְבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים שלא קיבלו נחלה בגלעד ובבשן, לְמִשְׁפַּחָתָם – לכל משפחה ומשפחה חלקה המיוחד לה. וחולקה הנחלה בין משפחות בני גלעד בן מכיר¹⁰, לְבְנֵי אֲבִיעֶזֶר, וְלְבְנֵי חֶלֶק, וְלְבְנֵי אֲשִׁרְיָאֵל, וְלְבְנֵי שָׁכֵם, וְלְבְנֵי

1 להלן כא, כא.

2 מלבי"ם. ובכלי יקר פירש, שגזר היתה בתוך נחלת אפרים ממש, וכוונת הכתוב לומר שהיו להם ערים בגבול מנשה, אבל את גזר שהיתה בגבולם ממש לא הורישו.

3 רד"ק (לעיל טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

4 תרגום. ובמצודת דוד פירש, מס של עבודה, שהמס שנתנו לאפרים היה שעבדו בשבילם בגופם.

5 בראשית מח, יט. - מהר"י אברבנאל. והגר"א פירש, שכיון שמנשה היה הבכור לכן נקרא הגורל על שמו - ויהי הגורל למטה מנשה (ובאפרים לא נזכר גורל אלא ויהי גבול בני אפרים (לעיל טז, ה)). ועיין עוד בהערה הבאה.

6 רש"י. והרד"ק פירש, שכיון שהיה מכיר בכורו של מנשה שהיה בכורו של יוסף, לכן עיקר ברכת משה (דברים לג, יז) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו חלה דווקא עליו יותר מבני אפרים ושאר בני מנשה, ולכן היה איש מלחמה ועל ידי זה כבש את הגלעד והבשן.

7 או שהכוונה שהיה שר על ארץ הגלעד, מצודת דוד.

8 מצודת דוד.

9 הגר"א.

10 במדבר כו, ל - לב.

חפר, וְלִבְנֵי שְׁמִידָע. אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּחוֹת שֶׁנִּמְנְוּ כֹּאן הֵם בְּנֵי מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף הַזִּכְרִים¹, שְׁקִיבְלוּ נַחֲלָה לְמִשְׁפַּחְתָּם – לְכָל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה²:

(ג) וְלִצְלָפְחָד בֶּן חֲפֵר בֶּן גִּלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה³, לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים שְׁקִיבְלוּ נַחֲלָה בָּאָרֶץ, כִּי – אֵלֹא אִם – אֲשֶׁר רַק בָּנוֹת הָיוּ לוֹ. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנוֹתָיו, מִנְּחֻלָּה וְנָעָה חֲגִלָּה מִלִּפְּחָה וְתַרְצָה⁴:

(ד) וְתִקְנֶרְבֶּנָה בְּנוֹת צִלְפָּחַד לְפָנֶי אֱלֻעָזָר הַכֹּהֵן, וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון, וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים שֶׁל הַשִּׁבְטִים, שֶׁהֵם עֲמָדוֹ לַחֲלֹק אֶת הָאָרֶץ⁵, לֵאמֹר – קִרְבוּ אֵלֵיהֶם כְּדֵי לִזְכֹּר דְּבָרִים אֵלֶּה, יְהוָה צִוָּה אֶת מֹשֶׁה, לָתֵת לָנוּ אֶת הַנְּחֻלָּה שֶׁל אֲבִינוּ בְּתוֹךְ אֲחֵינוּ – אַחֵי אֲבִינוּ⁶. וַיִּתֵּן לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ⁷ אֶל – עֹלָם⁸ כִּי יְהוָה, נָחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן⁹:

(ה) וַיִּפְּלוּ חֲבֵלֵי – נַחֲלוֹת מְנַשֶּׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן הַמַּעֲרָבִי עֲשָׂרָה חֲלָקִים, שִׁשָּׁה לִשְׁשׁ הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּזְכָּרוֹת וְאַרְבַּעָה לַבָּנוֹת צִלְפָּחַד¹⁰. וְעֲשָׂרָה חֲבָלִים אֵלֶּה הָיוּ לְבֵד – חוּץ מֵאֲרָץ הַגִּלְעָד וְהַפָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעַבְרָה לַיַּרְדֵּן בְּמוֹזָרָה, שֶׁשֶּׁם קִיבְלוּ שָׂאֵר בְּנֵי מְנַשֶּׁה:

1 לעומת המוזכרות בפסוק הבא שהיו נקבות, הגר"א.

2 מצודת דוד.

3 חישב את ייחוסו בן אחר בן כדי להודיע שהיה צדיק בן צדיק, הגר"א.

4 מנה אותן כאן לפי סדר חכמתם, הגר"א.

5 לעיל יד, א.

6 מצודת דוד, והיינו שאחינו הכוונה לבני שבטנו.

7 על אף שגם אלעזר והנשיאים חלקו את הארץ, עיקר החלוקה נקראת על שם יהושע (עיי' לעיל א, ו).

8 המלבי"ם (לעיל טו, יג) כתב, שכתב אל פי כיון שציווי ה' היה כבר בימי משה (על פי נאמר על ציווי חדש, ואל פי נאמר על ציווי שכבר נאמר זמן רב לפני כן).

9 חז"ל (בבא בתרא דף קיח:): ביארו, שקיבלו גם חלק בתוך נחלת חפר אביו של צלפחד, ולכן כתוב שקיבלו נחלה בתוך אחי אביהן.

10 כי קיבלו את נחלת אביהן שהיה מיוצאי מצרים. וגם את חלק אביהן בירושת אביו חפר שגם היה מיוצאי מצרים, ובנחלה זו (של חפר) קיבלו שני חלקים כי צלפחד היה בכור. וגם קיבלו את חלק אביהן בירושת אחיו שמת במדבר ולא היו לו בנים (ועל אף שלגבי מנין החבלים אצל אחי אביהן לא מנה את החלקים עצמם (שהיו צריכים להיות שמנה עשר, כי כל אחד קבל גם מירושת אביו וגם מירושת האח שמת בלי בנים) אלא את המשפחות, בכל זאת מנה אצל הבנות את כל החלקים, כדי ללמד שארץ ישראל מוחזקת לישראל מאבותיהם וחל עליה הדין שבכור מקבל פי שנים (כי דבר שבא לאחר מיתת האב אין הבכור מקבל בו פי שנים)), כן פירשו חז"ל בבבא בתרא (דף קיח:). והר"י מטרנאני פירש, שבנחלת מנשה היו עשרה מחוזות (ופרטם המלבי"ם: א. מהמכמתת עד עין תפוח (להלן פסוק ז). ב. ארץ תפוח עד נחל קנה (להלן פסוק ח). ג. מצפון נחל קנה עד הים (להלן פסוק ט). ד. בית שאן ובנותיה. ה. יבלעם ובנותיה. ו.

(ו) ומבאר את הסיבה למה קיבלו עשרה חבלים, **כִּי בָנוֹת צִלְפַּחַד** שהיה מבני **מְנַשֶּׁה**, נָחֲלוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ בָּנָיו של מנשה, ולכן קיבלו תוספת של חלקי הבנות¹. וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד שבעבר הירדן המזרחי² הִיְתָה לְבָנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים – לשאר בני מכיר וגלעד, ולכן קיבלו רק עשרה חבלים ולא יותר³:

(ז) וַיְהִי הַגִּבּוֹל שְׁקִיבֻלוֹ בְּנֵי מְנַשֶּׁה מֵתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי יוֹסֵף, גְּבוּלֵם הַמַּעֲרָבִי⁴ הַתְּחִיל מִנַּחֲלַת בְּנֵי אֲשֵׁר שֶׁבְצִפּוֹן מַעֲרָב, וּמִשָּׁם הִגִּיעַ עַד הַמַּכְמָתַת שֶׁבְּדָרוֹם מַעֲרָב⁵, אֲשֶׁר הַמַּכְמָתַת הִיא עַל פְּנֵי – מִקְבִּילָה לַעִיר שְׂכֶם שֶׁהִיְתָה בְּנַחֲלַת אִפְרַיִם⁶ (בְּדָרוֹם מַעֲרָב⁷). וְהַלֵּךְ הַגִּבּוֹל לְמִזְרָח כִּשְׁהוּא נוֹטָה בְּאַלְכֶסוֹן⁸ אֶל הַיַּמִּין – לְכִיוּן הַדָּרוֹם, וְהִגִּיעַ אֶל יִשְׂבִּי – הַיּוֹשְׁבִים בְּעֵין תַּפּוּחַ:

(ח) לְבָנֵי מְנַשֶּׁה הִיְתָה שְׁיִיכַת אֶרֶץ – הַכַּפָּרִים וְהָעָרִים שֶׁסְּבִיב הָעִיר⁹ תַּפּוּחַ. וְהָעִיר תַּפּוּחַ עֲצָמָה שֶׁהִיְתָה אֶל – לִיד גִּבּוֹל מְנַשֶּׁה, הִיְתָה שְׁיִיכַת¹⁰ לְבָנֵי אִפְרַיִם:

(ט) וַיֵּרֶד הַגִּבּוֹל מִתַּפּוּחַ לְכִיוּן מַעֲרָב אֶל נַחֲל קָנָה. נֶגְבָּה – מִצַּד דָּרוֹם לְנַחֲל הַיּוֹרְדִים הָאֵלֶּה – הַמַּבְדִּלוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ לְמַעַל שֶׁהִיוּ¹¹ לְאִפְרַיִם בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה. וְהַגִּבּוֹל מְנַשֶּׁה הִיָּה מִצִּפּוֹן לְנַחֲל, וַיְהִי תִצְאָתוֹ – סוֹף הַגִּבּוֹל, הַיַּמָּה – אֶל הַיָּם¹²:

דָּאָר וּבְנוֹתֶיהָ. ז. עֵין דוֹר וּבְנוֹתֶיהָ. ח. תַּעֲנַךְ וּבְנוֹתֶיהָ. ט. מִגִּידוֹ וּבְנוֹתֶיהָ. י. שְׁלֹשֶׁת הַנֶּפֶת (שְׁבַע מַחֲוֹזוֹת אֱלוֹ מוֹזְכָּרִים לַחֲלֹן בַּפְּסוֹק יא).

1 המלבי"ם פירש לפי דרכו, שבגלל שגם בנות צלפחד קיבלו נחלה, היו צריכים שטח יותר גדול.

2 רש"י.

3 מצודת דוד.

4 מצודת דוד. ולדעת הגר"א - הגבול הצפוני.

5 מצודת דוד. והגר"א פירש, שהמכמתת היתה בצפון מזרח של נחלת מנשה, כמו שמשמע מכך שהיא היתה על פני שכם (ולדעת המצודות הכוונה שהיתה מקבילה לעיר שכם).

6 להלן כא, כא.

7 מצודת דוד.

8 מצודת דוד. והגר"א פירש, שעתה מפרש את גבול מזרח בני מנשה, והולך מהצפון לדרום.

9 רש"י.

10 מלבי"ם.

11 רש"י ומלבי"ם.

12 מצודת דוד.

(י) **נְגִבָה** – דרום נחלת יוסף היתה שייכת ל**אֶפְרַיִם**, ו**צִפּוֹנָה** – וצפון נחלת יוסף היתה שייכת¹ ל**מְנַשֶּׁה**, ו**יְהִי הַיָּם** סוף גבולו של מנשה². ו**בְּאֶשֶׁר יִפְגְּעוּן מְצֻפֹּן** – נחלת אשר היתה מצפון (מערב) נחלת מנשה, ו**בְּיִשְׁשָׁכָר מְמוֹזָרָח** – נחלת יששכר היתה ממוזרח (צפון) נחלת מנשה:

(יא) ומלבד מה שהיתה נחלת מנשה סמוכה לנחלות יששכר ואשר, ו**יְהִי לְמְנַשֶּׁה** גם ערים **בְּיִשְׁשָׁכָר וּבְאֶשֶׁר** – בתוך גבולות נחלותיהם ממש³. ואלו הן הערים, העיר **בֵּית שֹׁאֵן וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה⁴, ו**הָעִיר יִבְלָעַם וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ו**אֶת יִשְׁבִּי** – היושבים בעיר **דָּאָר וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ו**יִשְׁבִּי** – היושבים בעיר **תַּעֲנָן וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ו**יִשְׁבִּי** – היושבים בעיר **מִגְדוֹ וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ומה שהזכרנו שהיו שייכים לבני מנשה הערים **דָּאָר** ועין **דוֹר**, הכוונה שהיו להם את **שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת** – המחוזות, שהיו בתחום ערים אלו⁵:

(יב) **וְלֹא יָכֻלוּ בְנֵי מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ** – לגרש⁶ את יושבי **הָעָרִים הָאֵלֶּה** של בני מנשה בנחלת יששכר ואשר⁷. ו**יִזְאָל** – רצה⁸ **הַכְּנַעֲנִי לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ הַזֹּאת** ואכן נשאר בן הכנענים מחוסר כוחם של בני מנשה נגדם:

1 רש"י. והגר"א פירש, שהכוונה ל**דרום וצפון** הנחל, כמו שכתוב בפסוק הקודם.

2 מצודת דוד (כי על **אפרים** כבר אמר לעיל (טז, ח) שהיה גבולו עד הים). והמלבי"ם פירש, ו**יהי הים גבולו** שעד הים נמשך ענין זה ש**דרום** הנחל היה ל**אפרים** ו**צפון** הנחל ל**מנשה**.

3 מלבי"ם.

4 תרגום.

5 כמו שנאמר לעיל (יב, כג) **מֶלֶךְ דוֹר לַנָּפֶת דוֹר**, וכן נאמר (לעיל יא, ב) **וּבְנֵי דוֹר מִים**, רש"י. ובמצודת דוד פירש, שכל הערים שנזכרו בפסוק עמדו בשלשה מחוזות. והמלבי"ם פירש, שהכוונה למקום נוסף שהיו בו שלשה מחוזות מחוברים, ולכן נקרא **שלשת הנפת**.

6 תרגום.

7 מלבי"ם, ועיין עוד להלן (פסוקים יד - יח).

8 רש"י. ויונתן תרגם מלשון **התחלה**, וביאר בכלי יקר שהכנעני ישב **מתחילה** בלא לתת **מס** (ורק אחר כך **כשחזקו בני ישראל** נתנו אותם **למס**, ולא כמו אצל בני אפרים שכתוב מלכתחילה **ויהי למס עובד** (לעיל טז, י), או שהכוונה שהכנעני **התחיל** להרים יד במרד, ולכן לא יכלו להורישם (אבל אצל בני אפרים לא כתוב **שלא יכלו** להורישם, כי בני אפרים מרצונם לא הורישו את יושבי גזר).

(יג) וַיְהִי כִּי – כאשר חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל על הכנענים, גם אז עדיין לא גרשו אותם לגמרי¹, אלא וַיִּתְּנוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי לָמָּם – הכניעו אותם שיתנו להם מם, וַהֲוִירְשׁוּ – לגרש לא הוֹרִישׁוּ – לא גרשו בני מנשה את הכנעני: ם

טענת בני יוסף על נחלתם

(יד) וַיִּדְבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף – חצי שבט מנשה (שבעבר הירדן המערבי)², אֶת – עם יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – דברו אתו דברים אלו, מִדּוּעַ נִתְּנָה לִי – לנו³ לְנַחֲלָה גּוֹרֵל אֶחָד וְחֶלֶל אֶחָד – גורל כאחד מן השבטים הקטנים ממנו⁴, וְאֲנִי – אנחנו (בני מנשה) עִם רַב, עַד אֲשֶׁר אֵתָּה רֹאאָה שְׁעַד בָּהּ – עד כדי כך בִּרְכֵנִי יְהוָה – ברך אותנו והפריה אותנו להיות במספר הגדול הזה שאתה רואה אותנו היום⁵:

1 כוונתו להוכיח את בני מנשה, שעל אף שבתחילה היו אנוסים כי לא יכלו לנצח את הכנעני, אבל אחר כך כשכבר יכלו לנצחם - גם לא גרשו אלא רק נתנום למס, או שנפרש שגם כשהצליחו להכניעם, עדיין היה חזק כוחם של הכנענים ולא יכלו להורישם לגמרי, כלי יקר.

2 כי רק מנינם של מנשה גדל ממה שהיה להם בצאתם ממצרים (מ-32,200 (במדבר א, לה) ל-52,700 (במדבר כו, לד)), ואילו מנינם של אפרים התקטן בכניסתם לארץ (מ-40,500 (במדבר א, לו) ל-32,500 (במדבר כו, לו)), וחלוקת הארץ היתה לפי מנין יוצאי מצרים, רש"י ורד"ק. והר"י מטראני פירש, שהכוונה גם על בני אפרים כמו שמשמע להלן (פסוק יז) ויאמר יהושע אל בית יוסף לאפרים ולמנשה לאמר (ותירץ זאת הרמב"ן בפירושו על התורה (במדבר כו, נד), שבני אפרים באו לעזור לאחיהם בני מנשה בטענתם. אלא שלדעתו באו בני מנשה להתלונן לאחר שלא הצליחו להוריש את הכנעני מכל עריהם (כנ"ל פסוק יב)).

3 כתב בלשון יחיד, כי גדול השבט (חניאל בן אפוד/קמואל בן שפטן (במדבר לד, כג - כד) דיבר בשם כולם, הר"י מטראני.

4 רד"ק. והרלב"ג פירש, גורל אחד - גורל מוגבל שלא נוכל להרחיבו כשנרבה ונצטרך יותר. והר"י מטראני פירש, גורל אחד כמשמעו, שהתלוננו בני אפרים ומנשה על שנתן לשניהם נחלה אחת. וביאר הגר"א, שחלוקת הארץ היתה לפי מחוזות ולפי מספר האנשים, דהיינו שחלקו את הארץ לשנים עשר מחוזות בחלקים שווים, ואחר כך חישבו את מנינו של כל שבט והוסיפו לו או הפחיתו לפי הצורך, וטענת בני יוסף היתה שלא הוסיף להם על נחלתם לפי צרכם (לדעת המלבי"ם היתה טענה זו לפני שהוסיף להם יהושע את הערים באשר וביששכר (כדלעיל פסוק יא), וראה עוד להלן (פסוקים יז - יח)). והרמב"ן בפירושו על התורה (במדבר כו, נד) ביאר, שטענתם היתה שאם היה נותן להם (לבני מנשה) את נחלתם במקום אחר (לא בצמוד לבני אפרים), אולי היה להם יותר קל לכבוש את הערים שבמקום ההוא, והיו יכולים לכבוש את כל נחלתם, או שהתכוונו לטעון - למה חלקת את נחלתנו לשני חלקים, בזמן שהוא גורל אחד והיה ראוי לכל אחד מאתנו בנפרד.

5 רש"י (והזכיר עוד את דרשת חז"ל (ילקוט שמעוני רמז כט) עד כה - עד שהתרבה מנין שבטנו כמספר כ"ה אלפים ממה שמנו אותנו ביציאת מצרים). ומהר"י קרא פירש, שכל כך ברכני ה', עד אשר על אף שמגיעה נחלתי עד כה - עד הים הגדול, עדיין אין הנחלה מספיקה לי.

(טו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי מִנְשָׁה, אִם אַכְנָן עִם רַב אֶתְּהָ כְּדֹבֵרִךְ, אִם כֵּן יִשׁ לָכֶם מִסְפִּיק כַּח כְּדֵי לִכְרוֹת יַעֲרוֹת¹, וְלִכְנָן עֲלֶיהָ לָךְ (- בְּשִׁבִּילֶךְ) הַיַּעְרָה - אֵל הַיַּעַר². וַיִּבְרָאת - תִּכְרוֹת אֶת עֲצֵי הַיַּעַר³ לָךְ - בְּשִׁבִּיל שִׁיחִיהָ לָךְ מִקּוֹם לִשְׁבֶּת⁴ שָׁם, בְּאַרְיֵן זֶה שֶׁבָּה יוֹשְׁבִים כּוֹס הַפְּרִזִּי וְהַרְפָּאִים. זֹאת תַּעֲשׂוּ בִּי אַתֶּם אוֹמְרִים⁵ שְׁאֵין - דְּחֹק וְקִטְוֶן⁶ לָךְ מוֹשֶׁבֶךְ שֶׁבְּהָר אֶפְרַיִם:

(טז) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לִיהוֹשֻׁעַ, לֹא יִמָּצֵא - לֹא יִסְפִּיק⁷ לָנוּ הָהָר - הָר אֶפְרַיִם, כִּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁהוּא דְּחֹק לָנוּ מִלְּשִׁבֶּת בּוֹ⁸. וְיִמָּה שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁנִּפְנָה אֶת הַיַּעַר, לֹא נוֹכַל לַעֲשׂוֹת זֹאת כִּי⁹ רָכַב בְּרִזָּל יֵשׁ בְּכָל הַפְּנִיעָנִי (- הַפְּרוֹזִי וְהַרְפָּאִים¹⁰) הַיֹּשֵׁב בְּאַרְיֵן הָעֵמֶק, וְרִכְבֵּי בְּרִזָּל כְּאֵלֶּה יֵשׁ לְכַנְעֵנִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעִיר בֵּית שֶׁאֵן וּבְנוֹתֶיהָ - הַכַּפְרִים שֶׁמִּבִּיבָה, וְלְכַנְעֵנִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֵמֶק יִזְרְעֵאל:

1 רש"י.

2 לדעת הרד"ק, יער זה היה בהר אפרים, ואמר להם שודאי יסכימו בני אפרים שתנחלו בהר שלהם, כי גם להם עדיף שיהיה המקום יישוב מאשר יהיה יער (ומצויות בו חיות רעות), וגם ישמחו שתורישו את הפרזי והרפאים. ולדעת מהר"י קרא (שלא מדובר כלל ביער), היו ערים אלו של הפרזי והרפאים בנחלת יששכר ואשר, והם הערים שנזכרו לעיל (פסוק יא) שקיבלו בני מנשה בנחלת יששכר ואשר, ואחרי שפרט הכתוב את כל נחלת מנשה, פרט איך קיבלו את הערים ההם, שבתחילה קיבלו רק את נחלתם (לפי הגבולות הכתובים), ואחרי שהתלוננו נתן להם יהושע עוד ערים ביששכר ובאשר.

3 כמו וַיִּבְרָא אוֹתָהֶן בְּחִרְבוֹתָם (יחזקאל כג, מז), שהוא לשון כריתה, רש"י. ומהר"י קרא פירש, שתשמיד את הפרזי והרפאים היושבים שם כמו שכורות עצים, ולא היה המקום יער באמת, אלא הוא משל שהפרזי והרפאים היו רבים כעצי היער (והרלב"ג פירש את הפסוק על שני העניינים, ובראת לך שם - שתכרתו את עצי היער, בארץ הפרזי והרפאים - שתשמידו אותם). והמלבי"ם פירש, שיתברא' לך ארץ חדשה מלאה שדות וכרמים על ידי שתכרות את העצים.

4 מצודת דוד.

5 הר"י מטראני.

6 רש"י. וביאר במצודת ציון, שפירוש המילה אץ הוא מהירות כמו ולא אץ לבוא כיום תמים (לעיל י, יג) והכוונה היא שמרוב שהנחלה קטנה אפשר ללכת במהירות מצד לצד בנחלה. והמלבי"ם פירש, שהר אפרים ממהר לכם, כלומר שהוא מצפה שתבואו כבר לכרות את יערותיו ולשבת בו.

7 תרגום.

8 רש"י. והרד"ק פירש, שאמרו לו שלא יספיק להם ההר גם אחרי שיכרתו את היער.

9 רש"י. והרד"ק פירש, שאמרו לו, שגם אם יאמר להם שהם יכולים להרחיב עוד את גבולם על ידי שיורישו את הפרזי והרפאים שבערים שליד היער (בעמק שליד הר אפרים), את זה לא יוכלו לעשות מפני חוזק העם שיושב שם, שכן יש להם רכבי ברזל.

10 גם הם היו מבני כנען, רש"י (עין בראשית טו, כא ודברים ז, א ועין בויקרא רבה יז, ח).

(יז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בֵּית יוֹסֵף - לשני השבטים של יוסף, דהיינו לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה, לֵאמֹר - אמר להם דברים אלו. היות שְׁעָם רַב אֲתָהּ, וְמִמִּילָא כַח גְּדוֹל לְמַלְחָמָה יִשׁ¹ לָךְ, לֹא יִהְיֶה לָךְ גְּדוֹל אֲחֶךָ - גורל כאחד מן השבטים הקטנים²:

(יח) כִּי - אלא הִר יִהְיֶה לָךְ, כִּי יַעַר הוּא ואינו מתאים אלא לשבט שיש לו עם רב ויכולים לפנות את היער, וַיִּבְרָאתוּ - תכרות את העצים שביער, וַיִּהְיֶה לָךְ את תַּצְאָתוֹ - הגבול היוצא מההר הזה והלאה³. כִּי בגלל שאתה עם רב, תִּזְרִישׁ - תוכל לחרוש אֶת הַכְּנָעִנִי שיושבים שם, ושאר השבטים לא יוכלו להלחם בו משני טעמים, א. כִּי רַכֵּב בָּרוֹל לֹא, ב. כִּי חֹזֵק הוּא: פ

הקמת המשכן בשילה והגורל לחלוקת הארץ

יח (א) וַיִּקְחֵלוּ - נאספו כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אל העיר שִׁלָּה אשר בנחלת אפרים⁴, וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד - יריעות המשכן, על גבי בניין של אבנים⁵. ואחר שהשכינו את המשכן שם, הָאָרֶץ של בני יוסף (שהיתה קשה לכיבוש⁶) נִכְבְּשָׁה לַפְּנִימָה בקלות⁷:

(ב) וַיִּזְתְּרוּ - נשארו בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל - מתוך כלל השבטים, אֲשֶׁר לֹא חָלְקוּ אֶת נַחֲלָתָם בתוך הארץ, שְׁבָעָה שְׁבָטִים. כי שנים וחצי שבטים (ראובן גד וחצי מנשה)

1 רלב"ג. והמלבי"ם פירש שדיבר על שתי מעלות שיש בהם, א. שהם עם רב בכמות. ב. שיש להם כח גדול של גבורתם.

2 עיין לעיל פסוק יד.

3 מצודת דוד.

4 עיין זבחים דף קיח:

5 רש"י על פי דברי חז"ל (זבחים דף קיב:).

6 כנ"ל (יז, יב).

7 רש"י ומצודת דוד. והרלב"ג פירש, שהכוונה לכלל ישראל, שרוב הארץ כבר נכבשה לפניהם, וגם מהר"י קרא כתב, שהכוונה שהארץ נכבשה לפני ישראל בכללות, וביאר שלכן רק אז הכינו מקום למשכן, כמו שכתוב (דברים יב, י - יא) וְעָבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן, וַיִּשְׁבְּתֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם מֵנַחֵל אֶתְכֶם, וְהָיָה לָכֵן מִכָּל אִיבֵיכֶם מִסְבִּיב וַיִּשְׁבְּתֶם בָּטָח, וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לִשְׁכֵן שְׁמוֹ שֵׁם וּגו', דהיינו שרק אחרי שיכבשו את הארץ, יבחר ה' מקום לשים בו את המשכן.

נחלו כבר בעבר הירדן המזרחי, וגם מבין השבטים של העבר המערבי – כבר חלקו שנים וחצי שבטים (יהודה אפרים והחצי הנותר משבט מנשה)¹:

(ג) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד אֲנִי – עַד מִתִּי² אַתֶּם מִתְּרַפִּים – מִתְּעַצְלִים³, לָבוֹא כָל אֶחָד בְּנַחֲלָתוֹ כְּדִי לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם:

(ד) הָבוּ – הַכִּינוּ⁴ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים לְשֹׁבֵט – שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים מִכָּל שִׁבְט (מִתּוֹךְ שִׁבְעַת הַשִּׁבְטִים שֶׁעֲדִיין לֹא חָלְקוּ אֶת נַחֲלָתָם). וַאֲשַׁלְּחֶם אֶת עֹשְׂרִים וְאֶחָד הָאֲנָשִׁים (שְׁלֹשָׁה מִכָּל שִׁבְט), וַיִּקְמּוּ וַיִּתְּחַלְּכוּ בָאָרֶץ לִרְאוֹת אֶת כָּל חִבְלֵי הָאָרֶץ (גַּם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעֲדִיין לֹא נִכְבְּשׁוּ⁵), וַיָּבִיבוּ אוֹתָהּ (– אֶת הָאָרֶץ) לְפִי נִחְלָתָם – לְפִי מִסְפַּר הַחֲלָקִים שֶׁצָּרִיךְ לְהִנְחִיל בָּאָרֶץ (לְשִׁבְעָה שִׁבְטִים)⁶, וְאַחֵר כֵּךְ יָבֹאוּ הַשְּׁלִיחִים הָלָלוּ אֵלַי כִּשְׁבִידָם הַרְשׁוֹם הַמְּדוּקָדֵק שֶׁל כָּל חִבְלֵי הָאָרֶץ⁷:

(ה) וַיִּתְּחַלְּקוּ – תִּתְּחַלְּקוּ אוֹתָהּ – אֶת הָאָרֶץ לְשִׁבְעָה חֲלָקִים שׁוּיִם, לְפִי חִבְלֵי הָאָרֶץ. שִׁבְט יְהוּדָה יַעֲמִד עַל גְּבוּלוֹ – נַחֲלָתוֹ שֶׁמִּנְגֵּב – מִדְּרוֹם, וּבֵית יִזְכָּר (אֲפֵרַיִם וּמְנַשֶּׁה) יַעֲמִדוּ עַל גְּבוּלָם מִצָּפוֹן לָאָרֶץ שֶׁנִּכְבְּשָׁה כָּבֵר. וְשִׁבְעַת הַשִּׁבְטִים הַנּוֹתָרִים יִנְחֲלוּ בִשְׁטַח שְׁבִינֵיהֶם, וְכֵן בְּשָׂאֵר הָאָרֶץ שֶׁעֲדִיין לֹא נִכְבְּשָׁה⁸:

(ו) וְאַתֶּם – הַשְּׁלִיחִים שִׁילְכוּ בָאָרֶץ⁹, תָּבִיבוּ אֶת כָּל עֵרֵי הָאָרֶץ וְתִחְלְקוּ אֶת הַמַּחֲזוֹת לְשִׁבְעָה חֲלָקִים כְּדִי שִׁיחִיו לְנַחֲלָה לְשִׁבְעַת הַשִּׁבְטִים², וַהֲבֵאתֶם אֵלַי אֶת מַה

1 רש"י.

2 תרגום.

3 תרגום ורש"י. ובמצודות פירש שהוא עניין רפיון ידים למלחמה, כי לא רצו לנחול את נחלותיהם מפחד שמא כשיפרדו כל אחד לנחלתו לא יוכלו מספיק לבוא זה לעזרת זה במלחמה, והוכיחם שלא יתרפו ויבטחו בה' שיורישו את הגויים הנשארים גם בלא שיעזור שבט אחד לחבירו.

4 רש"י על התורה (שמות א, י).

5 כנ"ל יג, ב - ו.

6 מצודת דוד.

7 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י.

8 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. ומהר"י קרא פירש, שהפסוק מסביר טעם - מדוע תתחלקו אותה רק לשבעה חלקים ולא לתשעה ומחצה, כיון שיהודה יעמוד - עומד כבר - על גבולו וגו', דהיינו ששנים ומחצה כבר קבלו את נחלתם.

9 רד"ק. ולדעת מצודת דוד כוונת המילה ואתם היא אכן על כל עם ישראל, כי השליחים הלכו בשליחותם.

שכתבתם הנה - לכאן (לשילה)³. וְיָרִיתִי - אשליך⁴ לְכֶם גִּזְרֵל פֶּה (- בשילה) לְפָנַי
המשכן שבו שוכן יהוה אֱלֹהֵינוּ:

(ז) ומוסיף לבאר להם למה ציוה אותם לכתוב רק שבעה חלקים וחלא הם שלשה עשר שבטים⁵. קודם כל כי שבט לוי לא נחשב פִּי אֵין חֶלֶק של נחלה לְלוֹיִם בְּמִקְרָבָם - בארץ ישראל, פִּי המתנות שהלויים מקבלים כשכר⁶ לְכֹהֲנֵת יְהוָה הם נַחֲלָתוֹ של שבט לוי ואינם צריכים עוד חלק בארץ. וְעוֹד, שכן שני שבטים וחצי שהם גֵּד וְרֹאשִׁיבֵן וְחֲצִי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה, לְקָחוּ - קיבלו⁷ נַחֲלָתָם מֵעֶבֶר לִירֵדֵן מִזְרָחָה - מהצד המזרחי של הירדן, שזאת הנחלה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה, ולכן נשארו רק תשעה שבטים וחצי שצריכים לקבל נחלה בעבר המערבי, ומתוכם כבר קיבלו שני שבטים וחצי (יהודה אפרים וחצי מנשה), ונשארו רק שבעה שבטים שצריכים לקבל נחלה:

(ח) וַיִּקְמוּ עֲשָׂרִים וָאֶחָד הָאֲנָשִׁים, שלשה מכל שבט, וַיִּלְכוּ לראות את חבלי הארץ. וכשיצאו לדרך זרו יהושע שוב את השליחים⁸, וַיֵּצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאֲנָשִׁים הַחֲלָכִים לְכַתֹּב אֶת שְׁבַעַת חבלי הארץ לְאָמֹר - ציום בדברים אלו, לְכוּ לדרככם בשליחות ישראל, וְהִתְחַלְכוּ בְּאֶרֶץ לראות את כל חבליה, וְכַתְּבוּ אוֹתָהּ (- את חבליה) וְשׁוּבוּ אֵלַי עם מה שכתבתם, ופֶה אֲשֶׁלִּיךְ לְכֶם גִּזְרֵל לְפָנַי המשכן שבו שוכן יהוה שמשכן זה נמצא (כאן) בְּשִׁלָּה:

1 מהר"י קרא.

2 מתחילה נכתבו מחוזות הארץ באופן כללי, ואחר שנקבע מקום כל שבט ושבט לפי הגורל - נעשו הגבולות המדויקים לפי מספר האנשים שבכל שבט ושבט, רש"י.

3 מצודת ציון.

4 תרגום ורש"י.

5 מצודת דוד. אינו מדבר כאן, אלא על שלשה וחצי שבטים (לוי שלא קבלו נחלה כלל, ושנים וחצי שבטים שכבר קבלו בעבר הירדן המזרחי), כי בפסוק ה' כבר הובן שיהודה ושארית בני יוסף (שהם בסה"כ שנים וחצי שבטים) כבר קבלו נחלתם בעבר המערבי.

6 רד"ק.

7 תרגום.

8 רד"ק.

(ט) וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים בשליחות יהושע וַיַּעֲבְרוּ בָּאָרֶץ לראות את כל חבלי הארץ, וַיָּבִיטוּ בָּהֶן את הארץ לְעָרִים – לפי גודל הערים¹, וחלקו את כולה לְשִׁבְעָה חֲלָקִים בשביל שבעת השבטים, וחלוקה זאת כתבו עַל סֵפֶר. וַיָּבֹאוּ השליחים אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַמַּחֲנֶה שהיה בשלה: **הַמַּחֲנֶה**

(י) וַיִּשְׁלַח לָהֶם (לבני ישראל) יְהוֹשֻׁעַ, גִּזְרֵל בְּשִׁלָּה – לַפָּנִי יְהוָה, להכריע את חלוקת המחוזות בין השבטים. ואחר שקבע את התחום הכללי של כל שבט – וַיַּחֲלֶק שָׁם (בשילה) יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בחלוקה מדויקת לפי מספר האנשים שבכל שבט². בְּמַחֲלָקָתָם – כפי החלוקה שמפורשת להלן³: **פ**

נחלת בנימין

(יא) וַיַּעַל הַגִּזְרֵל של מִטָּה בְּנֵי בְנִימִן, אשר מגורל זה קבלו נחלתם לְמִשְׁפַּחָתָם – לכל משפחה ומשפחה את חלקה המיוחד⁴. וַיֵּצֵא גִבּוֹל גִּזְרֵלָם, בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה (מדרום) וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף (מצפון):

(יב) וַיְהִי לָהֶם הַגִּבּוֹל לַפָּאָת צִפּוֹנָה – הגבול הצפוני של נחלתם, התחילה יציאתו במזרח⁵ מִן הַיַּרְדֵּן. ומשם המשיך מערבה, וְעָלָה⁶ הַגִּבּוֹל אֶל פֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצְפּוֹן – אל הצד הצפוני של יריחו⁷, וְעָלָה עוד הגבול בְּהָר שֶׁל בֵּית אֵל⁸ (של בנימין)⁹ לכיוון יָמָה – מערב, וְהָיוּ תְּצַאֲתָיו – סוף התרחבות הגבול היתה עד מִדְּבָרָה – המדבר של בֵּית אֵל שֶׁלִּיד העי:

(יג) וַעֲבַר מִשָּׁם הַגִּבּוֹל לוֹזָה אֶל פֶּתֶף לוֹזָה נִגְבָּה הָיָה בֵּית אֵל וַיַּרְדֵּ הַגִּבּוֹל עֲטָרוֹת אֲדָר עַל הָהָר אֲשֶׁר מִנְּגֹב לְבֵית הָרֹזִן תַּחְתָּיו:

1 מדדו עיר גדולה לעומת כמה ערים קטנות, ולפי זה עשו את החלוקה שווה בשווה, מצודת דוד (כיון שלא ידעו מראש למי תהיה כל אחת מהנחלות - היו צריכים מראש להכין שבעה חלקים זהים בגדלם, ואחרי שנקבע מקומו של כל שבט ושבט - הורידו משבט אחד לטובת חברו שהיו לו אנשים רבים יותר).

2 מלבי"ם.

3 מצודת דוד.

4 מצודת דוד.

⁵ רש"י.

6 יריחו היא מזרחית לירושלים, ובלכת הגבול ממזרח למערב התקרב לירושלים, ושייך בו לשון עלייה (עיין לעיל

טו, ג, בהערה).

⁷ ונמצא שיריחו היתה בנחלת בנימין, רש"י.

⁸ מלבי"ם.

⁹ ראה בפסוק הבא בהערה.

(יד) וְתֹאֵר הַגְּבוּל וְנִסַּב לְפָאֵת יָם נִגְבָּה מִן הַחֵר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי בֵּית חֲרוֹן
נִגְבָּה (וַחִיָּה) וַחֲיוֹ תִצְאָתָיו אֶל קְרִית בַּעַל קְרִית יַעֲרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה
זֹאת פָּאֵת יָם:

(טו) וּפָאֵת נִגְבָּה מִקְצֵה קְרִית יַעֲרִים וַיֵּצֵא הַגְּבוּל יָמָּה וַיֵּצֵא אֶל מַעֲיָן מִי
נִפְתָּוֶח:

(טז) וַיֵּרֶד הַגְּבוּל אֶל קִצֵּה הַחֵר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי גֵי בֶן הַנֶּם אֲשֶׁר בְּעֶמְקֵי רְפָאִים
צְפוֹנָה וַיֵּרֶד גֵּי הַנֶּם אֶל פֶּתֶף הַיְּבוּסִי נִגְבָּה וַיֵּרֶד עֵין רִגֵּל:

(יז) וְתֹאֵר מִצְפֹּן וַיֵּצֵא עֵין שְׁמֶשׁ וַיֵּצֵא אֶל גְּלִילֹת אֲשֶׁר נֶכַח מַעְלָה אֲדָמִים
וַיֵּרֶד אֶבֶן בַּחֲן בֶּן רְאוּבֵן:

(יח) וְעָבַר אֶל פֶּתֶף מוֹל הָעֶרְבָה צְפוֹנָה וַיֵּרֶד הָעֶרְבָתָה:

(יט) וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל פֶּתֶף בֵּית הַגָּלָה צְפוֹנָה (וַחִיָּה) וַחֲיוֹ (תִצְאֹתָיו) תִצְאֹת
הַגְּבוּל אֶל לְשׁוֹן יָם הַמֶּלַח צְפוֹנָה אֶל קִצֵּה הַיַּרְדֵּן נִגְבָּה זֶה גְּבוּל נִגְבָּ:

(כ) וַחֲיִירְדֵן וַיָּגֵבֵל אֹתוֹ לְפָאֵת קִדְמָה זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי בְנִימִן לְגְבוּלָתֶיהָ סָבִיב
לְמִשְׁפַּחָתָם: פ

ערי בנימין

(כא) וַחֲיוֹ הָעָרִים לְמִטָּה בְּנֵי בְנִימִן לְמִשְׁפַּחֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וּבֵית הַגָּלָה וְעֶמְקִי
קִצִּיץ:

(כב) וּבֵית הָעֶרְבָה וְצִמְרִים וּבֵית אֵל:

(כג) וַחֲעִוִּים וַחֲפָרָה וְעַפְרָה:

(כד) וּבְפֹר (הַעֲמֹנִי) הָעֲמֹנָה וַחֲעַפְנִי וְגִבְעָ עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂרָה וַחֲצִרִיקוֹ:

(כה) גְּבַעוֹן וַחֲרָמָה וּבְאֵרוֹת:

(כו) וַחֲמוֹצָפָה וַחֲכַפִּירָה וַחֲמוֹצָה:

(כז) וְרָקֶם וַיִּרְפָּאֵל וְתִרְאֵלָה:

(כ) וַיֵּצֵא הָאֱלֹהִים וְהַיְבוֹסִי הִיא יְרוּשָׁלַם גְּבֻעַת קִרְיַת עָרִים אַרְבַּע עָשָׂרָה
וְחֻצְרֵיהֶן זֹאת נְחֻלַת בְּנֵי בְנִימִן לְמִשְׁפַּחְתָּם: פ

נחלות שאר שבטי ישראל

נחלת שמעון

יט (א) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל הַשֵּׁנִי לְשִׁמְעוֹן לְמִטָּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפַּחֹתָם וַיְהִי
נְחֻלָּתָם בְּתוֹךְ נְחֻלַת בְּנֵי יְהוּדָה:

(ב) וַיְהִי לָהֶם בְּנִחֻלָּתָם בָּאֵר שָׁבַע וְשָׁבַע וּמוֹלְדָּה:

(ג) וַחֲצֵר שׁוּעַל וּבִלָּה וְעָצָם:

(ד) וְאַלְתָּוִילָד וּבִתּוּל וְחֶרְמָה:

(ה) וְצִקְלָג וּבֵית הַמֶּרְכָּבוֹת וְחֲצֵר סוּסָה:

(ו) וּבֵית לְבָאוֹת וְשָׂרֵיחֶן עָרִים שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה וְחֻצְרֵיהֶן:

(ז) עֵיִן רַמּוֹן וְעֵתֶר וְעֵשֶׂן עָרִים אַרְבַּע וְחֻצְרֵיהֶן:

(ח) וְכָל חֻצְרֵי אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הָעָרִים הָאֵלֶּה עַד בַּעֲלַת בָּאֵר רָאמַת נֶגֶב
זֹאת נְחֻלַת מִטָּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפַּחְתָּם:

(ט) מִחֻבֵּל בְּנֵי יְהוּדָה נְחֻלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן כִּי הָיָה חֵלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם
וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ נְחֻלָּתָם: פ

נחלת זבולן

(י) וַיַּעַל הַגּוֹרֵל הַשְּׁלִישִׁי לְבְנֵי זְבוּלֹן לְמִשְׁפַּחְתָּם וַיְהִי גְבוּל נְחֻלָּתָם עַד שָׂרִיד:

(יא) וְעָלָה גְבוּלָם לַיַּמָּה וּמִרְעֵלָה וּפָגַע בְּדַבָּשָׁת וּפָגַע אֶל הַנַּחַל אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
יָקִנְעָם:

(יב) וְשָׁב מִשָּׂרִיד קִדְמָה מִזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ עַל גְּבוּל כְּסִלָּת תָּבַר וַיֵּצֵא אֶל הַדְּבָרֶת
וְעָלָה יָפִיעַ:

(יג) וּמִשָּׁם עָבַר קִדְמָה מִזְרָחָה וְגֵתָה חֹפֶר עָתָה קָצִין וַיֵּצֵא רַמּוֹן הַמֶּתְאָר הַנֶּעֱתָה:

(יד) וְנָסַב אֹתוֹ הַגְּבוּל מִצָּפוֹן חֲנָתָן וְחִיּוֹ תִצְאָתָיו גִּי יִפְתַּח אֵל:

(טו) וְקָטַת וְנִחְלָל וְשִׁמְרוֹן וַיִּדְאֶלָּה וּבֵית לָחֶם עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂרָה וַחֲצָרִיָּהוּ:

(טז) זֹאת נִחְלַת בְּנֵי זְבוּלֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הָעָרִים הָאֵלֶּה וַחֲצָרִיָּהוּ: פ

נחלת יששכר

(יז) לְיִשָּׁשְׁכָר יָצָא הַגּוֹרֵל הָרְבִיעִי לְבְנֵי יִשָּׁשְׁכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם:

(יח) וַיְחִי גְבוּלָם יִזְרְעֶאלָה וְחֶסְמוּלַת וְשׁוּנָם:

(יט) וְחֶפְרַיִם וְשִׂיאֵן וְאַנְחֶרֶת:

(כ) וְהַרְבִּית וְקִשְׁיֹון וְאַבְיָן:

(כא) וְרָמַת וְעֵין גִּנִּים וְעֵין חֹדָה וּבֵית פִּצְיָן:

(כב) וּפְגַעַת הַגְּבוּל בְּתַבּוֹר (וּשְׁחֲצוּמָה) וְשְׁחֲצִימָה וּבֵית שָׁמֶשׁ וְחִיּוֹ תִצְאָת גְּבוּלָם חִירְדָן עָרִים שֵׁשׁ עָשָׂרָה וַחֲצָרִיָּהוּ:

(כג) זֹאת נִחְלַת מְטֵה בְנֵי יִשָּׁשְׁכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם הָעָרִים וַחֲצָרִיָּהוּ: פ

נחלת אשר

(כד) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל חֲחֻמִּישֵׁי לְמֵטֵה בְנֵי אֲשֶׁר לְמִשְׁפְּחוֹתָם:

(כה) וַיְחִי גְבוּלָם חֶלְקַת וַחֲלִי וּבֶטֶן וְאַבְשָׁף:

(כו) וְאַלְמֹלֶךְ וְעַמְמֶעַד וּמִשְׁאֵל וּפְגַעַת בְּכַרְמֶל חֵימָה וּבְשִׁיחֹור לְבָנָת:

(כז) וְשָׁב מִזְרַח חֲשָׁמֶשׁ בֵּית דָּגָן וּפְגַעַת בְּזַבְלוֹן וּבְגִי יִפְתַּח אֵל צְפוֹנָה בֵּית הַעֲמֻק וְנַעֲיָאֵל וַיֵּצֵא אֵל כָּבוֹל מִשְׁמָאֵל:

(כח) וְעֶבְרֹן וְרַחֲב וְחַמּוֹן וְקִנָּה עַד צִידוֹן רַבָּה:

(כט) וְיָשָׁב הַגָּבֹול הַרְמָה וְעַד עִיר מִבְצָר צֹר וְיָשָׁב הַגָּבֹול חֶסֶה (ויהיו) וַיְהִי תִצְאָתָיו הַיָּמָה מִחֻבֵּל אֲבִיבָה:

(ל) וְעָמָה וְאַפֶּק וְרַחֲב עָרִים עֲשָׂרִים וּשְׁתֵּים וַחֲצָרִיָּהּ:

(לא) זֹאת נְחֻלַּת מַטֵּה בְנֵי אֲשֵׁר לְמִשְׁפַּחְתָּם הָעָרִים הָאֵלֶּה וַחֲצָרִיָּהּ: פ

נחלת נפתלי

(לב) לְבְנֵי נַפְתָּלִי יֵצֵא הַגּוֹרֵל הַשְּׂשִׁי לְבְנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפַּחְתָּם:

(לג) וַיְהִי גְבוּלָם מִחֻלָּה מֵאֵלֹן בְּצַעְעָנִים וְאֲדָמִי הַנֶּקֶב וַיִּבְנֶאֱלַע עַד לְקוֹם וַיְהִי תִצְאָתָיו הַיִּרְדֵּן:

(לד) וְיָשָׁב הַגָּבֹול יָמָה אֲזִנּוֹת תְּבוֹר וַיֵּצֵא מִשָּׁם חִיקָקָה וּפָגַע בְּזַבְלוֹן מִגִּבַּר וּבְאֲשֵׁר פָּגַע מֵיָם וּבִיהוּדָה הַיִּרְדֵּן מִזֶּרֶח הַשָּׁמֶשׁ:

(לה) וְעָרֵי מִבְצָר הַצָּדִים צֹר וְחֻמַּת רַקַּת וְכַנָּת:

(לו) וְאֲדָמָה וְהַרְמָה וְחֲצוֹר:

(לז) וְקֶדֶשׁ וְאֶדְרָעִי וְעֵין חָצוֹר:

(לח) וַיִּרְאֹן וּמִגְדָּל אֵל חָרֹם וּבֵית עֲנַת וּבֵית שָׁמֶשׁ עָרִים תְּשֻׁעַ עֲשָׂרָה וַחֲצָרִיָּהּ:

(לט) זֹאת נְחֻלַּת מַטֵּה בְנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפַּחְתָּם הָעָרִים וַחֲצָרִיָּהּ: פ

נחלת דן

(מ) לְמַטֵּה בְנֵי דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם יֵצֵא הַגּוֹרֵל הַשְּׁבִיעִי:

(מא) וַיְהִי גְבוּל נְחֻלָּתָם צָרְעָה וְאַשְׁתָּאוּל וְעִיר שָׁמֶשׁ:

(מב) וְשַׁעַל־בֵּין וְאֵילָן וַיְתַלָּח:

(מג) וְאֵילָן וְתַמְנָתָה וְעַקְרוֹן:

(מד) וְאַלְתָּקָה וְגִבְתָּן וּבַעֲלָת:

(מז) וַיַּחַד וּבְנֵי בָרַק וְגַת רִמּוֹן:

(מו) וַיְמִי חִירְקוֹן וְחִירְקוֹן עִם הַגְּבוּל מוֹל יָפוֹ:

(מז) וַיֵּצֵא גְבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלְחָמוּ עִם לָשָׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיָּבֹאוּ אוֹתָהּ לְפִי חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וַיִּקְרְאוּ לְלָשָׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם:

(מח) זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחִצְרֵיהֶן: ט

נחלת יהושע בן נון

(מט) וַיָּכֻלוּ לְנַחַל אֵת הָאָרֶץ לְגְבוּלֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה לַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון בְּתוֹכָם:

(נ) עַל פִּי יְהוָה נָתַנוּ לוֹ אֵת הָעִיר אֲשֶׁר שָׂאֵל אֵת תְּמִנַת סָרַח בָּהֶר אֲפָרַיִם וַיִּבְנֶה אֵת הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ:

(נא) אֵלֶּה הַנַּחֲלֹת אֲשֶׁר נָחֻלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגֹזֶל בְּשֻׁלַּח לְפָנָי יְהוָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיָּכֻלוּ מִחֶלֶק אֵת הָאָרֶץ: פ

ערי המקלט והלויים

הפרשת ערי המקלט

ב (ס) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר:

(ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תָּנוּ לָכֶם אֵת עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה:

(ג) לָנוֹם שְׂמָה רוֹצֵחַ מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה בְּכִלֵּי דָעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגֹּאֵל הָרֶם:

(ד) וְגַם אֶל אַחַת מִהָעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פָּתַח שַׁעַר הָעִיר וַדָּבָר בְּאָזְנֵי זְקֵנֵי הָעִיר הָיִיא אֵת דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתַנוּ לוֹ מָקוֹם וַיֵּשֶׁב עִמָּם:

(ה) וְכִי יֵרְדֶּה גֵּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא יִסְגְּרוּ אֶת הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בְּכָלִי דַעַת הִכָּה אֶת רֵעֵהוּ וְלֹא שָׂנֵא הוּא לוֹ מִתְמוּל שְׁלֹשׁוֹם:

(ו) וַיֵּשֶׁב בָּעִיר הַחַיָּא עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט עַד מוֹת הַבֶּחֶן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם אִזְּיָשׁוֹב הָרֹצֵחַ וּבָא אֶל עִירוֹ וְאֶל בֵּיתוֹ אֶל הָעִיר אֲשֶׁר נָם מִשָּׁם:

(ז) וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת קֹדֶשׁ בְּגָלִיל בַּהֵר נִפְתָּלִי וְאֶת שְׂכֻם בַּהֵר אֶפְרַיִם וְאֶת קִרְיַת אַרְבַּע חַיָּא חֶבְרוֹן בַּהֵר יְהוּדָה:

(ח) וַיִּמְעַכְּרָ לְיִרְדֵּן וַיִּרְחֹ מִזֶּרְחָה נָתַנּוּ אֶת בָּצָר בַּמִּדְבָּר בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וְאֶת רָאמֹת בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה גַד וְאֶת (גִּלְזֹן) גִּזְלֹן בַּבְּשָׁן מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה:

(ט) אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי הַמִּוֹעֵדָה לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרַם הָגֵר בְּתוֹכָם לְנוֹם שְׂמֹחַ כָּל מִבֵּה נָפֶשׁ בְּשֹׁגְגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֵּאֵל הַדָּם עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה: פ

בַּקִּשְׁתַּת הַלְוִיִּים לְקַבֵּלֶת עֲרִיחָם

כא (א) וַיִּגְשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּים אֶל אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן וְאֶל יְחִישִׁיעַ בֶּן נֹון וְאֶל רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטֵּאוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

(ב) וַיִּדְבְּרוּ אֲלֵיהֶם בְּשִׁלָּה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה בְּיַד מֹשֶׁה לָתֵת לָנוּ עָרִים לְשָׁכֶת וּמִגְרָשֵׁיהֶן לְבַחֲמֹתָנוּ: פ

(ג) וַיִּתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלְוִיִּם מִנְּחֻלָּתָם אֶל פִּי יְהוָה אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת מִגְרָשֵׁיהֶן:

(ד) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל לְמִשְׁפַּחַת הַקָּהָתִי וַיְהִי לְבְנֵי אַחֲרֹן הַכֹּהֵן מִן הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה חֲשִׁמּוֹנִי וּמִמַּטֵּה בְנִימִן בַּגּוֹרֵל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה:

(ה) וְלְבְנֵי קָהָת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה דָן וּמִחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַּגּוֹרֵל עָרִים עֶשְׂרִים:

(ו) וְלְבְנֵי גִרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה יִשָּׁשְׁכָר וּמִמַּטֵּה אֲשֶׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמִחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַּבְּשָׁן בַּגּוֹרֵל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה:

(ז) לְבָנֵי מִרְרֵי לְמִשְׁפַּחְתָּם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֹן עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂרָה:

(ח) וַיִּתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוֹיִם אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת מִגְרָשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה בְּגֹרֶל:

(ט) וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְנֵי שֹׁמְעוֹן אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יִקְרָא אֹתָהֶן בְּשֵׁם:

(י) וַיְהִי לְבָנֵי אֶחָרֹן מִמִּשְׁפַּחֹת הַקְּהָתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם הָיָה הַגֹּרֶל רִיאשֹׁנָה:

(יא) וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת קִרְיַת אַרְבַּע אָבִי הָעֲנוּק הַיֵּא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת מִגְרָשָׁהּ סְבִיבָתֶיהָ:

(יב) וְאֶת שָׂדֵה הָעִיר וְאֶת הַצִּרְיָה נָתַנוּ לְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה בְּאַחֲזָתוֹ:

(יג) וּלְבְנֵי אֶחָרֹן הַכֹּהֵן נָתַנוּ אֶת עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת חֶבְרוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת לְבָנָהּ וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(יד) וְאֶת יֵתֵר וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת אֶשְׁתִּמֶּע וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(טו) וְאֶת חֶלֶץ וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת דָּבָר וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(טז) וְאֶת עֵיז וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת יִטָּה וְאֶת מִגְרָשָׁהּ אֶת בֵּית שֹׁמֶשׁ וְאֶת מִגְרָשָׁהּ עָרִים תִּשְׁעַ מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה:

(יז) וּמִמַּטֵּה בְנִימֵן אֶת גִּבְעוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ אֶת גִּבְעָה וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(יח) אֶת עֲנָתוֹת וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת עֶלְמוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:

(יט) כָּל עָרֵי בְנֵי אֶחָרֹן הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה עָרִים וּמִגְרָשֵׁיהֶן:

(כ) וּלְמִשְׁפַּחֹת בְּנֵי קֹהֵת הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קֹהֵת וַיְהִי עָרֵי גֹרֶלָם מִמַּטֵּה אֶפְרַיִם:

(כא) וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת שֹׁכֶם וְאֶת מִגְרָשָׁהּ בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֶת גֹּזֵר וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

- (כב) וְאֵת קִבְצֵיהֶם וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת בֵּית חֹרֶן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (כג) וּמִמֶּנּוּ דָן אֵת אֶלְתָּמָא וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת גִּבְתוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (כד) אֵת אֵילֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת גַּת רִמּוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (כה) וּמִמֶּנְחָצִית מִטָּה מִנְשָׁה אֵת תַּעֲנָךְ וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת גַּת רִמּוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים שְׁתֵּים:
- (כו) כָּל עָרִים עָשָׂר וּמִגְרָשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי קֹהַת הַנּוֹתָרִים:
- (כז) וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחַת הַלְוִיִּם מִחֲצִי מִטָּה מִנְשָׁה אֵת עִיר מִקְלָט הָרָצַח אֵת (גִּלְדֹן) גִּלְדֹן בִּבְשָׁן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת בְּעִשְׁתָּרָה וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים שְׁתֵּים:
- (כח) וּמִמֶּנּוּ יִשָּׁשְׁכָר אֵת קִשְׁיוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת דְּבָרַת וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (כט) אֵת יִרְמוּת וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת עֵין גִּנִּים וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (ל) וּמִמֶּנּוּ אָשֵׁר אֵת מִשְׁאֵל וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת עֲבֻדוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (לא) אֵת חֶלְקֵת וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת רָחֹב וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (לב) וּמִמֶּנּוּ נַפְתָּלִי אֵת עִיר מִקְלָט הָרָצַח אֵת קָדֵשׁ בְּגִלְלִי וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת חֲמוֹת דָּאָר וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת קֶרְתֵּן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים שְׁלֹשׁ:
- (לג) כָּל עָרֵי הַגֵּרָשָׁנִי לְמִשְׁפַּחַתָּם שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה עִיר וּמִגְרָשֵׁיהֶן:
- (לד) וּלְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי מְרָרִי הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מִטָּה זְבוּלָן אֵת יִקְנָעָם וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת קֶרְתֶּהּ וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (לה) אֵת דִּמְנָה וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת נַחֲלָל וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (לו) וּמִמֶּנּוּ גָד אֵת עִיר מִקְלָט הָרָצַח אֵת רָמַת בְּגִלְעָד וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת מַחֲנִים וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (לז) אֵת חֲשָׁבוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת יַעֲזָר וְאֵת מִגְרָשָׁהּ כָּל עָרִים אַרְבַּע:

(לח) כָּל הָעָרִים לְבְנֵי מִרְרִי לְמִשְׁפַּחְתָּם הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת הַלְוִיִּם וַיְהִי גֹרְלָם עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂר:

(לט) כָּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ אַחֲזַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרָשֵׁיהֶן:

(מ) תַּהְיֶינָה הָעָרִים הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ כֵּן לְכָל הָעָרִים הָאֵלֶּה:

חלק ג' – אחרית ימי יהושע

שיבת בני עבר הירדן לנחלתם

(מא) וַיָּתֵן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לָתֵת לְאֲבוֹתָם וַיֵּרְשׁוּהָ וַיָּשְׁבוּ בָּהּ:

(מב) וַיָּבֵן יְהוָה לָהֶם מִסְבִּיב כָּכָל אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאֲבוֹתָם וְלֹא עָמַד אִישׁ בַּפְּנֵיהֶם מִכָּל אִיבֵיהֶם אֶת כָּל אִיבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם:

(מג) לֹא נָפַל דָּבָר מִכָּל הַדָּבָר הַטוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא:

כב (ס) אַז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרֹאשֵׁי בְנֵי וְלַגָּדִי וְלַחֲצֵי מִטַּח מִנְּשָׁה:

(ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וְתִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי לְכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם:

(ג) לֹא עֲזַבְתֶּם אֶת אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(ד) וְעַתָּה הִנֵּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פָּנּוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאֲחֵיכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן:

(ה) רַק שְׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה לֹא־חָבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְלַכֹּת בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדַבֵּק בּוֹ וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:

(ו) וַיְבָרְכֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁלַח וַיֵּלְכוּ אֶל אֲחֵיהֶם:

(ז) וַלְחָצִי שִׁבְט הַמְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה בַּבֶּשֶׂן וּלְחָצִיו נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהֶם
(מַעֲבָר) בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמֵה וְגַם כִּי שָׁלְחָם יְהוֹשֻׁעַ אֶל אֲחֵיהֶם וַיְבָרְכֵם:

(ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בְּנִכְסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֲחֵיכֶם וּבְמִקְנֵה רַב מְאֹד
בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְנַחֲשׁוֹת וּבְכַרְזָל וּבְשִׁלְמוֹת חֲרִיבָה מְאֹד חֲלָקוּ שְׁלָל אִיְבֵיכֶם עִם
אֲחֵיכֶם:

(ט) וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחָצִי שִׁבְט הַמְנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִשְׁלַח אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ אַחֲזָתָם אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ
בָּהּ עַל כִּי יְהוָה בִּיד מֹשֶׁה:

(י) וַיָּבֹאוּ אֶל גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבִנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד
וְחָצִי שִׁבְט הַמְנַשֶּׁה שָׁם מִזְבֵּחַ עַל הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמִרְאָה:

(יא) וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה בָנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחָצִי שִׁבְט
הַמְנַשֶּׁה אֵת הַמִּזְבֵּחַ אֶל מוֹל אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֶל עֶבֶר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל:

(יב) וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהָלוּ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם
לְצָבָא:

(יג) וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חָצִי שִׁבְט מְנַשֶּׁה אֶל
אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֵת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן:

(יד) וַעֲשֶׂרָה נְשָׂאִים עִמּוֹ נְשִׂיא אֶחָד נְשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכָל מִטָּת יִשְׂרָאֵל
וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל:

(טו) וַיָּבֹאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חָצִי שִׁבְט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד
וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר:

(טז) כֹּה אָמְרוּ כָּל עֵדֶת יְהוָה מִה חֲמַעַל הָזֶה אֲשֶׁר מַעֲלָתֶם בְּאֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
לְשׁוֹב חַיִּים מֵאַחֲרֵי יְהוָה בְּכַנּוּתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ לְמַרְדְּכֶם חַיִּים בִּיהוָה:

(יז) הַמַּעֲט לָנוּ אֵת עֹזן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא הִטַּחְרֵנוּ מִמֶּנּוּ עַד חַיִּים הָזֶה וַיְהִי הַנֶּגֶף
בְּעֵדֶת יְהוָה:

(יח) וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְחַיָּה אַתֶּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בִּיהוָה וּמָחָר אֶל כָּל עַדֹת יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף:

(יט) וְאֵךְ אִם טִמְאַחַ אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם עָבְרוּ לָכֶם אֶל אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהֶאֱחָזוּ בְּתוֹכָנוּ וּבִיהוָה אֶל תִּמְרְדוּ וְאַתֶּנּוּ אֶל תִּמְרְדוּ בְּבִנְתְּכֶם לָכֶם מִזִּבְחַ מִבְּלָעֲדֵי מִזִּבְחַ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

(כ) חֲלוּא עָכֹן בֶּן זָרַח מֵעַל מֵעַל בַּחֲרָם וְעַל כָּל עַדֹת יִשְׂרָאֵל חָיָה קָצָף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גֹרַע בַּעֲוֹנוֹ:

(כא) וַיַּעֲנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וַחֲצִי שִׁבְטַת הַמְּנַשֶּׁה וַיִּדְּבְרוּ אֶת רָאשֵׁי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל:

(כב) אֵל אֱלֹהִים יְהוָה אֵל אֱלֹהִים יְהוָה הוּא יֵדַע וַיִּשְׂרָאֵל הוּא יֵדַע אִם בְּמֶרֶד וְאִם בְּמַעַל בִּיהוָה אֵל תּוֹשִׁיעֵנוּ הַיּוֹם הַזֶּה:

(כג) לְבָנוֹת לָנוּ מִזִּבְחַ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם לְהַעֲלוֹת עָלֵינוּ עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם לַעֲשׂוֹת עָלֵינוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יִבְרָךְ:

(כד) וְאִם לֹא מִדְּאָגָהּ מִדְּבַר עָשִׂינוּ אֶת זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה לָּכֶם וְלִיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

(כה) וּגְבוּל נָתַן יְהוָה בֵּינָנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד אֶת הַיַּרְדֵּן אֵין לָכֶם חֵלֶק בִּיהוָה וְהַשְׁבִּיתוּ בְּנֵיכֶם אֶת בְּנֵינוּ לְבָלְתִּי יִרְאֵה אֶת יְהוָה:

(כו) וְנֹאמֶר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא לַעֲוֹלָה וְלֹא לְזִבְחַ:

(כז) כִּי עַד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דְּרוֹתֵינוּ אֲחֵרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת יְהוָה לְפָנֵינוּ בַּעֲלוֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ וְלֹא יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין לָכֶם חֵלֶק בִּיהוָה:

(כח) וְנֹאמֶר וְחַיָּה כִּי יֹאמְרוּ אֱלֵינוּ וְאֵל דְּרוֹתֵינוּ מָחָר וְאֹמְרֵנוּ רְאוּ אֶת תִּבְכֵּית מִזִּבְחַ יְהוָה אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לַעֲוֹלָה וְלֹא לְזִבְחַ כִּי עַד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם:

(כט) חֲלִילָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמֶרֶד בִּיהוָה וְלָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה לְבָנוֹת מִזִּבְחַ לַעֲוֹלָה לְמִנְחָה וּלְזִבְחַ מִלֵּבֶד מִזִּבְחַ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ מִשְׁכָּנוֹ:

(ב) וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס הַכֹּהֵן וּנְשֵׂיָאֵי הָעֵדָה וְרָאשֵׁי אֲלָפֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אֵתוּ אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וַיִּיטֹב בְּעֵינֵיהֶם:

(ג) וַיֹּאמֶר פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל בְּנֵי מְנַשֶּׁה הַיּוֹם יִדְעֻנוּ כִּי בְּתוֹכְכֶם יְהוָה אֲשֶׁר לֹא מָעֲלֵתֶם בִּיהוָה הַמַּעַל חָזָה אֹז הִצַּלְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד יְהוָה:

(ד) וַיָּשָׁב פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהַנְּשִׂאִים מֵאֵת בְּנֵי רְאוּבֵן וּמֵאֵת בְּנֵי גָד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ אוֹתָם דְּבָר:

(ה) וַיִּיטֹב הַדְּבָר בְּעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּבְרְכוּ אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמְרוּ לְעֵלּוֹת עֲלֵיהֶם לְצָבָא לְשַׁחֵת אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד יֹשְׁבִים בָּהּ:

(ו) וַיִּקְרָאוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד לְמִזְבֵּחַ כִּי עַד הוּא בִּינְתֵינוּ כִּי יְהוָה הָאֱלֹהִים:

דברי יהושע האחרונים

כג (א) וַיְהִי מִיָּמִים רַבִּים אַחֲרֵי אֲשֶׁר חָנִּיחַ יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל אֲבִיֵּיהֶם מִסְכִּיב וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים:

(ב) וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל לְזִקְנָיו וּלְרָאשֵׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי זָקֵנְתִּי בָּאתִי בַּיָּמִים:

(ג) וְאַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם לְכָל חַגֹּזִים הָאֵלֶּה מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם הוּא הַגִּלְעָד לָכֶם:

(ד) רְאוּ הַפִּלְתִּי לָכֶם אֵת חַגֹּזִים הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה בְּנַחֲלָה לְשִׁבְטֵיכֶם מִן חִירְדָן וְכָל חַגֹּזִים אֲשֶׁר חִבְּרָתִי וְחַיִּים הַגְּדוֹל מְבֹרָא חֲשָׁמֹשׁ:

(ה) וַיַּחֲזֶה אֲלֵהֵיכֶם הוּא יְהוָה הַדֹּפֵם מִפְּנֵיכֶם וְהוֹרִישׁ אֹתָם מִלְּפָנֵיכֶם וַיִּרְשָׁתֶם אֶת אֶרֶצָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם לָכֶם:

(ו) וַיַּחֲזִקְתֶּם מְאֹד לְשֹׁמֵר וּלְעֹשׂוֹת אֵת כָּל הַפְּתוּב בְּסִפְּר תּוֹרַת מוֹשֶׁה לְבִלְתִּי סוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל:

(ז) לְבַלְתִּי בּוֹא בַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנְּשֹׂאֲרִים הָאֵלֶּה אֶתְכֶם וּבָשֵׁם אֱלֹהֵיהֶם לֹא תִזְכְּרוּ וְלֹא תִשְׁפִּיעוּ וְלֹא תַעֲבֹדוּם וְלֹא תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם:

(ח) כִּי אִם בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם תִּדְבְּקוּ כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(ט) וַיֹּרֶשׁ יְהוָה מִפְּנֵיכֶם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעֲצוּמִים וְאַתֶּם לֹא עָמַד אִישׁ בְּפָנֵיכֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(י) אִישׁ אֶחָד מֵכֶם יִרְדֹּף אֶלֶף כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

(יא) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם לֹא־חֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(יב) כִּי אִם שׁוֹב תִּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם בְּיְהוָה הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנְּשֹׂאֲרִים הָאֵלֶּה אֶתְכֶם וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבְאַתֶּם בָּהֶם וְהֵם בָּכֶם:

(יג) יִדְוַע תִּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְחַוְרֵי־שׁ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לֶפַח וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצַדִּיכֶם וּלְצַנְנִים בְּעֵינֵיכֶם עַד אֲבֹדְכֶם מֵעַל הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(יד) וְחִנָּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ וַיִּדְעַתֶּם כֹּכָל לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם כִּי לֹא נָפַל דִּבֶּר אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם הַכֹּל כְּאֹי לָכֶם לֹא נָפַל מִמֶּנּוּ דִּבֶּר אֶחָד:

(טו) וְחַיָּה כְּאֲשֶׁר בָּא עֲלֵיכֶם כָּל הַדְּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲלֵיכֶם בֶּן יִבְיֹא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֶת כָּל הַדְּבָר הַרְעָה עַד הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(טז) בְּעֶבְרַתְכֶם אֶת בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף יְהוָה בָּכֶם וְאַבְדְּתֶם מִחַרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם:

כד

(א) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֻמָּה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשֵׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיִּתְּצוּם לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:

(ב) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַנֶּהָר וַיָּשֻׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תָּרַח אָבִי אֲבִרְהָם וְאַבִּי נָחוֹר וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

(ג) וְאַתָּה אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבֹתָם מֵעַבְרָה הַנָּהָר וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן (וארב) וְאַרְבֶּה אֶת זֶרְעוֹ וְאַתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק:

(ד) וְאַתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וְאַתָּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר לְרֵשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

(ה) וְאַשְׁלַח אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְאַגִּף אֶת מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם:

(ו) וְאוֹצִיא אֶת אֲבוֹתֶיכֶם מִמִּצְרַיִם וְתֵבֵאוּ הִימָּנָה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֶיכֶם בָּרֶכֶב וּבַפָּרָשִׁים יָם סוּף:

(ז) וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְהוָה וַיִּשְׁמַע מֵאֶפֶל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרַיִם וַיָּבֵא עָלָיו אֶת הַיָּם וַיִּכְסְּהוּ וַתִּרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וַתִּשְׁכְּבוּ בַּמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים:

(ח) (ואבאח) וְאוֹבִיא אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ הָאֱמֹרִי חִיּוֹשׁ בְּעֶבֶר חִירָדָן וַיִּלְחַמּוּ אֶתְכֶם וְאַתָּן אוֹתָם בְּיָדְכֶם וַתִּירָשׁוּ אֶת אֲרָצָם וְאַשְׁמִידֶם מִפְּנֵיכֶם:

(ט) וַיָּקָם בָּלָק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבָלָעַם בֶּן בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם:

(י) וְלֹא אָבִיתִי לְשֹׁמֵעַ לְבָלָעַם וַיִּבְרַךְ בְּרוּךְ אֶתְכֶם וְאַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ:

(יא) וַתַּעֲבְרוּ אֶת חִירָדָן וְתֵבֵאוּ אֶל יְרִיחוֹ וַיִּלְחַמּוּ בָכֶם בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַפְּנִעִנִי וְהַחֲתִי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי וְאַתָּן אוֹתָם בְּיָדְכֶם:

(יב) וְאַשְׁלַח לְפָנֵיכֶם אֶת הַצִּרְעָה וַתִּגְרָשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי לֹא בַחֲרִבָּה וְלֹא בְקִשְׁתָּהּ:

(יג) וְאַתָּן לָכֶם אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא יִגְעַת בָּהּ וְעָרִים אֲשֶׁר לֹא בְנִיתֶם וַתִּשְׁכְּבוּ בָהֶם בְּרִמּוֹם וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא נִטְעַתֶם אֹתָם אֲכָלִים:

(יד) וְעַתָּה יֵרָאוּ אֶת יְהוָה וְעַבְדּוֹ אוֹתוֹ בְּתַמִּים וּבְאֵמֶת וְהִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר עַבְדּוּ אֲבוֹתֶיכֶם בְּעֶבֶר הַנָּהָר וּבְמִצְרַיִם וְעַבְדּוּ אֶת יְהוָה:

(טו) וְאֵם רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת יְהוָה בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָבַדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר (בעבר) מֵעַבְרַת הַנֶּהָר וְאִם אֶת אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בְּאֶרֶצָם וְאִנֹּכִי וּבֵיתִי נֵעֲבֹד אֶת יְהוָה:

(טז) וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמְרוּ חֲלִילָה לָנוּ מֵעַזֹּב אֶת יְהוָה לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

(יז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלֶה אֶתָּנוּ וְאֶת אֲבוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת הָאֲתֹת הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר חָלַכְנוּ בָּהּ וּבְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בְּקִרְבָּם:

(יח) וַיִּגְרֹשׁ יְהוָה אֶת כָּל הָעַמִּים וְאֶת הָאֱמֹרִי יָשַׁב הָאֶרֶץ מִפְּנֵינוּ גַם אֲנַחְנוּ נֵעֲבֹד אֶת יְהוָה כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ:

(יט) וַיֹּאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם לֹא תוֹכְלוּ לַעֲבֹד אֶת יְהוָה כִּי אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא אֵל קָדוֹא הוּא לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֵכֶם וּלְחַטֹּאוֹתֵיכֶם:

(כ) כִּי תַעֲזֹבוּ אֶת יְהוָה וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נָכָר וְשָׁב וְהִרַע לָכֶם וְכָלָה אֶתְכֶם אַחֲרֵי אֲשֶׁר חִטִּיב לָכֶם:

(כא) וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת יְהוָה נֵעֲבֹד:

(כב) וַיֹּאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם עֲדִים אַתֶּם בָּכֶם כִּי אַתֶּם בַּחֲרַתֶּם לָכֶם אֶת יְהוָה לַעֲבֹד אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֲדִים:

(כג) וַעֲתָה חֲסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנָּכָר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְחִטּוּ אֶת לִבְבְּכֶם אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

(כד) וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֵעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע:

(כה) וַיִּכְרַת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בְּשֵׁכֶם:

(כו) וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיִּקְיֶמֶה שָׁם תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ יְהוָה:

(כז) וַיֹּאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה בָּנוּ לְעֵדָה כִּי הוּא שָׁמָעָה אֶת כָּל אֱמֹרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהִיְתָה בָּכֶם לְעֵדָה פֶּן תִּכְחַשׁוּן בְּאֱלֹהֵיכֶם:

(כח) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ:

(כט) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִים:

(ל) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת סָרַח אֲשֶׁר בָּחַר אֲפֹרִים מִצִּפּוֹן לְהָר גִּעֲשׁ:

(לא) וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת יְהוָה כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָאֲרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:

(לב) וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעֵלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֹׁכֶם בְּחֻלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חָמוֹר אָבִי שָׁכֶם בְּמֵאָה קִשְׁיָטָה וַיְהִיו לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה:

(לג) וְאַלְעָזָר בֶּן אַחֲרֹן מֹת וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בְּנוֹ אֲשֶׁר נָתַן לוֹ בְּהָר אֲפֹרִים: חֶזֶק